

ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ

Περιεχόμενα

Άρθρα

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Α	1
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Β	6
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Γ	10
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Δ	15
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ε	20
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΣΤ	28
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ζ	32
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Η	40
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Θ	45
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ι	49
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΑ	56
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΒ	61
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΓ	66
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΔ	70
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΕ	75
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΣΤ	81
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΖ	88
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΗ	93
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΘ	97
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Κ	102
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΑ	109
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΒ	114
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΓ	118
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΔ	127
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΕ	139
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΣΤ	147
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΖ	156
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΗ	163
Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΘ	165

Παραπομπές

Πηγές άρθρων και Συνεισφέροντες	172
---------------------------------	-----

Άδειες Άρθρου

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Α

Ο κόσμος ήταν ανάστατος στην Αδριανούπολη. Απ' όλες τις χώρες και τα χωριά της γειτονιάς, άντρες και γυναίκες έφθαναν με τα παιδιά τους, όλοι στολισμένοι με τα καλύτερα τους ρούχα και τα πολυτιμότερα διαμαντικά, για να παραβρεθούν στο νυχτερινό εκείνο πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστου, που τον καιρό εκείνο εορτάζονταν με μεγάλη ευλάβεια και πολυτέλεια στην πρωτεύουσα της Θράκης.

Όλοι οι ξενώνες, όλα τα πανδοχεία ήταν γεμάτα. Και τα σπίτια ακόμα τα ιδιωτικά εφίλευαν συγγενείς και φίλους, ώστε οι τελευταίοι που έφθαναν κατά το βράδυ δεν έβρισκαν πια ούτε κρεβάτι ούτε καν στρώμα να ξαπλωθούν.

Στην ανοιχτή πόρτα ενός ξενώνα, πλάγι στον Έβρο ποταμό, ύστερα από το βασίλειμα του ήλιου, ένας γέρος έστεκε και με παρακάλια γύρευε να πείσει τον ξενοδόχο να τον αφήσει να μπει μέσα. Ήταν παστρικά ντυμένος, αν και φτωχικά, και από το χέρι του βαστούσε ένα κοριτσάκι ως τεσσάρων πέντε χρόνων, που από την πολλή την κούραση, έσερνε πια τα ποδαράκια του. Από σπίτι σε σπίτι είχαν γυρίσει όλο το απόγευμα και από παντού τους είχαν διώξει, γιατί πούπετα δε βρίσκονταν πια θέση, και με καημό κοίταζε ο γέρος τη γεμάτη σάλα όπου πλήθος άνθρωποι έτρωγαν κι έπιναν, και με το μάτι γύρευε μια γωνίτσα που να χωθεί με το κοριτσάκι του.

- Όχι, γέρο μου, να με συμπαθήσεις, του είπε ο ξενοδόχος, που μ' ένα κανάτι κρασί στο χέρι έτρεχε από τον ένα μουσαφίρη στον άλλο, γεμίζοντας τις κασιτερένιες κούπες. Όχι κρεβάτι και στρώμα, μα ούτε άχυρα πια δεν έχω να σου δώσω. Τράβα παρακάτω.

- Πάμε, παιδί μου! είπε ο γέρος αναστενάζοντας. Ούτε δω, δε μας θέλουν...

Μα το παιδάκι έπεσε στα χώματα και ακούμπησε το κεφάλι του στο πεζούλι της πόρτας.

- Δεν μπορώ πια, παππού... μουρμούρισε. Έλα να κοιμηθούμε δω... Τα ματάκια του βασίλεψαν και αποκοιμήθηκε ευθύς.

Ένας νέος χωρικός, που έβγαινε κείνη την ώρα από τον ξενώνα, δεν είδε το παιδί και κόντεψε να το χτυπήσει. Ο γέρος άπλωσε το χέρι και τον βάσταξε.

- Πρόσεχε! φώναξε.

Ο χωρικός σταμάτησε και βλέποντας το κοριτσάκι, έσκυψε και το σήκωσε.

- Άλλο μέρος δε βρήκες, άνθρωπε μου, να κοιμήσεις το παιδί; είπε αγανακτισμένος. Κόντεψα να το σκοτώσω! Δεν το παίρνεις μέσα το δύστυχο, να το πλαγιάσεις σε κανένα κρεβάτι;

- Δεν έχει θέση, αποκρίθηκε ο γέρος αποθαρρυσμένος, κανέναν δε μας δέχεται! Όλα τα ξενοδοχεία είναι γεμάτα και δεν ξέρω πού να πάγω!

- Αμέ βέβαια είναι γεμάτα! Δεν ήξερες να το συλλογιστείς πρωτύτερα; Σε πανηγύρι έρχεσαι, χριστιανέ μου, και τέτοια ώρα φτάνεις;

Ο γέρος δεν αποκρίθηκε αμέσως. Σα σαστισμένος κοίταξε το νέο χωρικό, και μια στιγμή το μάτι του σταμάτησε στα χέρια που κρατούσαν το κοιμισμένο παιδί.

- Δεν έρχομουν στο πανηγύρι, παιδί μου, είπε, ούτε ήξερα πως αυτό το κακό γίνεται δω. Έρχομαι από πολύ μακριά και δεν ξέρω τον τόπο.

Η φωνή του γέρου μαρτυρούσε τέτοια κούραση, που ο χωρικός τον λυπήθηκε. Κι εγώ δεν είμαι του τόπου, είπε πιο σιγά, ειδημή θα σου έλεγα να έλθεις σπίτι μου... Στάσου! Έλα μαζί μου! Κάτι θα σου βρω. Πηγαίνω στου Κατεπάνω Κρηνίτη¹, και η Κυρά έχει μεγάλη καρδιά. Θα λυπηθεί το παιδί σου. Και με το κοριτσάκι στην αγκαλιά, ο χωρικός ξεκίνησε ακολουθώντας την όχθη του ποταμού.

- Εγγονάκι σου είναι το μικρό; ρώτησε το γέρο που περπατούσε πλάγι του.

- Όχι, αποκρίθηκε ο γέρος.

- Όχι; Ούτε παιδί σου δεν είναι βέβαια!
- Όχι, δεν έχει γονείς το άμοιρο. Μα είναι αρχοντόπουλο. Ο χωρικός το κοίταξε και είπε με συμπάθεια:
- Το καημένο! Τι όμορφο που είναι!
- Ναι, είπε ο γέρος, και η μάνα του και ο πατέρας του ήταν όμορφοι.
- Λες πως έρχεσαι από μακριά; Τα ρούχα σου μοιάζουν βουλγάρικα.
- Δεν είμαι Βούλγαρος, μα έρχομαι από τη Σκάμπα.
- Διάβολε! Όλη τη Μακεδονία την πέρασες και δε σε σταμάτησε κανένας;
- Στις βουλγάρικες χώρες δε βρήκα δυσκολία. Ήμουν σε δημόσια θέση στη Σκάμπα και τα χαρτιά μου ήταν τακτικά. Και όταν μπήκα στις ελληνικές χώρες, είχα κάτι άλλο που μ' άνοιγε όλες τις πόρτες.
- Μπα; Σαν τι;
- Διαβατήριο με τη βούλα του Ευστάθιου Δαφνομήλη. Ο χωρικός γύρισε απότομα και τον κοίταξε.
- Πού τον ξέρεις τον Ευστάθιο Δαφνομήλη; ρώτησε.
- Δεν τον ξέρω εγώ, τον ήξερε η μάνα του παιδιού. Μην τον ξέρεις κι εσύ;
- Ναι, τον ξέρω. Μα πες μου, πώς πέρασες με διαβατήριο γυναίκας;
- Δε λείει όνομα το διαβατήριο.
- Πώς γίνεται; έκανε σαστισμένος ο χωρικός. Σ' εποχή πολέμου ένα τέτοιο χαρτί είναι επικίνδυνο. Πώς μπορεί να το υπέγραψε ο Δαφνομήλης;
- Το διαβατήριο αυτό χρησιμεύει μόνο σ' όποιον μπορεί να παρουσιάσει μαζί κι ένα σημάδι.
- Τι σημάδι;
- Ένα σταυρό στολιομένο μαργαριτάρια, όπου βρίσκεται χαραγμένο τ' όνομα της Αυγούστας Ελένης, Θεός σχωρέσ' την!
- Ο νέος τον λοξοκοίταξε. Λίγη ώρα πήγαιναν σιωπηλοί.
- Άκουσε, γέρο, είπε σοβαρά ο χωρικός, μια συμβουλή θα σου δώσω μιλάς πολύ, και στις μέρες που ζούμε, καλό είναι να μάθεις να σωπαίνεις. Πως μου τα είπες εμένα δεν πειράζει, είμαι Έλληνας. Μα μπορούσα να είμαι Βούλγαρος και τότε την είχες άσχημα. Ένας Βούλγαρος θα σ' έπνιγε σα λαγό για να σου πάρει το διαβατήριο και το σταυρό. Πρόσεχε σε ποιον μιλάς. Οι κατάσκοποι δε λείπουν και από τα δυο μέρη.
- Το ξέρω, είπε ήσυχα ο γέρος, κι εσύ είσαι κατάσκοπος. Μα είσαι φίλος.
- Ο χωρικός τον κοίταξε και είπε λαφριά:
- Χωρατεύεις, γέρο!
- Το ξέρεις πως δε χωρατεύω, είπε ο γέρος χωρίς να ταραχτεί. Το σημάδι της σαΐτας που σου τρύπησε το φρύδι, και το κομμένο δάχτυλο του αριστερού σου χεριού θα μου έλεγαν ποιος είσαι, ακόμα και αν δε σε είχα δει με ράσο καλόγερου.
- Ο χωρικός σταμάτησε και ακούμπησε το χέρι στον ώμο του γέρου.
- Ποιος είσαι; ρώτησε σοβαρά.
- Σαν ενώθηκε ο Νικουλιτσάς με τον τσάρο Σαμουήλ, και μαζί Ξαναπολιόρκησαν τα Σέρβια που μόλις τα είχε κυριεύσει ο βασιλιάς μας εσύ, με το ράσο του γιου μου, βγήκες από την πολιορκημένη χώρα κι έτρεξες στον αυτοκράτορα που τραβούσε κατά τη Θεσσαλονίκη, και τον πρόφθασες και τον εγύρισες πίσω...
- Είσαι ο πατέρας του Γρηγόρη; διέκοψε ο άλλος ταραγμένος.
- Του παλιού σου φίλου, ναι, Νικήτα! Ο νέος πήρε το χέρι του γέρου και το φίλησε με συγκίνηση.
- Από τον Γρηγόρη έμαθα να σε γνωρίζω και να σ' αγαπώ, γερο-Παγράτη, είπε. Και τώρα μη φοβάσαι τίποτα! Ό,τι μπορώ θα το κάμω για να σε βοηθήσω εδώ που ήλθες, ξένος κι άγνωστος. Πες μου πού πηγαίνεις;

- Δεν ξέρω, παιδί μου! είπε με κούραση ο γέρος. Έφαγα τα πόδια μου στους δρόμους! Πήγα στη Θεσσαλονίκη, πήγα στη Βασιλεύουσα, και από κει με στείλανε δω, κι από δω Κύριος οίδε πού θα με στείλουν! Απόκανα στους κόπους!

- Τι πήγες να κάνεις στη Βασιλεύουσα;

- Πήγα να παραδώσω το παιδί στα χέρια της Αυγούστας. Μα πέθανε η Αυγούστα.

- Της Αυγούστας; Τίνος παιδί είναι λοιπόν;

- Τ' όνομα δεν το ξέρεις· μα τους γονείς του τους αντάμωσες.

- Εγώ; Ο Νικήτας τον κοίταξε σαστισμένος.

- Ο πατέρας του ήταν αξιωματικός του Βασιλείου, εξήγησε ο γέρος. Ο Αυτοκράτορας τον έστειλε με μυστική αποστολή στα εχθρικά χώματα, κι εκεί σκοτώθηκε. Με τα χέρια μου τον έθαψα στην αυλή της φυλακής όπου ήμουν δεσμοφύλακας.

- Και τον είδα, λες, εγώ;

- Ναι. Ταξίδευε με τη γυναίκα του ντυμένη αντρίκεια, και τους πέρασες εσύ με τη βάρκα σου από τη μιαν όχθη της λίμνης της Πρέσπας στην άλλη, τότε που σ' εγνώριζαν όλοι με τ' όνομα ο Νικήτας ο βαρκάρης.

- Ξέρω!... θυμούμαι! είπε ο Νικήτας συλλογισμένος. Παν έξι χρόνια από τότε... Λοιπόν το αγόρι εκείνο, ο παραγιός, ήταν γυναίκα του; Και πώς τα ξέρεις εσύ όλ' αυτά, γερο-Παγράτη;

- Μου τα διηγήθηκε πέρσι ο Γρηγόρης, τον καιρό που με το ράσο του γύριζες εσύ στα βουλγάρικα μέρη κι έμενε αυτός κρυμμένος στη φυλακή μου. Εκείνες τις μέρες έφθασε και η μάνα του παιδιού, άρρωστη, στα τελευταία της, και πέθανε κει. Ο Γρηγόρης κι εγώ τη θάψαμε πλάγι στον καλό της...

Με το χέρι σκούπισε ο γέρος τα δάκρυα που θόλωναν τα μάτια του.

- Και πώς έτυχε να γυρίσει πάλι στη Σκάμπα η δύστυχη; ρώτησε ο Νικήτας.

- Σαν χήρεψε, πήγε στο μοναστήρι του Στουδίου. Εκεί γεννήθηκε το παιδί της. Μα η υγεία της ήταν κατεστραμμένη, δεν έγιανε ποτέ. Οι γιατροί την έβλεπαν που μαραίνονταν κάθε μέρα και δεν καταλάβαιναν τι έχει! Εγώ ξέρω τι την έτρωγε· πάγει από ραγισμένη καρδιά!... Σαν ένιωσε πως κοντεύει το τέλος της, θέλησε να πάγει το παιδί της να προσκυνήσει τον τάφο του πατέρα του. Έφυγε λοιπόν από την Πόλη, και με το διαβατήριο του Ευστάθιου Δαφνομήλη πήγε στο Δυρράχιο, κι από κει, με τη βοήθεια του, μπήκε στη Σκάμπα. Το ήξερε πως θα πέθαινε και ζήτησε να τη θάψουν πλάγι στον άντρα της. Εντολή μου άφησε να πάγω το παιδί της στη βασίλισσα, και μόνη της εκρέμασε το σταυρό στο λαιμό του παιδιού, για να το αναγνωρίσει η Αυγούστα.

- Κι έφυγες ευθύς;

- Μόλις μπόρεσα. Άφησα τη γριά μου να φροντίζει την καντήλα των τάφων κι έφυγα. Τράβηξα πολλά, γιατί ο τόπος ήταν ανάστατος. Εκείνες τις μέρες η Βέρροια είχε παραδοθεί στο Βασιλιά μας χωρίς μάχη, μα τα Σέρβια βαστούσαν. Εκείνος ο κοντός ανθρωπάκος, ο Νικουλιτσάς σαν λεοντάρι, λένε πως πολεμούσε! Όταν έπεσε όμως το φρούριο και τον έπιασε ο βασιλιάς μας, τον εσυγχώρησε, λένε, και τον άφησε, λένε, κι ελεύθερο! Αλήθεια είναι;

- Ναι, αλήθεια. Μα του έβαλε όρο να μην ξαναγυρίσει στη Βουλγαρία.

- Στο μοναστήρι όπου ήμουν κρυμμένος τότε, έμαθα πως δραπέτευσε ο Νικουλιτσάς και πως έτρεξε με τον καταραμένο του τον Σαμουήλ να πολιορκήσει πάλι τα Σέρβια. Ο Γρηγόρης ήλθε τότε και με βρήκε, και μου διηγήθηκε πως έφυγες εσύ και πως έσκασες τρία άλογα για να προφθάσεις τον Αυτοκράτορα στο δρόμο της Θεσσαλονίκης, και πως γύρισε ο Αύγουστος σαν αστραπή, όπως μόνος ο Αυτοκράτορας ξέρει να το κάνει, κι έπεσε ξαφνικά στους πολιορκητές και τους έτρεψε σε φυγή. Δεν έμαθα πια τι απόγινε ο Νικουλιτσάς.

- Έφυγε, αποκρίθηκε ο Νικήτας, μα του έστησαν καρτέρι και τον ξανάπιασαν, και τώρα βρίσκεται κλεισμένος στις φυλακές της Βασιλεύουσας.

- Δόξα τω Θεώ! είπε ο Παγράτης και σταυροκοπήθηκε. Σαν ξέκοψε, και το μάθανε οι Βούλγαροι, τόσο αυθάδεις γίνηκαν, που ούτε να ξεμυτίσομε δεν τολμούσαμε μεις! Καλά έκανε και τον κλείδωσε στη φυλακή ο Αύγουστος.

- Το έκανε όμως με βαριά καρδιά, είπε ο Νικήτας, γιατί θαυμάζει την ανδρεία του που είναι μεγάλη, και ξέρει ν' αναγνωρίζει τα προτερήματα των εχθρών του. Μα πες μου τα δικά σου. Από το μοναστήρι σου, πού πήγες;

- Ύστερα από καιρό, αφού πέρασε το πολύ κρύο κι έλιωσαν τα χιόνια, τράβηξα για τη Θεσσαλονίκη, είπε ο Παγράτης. Μα εκεί έμαθα πως από καιρό είχε πεθάνει η Αυγούστα! Λυπήθηκα κατάκαρδα μα δεν απελπίστηκα. Είπα πως ο Αύγουστος ο Κωνσταντίνος θ' αναγνωρίσει το σταυρό και το παιδί και τράβηξα για τη Βασιλεύουσα. Ναι! Αυτός ν' αναγνωρίσει το παιδί! Ούτε να το δει θέλησε! Ούτε εγώ δεν τον είδα! Έχασα στην Πόλη εβδομάδες και μήνες, δε στάθηκε τρόπος! Δεν τον άφηνε η συλλογή για τ' άλογα του και το ιπποδρόμιο να δει τ' ορφανό του αξιωματικού του. Μέρα νύχτα, χωμένος στη διασκέδαση, καρφί δεν του καίγεται! Ας είναι καλά ο Βασίλειος που τραβά τις σκοτούρες του θρόνου! Η αφεντιά του, ο Κωνσταντίνος, το γλέντι μόνο γυρεύει!

Ο Νικήτας γέλασε.

- Μη φωνάζεις τόσο δυνατά, είπε, μη σ' ακούσει κανένας και του το πει! Τότε είναι που θα δοκιμάσεις τη δύναμη του! Σα θέλει να εκδικηθεί, θυμάται πως είναι βασιλιάς.

Ο Παγράτης κοίταξε τρομαγμένος γύρω του, μα δεν είδε κανένα.

- Το ποτάμι δεν έχει αυτιά, είπε, και βρισκόμαστε μακριά από το Ιερό Παλάτι. Έπειτα φεύγω αύριο.

- Για πού;

- Εσύ θα μου το πεις. Σαν απελπίστηκα από τον Αύγουστο τον Κωνσταντίνο, είπα να βρω το μεγάλοψυχο αδελφό του. Μου είπαν πως βρίσκεται στη Βουλγαρία. Πήρα πάλι τα πόδια μου και γύρισα βόρεια. Τι τράβηξα, δε σου το λέγω. Έφθασα σήμερα εδώ αποσταμένος και είδες την απελπισία μου που ούτε κρεβάτι δε βρήκα να πλαγιάσω το παιδί. Ο Θεός με λυπήθηκε και σ' έβαλε στο δρόμο μου. Εσύ τώρα θα μου πεις τι να κάνω και πού να πάγω να βρω το Βασιλέα.

- Καλά λες πως ο Θεός σε λυπήθηκε, γερο-Παγράτη, είπε ο Νικήτας, στην ώρα έφθασες. Αύριο φεύγω για τον Δούναβη όπου βρίσκεται ο Αυτοκράτορας. Τελείωσαν πια τα βάσανα σου! Θα σε πάρω μαζί μου.

Κουβεντιάζοντας, έφθασαν σ' ένα μεγάλο αρχοντικό παλάτι με καμάρες μαρμαρένιες. Στην έξω πύλη φύλαγε ένας φρουρός. Ο Νικήτας έβγαλε απ' τον κόρφο του ένα έγγραφο και αφού το εξέτασε ο φρουρός του το επέστρεψε λέγοντας:

- Ο Κατεπάνω σε περιμένει. Διέταξε, σαν ξαναπεράσεις, να πας αμέσως στο δωμάτιο του. Ο γέρος αυτός τι θέλει μαζί σου;

- Είναι δικός μου άνθρωπος, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Αφησε τον να περάσει.

Μπήκαν στην αυλή με τους μαρμαρένιους δρόμους και τα πολύχρωμα ψηφιδωτά, με τα αλαβάστρινα συντριβάνια που σκορπούσαν τα νερά τους κι έχυναν τη δροσιά τους στη ζεστή ατμόσφαιρα της αυγουσιτιάτικης βραδιάς. Ο Νικήτας προχωρούσε αδιάφορα, ούτε μια ματιά δεν έριχνε γύρω του. Μα ο γερο-Παγράτης, αμάθητος από αριστοκρατική πολυτέλεια, τον τράβηξε από το ρούχο για να του δείξει τη μαγευτική ομορφιά του κήπου, το χλωρό χορτάρι που σαν πυκνό χαλί πράσινο απλώνονταν δεξιά, αριστερά, ανάμεσα στους δρόμους και τους ανθώνες, όπου τα μυρωδάτα τριαντάφυλλα και οι υπερήφανοι κρίνοι σκορπούσαν το μεθυστικό τους μοσχοβόλημα.

- Δε σταματάς να θαυμάσεις, αδελφέ; του είπε μαγεμένος. Ο Νικήτας γέλασε.

- Δεν έχω καιρό, αποκρίθηκε. Έπειτα είδα και ωραιότερα στα παλάτια της Πόλης...

Όλες οι πόρτες του σπιτιού ήταν ανοιχτές. Μπήκαν ίσια σε μια μεγάλη μαρμαροστρωμένη σάλα, όπου μια αρχόντισσα, πλούσια ντυμένη και στολισμένη με πολύτιμα διαμαντικά, έδινε διαταγές του επιστάτη της που την άκουε με σεβασμό. Πλάγι της στέκονταν δυο αγόρια ως δώδεκα χρόνων, πλουσιοντυμένα κι αυτά με τα

εορτάσιμα τους ρούχα. Το ένα, ψηλό, μελαχρινό, με ζωηρά καστανά μάτια, φαίνονταν, από την ομοιότητα, πως ήταν γιος της· το άλλο, μικροκαμωμένο, λιγνό, χλωμό, με ξανθά μαλλιά και γαλανά μάτια, όλο όνειρα γεμάτα, ήταν η αντίθεση του πρώτου.

Ο Νικήτας χαϊρέτησε βαθιά, μαζεύοντας το παιδάκι στην αγκαλιά του. Μα τα φώτα και οι ομιλίες ξύπνησαν το κοριτσάκι. Άνοιξε τα μάτια του και, βλέποντας το ξένο πρόσωπο του χωρικού, τρόμαξε.

- Παππού! Παππού! φώναξε αγριεμένο.

- Εδώ είμαι, παιδί μου, έννοια σου, είπε ο γέρος. Και με αγάπη το πήρε από τα χέρια του Νικήτα και το έβαλε χάμω.

- Τι όμορφο παιδάκι! Τίνος είναι; ρώτησε η αρχόντισσα και αψηφώντας το χρυσοκέντητο μεταξωτό φόρεμα της, γονάτισε κοντά στο κοριτσάκι και το τράβηξε στην αγκαλιά της.

- Είναι τούτου του γέρου, Κυρία, αποκρίθηκε ο Νικήτας, και ο γέρος αυτός είναι ο πατέρας του καλύτερου μου φίλου. Έφθασε χωρίς να ξέρει πως γίνονταν πανηγύρι, και δε βρήκε θέση σε κανένα ξενώνα. Έρχεται από μακριά και είναι αποσταμένος. Τον έφερα εδώ, Κυρία, ξέροντας τη μεγάλη σου καρδιά.

- Καλά έκανες, είπε η αρχόντισσα, μ' ένα γλυκό χαμόγελο. Καλώς ήλθες, γέρο. Το σπίτι είναι μεγάλο, θα βρούμε θέση και για σένα και για το παιδάκι σου. Κάθισε τώρα να ξεκουραστείς.

Κι έδωσε διαταγή του επιστάτη να φροντίσει για το γέρο και για το παιδί, και να τους δώσουν ευθύς να φάγουν. Ωστόσο ένας δούλος είχε φωνάξει τον Νικήτα και τον οδήγησε στο δωμάτιο του διοικητή. Ο Κατεπάνω δεν ήταν μόνος. Δύο αξιωματικοί στέκονταν στην πόρτα και άκουαν τις τελευταίες παραγγελίες που τους έδινε ο στρατηγός για το νυχτερινό πανηγύρι, ενώ δυο - τρεις δούλοι του καρφίτσωναν τη χλαμύδα στους ώμους και τον στόλιζαν με τα παράσημα και διαμαντικά του αξιώματος του.

Με το χέρι έκανε νόημα σ' όλους να φύγουν, κι όταν έκλεισε η πόρτα κι έπεσε πάλι στη θέση της η βελουδένια κουρτίνα, γύρισε στον Νικήτα.

- Ήλθες και πριν, είπε, μα είχα δουλειά. Έχεις τίποτα σοβαρό να μου αναγγείλεις;

- Όχι, στρατηγέ, ήλθα να πάρω διαταγές σου. Φεύγω αύριο πρωί για τη Βιδύνη, όπου πηγαίνω γράμματα για το μεγάλο Βασιλέα μας.

- Έρχεσαι από τη Βασιλεύουσα;

- Όχι, από τη Θεσσαλονίκη.

- Είδες τον Δραξάν;

- Τον είδα, στρατηγέ. Ήμουν εκεί όταν στεφανώθηκε την εξαδέλφη σου, την Ευδοξία.

Λίγη ώρα ο Κατεπάνω έμεινε σκεπτικός. Ύστερα ρώτησε:

- Πώς παραδέχεται την καινούρια του ζωή; Ο Νικήτας δεν αποκρίθηκε.

- Μίλησε μου ελεύθερα, είπε με κάποια λύπη ο Κατεπάνω. Αγαπούσα πολύ την εξαδέλφη μου και θα την ήθελα ευτυχισμένη. Μα όταν την αγάπησε ο Βούλγαρος, και μου εξήγησε ο Αύγουστος τις πολιτικές αιτίες που τον έκαναν να επιθυμεί το γάμο αυτόν, δεν επέμεινα πια.

- Η εξαδέλφη σου φαίνεται ευτυχισμένη, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Αγαπά πολύ τον άντρα της.

- Λοιπόν, γιατί διστάζεις να μιλήσεις; Ξέρεις τίποτα για τον Δραξάν;

- Όχι, στρατηγέ, αλλά στην αρχή φαίνονταν ενθουσιασμένος με την ελευθερία και το γάμο του. Ίσως και να μην περίμενε πως θα του χάριζε ο Αύγουστος τη ζωή, ύστερα από τόση αντίσταση που έκανε στα Βοδενά, και γι' αυτό του φαίνονταν γλυκύτερη η συγχώρεση. Σε λίγο όμως άλλαξε. Η νοσταλγία των βουνών του τον έχει ξαναπιάσει.

Το παράδειγμα του Νικουλιτσά, που βρίσκεται τώρα στη φυλακή από κει που ήταν ελεύθερος και πατρίκιος, τον συγκρατεί ακόμα. Αλλά δεν πιστεύω να μπορέσει ποτέ να συμμορφωθεί με την πολιτισμένη ζωή της Θεσσαλονίκης. Μαζί με το γάλα της μάνας τους, αυτοί έχουν βυζάξει και την ανίκητη αγάπη της ελευθερίας

και των βουνών τους. Ο Κατεπάνω χαμογέλασε.

- Αυτό, είτε, δεν μπορώ να τους το προσάψω. Αν μας έπαιρναν εμάς στα βουνά τους, και μεις θα είχαμε τον ανίκητο πόθο της πατρίδας μας. Και συ, Νικήτα, δε θα έμενες αν σ' έπιαναν.

Ο Νικήτας ανατρίχιασε.

- Παναγία μου, μουρμούρισε, καλύτερα θάνατος!

Ο Κατεπάνω πήρε από το γραφείο του διάφορα έγγραφα τυλιγμένα και τα έδωσε του Νικήτα.

- Παράδωσε αυτά του Αυτοκράτορα, είτε, αλλά πριν φύγεις αύριο, έλα πάλι να με δεις' έχω ακόμα μερικές οδηγίες να σου δώσω, και απόψε δεν προφθαίνω. Είναι ώρα να πάγω στην εκκλησία.

Ο Νικήτας χαιρέτησε με σεβασμό και βγήκε από το δωμάτιο.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Β

Πήρε ο Νικήτας το μακρύ διάδρομο και βγήκε πάλι στη μαρμαρόστρωτη σάλα. Μα εκεί σταμάτησε, και χαρούμενο χαμόγελο ζώηρεψε μια στιγμή το σοβαρό και κάπως σκληρό του πρόσωπο. Σε μια σκαλιστή και αργυροκόλλητη βαθιά πολυθρόνα, κάθονταν ακουμπισμένη σε μεταξωτά μαξιλάρια η οικοδέσποινα, ενώ στα πόδια της τα δυο αγόρια έπαιζαν με το κοριτσάκι και κουτρουβαλούσαν στο παχύ χαλί ξεκαρδισμένα στα γέλια. Ο γερο-Παγράτης, όρθιος, καμάρωνε τα παιδιά, και χαρούμενα δάκρυα έστεκαν στα μάτια του.

- Αλεξία... είτε σιγά η αρχόντισσα, περίεργο όνομα! Γιατί το δώσανε του παιδιού;

- Το θέλησε η μάνα του, αποκρίθηκε ο Παγράτης. Ήταν τ' όνομα του πατέρα του και, δείχνοντας τ' αγόρια που έπαιζαν κυνηγητό, τρέχοντας στα χέρια και στα γόνατα γύρω στο κοριτσάκι: Δικά σου είναι και τα δυο, Κυρία μου; ρώτησε. Ο μικρός δε σου μοιάζει καθόλου.

- Όχι, ο Μιχαήλ δεν είναι δικός μου, αποκρίθηκε η αρχόντισσα, έχομε όμως συγγένεια και είναι ο αχώριστος φίλος του Κωνσταντίνου μου. Δείχνει μικρότερος, μα έχουν την ίδια ηλικία. Δε γνώρισε μητέρα. Και αφότου ξαναπαντρεύτηκε ο πατέρας του, μένει μαζί μας ο μικρός και τον αγαπούμε σαν παιδί μας.

Ο Νικήτας πρόβαλε και χαιρέτησε βαθιά την αρχόντισσα.

- Σου φέρνω ειδήσεις της αδελφής του, Κυρία, είτε. Η πατρικία Ευδοξία είναι καλά.

- Έρχεσαι λοιπόν από τη Θεσσαλονίκη; ρώτησε μ' ενδιαφέρον η γυναίκα του Κατεπάνω. Είδες και τον άντρα της, τον καινούριο μας εξάδελφο, τον Δραξάν;

Πριν προφθάσει ο Νικήτας ν' αποκριθεί, ένας δούλος σήκωσε την κουρτίνα της πόρτας.

- Ο εκλαμπρότατος Κατεπάνω σε περιμένει, Κυρία, είτε. Η αρχόντισσα σηκώθηκε.

- Κωνσταντίνε, Μιχαήλ, γρήγορα, είτε. Ο πατέρας μας περιμένει να πάμε στην εκκλησία.

Με το χέρι χάιδεψε τα σγουρά μαύρα μαλλιά του κοριτσιού.

- Ξεκουράσου ήσυχα, γέρο, είτε του Παγράτη και αύριο φέρε μου πάλι την Αλεξία να την ξαναδώ πριν φύγετε. Πας μακριά;

- Στη Βιδύνη.

- Καληνύχτα λοιπόν, και η Παναγία η Οδηγήτρα να σε προστατεύει.

Ο Παγράτης έσκυψε και φίλησε το χρυσοκέντητο ποδόγυρο της φούστας της.

- Ο Παντοδύναμος να σ' ευλογήσει... μουρμούρισε συγκινημένος.

Με γλυκό χαμόγελο του αποκρίθηκε η αρχόντισσα και, παίρνοντας τ' αγόρια από το χέρι, βγήκε έξω.

- Όμορφη όσο και καλή, ε, γερο-Παγράτη; είτε ο Νικήτας σαν έκλεισε το παραπέτασμα. Έλα τώρα να σε πάγω στην κάμαρα σου, γιατί θα πάγω κι εγώ στην εκκλησία.

Και βαστώντας τη μικρή από το χέρι, μπήκαν σ' ένα διάδρομο όπου όλα τα παράθυρα ήταν ανοιχτά. Από το δρόμο ανέβαινε η βοή των ψαλμών, που από εκατοντάδες στήθη υψώνονταν προς τον καθαρό αυγουσιάτικο ουρανό.

- Τι είναι αυτό, παππού; ρώτησε η Αλεξία, τραβώντας το γέρο από το ρούχο.

- Είναι η λιτανεία που περνά, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Ο Κατεπάνω με τη συνοδεία του και οι αρχόντισσες της χώρας πηγαίνουν στην εκκλησία. Έλα να τους δεις. Και σηκώνοντας το παιδί έσκυψε στο παράθυρο.

Ο δρόμος ήταν ολοφώτιστος από τις αναμμένες λαμπάδες που βαστούσε η συνοδεία. Εμπρός προπορεύονταν ο Κατεπάνω με τη μεγάλη του στολή, κρατώντας από το χέρι το γιο του τον Κωνσταντίνο. Πίσω του ακολουθούσαν μεγιστάνες και αξιωματικοί, όλοι με τις πλούσιες τους φορεσιές και τα λαμπερά τους άρματα. Οι γυναίκες τους, στολισμένες με τα λαμπρότερα διαμαντικά τους, περιτριγύριζαν την Αρχόντισσα, πιο όμορφη και πιο στολισμένη απ' όλες. Και μες στα χίλια φώτα των λαμπάδων άστραφταν τα χρυσάφια και τα πολύτιμα πετράδια, σκορπώντας σπίθες πολύχρωμες και φωτεινές σε κάθε κίνηση, σε κάθε βήμα.

- Τι ωραία! Αχ, τι ωραία! φώναξε η μικρή καταχαρούμενη, χτυπώντας τα χεράκια της και αναγνωρίζοντας μέσα στο πλήθος τον καινούριο φίλο της: Μιχαήλ! φώναξε, πάρε με μαζί σου!

Το αγόρι σήκωσε τα μάτια και είδε το προσωπάκι της Αλεξίας, που ξεχώριζε ολόφωτο και κάτασπρο ανάμεσα στα μαύρα της κατσαρά μαλλιά, εμπρός στο αφώτιστο παράθυρο, και με το χέρι τη χαιρέτησε ζωηρά, και παρακάτω πάλι ξαναγύρισε και της γέλασε.

- Πάμε, παππού! Πάμε και μεις μαζί τους! φώναξε η μικρή γυρεύοντας να ξεφύγει από τα χέρια του Νικήτα και να πηδήσει κάτω.

- Πάμε ως το δρόμο αφού το θέλει, είπε ο Νικήτας, και σαν περάσει η λιτανεία, ξανανεβάνομε. Και με το παιδί στα χέρια κατέβηκε στην αυλή.

Από την ανοιχτή πύλη το φως των λαμπάδων χόρευε κι έπαιζε στα τρεχάμενα νερά και φώτιζε το περιβόλι, αλλά κανείς δεν ήταν εκεί, ούτε ο φρουρός βρίσκονταν στη θέση του ούτε φαίνονταν κανένας δούλος. Ο Νικήτας σούφρωσε τα φρύδια κι έκανε απά την παρατήρηση.

- Πανηγύρι είναι, πήγαν κι αυτοί να διασκεδάσουν, είπε ο Παγράτης που περπατούσε κοντά του.

Έξαφνα, ανάμεσα στις ψαλμωδίες, φώναγμα φρουρού ακούστηκε από μακριά. Ο Νικήτας σταμάτησε απότομα και τέντωσε τ' αυτί. Δεύτερο φώναγμα ακούστηκε, μαζί κι ένα σύνθημα, κι αμέσως φωνές τρομαγμένες αποκρίθηκαν. Και μακριά πολύ, ένα σήμαντρο χτύπησε.

Μεμιάς πνήγηκαν οι ψαλμωδίες. Ρωτήματα κι απαντήσεις πέταξαν από τον ένα στον άλλο, κι όλοι σόπασαν ν' ακούσουν. Απομακρυσμένο ακόμα και ασυνάρτητο, ένα βοητό ανέβαινε. Χώριες φωνές ξέσπασαν εδώ κι εκεί, άλλες αποκρίθηκαν από πέρα. Μουρμούρισμα φοβισμένο έτρεξε από στόμα σε στόμα, φούσκωσε, απλώθηκε. Μια γυναικεία στριγγιά έσχισε τον αιθέρα. Άλλες στριγγιές και πάλι άλλες ακούστηκαν, που σπάραζαν την καρδιά. Κι έξαφνα, απ' όλα τα στήθια, μια φωνή ανέβηκε τρομακτική, απαίσια, φρίκη γεμάτη: «Βούλγαροι! Βούλγαροι!...». Και απερίγραπτη αναμπουμπούλα ακολούθησε. Μ' έναν πήδο βρέθηκε ο Νικήτας στην ανοιχτή πύλη, και σφίγγοντας το κοριτσάκι στην αγκαλιά βγήκε στο δρόμο. Η λιτανεία είχε σκορπίσει, τα φώτα είχαν σβήσει. Χάμω μερικές λαμπάδες κοίτονταν εδώ κι εκεί τσαλαπατημένες στο χώμα. Άντρες και γυναίκες, στολισμένοι με τα εορτάσιμα ρούχα τους, έτρεχαν δώθε - κείθε. Μητέρες φώναζαν απελπισμένες τα παιδιά τους. Μερικοί, χάνοντας το μυαλό τους, έμπαιναν σ' όποιαν ανοιχτή πόρτα έβρισκαν, και ύστερα, βλέποντας πως δεν ήταν σπίτι τους, ξανάβγαιναν τρεχάτοι, ζαλισμένοι από το ξαφνικό κακό. Άλλοι έστεκαν σα μαρμαρωμένοι από το φόβο. Οι περισσότεροι ορμούσαν προς το ποτάμι, χωρίς λόγο, χωρίς σκέψη. Ο πανικός τους τρέλαινε, η φρίκη ήταν ζωγραφισμένη σ' όλα τα πρόσωπα.

- Τι τρέχει; Τι τρέχει; φώναξε λαχανιασμένος ο Παγράτης αρπάζοντας το χέρι του Νικήτα.

Με το κεφάλι ψηλά και τα χείλια σφιγμένα, σαν άτι που αναθρεμμένο στην αγριάδα του πολέμου ακούει το σμίξιμο των όπλων και μυρίζει το αίμα, ο Νικήτας ακίνητος ακροάζονταν το βοητό που, απομακρυσμένο ακόμα, ολόένα πλησίαζε, και μεγάλωνε, και αγρίευε. Απότομα γύρισε στον Παγράτη.

- Πάρε το παιδί! είπε ρίχνοντας το κοριτσάκι στην αγκαλιά του γέρου, γύρισε στο παλάτι, αμπάρωσε την πύλη, κρύψου, κρύψε το παιδί, και ο Παντοδύναμος να σας λυπηθεί...

Κοπάδι άνθρωποι χύθηκαν ξεφωνίζοντας στο δρόμο, και τους ξεχώρισαν. Μέσα στην ταραχή και την αναμπουμπούλα, ο Νικήτας έχασε το γέρο. Ζήτησε να τον ξαναβρεί, να τον βοηθήσει να μπει στο παλάτι, μα άλλοι κι άλλοι έφθαναν, τον σκουντούφλησαν, τον παρέσυραν μαζί τους φεύγοντας κατά τον Έβρο, και με δυσκολία κατόρθωσε να τους ξεφύγει και να χωθεί στη βαθιά καμάρα μιας πόρτας. Η βοή ολόένα πλησίαζε. Ανάμεσα στην οχλαγωγία και στα ποδοβολητά ανθρώπων και αλόγων, διακρίνονταν απελπισμένες γυναικείες φωνές, βογγητά και παράπονα πληγωμένων, στριγλιές πόνου, θρήνος, κατάρες, και συνάμα θριαμβευτικά ξεφωνητά άγριας χαράς. Ο Νικήτας έτριξε τα δόντια του.

- Βούλγαροι!... μούγκρισε. Σκυλιά καταραμένα! Ποια κόλαση σας ξέβρασε, δαιμόνια απαίσια, ανάμεσα σε άοπλο πληθυσμό...

Σαν βροντή τ' ουρανού ο ανθρώπινος χείμαρρος χύθηκε στο δρόμο. Σε μια στιγμή οι πέτρες βάφηκαν με αίμα. Γυναίκες, άντρες, παιδιά, αδιάλεχτα, έπεφταν αιματοκυλισμένοι, και τα πτώματα στοιβάζονταν σωροί. Η εύκολη αυτή σφαγή, άοπλου πληθυσμού συναγμένου για πανηγύρι, είχε μεθύσει τους άγριους Βουλγάρους. Αλαλάζοντας ορμούσαν, έσφαζαν, κατέστρεφαν, αρπάζοντας από τα κομματιασμένα πτώματα ό,τι πολύτιμο φορούσε ο καθένας, κόβοντας αυτιά, χέρια, κεφάλια, για να πάρουν πιο γρήγορα τα διαμαντένια στολίδια.

Περνώντας εμπρός στο παλάτι, είδαν την ανοιχτή αφύλαχτη πύλη και, σε μια στιγμή, ο άγριος όχλος πλημμύρισε την αυλή, χύθηκε στη μαρμαρένια είσοδο κι από κει στους διαδρόμους και σ' όλα τα δωμάτια. Και η λεηλασία άρχισε. Μερικοί δυστυχισμένοι, μέσα στην άτακτη τους φευγάλα, βλέποντας κι αυτοί την ανοιχτή πύλη, φαντάστηκαν πως θάβρισκαν στου Κατεπάνω το παλάτι άσυλο και προστασία, κι ανέβηκαν και κρύφτηκαν στ' αδειανά δωμάτια. Μα εκεί τους βρήκαν οι δολοφόνοι και τους έσφαξαν, κι έριξαν τα σώματα από τα παράθυρα. Χωμένος στη βαθιά του καμάρα, οπλισμένος με το μαχαίρι του, κι αποφασισμένος να ξαποστείλει μερικούς Βουλγάρους πριν του πάρουν τη ζωή, ο Νικήτας άκουσε τις στριγλιές και τα βογγητά των θυμάτων, ανακατωμένα με τα χαρούμενα ξεφωνητά των δολοφόνων, και είδε τα σώματα που γκρεμίζονταν στις πέτρες του δρόμου μαζί με τα έπιπλα, τα χαλιά και τα πολύτιμα σκεύη του Κατεπάνω. Μια γυναίκα, με το παιδί της στην αγκαλιά, για να ξεφύγει τους μέσα φονιάδες, έτρεξε στο δρόμο. Μα εκεί βρήκε πιο γρήγορο θάνατο, κι ένας στρατιώτης, αρπάζοντας το παιδί της, το βρόντησε στον τοίχο και πέταξε τα μυαλά του. Το σωματάκι έπεσε στα πόδια του Νικήτα. Η δυστυχισμένη μάνα, αιματομένη και μισοπεθαμένη, βρήκε ακόμα δύναμη να συρθεί ως το παιδί της, μα άλλος στρατιώτης, βλέποντας το διαμαντένιο της διάδημα, για να της το πάρει, με μια σπαθιά της έκοψε το κεφάλι. Ο Νικήτας έγινε θηρίο. Έπεσε πάνω στο σκυμμένο Βούλγαρο και του έμπηξε το μαχαίρι του στο λαιμό. Τότε τράβηξε το κορμί μέσα στη σκιασμένη καμάρα, πήρε τα ρούχα του πεθαμένου, τυλίχθηκε στο μανδύα του, φόρεσε την περικεφαλαία και, παίρνοντας από χάμω το αιματομένο σπαθί βγήκε από την κρυψώνα του, χώθηκε στο πλήθος, και μαζί με τους βαρβάρους έτρεξε κατά τον ποταμό.

Σε όλους τους δρόμους οι ίδιες σκηνές· ποτάμι έτρεχε το αίμα, οι φωνές και τα ψυχομαχητά έσχιζαν τον αέρα. Με δυσκολία απέφευγε ο Νικήτας να πατά τα κορμιά που γέμιζαν τους δρόμους. Από ένα παράθυρο κάποιος στρατιώτης διασκέδαζε σφενδονίζοντας παιδιά στο δρόμο. Ένα χτύπησε τον Νικήτα στον ώμο και κομματιάστηκε στις πέτρες.

- Ρίξε το πίσω! είπε ο πλαγινός του στρατιώτης.

Και μ' ένα βλάκικο γέλιο σήκωσε το κορμάκι και το πέταξε κατά το παράθυρο. Ο Νικήτας έσφιξε τους γρόθους του, αλλά συγκρατήθηκε, κι εξακολούθησε το δρόμο του. Στη ζωή του είχε δει πολλές άγριες σκηνές και απανθρωπίες. Τέτοια όμως κτηνωδία δεν την είχε φαντασθεί. Στην όχθη του Έβρου πλήθος μεγάλο ήταν συναγμένο.

- Τι τρέχει εδώ; ρώτησε ο Νικήτας που μιλούσε τα βουλγάρικα σαν Βούλγαρος.

- Κάποιον άρχοντα Έλληνα έχουν πιάσει και τον δικάζει ο Ιβάτζης, αποκρίθηκε ένας στρατιώτης.

Ο Νικήτας χώθηκε στο πλήθος. Τον Ιβάτζη τον ήξερε σκληρό όσο και τολμηρό. Η δίκη δεν μπορούσε να είναι παρά καταδίκη, κι αυτό το ήξερε! Και ήθελε να δει ποιος ήταν ο άρχοντας που δικάζονταν. Μα έξαφνα σταμάτησε. Μπροστά του έστεκαν δυο αγόρια σφιχταγκαλιασμένα. Τα κατάχλωμα πρόσωπα τους φωτίζονταν από το πηδηχτό φως των δαυλών, και ο Νικήτας αναγνώρισε τον Κωνσταντίνο Κρηνίτη και τον Μιχαήλ Ιγερινό.

- Τι του κάνουν; ψιθύρισε ο Μιχαήλ. Δε φθάνω να δω...

Με προσοχή άπλωσε ο Νικήτας το χέρι και σκέπασε το στόμα του Μιχαήλ. Το παιδί ανατρίχιασε, μα δε γύρισε. Τότε σκύβοντας τάχα να μαζέψει κάτι, ο Νικήτας ψιθύρισε στο αυτί του:

- Μη μιλάς ελληνικά εδώ, και μη με αναγνωρίζεις...

Και το παιδί δεν κούνησε. Ο Κωνσταντίνος δεν είχε αποκριθεί. Ακίνητος, σαν απολιθωμένος, κοίταζε ίσια μπροστά του, και μόνο τα γυαλιστά του μάτια φαίνονταν ζωντανά στο αναίματο πρόσωπο του, σαν να είχε μαζευθεί στο βλέμμα του η ζωή του όλη. Ο Νικήτας κοίταξε κατά την ίδια διεύθυνση και αναγνώρισε τον Ιβάτζη και, αντίκρυ του, δεμένο πισθάγκωνα σ' ένα δέντρο, είδε τον πατέρα του Κωνσταντίνου. Τα αιματωμένα ρούχα του Κατεπάνω κρέμουνταν κουρέλια πάνω του, τα διαμαντικά του όλα είχαν εξαφανιστεί. Μα ο στρατηγός δεν είχε χάσει το αγέρωχο του ύφους, και με το κεφάλι ψηλά κοίταζε κατάματα τον Ιβάτζη, αψηφώντας τις φοβέρες του.

- Άκουσε, Κρηνίτη, έλεγε ο Ιβάτζης συγκρατώντας το θυμό του, σ' έχω στα χέρια μου. Ελπίδα σωτηρίας για σένα δεν υπάρχει. Γράψε το γράμμα που σου ζητώ, πες του Βασιλέα σου, με τρόπο που να το πιστέψει, πως τα Βοδενά παραδόθηκαν και πως η Βέροια πολιορκείται, ή πες του μονάχα πως τα δυο του φρούρια βρίσκονται σε κίνδυνο, βεβαίωσε τον πως μόνος ο δρόμος από τη Βιδύνη ως εδώ είναι ανοιχτός, και σου χαρίζω τη ζωή.

Ο Κατεπάνω δεν αποκρίθηκε. Με το ατάραχο του βλέμμα εξακολουθούσε να προκαλεί τον Βούλγαρο.

- Θα γράψεις; φώναξε ο Ιβάτζης ξεσπώνοντας. Θα γράψεις;

Ο Κατεπάνω έμεινε σιωπηλός. Ένας στρατιώτης πλησίασε με τη λόγχη σηκωμένη περιμένοντας τη διαταγή του αρχηγού του.

- Για τελευταία φορά θα γράψεις; ξεφώνισε ο Ιβάτζης έξω φρενών.

Ένα λεπτό, οι δυο άντρες έμειναν αντίκρυ ο ένας του άλλου. Τα μάτια του Κατεπάνω δε χαμήλωσαν, ούτε μαλάκωσε το περιφρονητικό του βλέμμα. Με το χέρι ο Ιβάτζης έκανε νόημα. Ο στρατιώτης κατέβασε τη λόγχη του με τόση ορμή, που το σίδερο πέρασε τις σάρκες και μπήχθηκε στο δέντρο. Το σώμα του Κατεπάνω ανατινάχθηκε σπασμωδικά, κι ευθύς σωριάστηκε. Και το κεφάλι έγειρε στο στήθος... Μια φωνή, σαν θρήνος, σπαρακτική ακούστηκε. Ο Ιβάτζης ανατρίχιασε και γύρισε. Ένας στρατιώτης, μ' ένα αναίσθητο παιδί στην αγκαλιά, έτρεχε κατά τη σκηνή του Σαμουήλ, και πλάγι του, κατατρομαγμένο ακολουθούσε ένα άλλο αγοράκι ξανθό.

- Τι τρέχει; ρώτησε ο Ιβάτζης. Και πού πάγει ο στρατιώτης;

- Ένα παιδί λιγοθύμησε, αποκρίθηκε ένας Βούλγαρος.

- Πρέπει να ήταν γιος του Έλληνα, πρόσθεσε άλλος. Ήταν με τους αιχμαλώτους.

- Γιος του; αναφώνησε ο Ιβάτζης, και άγριο χαμόγελο στράβωσε το στόμα του. Έπρεπε να το ξέρω πριν! Με το γιο του και το δήμο κάτι γίνονταν...

Και γυρνώντας σ' έναν αξιωματικό που με φόβο υποκλίνονταν περιμένοντας διαταγές:

- Να φέρουν του Τσάρου όλους τους αιχμαλώτους και ό,τι πολύτιμο βρέθηκε, πρόσταξε. Και αφού διαλέξει ο Τσάρος, θα μοιράσω σε κάθε στρατιώτη το μερδικό του.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Γ

Η μέρα γλυκοχάραζε. Κουρασμένοι από τη νυχτερινή σφαγή, οι στρατιώτες είχαν μαζευθεί όλοι στην ακροποταμιά, περιμένοντας να δοθεί το σημείο της αναπαύσεως για να πέσουν να κοιμηθούν. Αλλά ο γερο-Σαμουήλ, που όλη νύχτα δεν είχε κλείσει μάτι, αφηφώντας την κούραση, εννοούσε πρώτα τους θησαυρούς του να εξασφαλίσει και ύστερα να ησυχάσει.

Ό,τι πολύτιμο υπήρχε στην πλούσια πρωτεύουσα της Θράκης, το είχαν κουρσέψει οι βουνίσιοι αυτοί βάρβαροι, στερημένοι κάθε καλοζωία στη φτώχη τους πατρίδα, και διψασμένοι για λάφυρα. Αγάλματα μαρμαρένια, χαλιά περσικά, υφάσματα μεταξωτά και χρυσοϋφασμένα, χρυσά και ασημένια δυσκοπότερα, αλαβάστρινα δοχεία, όπλα, έπιπλα, διαμαντικά, εικονίσματα, ευαγγέλια, όλα άνω-κάτω ριγμένα, στοιβάζονταν εμπρός στη βασιλική σκηνή. Και στο πλάγι, ζαλισμένοι, αποβλακωμένοι από την ξαφνική τους συμφορά, εκατοντάδες αιχμαλῶτες συσσωρεύονταν μαντρισμένοι, κοιτάζοντας με μάτια θαμπά και αδιάφορα τα στοιβαγμένα πλούτη που χθες ακόμα ήταν δικά τους. Και οι χθεσινοί αυτοί άρχοντες και αρχόντισσες, μαθημένοι στην πιο λεπτή πολυτέλεια, με σιωπηλή απελπισία περίμεναν το κέφι του σκληρού αφέντη, που θα τους σκόρπιζε δούλους στις καλύβες των χωριών της Βουλγαρίας.

Παρακάτω, σκυμμένος πίσω από κάτι χαμόκλαδα, ο Νικήτας γύρευε να συνεφέρει τον αναίσθητο γιο του Κατεπάνω. Τον είχε ξαπλώσει χάμω, με το κεφάλι ακουμπισμένο στο γόνατο του. Αλλά δεν είχε νερό, ούτε άλλο τίποτα πρόχειρο. Και ο Κωνσταντίνος δε συνέρχονταν. Αποθαρρυσμένος σήκωσε ο Νικήτας το κεφάλι και αντίκρισε τ' απελπισμένα βαθιά μάτια του Μιχαήλ.

- Πάει...; μουρμούρισε ο μικρός και χωρίς να προσθέσει άλλη λέξη, με το χέρι έδειξε τρέμοντας κατά τον ουρανό.

- Όχι, όχι! Δεν πέθανε, είπε σιγά ο Νικήτας, μην τρομάζεις, δεν πέθανε! Να είχα μόνο λίγο νερό!... Και σπρώχνοντας πίσω την περικεφαλαία του, κοίταξε γύρω σα να ζητούσε βοήθεια ή ένα γνωστό πρόσωπο. Μα όλα τα πρόσωπα του φάνηκαν παγωμένα και ξένα, πετρωμένα στη βουβή τους απελπισία. Έξαφνα του ήλθε μια ιδέα.

- Μιχαήλ, ψιθύρισε, σήκω σιγά-σιγά και πήγαινε παρακάτω, γύρισε δω κι εκεί, κοίταξε αν μεταξύ στους αιχμαλώτους θα δεις τη μητέρα του. Αν έλθει εκείνη, η αγάπη της μονάχα...

Μα το παιδί αργοκούνησε το κεφάλι, και δάκρυα πλημμύρισαν τα μάτια του. Ο Νικήτας δεν τόλμησε να ρωτήσει, μα το βλέμμα του μιλούσε.

- Ναι!... τη σκότωσαν, αποκρίθηκε ο μικρός στο βουβό αυτό ρώτημα... την είδαμε μπρος στην εκκλησία όπου μας είχε κρύψει... και δε μας άφησαν ούτε να τη φιλήσομε...

Η φωνή του παιδιού πνίγηκε, και ο Νικήτας δε μίλησε πια. Μια σκιά πέρασε κοντά τους, κάτι γλίστρησε πάνω από τον ώμο του Νικήτα, και στο χέρι του μέσα έπεσε ένα μικρό μπουτιλάκι.

Ο Νικήτας γύρισε βιαστικά και είδε ένα γέρο, που αδιάφορος περνούσε νανουρίζοντας ένα παιδάκι, και αναγνώρισε τον Παγράτη. Δε σηκώθηκε, όμως παρακάτω ένας στρατιώτης φύλαγε και κοίταζε κατά το μέρος του. Έχυσε στα χωρισμένα χείλια του αγοριού μερικές στάλες από το μπουτιλάκι. Ο Κωνσταντίνος αναστέναξε και σε λίγο άνοιξε τα μάτια. Μα βλέποντας τη βουλγάρικη περικεφαλαία του Νικήτα σκυμμένη απάνω του, τα έκλεισε πάλι βιαστικά. Ο Νικήτας έκανε νόημα του Μιχαήλ, και ο μικρός έπεσε στα γόνατα, άρπαξε το σύντροφο του στην αγκαλιά του και τον σκέπασε φιλιά. Ο Κωνσταντίνος τον αναγνώρισε.

- Μιχαήλ... μουρμούρισε.

- Μη μιλάς και μην κουνήσεις, αποκρίθηκε ο μικρός, μας κοιτάζουν ξένοι. Ο Νικήτας είναι δω...

Ο στρατιώτης που φύλαγε παρακάτω πλησίασε με δυο άλλους κι έναν αξιωματικό.

Η ώρα είχε έλθει της μοιρασιάς των αιχμαλώτων.

- Μόνο τους άρχοντες θέλει να δει ο Τσάρος, είτε ο αξιωματικός, όλους τους άλλους τους αφήνει σ' όποιον τους αιχμαλώτισε.

Και βλέποντας τον Κωνσταντίνο και τον Μιχαήλ, πήρε τα χέρια τους και τα ξέτασε.

- Ετούτα είναι αρχοντόπουλα κι αμάθητα από δουλειά, είπε, και γυρνώντας στους στρατιώτες: Πάρτε τα, πρόσταξε.

Ο Νικήτας τον σταμάτησε.

- Έχω ανάγκη από δυο δούλους στο σπίτι μου, είπε, τους μάζεψα αυτούς, είναι μικροί κι αδύνατοι, άφησε μου τους!

- Πήγαινε να τους ζητήσεις του Τσάρου, αποκρίθηκε ο αξιωματικός και γύρισε να φύγει. Μα ο Νικήτας σιωπηλά άπλωσε το χέρι, και μερικά φλουριά γυάλισαν. Ο αξιωματικός κοντοστάθηκε, έριξε μια ματιά στους στρατιώτες του, να βεβαιωθεί πως δεν είδαν τίποτα, άρπαξε τα φλουριά, και γυρνώντας στον στρατιώτη που απομακρύνονταν με τ' αγόρια:

- Φέρτα πίσω! Φώναξε, και σαν πλησίασαν τα παιδιά, τα εξέτασε πάλι, κοίταξε τα σκονισμένα τους μεταξωτά ρούχα, και είπε: Λάθος έκανα. Αυτά είναι του λαού παιδιά και βάλανε τα καλά τους για το πανηγύρι. Άφησ' τα δω. Δεν είναι αυτά για τον Τσάρο μας!

Τ' αγόρια δεν ήξεραν βουλγάρικα και δεν κατάλαβαν τι συνέβηκε· ούτε τόλμησαν να μιλήσουν. Αλλά το βλέμμα τους καρφωμένο στο πρόσωπο του Νικήτα ήταν φορτωμένο ανησυχία. Ο Νικήτας τους χαμογέλασε.

- Μείνετε δω, είπε σιγά, κι έννοια σας. Είσθε δικοί μου πια, και ο Θεός βοηθός, θα σας σώσω.

Και με ύφος κατακτητή που σεριανίζει ανάμεσα στους σκλάβους του, γύρισε δω κι εκεί γυρεύοντας τον Παγράτη.

Τον βρήκε παρακάτω, καθισμένο χάμω, αναμεταξύ σε διάφορους φτωχοντυμένους ανθρώπους της εργατικής τάξης και των υπηρετών. Στα γόνατα του βαστούσε την Αλεξία. Το παιδί ήταν μαζεμένο στην αγκαλιά του γέρου, ακίνητο και σιωπηλό, και τα με γάλα του μάτια, άγρια και τρομαγμένα, γυάλιζαν ανάμεσα στα μαύρα του κατσαρά σα φωτιές αναμμένες.

- Γιατί μένετε ξέχωρα εδώ, μακριά από το κοπάδι των δούλων; ρώτησε ο Νικήτας βουλγάρικα και με απότομο τρόπο.

Κανείς δεν αποκρίθηκε. Μερικοί τον κοίταξαν λαφιασμένοι, χωρίς να καταλάβουν. Οι περισσότεροι ούτε κούνησαν.

- Πες μου ό,τι θες βουλγάρικα, είπε ο Παγράτης, κανέννας δε θα σε καταλάβει.

Και με ύφος αφέντη που διατάζει το δούλο του, είπε σύντομα ο Νικήτας, κομματιάζοντας τις φράσεις του:

- Θα φύγω σήμερα στο Βοριά. Τ' αγόρια είναι δικά μου, θα τα πάρω μαζί μου. Με τη στολή μου θα περάσω εύκολα. Και σένα σου είναι εύκολο να φύγεις. Πες τους πως είσαι από τους δικούς τους. Σα δεσμοφύλακας εκεί που ήσουν, μπορείς να τ' αποδείξεις. Το παιδί είναι εγγόνι σου, κατάλαβες. Κρύψε καλά το σταυρό. Σα φύγεις, τράβα νότια. Στα βορεινά θα χυθεί αίμα. Ο Αφέντης θα κατέβει σαν κεραυνός, μόλις πάγω την είδηση. Το σχέδιο της φυγής μου είναι απλό. Με τη βοήθεια της Παναγίας θα το επιτύχω. Αν όμως αποτύχω, θα φύγω μόνος. Πρώτα η Πατρίδα και ύστερα η φωνή της καρδιάς. Τότε μείνε συ κοντά στ' αγόρια. Σου τ' αφήνω...

Κι έφυγε απότομα όπως είχε έλθει.

Ένας από τους αιχμαλώτους, που λίγο - λίγο είχε πλησιάσει, σηκώθηκε τότε και από μακριά τον ακολούθησε. Ο Νικήτας πήγε στ' αγόρια και τα βρήκε καθισμένα χάμω, ζαρωμένα το ένα κοντά στο άλλο, χεροπιασμένα και σιωπηλά. Όλους τους άλλους τους είχαν πάρει, και τα παιδιά έμειναν μόνα.

- Δεν πειράζει αν σας μιλώ απότομα, ψιθύρισε ο Νικήτας, μας βλέπουν.

Και με σπρωξιές τους σήκωσε και τους έκανε νόημα να τον ακολουθήσουν. Μα μόλις έκαναν λίγα βήματα, και πέντε - έξι στρατιώτες έφθασαν τρεχάτοι, τους σταμάτησαν, και ο ένας έδειξε τον Κωνσταντίνο με το δάχτυλο.

- Αυτός είναι που λιγοθύμισε, είπε.

Δυο από τους στρατιώτες άρπαξαν τ' αγόρια και τρεχάτοι γύρισαν στη βασιλική σκηνή. Ούτε ο Κωνσταντίνος ούτε ο Μιχαήλ δεν είχαν βγάλει φωνή. Ο Νικήτας όρμησε πίσω τους. Περνώντας σκουντούφλησε έναν άνθρωπο, κι αναγνώρισε τον αιχμάλωτο που τον είχε ακολουθήσει. Μα δεν είχε καιρό να σταματήσει, και τρεχάτος μπήκε στη σκηνή του Τσάρου όπου οι στρατιώτες είχαν σύρει τ' αγόρια.

Ο γερο - Σαμουήλ ήταν ντυμένος ακόμα με την πολεμική του στολή, που φορούσε όλη νύχτα σαν οδηγούσε τους στρατιώτες του στη σφαγή και τη λεηλασία και τα ρούχα του, τα μακριά του γένια, τα φρύδια του, όλο του το ηλιοκαμένο άγριο πρόσωπο ήταν σκεπασμένα σκόνη. Η αντοχή του όμως ήταν παραδειγματική. Ούτε να καθήσει δεν ήθελε, παρά όρθιος ανάμεσα στους αξιωματικούς του, έδινε διαταγές και, συνάμα, διάλεγε και τους αιχμαλώτους που ήθελε. Στο βάθος της σκηνής δυο - τρεις στρατιώτες καταγίνονταν να δέσουν από τη μέση, τον ένα με τον άλλο, τους άρχοντες και τις αρχόντισσες που είχε κρατήσει ο Σαμουήλ για δικό του μερδικό. Όταν μπήκαν μέσα τα δυο αγόρια, ο Σαμουήλ γύρισε στον Ιβάτζη που στέκονταν πλάγι του.

- Αυτά είναι τα παιδιά του στρατηγού; ρώτησε δείχνοντας τα με το δάχτυλο.

- Εγώ, δεν τα γνωρίζω, αποκρίθηκε ο Ιβάτζης, μα ξέρω πως ένα παιδί λιγοθύμισε, σαν τιμώρησα τον Κρηνίτη. Και μου είπαν πως ήταν γιος του.

Ο Νικήτας κατέβασε την περικεφαλαία του βαθιά στο μέτωπο του, προχώρησε ως μπρος στον Τσάρο, και χαιρετώντας στρατιωτικά είπε:

- Δέσποτα, τα παιδιά αυτά τα συνέλαβα εγώ. Είναι παιδιά του λαού και δεν αξίζουν για σένα. Χάρισε μου τα να τα πάγω στη γυναίκα μου. Είναι μικρά ακόμη για τη βαριά δουλειά του δούλου...

- Είναι ή δεν είναι τα παιδιά του στρατηγού; ρώτησε ο Σαμουήλ με ανυπομονησία, γυρνώντας στους αξιωματικούς του.

- Είναι! αποκρίθηκε ένας. Και αυτός ο στρατιώτης, που λέγει πως τα συνέλαβε, λέγει ψέματα! Εγώ τα συνέλαβα στην εκκλησία μέσα.

- Και αυτό είναι το αγόρι που λιγοθύμισε, είπε άλλος δείχνοντας τον Κωνσταντίνο. Είδα το στρατιώτη αυτόν που το σήκωνε και το κουβαλούσε πέρα.

Ο Νικήτας είχε σταυρώσει τα χέρια του και, ατάραχος ανάμεσα σε τόσους Βουλγάρους, λογάριαζε ψυχρά αν του έμενε ακόμα καμιά ελπίδα να σώσει τα παιδιά, ή αν έπρεπε ευθύς να φύγει για να εκτελέσει το άλλο, το μεγαλύτερο καθήκον του. Εκείνη την ώρα, ένας στρατιώτης μπήκε στη σκηνή, σέρνοντας μαζί του έναν άνθρωπο φτωχοντυμένο. Το πρόσωπο του ήταν χλωμό και σουβλερό σα νυφίτσας, και τα ρούχα του ήταν δούλου ρούχα. Ο στρατιώτης τον έσυρε ως εμπρός στον Τσάρο και τον έριξε στα γόνατα.

- Τι είναι αυτός ο άνθρωπος; ρώτησε ο Σαμουήλ.

- Αφέντη, είπε μ' έξαψη ο στρατιώτης, εδώ κάπου, με φορεσιά δικού μας στρατιώτη, είναι κρυμμένος ένας κατάσκοπος, και αυτός ο αιχμάλωτος υπόσχεται να τον μαρτυρήσει αν του χαρίσεις την ελευθερία του.

Ο Σαμουήλ ταραχθηκε.

- Κατάσκοπος! Πού είναι; Πού είναι; φώναξε, και αρπάζοντας από τα γένια τον πεσμένο δούλο: Πες μου πού είναι, ή σου ξεριζώνω τα μάτια! Ξεφώνισε.

Ο αιχμάλωτος από χλωμός που ήταν, έγινε σταχτής.

- Δεν ξέρω! είπε. Άκουσα λίγα λόγια μονάχα. Μα ο γέρος ξέρει.

- Ποιος γέρος; φώναξε ο Σαμουήλ.

- Είναι δω απέξω, αποκρίθηκε ο στρατιώτης, και βγήκε τρεχάτος. Με τις σπρωξιές έφερε μέσα τον Παγράτη και το παιδί σφιγμένο στην αγκαλιά του. Το κοριτσάκι ούτε κούνησε ούτε μίλησε. Το τρομαγμένο άγριο βλέμμα της έπεσε πάνω στα δυό ελληνόπαιδα, τους χθεσινούς της φίλους, κι έμεινε κει στυλωμένο.

- Πού είναι ο κατάσκοπος; Ξεφώνισε ο Σαμουήλ, γυρνώντας στον Παγράτη.

- Ποιος κατάσκοπος; ρώτησε ο γέρος τόσο ήσυχα, που ο Σαμουήλ έμεινε μια στιγμή χωρίς απάντηση.
- Πες εσύ, τι ξέρεις; είπε ο στρατιώτης του δούλου, συνοδεύοντας το ερώτημα με μια κλωτσιά.
- Είδα το γέρο να μιλά μ' ένα στρατιώτη, είπε ο δούλος τρέμοντας, κι επειδή ήμουν μακριά και δεν μπορούσα ν' ακούσω, πλησίασα και άκουσα το στρατιώτη που είπε: «Θα φύγω μόνος. Πρώτα η Πατρίδα κι ύστερα η φωνή της καρδιάς». Και φεύγοντας είπε: «Τότε μείνε συ κοντά στ' αγόρια, σου τ' αφήνω». Κατάλαβα από τα λόγια του, και προπάντων από τον περίεργο τρόπο που τα έλεγε, πως ήταν κατάσκοπος και πως ήθελε να φύγει.
- Τα λόγια αυτά δεν έχουν και μεγάλη σημασία, είπε ο Σαμουήλ. Άκουσες τίποτε άλλο;
- Όχι, Αφέντη μου.
- Τι γλώσσα μιλούσαν;
- Βουλγάρικα, αποκρίθηκε ο δούλος. Τα καταλαβαίνω, γιατί έκανα καιρό στα Σέρβια.
- Το στρατιώτη τον ξέρεις;
- Τον είδα που μπήκε δω μέσα. Έτρεχε πίσω απ' αυτά τα παιδιά, είπε ο δούλος δείχνοντας τον Κωνσταντίνο και τον Μιχαήλ.
- Είναι αυτός που γύρευε να τα πάρει δούλους! φώναξε ο Ιβάτζης. Εξηγείται τώρα η ψευτιά του! Πού είναι; Πιάστε τον! Μα ο Νικήτας είχε εξαφανιστεί.
- Να τον κυνηγήσουν! πρόσταξε ο Σαμουήλ. Ζωντανό ή πεθαμένο, να τον φέρουν πίσω! και γυρνώντας στον Παγράτη: Πού έμαθες εσύ τα βουλγάρικα; ρώτησε.
- Είμαι από τη Σκάμπα, αποκρίθηκε ο γέρος. Ήμουν δεσμοφύλακας εκεί, Αφέντη.
- Είσαι Βούλγαρος λοιπόν; Και πώς βρέθηκες στην Αδριανούπολη;
- Έφθασα χθες, Άρχοντα μου, από το Βολερό, όπου με πήγαν οι Έλληνες με όλους τους άλλους κατοίκους της Βέρροιας, σαν την πήρε ο Βασιλέας τους...
- Μα ήσουν, λες, δεσμοφύλακας στη Σκάμπα! Πώς βρέθηκες στη Βέρροια; διέκοψε απότομα ο Ιβάτζης που δεν πίστευε τα λόγια του Παγράτη και γύρευε να τον μπερδέψει.
- Είχα πάγει να δω την κόρη μου, παντρεμένη εκεί, είπε ο Παγράτης χωρίς καθόλου να σαστίσει. Σαν έπεσε το φρούριο, ένας Έλληνας την πήρε δούλα και την έφερε δω.
- Και συ τι ήλθες να κάνεις εδώ; Ξέρεις ελληνικά;
- Όχι, μα της έφερα το παιδί της. Δεν την πρόφθασα όμως! Τη σκότωσαν χθες μαζί με την κυρά της.
- Σαν πολύ παραμύθι μου φαίνεται η ιστορία σου, γέρο, είπε ο Ιβάτζης ζυγώνοντας και κοιτάζοντας τον Παγράτη στα μάτια, και βλέποντας το παιδί στην αγκαλιά του: την αλήθεια λένε πως τη μαθαίνει κανείς από τα παιδιά και τους λωλούς, εξακολούθησε γυρνώντας στους δικούς του. Είναι κανένας εδώ που να ξέρει ελληνικά;
- Ένας αξιωματικός ήξερε.
- Μίλησε του παιδιού! είπε ο Σαμουήλ. Αν είναι ελληνόπαιδο, θα φανεί.
- Ο αξιωματικός πλησίασε το παιδί και ρώτησε ελληνικά:
- Πού είναι η μάνα σου;
- Μα το κοριτσάκι τον κοίταξε με το ίδιο άγριο βλέμμα και δεν αποκρίθηκε. Ο αξιωματικός ρώτησε κάτι άλλο. Πάλι το παιδί δεν αποκρίθηκε.
- Μίλησε του βουλγάρικα! ξεφώνισε ο Ιβάτζης.
- Του κάκου το παιδεύεις, είπε λυπημένα ο Παγράτης, το παιδί είναι βουβό.
- Αυτός ο άνθρωπος λέγει ψέματα! είπε ο Ιβάτζης. Μια λέξη δεν πιστεύω από τις ιστορίες του!... Πες μου, γέρο, τι σήμαιναν τα λόγια που σου είπε ο στρατιώτης;

- Μου μιλούσε για τα παιδιά του που τ' άφησε στην πατρίδα του, σ' ένα χωριό λέγει, κοντά στη Σκάμπα, και μου έλεγε να τα φροντίσω, αν σκοτωθεί αυτός σε τούτη την εκστρατεία.

- Σου είπε πως θα φύγει μόνος. Τι εννοούσε; Και πού ήταν να πάγει;

- Μου είπε πως είχε πει στ' αγόρια του ότι θα φύγει μόνος, γιατί πρώτα έβαζε την πατρίδα και ύστερα αυτά.

- Λες ψέματα! Λες ψέματα! Ξεφώνισε ο Ιβάτζης, και απότομα ρώτησε: Πώς τον λένε το στρατιώτη;

- Δεν ξέρω, είπε ήσυχα ο Παγράτης, πρώτη φορά τον έβλεπα.

- Να ψάξετε αυτό τον άνθρωπο! πρόσταξε ο Σαμουήλ. Αν βρεθεί πως λέγει ψέματα, να κρεμαστεί αμέσως. Αν όμως ο άλλος λέγει ψέματα, να τον σουβλίσουν.

Δυο στρατιώτες άρπαξαν τον Παγράτη και τον έψαξαν. Δε βρήκαν όμως απάνω του παρά λίγα νομίσματα βουλγάρικα και το αποδεικτικό με τη βούλα του διοικητή της Σκάμπας, που έλεγε πως ήταν δεσμοφύλακας εκεί. Τίποτε άλλο.

- Να που έλεγε την αλήθεια, είπε ο Σαμουήλ, και ο σκλάβος αυτός είπε ψέματα, και κατάγγειλε δυο Βουλγάρους άδικα, από μίσος βέβαια! Πάρτε τον έξω! Και να τον σουβλίσουν αμέσως!

Δυο στρατιώτες άρπαξαν το δούλο, μα τους ξεφύγε κι έπεσε στα πόδια του Τσάρου.

- Δεν είπα ψέματα! φώναξε ο άθλιος, ούτε φαντάσθηκα πως ο γέρος ήταν Βούλγαρος.

Ο Σαμουήλ χαμογέλασε ειρωνικά.

- Λοιπόν πρόδωσες έναν που νόμιζες πατριώτη σου; Ή ψεύτης είσαι ή προδότης. Δεν αξίζει να σε λυπηθώ! και πρόσταξε τους στρατιώτες να τον πάρουν.

Ο Ιβάτζης άπλωσε το χέρι.

- Μια στιγμή! είπε, σταθείτε! και γυρνώντας στον Τσάρο: Περίμενε πρώτα να βρεθεί ο μυστηριώδης στρατιώτης, Δέσποτα, είπε, και ύστερα έχεις καιρό να σουβλίσεις το σκλάβο σου. Ωστόσο όμως δώσε διαταγή να αλυσοδέσουν το γέρο. Αν βρεθεί ο στρατιώτης και αποδειχθεί πως είναι αθώος, τον ελευθερώνεις πάλι.

- Ας τον δέσουν λοιπόν, πρόσταξε ο Τσάρος. Τον προδότη όμως να τον σουβλίσουν!

Και γυρνώντας στους στρατιώτες, στο βάθος της σκηνής:

- Δέσετε και τούτα τα δυο παιδιά με τους δούλους μου, είπε. Μ' αρέσει να έχω γιους στρατηγών για παιδόπουλα στην αυλή μου.

Το βράδυ ο Νικήτας δεν είχε βρεθεί. Στο μεταξύ, ανακάλυψαν πως ένα από τα καλύτερα άλογα του Τσάρου έλειπε από το βασιλικό στάβλο, και κάτω από κάτι άχυρα βρήκαν το σώμα ενός στρατιώτη μ' ένα μαχαίρι μπηγμένο στην καρδιά.

Με αδιαφορία είχε αφήσει ο Ιβάτζης να εκτελεστεί η ποινή του προδότη. Τον Παγράτη όμως, αλυσοδεμένο, τον έριξε στη φυλακή με το παιδί μαζί. Η εξαφάνιση του Νικήτα και του αλόγου, ο σκοτωμένος στρατιώτης που βρέθηκε κρυμμένος στ' άχυρα, αρκούσαν του Ιβάτζη για ν' αφήσει το γέρο να σαπίσει και να πεθάνει στη φυλακή, χωρίς άλλη ανάκριση και χωρίς δίκη, με μόνο μιαν υποψία.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Δ

Εικοσιπέντε σχεδόν χρόνια βαστούσε ο σκληρός πόλεμος μεταξύ Σαμουήλ και Βασιλείου Β'. Εικοσιπέντε χρόνια, Έλληνες και Βούλγαροι εξακολουθούσαν άγρια να σφάζονται στη χερσόνησο του Αίμου. Ο Σαμουήλ με πείσμα ξανάρχιζε κάθε χρόνο τις τολμηρές του επιδρομές στην ανατολική και νότια Μακεδονία, μα και με ακούραστη επιμονή τον χτυπούσε ο Βασίλειος, παίρνοντας κάθε φορά και από μερικά φρούρια, στενεύοντας όλο και περισσότερο τα σύνορα του αντιπάλου του, σπρώχνοντας τον όλο και βαθύτερα στα άγρια βουνά της κεντρικής Μακεδονίας.

Το Φθινόπωρο του 999, ο Βασίλειος αναγκάστηκε ν' αφήσει στους στρατηγούς του τη διοίκηση του βουλγάρικου πολέμου και να πάγει στη Συρία με μεγάλη δύναμη, για να ξαναϋψώσει το γόητρο των Χριστιανών που είχε ξεπέσει φοβερά από τα 998, τότε που οι Άραβες νίκησαν και σκότωσαν τον άρχοντα της Αντιόχειας, τον Δαμιανό Δελασηνό, μ' έξι χιλιάδες Έλληνες, στην πεδιάδα της Απάμειας. Αφού ξανακυριεύσε τις χαμένες χώρες και υποχρέωσε τον Καλίφη της Αιγύπτου να υπογράψει ανακωχή δέκα χρόνων, τράβηξε βόρεια, στην Αρμενία, όπου τον καλούσαν μεγάλα συμφέροντα, και μόλις την άνοιξη του 1001 επέστρεψε στη Βασιλεύουσα.

Σ' αυτό το μεταξύ, ο Σαμουήλ δεν είχε παύσει τις επιδρομές του στα Βυζαντινά χώματα, και με δυσκολία τον εσυγκρατούσαν οι στρατηγοί του Βασιλείου στα σύνορα του. Μόλις λοιπόν ένα - δυο μήνες άφησε ο Αυτοκράτορας το στρατό του να ξεκουραστεί στη Βασιλεύουσα κι έφυγε πάλι, πέρασε τη Ροδόπη, και προχώρησε ως το Δούναβη, όπου έμεινε δυο χρόνια, κατακτώντας πόλεις και κάστρα βουλγάρικα κι επιστρέφοντας μόνο το χειμώνα στη Μοσνούπολη για να ξεκουράζεται ο στρατός του. Ένα φρούριο δυνατό απάνω στο Δούναβη είχε μείνει ακυρίευτο, η Βιδύνη. Αλλά ο Βασίλειος δε θέλησε να χάσει καιρό στην πολιορκία του. Θεώρησε χρησιμότερο να κατέβει στη μεσημβρινή Μακεδονία και να κυριεύσει τα δυνατά φρούρια που του είχε πάρει ο Σαμουήλ στα 989. Άφησε λοιπόν τους στρατηγούς του να οχυρώσουν τα παρμένα κάστρα του Δούναβη, και στην αρχή του 1003 εξεστράτευσε στη νότια Μακεδονία. Διευθύνθηκε πρώτα στη Βέρροια. Μα πριν προφθάσει να την πολιορκήσει, ο Δαβρομήρ, Βούλγαρος στρατηγός της Βέρροιας, πήγε και τον προαπάντησε και του παρέδωσε τα κλειδιά της χώρας. Ως ανταμοιβή, ο Βασίλειος τον edιόρισε ανθύπατο, που ήταν τίτλος πολυζήτητος εκείνο τον καιρό. Και αφού έβαλε δυνατή φρουρά στο κάστρο τράβηξε νότια και πολιορκήσε τα Σέρβια.

Στρατηγός στα Σέρβια ήταν τότε ένας παλικαράς τόσο μικρόσωμος, που τον έλεγαν Νικουλιτσά, δηλαδή Νικολάκη, αλλά άνθρωπος μεγάλης τόλμης και ατρόμητος. Κατάγονταν από αρχοντική οικογένεια της Λάρισας, που, σαν πολλούς τότε, γύρισε κι αυτή με το μέρος των Βουλγάρων. Ο πατέρας του, άλλοτε στρατηγός στη Λάρισα, είχε παραδώσει το φρούριο του στον Σαμουήλ, τότε που πρώτη φορά κατέβηκαν οι Βούλγαροι στην Ελλάδα στα 986. Και ξεχνώντας από τότε την ελληνική της καταγωγή, η οικογένεια όλη αφοσιώθηκε στο Βούλγαρο Τσάρο.

Σα λεοντάρι αντιστάθηκε ο Νικουλιτσάς στα Σέρβια, και με κόπο πολύ κατόρθωσε ο Βασίλειος να κυριεύσει την πόλη, αφού γκρέμισε τους τοίχους του κάστρου. Και σαν τον έπιασαν και αλυσοδεμένο τον έφεραν εμπρός στον Αυτοκράτορα, με αφηλό το κεφάλι παρουσιάστηκε ο ανθρωπάκος, νικημένος μα όχι και ταπεινωμένος. Ο Βασίλειος ήταν μεγάλος πολιτικός, και είχε μεγάλη καρδιά. Ατρόμητος ο ίδιος, θαύμασε τόσο την παλικαριά του Νικουλιτσά, που όχι μόνο πρόσταξε να του βγάλουν τις αλυσίδες, αλλά και τον άφησε ελεύθερο και τον edιόρισε πατρίκιο, με συμφωνία όμως να μη γυρίσει στη Βουλγαρία. Ύστερα, αφού οχύρωσε τα Σέρβια, κι άφησε και ελληνική φρουρά, τον πήρε μαζί του και τράβηξε για τη Θεσσαλονίκη.

Το πάθος όμως του Νικουλιτσά εναντίον των Ελλήνων και η αγάπη των βουνών της πατρίδας του δεν τον άφησαν πια από Βούλγαρος να γίνει Έλληνας. Μόλις βρέθηκε ελεύθερος, καταπάτησε τους όρκους του, ξέκοψε στα βουνά, ενώθηκε με τον Σαμουήλ, κι έτρεξαν μαζί να ξαναπολιορκήσουν τα Σέρβια. Η είδηση έφθασε τον Αυτοκράτορα στο μισό δρόμο της Θεσσαλονίκης. Σαν αστραπή γύρισε πίσω, έπεσε στα βουλγάρικα στρατεύματα, τα έτρεψε σε φυγή κι ελευθέρωσε πάλι τα Σέρβια. Μόλις πρόφθασε ο Σαμουήλ να

Ξεφύγει με τον πιστό του στρατηγό, αλλά, σε λίγον καιρό, οι Έλληνες έστησαν καρτέρι του Νικουλιτσά, τον έπιασαν, και αλυσοδεμένο τον έστειλε ο Αυτοκράτορας στις φυλακές της Πόλης.

Από τα Σέρβια, χωρίς να χάσει καιρό, πήγε ο Βασίλειος στα Βοδενά και τα κυρίευσε με όλη την ηρωική αντίσταση του Δραξάν, άλλου γενναίου στρατηγού του Σαμουήλ. Κατά το σύστημα των Βυζαντινών, και για να εμποδίσει κάθε άλλη επανάσταση, ο Βασίλειος μετοίκισε τους νικημένους πολεμιστές στο Βολερό, χώρα στην εκβολή του Έβρου όπου είχε στείλει πρωτίτερα και τους κατοίκους των Σερβίων. Τον Δραξάν όμως τον εσυγχώρησε, όπως είχε συγχωρήσει και τον Νικουλιτσά, του έδωσε τίτλους και τιμές και του επέτρεψε να κατοικήσει στη Θεσσαλονίκη, όπου και τον πάντρεψε με μιαν Ελληνίδα.

Την άνοιξη του 1004, ο Βασίλειος ξεκίνησε πάλι με το στρατό του, πέρασε τον Αίμο, προχώρησε ως το Δούναβη και πολιορκήσε τη Βιδύνη, αποφασισμένος αυτή τη φορά να την πάρει. Οκτώ μήνες βαστούσε η πολιορκία, όταν ο Σαμουήλ, βλέποντας πως του ήταν αδύνατο να σώσει το κάστρο του, πέρασε τη Ροδόπη από αφύλαχτα μονοπάτια, όρμησε στην πεδιάδα της Θράκης που είχε μείνει ανυπεράσπιστη και τη νύχτα του Δεκαπενταύγουστου, την ώρα του πανηγυριού, έπεσε στην Αδριανούπολη, όπου έσφαξε κι αιχμαλώτισε ολόκληρο τον άοπλο πληθυσμό που ανυποψίαστος εόρταζε την Κοίμηση της Θεοτόκου. Σκοπός του Σαμουήλ ήταν να υποχρεώσει τον αντίπαλο του να λύσει την πολιορκία της Βιδύνης. Μα ήταν πια αργά. Όταν έφθασε στο Δούναβη η φρικτή είδηση της σφαγής της Αδριανούπολης, η Βιδύνη είχε πέσει. Τότε ο Βασίλειος διέταξε να ξαναχτίσουν τα χαλασμένα τειχογυρίσματα της χώρας, καθώς και το φρούριο όπου άφησε δυνατή φρουρά. Ύστερα, αντί να κατέβει στη Θράκη να καταδιώξει τον Σαμουήλ, πήρε ολόκληρο το στρατό του και γύρισε νοτιοδυτικά.

Στην Αδριανούπολη ωστόσο, αξιωματικοί και στρατιώτες Βούλγαροι περνούσαν ζωή χαρισάμενη. Είχαν καταλάβει τα σπίτια των κατοίκων, και με τ' αρπαγμένα πλούτη, ο καθένας τους ζούσε σα βασιλιάς. Πολλές φορές τύχαινε, μεταξύ των δυστυχισμένων αιχμαλώτων, ο ίδιος ο νοικοκύρης του σπιτιού να δουλεύει σκλάβος εκεί που άλλοτε πρόσταζε σαν αφέντης.

Μόνο ο Σαμουήλ δεν ήταν ήσυχος. Η κατάκτηση της Αδριανούπολης δεν ήταν σκοπός για κείνον· ήταν μέσον για να τραβήξει τον εχθρό του από τη Βιδύνη και να γλυτώσει το δυνατό του κάστρο. Ο νους του ήταν αδιάκοπα γυρισμένος εκεί. Είχε στείλει κατασκόπους, να μάθουν τι έκαμνε ο Βασίλειος κι αν έλυσε την πολιορκία, κι ωστόσο, ετοιμάζονταν να κατέβει στη Θεσσαλονίκη. Αλλά πριν φύγει, ήθελε να μάθει πληροφορίες, κι ώσπου να γυρίσουν οι κατάσκοποι, τον έτρωγε η ανησυχία.

Οι ειδήσεις έφθασαν νωρίτερα απ' ό,τι περίμενε. Μια μέρα, που κοντά στο ποτάμι επιθεωρούσε καβάλα το στρατό του, ένας αξιωματικός τον πλησιάζει και του λέγει πως κάποιος θέλει να του μιλήσει.

- Πες του να έλθει άλλη ώρα, είπε ο Σαμουήλ.
- Λέγει πως είναι ανάγκη να σε δει για κάτι πολύ σπουδαίο.
- Ας με περιμένει στο παλάτι!
- Δεν έχεις, λέγει, στιγμή να χάσεις, Αφέντη, αποκρίθηκε ο αξιωματικός.
- Τι; φώναξε ο Σαμουήλ με ξαφνική ανησυχία. Ποιος είναι αυτός ο άνθρωπος;
- Δεν τον γνωρίζω· είναι ξένος.
- Πες του να έλθει ευθύς!

Ο Τσάρος ξεκαβαλίκεψε και μπήκε στη σκηνή του, ταραγμένος και νευρικός. Σχεδόν την ίδια στιγμή έμπαινε μέσα κι ο ξένος. Ήταν μακρύς, λιγνός, με μαύρα κατασκομισμένα γένια και μαλλιά και με ηλιοκαμένο πρόσωπο. Τα ρούχα του ήταν σκεπασμένα σκόνη και λάσπες. Στάθηκε εμπρός στον Τσάρο χωρίς να χαιρετήσει, και με το αριστερό του χέρι χωμένο στο άνοιγμα του ρούχου του. Το φέριμο του και το ύφος του ήταν ανθρώπου χωριάτη.

- Από πού έρχεσαι; ρώτησε ο Σαμουήλ.
- Από το Δούναβη, αποκρίθηκε ο άνθρωπος.

- Λέγε! Λέγε! Ξεφώνισε ανυπόμονα ο Τσάρος. Τι νέα φέρνεις;

- Η Βιδύνη έπεσε.

Ένα μούγκρισμα ξέφυγε του Σαμουήλ, κι έκρυψε το πρόσωπο του στα χέρια του. Ο άνθρωπος ακίνητος μπροστά του περίμενε. Ο Τσάρος σήκωσε το κεφάλι. Ήταν κατάχλωμος.

- Και ο Βασίλειος; ρώτησε.

- Έφυγε.

- Έφυγε; Πότε;

- Μόλις του έφεραν την είδηση πως πλάκωσες στην Αδριανούπολη.

- Πριν φύγεις εσύ από κει; Και τον πρόκανες λοιπόν; Έκοψες δρόμο από τα μονοπάτια και τον ξεπέρασες;

- Όχι, πήγε άλλο δρόμο.

- Τί; Δεν έρχεται δω; ρώτησε ο Σαμουήλ με μεγάλη ταραχή.

- Όχι! Τράβηξε νοτιοδυτικά. Πήγε από την κοιλάδα της Μοράβας.

- Στην καρδιά!... Στην καρδιά θέλει να με σφάξει! φώναξε ο Σαμουήλ, με λύσσα χτυπώντας το μέτωπο του. Αψηφά την Αδριανούπολη που την έχω πνίξει στο αίμα, και στα κάστρα μου πηγαίνει, να μου τα πάρει που δεν είμαι κει να τα διαφεντέψω... και γυρνώντας στον ξένο ρώτησε απότομα: Από πού έρχεσαι; Ποιος σ' έστειλε;

- Ήμουν στη Βιδύνη, σ' όλη την πολιορκία. Σα γκρεμίστηκαν οι τοίχοι και μπήκαν οι εχθροί στο φρούριο, ξέφυγα με σκοπό να έλθω να σου το πω. Μα δεν ήξερα πού ήσουν, ούτε αυτοί δεν το ήξεραν. Κρυμμένος τους παραμόνευα. Μια μέρα, κάποιος έφερε την είδηση πως κατάστρεψες την Αδριανούπολη. Αμέσως τότε έφυγε ο Βασιλιάς των Ελλήνων και τράβηξε για τη Νίσο. Έφυγα κι εγώ κι ήρθα εδώ.

- Πώς ήταν αυτός που έφερε την είδηση; ρώτησε ο Σαμουήλ.

- Δεν τον είδα. Λένε πως ήταν χωρικός, αποκρίθηκε ο ξένος.

- Έπρεπε να τον δεις. Ο καλός κατάσκοπος πρέπει κάθε λεπτομέρεια να την ξέρει!

Ο άνθρωπος δεν αποκρίθηκε. Ασάλευτος κοίταζε τον Τσάρο.

- Σε τίνος υπηρεσία είσαι; ρώτησε πάλι ο Σαμουήλ.

- Σε κανένος. Τυχερό ήταν να βρεθώ στη Βιδύνη, όταν την πολιορκήσε ο Βασιλιάς των Ελλήνων. Δεν είμαι πια στρατιώτης.

- Και ήλθες χωρίς διαταγή;

- Ναι!

- Σου χρειάζεται αμοιβή γι' αυτό που έκανες.

- Όχι! Το έκανα από μίσος για τους Έλληνες.

- Από πού είσαι;

- Από την Πρεσθλαύα. Μα έφυγα από κει σαν την πήραν οι στρατηγοί του Βασιλείου.

Ο Σαμουήλ με περιέργεια κοίταξε το τριχωτό ισχνό πρόσωπο του ξένου.

- Πού σε ξαναείδα; ρώτησε έξαφνα.

- Στο Σπερχειό, αποκρίθηκε σύντομα ο άνθρωπος.

- Στου Σπερχειού τη μάχη;

- Ναι!

- Δε σε θυμούμαι καθόλου!

- Εγώ σε θυμούμαι, είπε ο άνθρωπος. Ανάμεσα στους πληγωμένους, εκεί που έπεσες, ήταν κι ένας στρατιώτης, που σε βοήθησε να φορέσεις τη στολή ενός πεθαμένου για να μη σ' αναγνωρίσουν με τη βασιλική σου στολή.

- Ναι, αυτό το θυμούμαι... Εσύ ήσουν ο πληγωμένος;

- Εγώ ήμουν.

- Άλλαξες πολύ.

- Πέρασαν μερικά χρόνια από τότε και οι πληγές μου με άλλαξαν, αποκρίθηκε ο ξένος.

Ο Σαμουήλ κοίταξε προσεκτικά το ηλιοκαμένο του πρόσωπο, όπου βαθύ σημάδι έκοβε το φρύδι, και άλλη μισογιατρεμένη πληγή χάραζε μια κόκκινη γραμμή από το μηλίγγι ως το στόμα.

- Πώς κατορθώσες κι έφθασες στην πατρίδα; ρώτησε.

- Το ήθελα. Και σα θέλει κανείς με την καρδιά του ένα πράμα, το κατορθώνει, αποκρίθηκε αυτός απότομα.

Ήταν χωριάτης βέβαια, και τρόπους δεν είχε. Μα η τολμηρή του έκφραση άρεσε του Τσάρου.

- Πώς σε λένε! ρώτησε.

- Ασάν.

- Πήγαινε στο παλάτι μου, Ασάν. Από σήμερα είσαι στην ιδιαίτερη μου υπηρεσία, και γυρνώντας στον υπασπιστή του, ο Τσάρος πρόσταξε να δώσουν ρούχα και φαγί στον ξένο και να φωνάξουν αμέσως τους στρατηγούς του.

Πριν βραδιάσει, όλοι οι στρατηγοί είχαν μαζευθεί στο παλάτι του πεθαμένου Κατεπάνω, όπου ο Σαμουήλ τους είχε συγκαλέσει για συμβούλιο, και φώναξαν τον Ασάν και τον εξέτασαν. Τους ξαναείπε όσα είχε πει του Σαμουήλ κι επρόσθεσε μερικές λεπτομέρειες· πόσος ήταν ο στρατός του Βασιλείου, πόσους άφησε στη Βιδύνη, πώς είχε ξαναοχυρώσει το φρούριο και άλλα τέτοια.

Την άλλη μέρα έφθασαν ένα - δυο χωρικοί της Ροδόπης. Δεν ήξεραν τίποτα θετικό. Αλλά στα χωριά τους διαδίδουνταν πως έπεσε η Βιδύνη. Δυο μέρες αργότερα, η κοιλάδα της Τούντζας είχε γεμίσει πεζοπόρους και καβαλάρηδες, αμάξια και ζώα φορτωμένα. Ο Σαμουήλ έφευγε βιαστικά, όπως είχε έλθει. Στο δρόμο αντάμωσε άλλους αγγελιαφόρους, που του επιβεβαίωσαν τις ειδήσεις του Ασάν. Αποφεύγοντας λοιπόν τις οχυρωμένες χώρες και τα κάστρα που φύλαγαν τις κλεισούρες, ο Σαμουήλ τράβηξε κατά τη Ροδόπη, με την ελπίδα να προφθάσει τον εχθρό του πριν μπορέσει ο Βασίλειος, με μιαν από τις συνηθισμένες του γρήγορες προσβολές, να του αρπάξει τα τελευταία βορεινά προτειχίσματα του βασιλείου του. Πίσω ακολουθούσε στρατός αιχμαλώτων. Άντρες, γυναίκες και παιδιά, στην κάψα του σεπτεμβριάτικου ήλιου, πορεύονταν με σκυφτό κεφάλι και μαύρη καρδιά, προς τη βαρύτερη σκλαβιά που γίνονταν, δούλοι του αγριότερου λαού της σκληρής εκείνης εποχής. Μαζί μ' όλους τους άλλους δούλους ακολουθούσε κι ο Παγράτης με την Αλεξία. Του είχαν λύσει τα σίδερα για την πορεία και, με το παιδί στην αγκαλιά, πήγαινε ο γέρος ανάμεσα στο πυκνό σκοτάδι, γυρεύοντας αδιάκοπα τα δυο αγόρια που ο Νικήτας του είχε εμπιστευθεί. Δεν τα βρήκε όμως. Μακριά, μπροστά προχωρούσαν τα ορφανά, στην ιδιαίτερη συνοδεία του Σαμουήλ. Ένα βράδυ τα είδε από μακριά.

Μέρες και μέρες περπατούσε το καταπονημένο, το ατέλειωτο κοπάδι των αιχμαλώτων, σχεδόν χωρίς ανάπαυση, και πολλοί έπεφταν στο δρόμο όπου τους έτρωγαν τ' αγρίμια ή πέθαιναν από πείνα και αθλιότητα. Επιτέλους ο Σαμουήλ αποφάσισε να σταματήσει δυο μέρες για να ξεκουραστεί ο στρατός του, κι έστησε τις σκηνές πλάγι σ' ένα ποταμάκι.

Ο Παγράτης είχε κατέβει στην όχθη με την Αλεξία και, καθισμένοι στα χόρτα, κοίταζαν σιωπηλά τους άντρες που έφερναν τα ζώα να τα ποτίσουν. Έφεραν και τα βασιλικά άλογα και, ανάμεσα στους στρατιώτες, ο Παγράτης είδε δυο αγράκια κι αναγνώρισε το γιο του Κατεπάνω και το φίλο του. Τ' αγόρια έβγαλαν τα ποδήματά τους και μπήκαν στο νερό μαζί με τους στρατιώτες, να πλύνουν τ' άλογα. Η καρδιά του Παγράτη μάτωσε σαν τα είδε, και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα.

Την ίδια ώρα, έφθασε κοντά στο ποτάμι ένας λιγνός ηλιοκαμένος άντρας με κατάμαυρα μαλλιά και γένια και μια πρόσφατη λαβωματιά στο μάγουλο. Καθώς είδε τα παιδιά, έβγαλε τις φωνές και πρόσταξε να βγουν από το νερό και να ξαναφορέσουν τα ποδήματά τους. Τ' αγόρια όμως δεν καταλάβαιναν βουλγάρικα, κι εξακολουθούσαν τη δουλειά τους. Τότε πήδησε ο άνθρωπος μέσα στο νερό, τ' άρπαξε απότομα, τα έβγαλε έξω

με τις σπρωξιές, και με φωνές και χειρονομίες τους είπε πως δεν ήταν δουλειά τους να πλένουν άλογα και να λερώνουν τα ρούχα τους που τους τα είχε δώσει ο Τσάρος για τη δική του υπηρεσία μονάχα. Και πρόσταξε να πάνε αμέσως στη βασιλική σκηνή κι εκεί να περιμένουν τις διαταγές του Αφέντη.

Ο άνθρωπος αυτός φορούσε στολή ιδιαίτερου υπασπιστή του Σαμουήλ, και όταν τον άκουσε ο Παγράτης να μιλά τόσο απότομα στα ορφανά φοβήθηκε μην τα χτυπήσει, και η καρδιά του σφίχτηκε. Μα σαν είδε πως σε λόγια περιορίζονταν ο θυμός του, χάριξε κατάκαρδα που επεμβήκε ο Βούλγαρος και τα εμπόδισε να κάνουν του σταβλίτη τη χοντροδουλειά, και με κάποια ευγνωμοσύνη τον κοίταξε όσο πήγαινε τ' αγόρια προς τη βασιλική σκηνή. Τα ξαναείδε λίγες μέρες αργότερα, σε άλλο σταθμό, μέσα σ' ένα πυκνό δάσος. Τ' αγόρια κάθονταν στη ρίζα ενός δέντρου και μαζί διάβαζαν ένα ελληνικό χρυσοδεμένο προσευχητάριο. Ήταν ολομόναχα· ούτε στρατιώτης φαινόταν ούτε αιχμάλωτος. Ο Παγράτης, κρατώντας την Αλεξία από το χέρι, πλησίασε χωρίς καν να τον ακούσουν, και μόνο όταν στάθηκε μπροστά τους σήκωσαν το κεφάλι και τον είδαν.

- Παγράτη!... μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος.

Ο γέρος τράβηξε τ' αγόρια στην αγκαλιά του και τα φίλησε σφιχτά. Από τη συγκίνηση δεν μπόρεσε να μιλήσει.

- Και η Αλεξία... ψιθύρισε ο Μιχαήλ.

Φοβισμένα έριξε γύρω του μια ματιά και, σα βεβαιώθηκε πως κανένας δεν τους βλέπει, πήρε το κοριτσάκι κοντά του και το φίλη σε. Η μικρή τον κοίταξε, ύστερα κοίταξε τον Παγράτη, και πάλι τον Μιχαήλ και τον Κωνσταντίνο. Μα τα χείλια της έμειναν κλειστά.

- Αλεξία, δε μας αναγνωρίζεις; Γιατί δε μας μιλάς; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

Και πάλι η μικρή κοίταξε σιωπηλά τον Παγράτη.

- Έτσι είναι από τη μέρα της σφαγής, είπε ο γέρος.

- Γιατί δε μας μιλάς, Αλεξία; Μη μας φοβάσαι εμάς! Εμείς σ' αγαπούμε! είπε ο Μιχαήλ πιάνοντας και χαϊδεύοντας το χεράκι της.

- Δε μιλά καθόλου, εξήγησε ο Παγράτης. Εμπρός μας έσφαξαν πολύν κόσμο, και η μικρή τους είδε και δε μίλησε πια...

- Από τρομάρα; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Έτσι φαίνεται.

- Αχ, καημένη Αλεξία! μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος αγκαλιάζοντας το παιδί. Κι εγώ σε μακάριζα!

- Γιατί; ρώτησε ο Παγράτης δακρυσιμένος.

- Γιατί δεν είχε μάνα και πατέρα να τους δει να σφάζονται...

Έκρυψε το πρόσωπο του στα χέρια και ξέσπασε στα κλάματα.

- Είδες τη μητέρα σου; ρώτησε χαμηλόφωνα ο Παγράτης.

- Ναι! ψιθύρισε ο Μιχαήλ, την είδαμε σφαγμένη, όταν μας πήραν από την εκκλησία. Και ύστερα... τον πατέρα του...

Ο Κωνσταντίνος σήκωσε το κεφάλι.

- Θα τους εκδικήσω! είπε και τα μάτια του έβγαζαν σπίθες. Θα τους εκδικήσω, επανέλαβε απλώνοντας το χέρι του απάνω στο προσευχητάριο. Τ' ορκίζομαι στο Σταυρό...

Κάτι έτριξε μες τα κλαδιά κοντά τους. Ο Παγράτης έκανε νόημα του Κωνσταντίνου να σωπάσει και ακροάστηκε βαστώντας την αναπνοή του. Μα τίποτα δεν ακούστηκε πια. Προχώρησε ένα - δυο βήματα, παραμέρισε τα χαμόκλαδα και, ξαπλωμένο στα χόρτα, είδε ένα Βούλγαρο που κοιμόνταν. Αναγνώρισε τον υπασπιστή του Σαμουήλ που είχε εμποδίσει τα παιδιά να πλένουν τ' άλογα. Παρακάτω, στην ξεσκεπάστη πλαγιά, πέντε - έξι στρατιώτες έψηναν το φαγί τους και κουβέντιαζαν αναμεταξύ τους. Ο Παγράτης έκανε νόημα των αγοριών να σιμώσουν με προσοχή.

- Πώς τον λένε αυτόν; ρώτησε τον Μιχαήλ στο αυτί, δείχνοντας τον κοιμισμένο υπασπιστή.

- Ασάν, είτε ο Κωνσταντίνος χωρίς να προσέξει να χαμηλώσει τη φωνή.

Με τρόμο σκέπασε ο Παγράτης το στόμα του αγοριού. Μα ο Βούλγαρος εξακολουθούσε να κοιμάται βαριά, και οι άλλοι παρακάτω, προσηλωμένοι στο φαγί τους και στις κουβέντες, δε φαίνονταν ν' άκουσαν. Ο Παγράτης πήρε τ' αγόρια από το χέρι, και προσέχοντας μην πατήσουν κανένα κλαδί, που το τρίξιμο του θα τους πρόδιδε, απομακρύνθηκαν με την Αλεξία.

- Αυτό να μας γίνει μάθημα, ψιθύρισε ο γέρος. Λένε πως και οι τοίχοι έχουν αυτιά. Κάποτε και τα δέντρα έχουν. Μόνο στη μοναξιά πια και στ' ανοιχτά θα σας ξανασιμώσω. Μα να ξέρετε πως η καρδιά μου είναι πάντα μαζί σας!

Φίλησε σφιχτά τ' αγόρια, πήρε το χέρι της Αλεξίας κι έφυγε. Μια στιγμή γύρισε πίσω, και είδε τα δυο αγόρια που είχαν ξανακαθήσει στη ρίζα του δέντρου και αγκαλιασμένα διάβαζαν ήσυχα το βιβλίο τους.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ε

Το μακρινό ταξίδι εξακολουθούσε, πιο δύσκολο, πιο κοπιαστικό παρά ποτέ. Με το κρύο οι ταλαιπωρίες μεγάλωναν. Έβρεχε αδιάκοπα, και ο Σαμουήλ αναγκάζονταν να περνά από τα ψηλά κι απότομα βουνά, γιατί όλοι οι δρόμοι και όλα τα στενά ήταν στα χέρια των Βυζαντινών. Σταθμούς δεν έκαμνε πια, παρά μόνο όταν δεν μπορούσε να τους αποφύγει, και με το καμτσίκι στο χέρι, οι άγριοι του στρατιώτες έσπρωχναν όλο και γρηγορότερα το αποσταμένο κοπάδι των αιχμαλώτων, κατεβάζοντας την τσουχτερή λουρίδα στους ώμους των παιδιών και των γυναικών που έμεναν πίσω, αδιαφορώντας αν ήταν αριστοκράτισσες, αμάθητες στις φοβερές αυτές πορείες, είτε παιδιά αρχόντων, αναθρεμμένα στην πιο λεπτή πολυτέλεια.

Κάθε λίγο έφθαναν ειδήσεις πως ο αυτοκράτορας είχε κυριεύσει κι άλλα κάστρα κι άλλες πόλεις στην πορεία του, και ο Σαμουήλ βιάζονταν όλο και περισσότερο να προχωρήσει και ν' ανταμώσει τους Έλληνες, με την ελπίδα πως μια μάχη μπορούσε να σταματήσει τον κατακτητή, και ποιος ξέρει, ίσως και να τον καταστρέψει. Έτσι έφθασε ο στρατός όλος στον Αξιό, πέρασε στη δεξιά όχθη κι εκεί στρατοπέδευσε, περιμένοντας να γυρίσουν οι πρόσκοποι του Σαμουήλ και να πουν πού ακριβώς ήταν ο Βασίλειος.

Οι πρόσκοποι γύρισαν, και είπαν πως τα αυτοκρατορικά στρατεύματα βρίσκονταν στο βουνό και τραβούσαν κατά τα στενά που βγαίνουν στα Σκόπια. Μόλις το έμαθε ο Σαμουήλ, διέλυσε ευθύς το στρατόπεδο, και αφού έστειλε τα λάφυρα και τους αιχμαλώτους με καλή συνοδεία στον Πρίλαπο, πήρε το στρατό του ολόκληρο και με γρήγορες πορείες, ανέβηκε τον ποταμό ως τα Σκόπια. Εκεί θέλησε να περάσει στην άλλη όχθη. Μ' από τις βροχές, που αδιάκοπα έπεφταν εκείνες τις μέρες, ο Αξιός είχε πλημμυρίσει, και ο Σαμουήλ, βλέποντας τη μεγάλη δυσκολία να περάσει τόσο στρατό με πολεμικές αποσκευές στην άλλη μεριά, αποφάσισε να στήσει τις σκηνές στη δεξιά όχθη όπου βρίσκονταν, κι εκεί να περιμένει τον εχθρό του.

Η βροχή όμως εξακολουθούσε να πέφτει και τα νερά του ποταμού να φουσκώνουν, και το ρεύμα δυνάμωνε όλο και περισσότερο. Όταν έφθασαν λοιπόν οι Έλληνες εμπρός στα Σκόπια, ο Αξιός ήταν απέραστος, και ο Βασίλειος, θέλοντας και μη, αναγκάστηκε να στρατοπεδεύσει στην αριστερή όχθη, αντίκρου του Σαμουήλ. Με τη βεβαιότητα πως οι Έλληνες δεν μπορούσαν να περάσουν και να τους χτυπήσουν, οι Βούλγαροι πήραν θάρρος, και όλη μέρα τους πολιορκούσαν με βρισιές και λόγια ειρωνικά, που τους πετούσαν από τη μιαν ακροποταμιά στην άλλη.

Μαζί με τους άλλους αιχμαλώτους, ο Παγράτης και η Αλεξία είχαν σταλεί στο δουλοπάζαρο του Πρίλαπου να πουληθούν. Με μαύρη καρδιά έφυγε ο Παγράτης, γιατί άφηνε δυο ορφανά χωρίς κανένα προστάτη στα χέρια των Βουλγάρων. Ο Κωνσταντίνος και ο Μιχαήλ είχαν ακολουθήσει τον Τσάρο ως παιδόπουλα. Το γέρο δεν τον ξαναείδαν πια' ύστερα από τη συνάντηση του δάσους, και αφότου οι Έλληνες σκίνησαν αντίκρου, μια συλλογή είχαν τ' αγόρια, πώς να ξεφύγουν μυστικά από τη βασιλική σκηνή, να κατέβουν ως τον ποταμό, ν' ακούσουν ελληνικές φωνές, να δουν ελληνικές στολές, και με τη βοήθεια της Παναγίας, ίσως να βρουν καμιά βάρκα και να τραβήξουν για την αντικρινή όχθη. Στο παιδικό τους μυαλό η φυγή φαίνονταν εύκολη και, μέρα - νύχτα,

άλλο δε σκέπτονταν παρά πώς να την εκτελέσουν.

Μα γύρω οι Βούλγαροι φύλαγαν. Έξω από τη βασιλική σκηνή έμενε μια μικρή πλατεία άδεια, όπου περνούσαν μόνο όσοι ήθελαν να μιλήσουν με τον Σαμουήλ. Σ' αυτό το χώρο τ' αγόρια ήταν ελεύθερα να πηγαиноέρχονται, μα δεν τους επιτρέπονταν ν' απομακρυνθούν, ακόμα και όταν έλειπε ο Τσάρος και δεν είχαν υπηρεσία. Μόλις λοιπόν πλησίαζαν την απαγορευμένη γραμμή, οι φρουροί, που μέρα - νύχτα φύλαγαν, κατέβαζαν απειλητικά τη λόγχη και τα έδιωχναν. Τρεις - τέσσερις μέρες είχαν περάσει αφότου οι δυο στρατοί βρίσκονταν σκηνωμένοι στις δυο ακροποταμιές. Ήταν βράδυ. Καθισμένα μόνα στην πόρτα της βασιλικής σκηνής, τ' αγόρια κοίταζαν τη βροχή που εξακολουθούσε κι έπεφτε ραγδαία. Λίγα βήματα παρακάτω, ο Ασάν έτρωγε ένα μήλο και κουβέντιαζε μ' έναν από τους φρουρούς ώσπου να επιστρέψει ο Σαμουήλ, που με τους στρατηγούς του επιθεωρούσε το στρατόπεδο. Τα ρούχα του Ασάν ήταν μούσκεμα και λασπωμένα, τόσο που ο φρουρός τον περιγέλασε.

- Καλά να είσαι μουσκεμένος, του είπε. Μα τόση βροχή δεν κατόρθωσε να σου ξεπλύνει τις λάσπες; Ως τη μέση είσαι πασαλειμμένος, χριστιανέ μου! Λες και βγαίνεις από το βούρκο του ποταμού!

- Έρχομαι από μακριά, αποκρίθηκε ο Ασάν, κι έχω μέρες να βγάλω τα ρούχα μου.

- Από πού έρχεσαι;

- Από τη Στρουμπίτζη, πήγα του φρούραρχου διαταγές.

- ΔιάβOLE! Και πότε έφθασες;

- Τώρα.

- Πώς; Κάποιος μου έλεγε, χθες, πως σε είδε τη νύχτα μες στα νερά ως τη μέση, και ανέβαινες, λέγει τον ποταμό, κοιτάζοντας χάμω σα να γύρευες μαργαριτάρια!

- Άλλος θα ήταν, είπε ήσυχα ο Ασάν. Εγώ έφθασα τώρα από τη Στρουμπίτζη. Λείπω δέκα μέρες. Το ποτάμι ήταν πλημμυρισμένο, κι αναγκάστηκα να κάνω μεγάλον αλλόγυρο.

- Και τι έχεις να πεις του Τσάρου;

- Του έφερα ειδήσεις του φρούραρχου. Μα βλέπω πως αργεί. Καλύτερα να πάγω να τον βρω.

Έριξε το μισοφαγωμένο του μήλο και σηκώθηκε να φύγει. Το μήλο κατρακύλησε ως εμπρός στη σκηνή του Σαμουήλ, στα πόδια των αγοριών. Ο Κωνσταντίνος έσκυψε και το έπιασε, σκούπισε τις λάσπες κι ετοιμάζονταν να το αποφάγει, όταν πέρασαν μπροστά του οι δυο άντρες. Ο Ασάν γέλασε με τη λαιμαργία του παιδιού.

- Καλή όρεξη! του φώναξε. Αν θες κι άλλες λάσπες, έχει μπόλικες παρακάτω.

Ο φρουρός από την αηδία στραβομουτσούριασε.

- Πεινασμένα τ' αφήνουν, φαίνεται, τα μικρά! Ούτε χοίρος δεν τρώει τέτοια βρώμα, είπε.

Και με τον Ασάν πέρασε πίσω από τη σκηνή. Ο Μιχαήλ τους ακολούθησε ένα - δυο βήματα και, σα χάθηκαν από τα μάτια του, έτρεξε πίσω στον Κωνσταντίνο.

- Γρήγορα... είπε σιγά, έρχεται ο άλλος φρουρός...

Ο Κωνσταντίνος έβγαλε το μήλο από το στόμα του, και βιαστικά το κομμάτιασε στα δάχτυλα του. Από μέσα έβγαλε ένα τυλιγμένο φυλλαράκι δέντρου, πέταξε το μήλο και μπήκε με τον Μιχαήλ στη σκηνή όπου έκαιε ένα μαγκάλι. Γονατισμένος πλάγι στο μαγκάλι, ξεδίπλωσε το φύλλο και το βάσταξε εμπρός στα πυρωμένα κάρβουνα. Πλήθος τρυπαλάκια φάνηκαν τότε, και τα τρυπαλάκια σχημάτιζαν γράμματα, και τ' αγόρια με καρδιοχτύπι διάβασαν την ελληνική λέξη: «ΑΓΡΥΠΝΕΙΤΕ». Ο Μιχαήλ γονατισμένος κοντά στο σύντροφο του, τον κοίταξε ερωτηματικά.

- Κατάλαβες; ψιθύρισε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι! Δεν πρέπει να κοιμηθούμε. Μα γιατί;

- Θα το δούμε τη νύχτα.

Έριξαν το φύλλο στα κάρβουνα κι έμειναν εκεί ώσπου έγινε στάχτη. Εκείνο το βράδυ, ο Σαμουήλ έκανε τραπέζι για τους στρατηγούς του, και τ' αγόρια είχαν υπηρεσία. Όρθια πίσω από το κάθισμα του Τσάρου έστεκαν, έτοιμα να εκτελέσουν κάθε του διαταγή. Τους φάνηκε πως ποτέ ακόμα οι Βούλγαροι δεν είχαν φάγει και πει τόσο πολύ, και πως οι ώρες διαρκούσαν χρόνια! Όταν στο τέλος τραβήχθηκαν οι στρατηγοί και πλάγιασε ο Σαμουήλ, αφού έσβησαν τα φώτα και ησύχασε το στρατόπεδο, τα δυο αγόρια, γονατισμένα στη σκοτεινή τους γωνιά, σφιχταγκαλιασμένα, έκαναν το σταυρό τους. Σαν κάθε βράδυ, προσκύνησαν το χρυσοδεμένο προσευχητάριο, που κρυφά το φύλαγε ο Κωνσταντίνος στον κόρφο του, και από μέσα από την καρδιά τους προσευχήθηκαν: «Μητέρα, εσύ που είσαι στον ουρανό και μας βλέπεις μέσα από τ' άστρα, μεσίτευσε στην Παναγία την Ελεούσα να μας προστατεύσει...».

Η βροχή είχε παύσει. Βαριά μαύρα σύννεφα κατρακυλούσαν στον ουρανό, και πότε ξεσκέπαζαν το φεγγάρι, πότε το περιτύλιγαν στο σκοτεινό τους σάβανο, κι έριχναν στην πεδιάδα φανταστικούς ίσκιους. Ένας άντρας, κρυμμένος μες στα καλάμια της ακροποταμιάς, παραμόνευε το Βούλγαρο στρατιώτη που, μισοκοιμισμένος, φρουρούσε στην άκρη του στρατοπέδου και, μόλις κρύφθηκε η σελήνη, πήδησε πάνω του και του έμπηξε ως τη λαβή ένα μαχαίρι στο στήθος. Μα το σύννεφο, περνώντας γοργά, λοξοδρόμησε, και πάλι ο φωτεινός δίσκος πρόβαλε χύνοντας τις άσπρες του αχτίδες στην αιματερή σκηνή, φωτίζοντας το πρόσωπο των δυο αντρών.

- Ασάν... μουρμούρισε ο μαχαιρωμένος, - η φωνή του πνίγηκε στο αίμα που χύθηκε ποτάμι από το στόμα του κι έπεσε νεκρός.

Ο Ασάν τον ξάπλωσε στα χόρτα, έκανε με το χέρι το σημείο του σταυρού στο τρυπημένο στήθος και κατέβηκε στην όχθη. Χωρίς δισταγμό μπήκε στον ποταμό και προχώρησε με βήμα σταθερό ίσια εμπρός, αφηφώντας το δυνατό ρεύμα και το νερό που σε κάθε βήμα ανέβαινε, ανέβαινε στις κνήμες, στα γόνατα, στους μηρούς του. Ως τη μέση ανέβηκε, και με το ίδιο σταθερό βήμα προχωρούσε ο Ασάν ώσπου έφθασε στην αντικρινή όχθη, και σκαρφαλώνοντας στις πέτρες μπήκε στο ελληνικό στρατόπεδο. Μια φωνή ακούστηκε, η φωνή του φρουρού που φύλαγε:

- Τις ει;

- «Νικά ο Αετός», αποκρίθηκε ελληνικά ο Ασάν. Από μέσα από τα δέντρα μια σκιά πρόβαλε.

- Η Παναγία η Οδηγήτρια σε προστάτευσε! Πώς πέρασες το πλημμυρισμένο ποτάμι; ρώτησε ο φρουρός.

- Οδήγησε με στον Αυτοκράτορα, αποκρίθηκε ο Ασάν, δεν έχω στιγμή να χάσω.

Και μαζί πέρασαν μέσα από το στρατόπεδο. Ο Βασίλειος δεν ήταν μόνος. Καθισμένος πλάγι στο πρόχειρο τραπέζι που του είχαν στήσει στη σκηνή του εργαζούνταν με δυο στρατηγούς και τους εξηγούσε το σχέδιο του για την επίθεση εναντίον των Σκοπίων.

- Τι θέλεις; ρώτησε απότομα.

- «Νικά ο Αετός», επανέλαβε ο Ασάν και προσκύνησε. Ο Αυτοκράτορας τον κοίταξε ένα λεπτό με απορία. Μα, έξαφνα, αναγνωρίζοντας τον:

- Τα γένια σε αλλάζουν πολύ, Νικήτα, είπε, και μένα με γέλασες. Πότε έφθασες;

- Τώρα, Αύγουστε.

- Από πού έρχεσαι;

- Από την αντικρινή όχθη.

- Πέρασες με βάρκα;

- Όχι, Δέσποτα! Πέρασα πεζός.

Ο Αυτοκράτορας αναπήδησε.

- Τι; φώναξε.

- Δυο μέρες τη γύρευα. Σήμερα τη βρήκα, και ήλθα να σου το πω, Δέσποτα. Έξω από το στρατόπεδο, πλάγι στην Κοφτή Πέτρα είναι μια ρηχοτοπιά.

- Και αντίκρυ, το εχθρικό στρατόπεδο...;

- Κομάται, Δέσποτα.

Ο Βασίλειος γύρισε στους στρατηγούς του.

- Η επανάληψη του Σπερχειού, είπε και ρώτησε: Οι άντρες σου είναι έτοιμοι, Βοτανειάτη;

- Όχι, Αύγουστε! Αναπαύονται.

- Να ετοιμαστούν ευθύς. Η συνάθροιση να γίνει γρήγορα και σιωπηλά και να μην ανάψουν φώτα... Οι δικοί σου, Διογένη;

- Φυλάγουν, Αύγουστε! Είναι οπλισμένοι.

- Σύναξε τους στη ρηχοτιπιά. Θα περάσεις πρώτος, και ο Βοτανειάτης θ' ακολουθήσει. Μην αρχίσεις τίποτα αν δεν περάσουν τα δυο σώματα. Δεν πρέπει διόλου να ριψοκινδυνεύσομε.

Οι δυο στρατηγοί βγήκαν βιαστικά και ο Αυτοκράτορας πρόσταξε έναν υπασπιστή του να φωνάξει τον Ευστάθιο Δαφνομήλη. Ωστόσο εξέταζε τον Νικήτα.

- Ήλθες μαζί τους από την Αδριανούπολη;

- Ναι, Δέσποτα! Αλλά μόλις φθάσαμε στον Αξιό, μ' έστειλε ο Σαμουήλ με αποστολή στη Στρουμπίτζη και γύρισα προχθές.

- Τι ήταν η αποστολή;

- Διαταγή να δυναμώσουν τα οχυρώματα.

- Δεν την έδωσες βέβαια;

- Ήταν περιττή· τα οχυρώματα ήταν έτοιμα.

- Λίγος κόπος περισσότερος λοιπόν για μας, είπε ο Βασίλειος. Σαν τελειώσομε από δω, θα χτυπήσομε κει με τη βοήθεια του Κυρίου.

Ο Νικήτας δεν αποκρίθηκε. Τα φρύδια του Αυτοκράτορα σουφρώθηκαν.

- Τι τρέχει, Νικήτα; ρώτησε σύντομα.

- Θα χάσεις καιρό και κόσμο, Δέσποτα, αποκρίθηκε ο κατάσκοπος. Η Στρουμπίτζη δεν πέφτει ακόμα. Τα οχυρώματα της είναι απόρθητα, και η φρουρά της είναι ως το θάνατο αφοσιωμένη στον Σαμουήλ.

Ο Βασίλειος χάιδευε σκεπτικά τα μακριά ψαρά του γένια.

- Αργότερα θα είναι χειρότερα, είπε.

Ο Νικήτας χαμογέλασε.

- Άφησε τη διχόνοια να επιτύχει ό,τι τα όπλα σου δε θα κατόρθωναν.

- Τι εννοείς;

- Είδα τον ανεπιό του Τσάρου, το νέον Ιωάννη Βλαδισλάβ...

- Μ' αυτός είναι λεοντάρι! διέκοψε ο Βασίλειος.

- Ναι, μα μισεί τον Τσάρο, το φονιά του πατέρα του, αποκρίθηκε ο Νικήτας.

- Χρεωστεί όμως τη ζωή του στο γιο του Τσάρου!

- Καμιάν ευγνωμοσύνη δεν του έχει... άρχισε να λέγει ο Νικήτας, μα η κουρτίνα της πόρτας σηκώθηκε, και ο Ευστάθιος Δαφνομήλης μπήκε στη σκηνή.

- Με ζήτησες, Δέσποτα; ρώτησε και με υποψία κοίταξε τη βουλγάρικη στολή του Νικήτα. Ο Βασίλειος γέλασε.

- Δεν αναγνωρίζεις λοιπόν τον πιστότερο, τον πιο αφοσιωμένο σου φίλο, Δαφνομήλη; ρώτησε.

Ο στρατηγός κοίταξε προσεκτικά τον άντρα.

- Νικήτα! φώναξε με χαρά.

Ο Νικήτας έσκυψε και με πάθος φίλησε το χέρι του.

- Ναι! Εγώ, μουρμούρισε, ο πιστός σου.

- Δαφνομήλη, είπε ο Αυτοκράτορας, σήκωσε τους στρατιώτες σου και περίμενε με στην Κοφτή Πέτρα, έξω από το στρατόπεδο. Δέκα βήματα παρακάτω είναι μια ρηχοτοπιά. Απόψε, με τη βοήθεια της Θεομήτορος, θα περάσουμε αντίκρυ. Κοίταξε να γίνει η συνάθροιση ευθύς και σιωπηλά. Πηγαίνετε, και ο Παντοδύναμος βοηθός!

Οι δυο άντρες βγήκαν μαζί.

- Ήσουν με το Βούλγαρο; ρώτησε ο Δαφνομήλης με μια κίνηση του κεφαλιού προς το αντικρινό στρατόπεδο. Δε σ' ανεγνώρισε κανείς;

- Όχι! Τα γένια μ' αλλάζουν πολύ. Ύστερα, τα έβαψα μαύρα και παρουσιάστηκα με τ' όνομα ενός στρατιώτη που άλλοτε είχε βοηθήσει τον Σαμουήλ στο Σπερχειό.

- Και ήξερες το περιστατικό αυτό; Ή το φαντάστηκες;

- Το ήξερα, γιατί μια μέρα έτυχε ν' απαντήσω το στρατιώτη που είχε γίνει μοναχός, και μου διηγήθηκε την ιστορία. Ήταν μελαχρινός πολύ. Λοιπόν έγινα μελαχρινός κι εγώ.

Ο Δαφνομήλης του έσφιξε το χέρι.

- Άντρες σαν εσένα, Νικήτα, είναι πολύτιμοι! είπε με συγκίνηση. Τη ζωή σου την εκθέτεις κάθε μέρα με το παιχνίδι αυτό που παίζεις. Μα δεν το σκέφθηκες ποτέ.

- Η ζωή μου δεν έχει αξία παρά όσο την ξοδεύω με κάποια ωφέλεια, αποκρίθηκε απλά ο κατάσκοπος. Αν εσύ εγκρίνεις το παιχνίδι που παίζω, αυτό μου αρκεί, Ευστάθιε Δαφνομήλη. Κι αν το πληρώσω με τη ζωή μου, δεν είναι ακριβά πληρωμένο, - και γύρισε να φύγει.

Ο στρατηγός τον σταμάτησε.

- Πού πηγαίνεις; ρώτησε.

- Πηγαίνω πίσω. Με περιμένουν δυο παιδιά. Πρέπει να φθάσω πριν από σας, αν θέλω να τα σώσω.

- Τι παιδιά είναι αυτά;

- Ο γιος του Κατεπάνω της Αδριανούπολης κι ο εξάδελφος του. Δε σου είπα πως τα πήρε παιδόπουλα ο Τσάρος;

- Ναι, θυμούμαι... Και δεν έχουν γονείς λοιπόν; είπε ο Δαφνομήλης.

- Ο Κρηνίτης είναι πεντάρφανος. Ο Ιγερινός έχει πατέρα, μα δεν τον είδε από χρόνια.

- Και πού θέλεις να τα πας;

- Εδώ στο στρατόπεδο, και ύστερα στην πατρίδα. Ο Δαφνομήλης έμεινε μια στιγμή συλλογισμένος.

- Άφησε τα εκεί που είναι, είπε σοβαρά.

Ο Νικήτας ανατρίχιασε και τον κοίταξε σιωπηλά.

- Εσύ θα μείνεις, κράτησε τα και μεταχειρίσου τα, εξακολούθησε ο Δαφνομήλης.

- Να κάμουν την τέχνη μου; ρώτησε χαμηλόφωνα ο Νικήτας.

- Βέβαια... Είναι και τα δυο από γενιά ευγενική, και κοντά σου θα είναι σε καλό σχολειό.

Μια στιγμή ακόμα ο Νικήτας δίστασε.

- Κάνε το... για το Βασιλέα! πρόσταξε ο Ευστάθιος. Ο Νικήτας δε δίστασε πια.

- Το θέλεις, Ευστάθιε Δαφνομήλη! Θα το κάμω! είπε. Θα τ' αναθρέψω για το Βασιλέα και για την Πατρίδα.

Άρπαξε του στρατηγού το μανδύα, τον φίλησε και χάθηκε στο σκοτάδι. Μια στιγμή ακόμα έμεινε ο Δαφνομήλης ακίνητος.

- Νικήτα... μουρμούρισε συγκινημένος, ψυχή αγνή και σιδερένια...

Γύρισε απότομα και μπήκε στη σκηνή του. Ο υπασπιστής του τον περίμενε.

- Σήκωσε τους στρατιώτες, πρόσταξε ο Δαφνομήλης ζώνοντας το σπαθί του, και μάζεψε τους στην Κοφτή Πέτρα. Δεν έχεις στιγμή να χάσεις. Τρέχα!

Ζαρωμένα στη γωνιά τους, στα σκοτεινά, τα δυο αγόρια με αγωνία περίμεναν, χωρίς να ξέρουν τι περιμένουν. Η καρδιά τους χτυπούσε δυνατά, και όλη τους η προσοχή προσηλώνονταν στους έξω κρότους. Κάθε λίγο τους φαίνονταν πως άκουαν μια φωνή, ένα ψιθύρισμα, ένα πάτημα, και πάλι όλα σιγούσαν. Και άλλο δεν ακούονταν, παρά το αδιάκοπο λαφρύ στάξιμο της βροχής που είχε ξαναρχίσει να πέφτει σιγαλά, σιγαλά, στη μουσκεμένη σκηνή. Όλοι γύρω κοιμούνταν. Βαθιά σιωπή σκέπαζε το στρατόπεδο. Και η βροχή ξανάρχιζε να πέφτει. Και από μακριά ο μονότονος ήχος της ανακατώνονταν με κάτι σαν το σουσουρίσμα του αερακιού ανάμεσα στα καλάμια. Σφιχταγκαλιασμένα ακροάζονταν τ' αγόρια βαστώντας την αναπνοή τους, και η ώρα περνούσε, και όλο περίμεναν. Μα άλλο δεν άκουαν παρά τη βροχή που στάλαζε, και το αεράκι που μουρμούριζε στα καλάμια. Και το μουρμούρισμα αυτό έμοιαζε ανεπαίσθητα να πλησιάζει.

- Σηκώθηκε άνεμος, ψιθύρισε ο Μιχαήλ. Και πάλι σόπασε και τέντωσε τ' αυτί του.

Και το μουρμούρισμα αδιάκοπα πλησίαζε, μεγάλωνε, άλλαζε, ξεχώριζε σε βήματα σιγανά, προσεκτικά, κουφά, και άλλα βήματα ακολουθούσαν, πολλά μαζί, κι αυτά βουβά, μακριά ακόμα, που ολοένα πλησίαζαν... Ο Κωνσταντίνος έσφιξε το χέρι του Μιχαήλ, κι αυτός ζάρωσε ακόμα πιο κοντά στο σύντροφο του. Μα δε μίλησαν. Το καρδιόχτυπο τους έπνιγε. Ένας γδούπος ακούστηκε, μια φωνή ξέσπασε, και πνίγηκε, κι έσβησε. Άλλο χτύπημα, κι άλλο χτύπημα, κι άλλες φωνές και γογγύσματα και ψυχομαχητά, και ακόμα άλλα χτυπήματα και στριγγιές πνιγμένες. Κι έξαφνα, μια βοή μεγάλη, ξεφωνήματα πολεμικά, διαταγές, σμιξίματα όπλων, παρακάλια, θρήνοι και βογγητά γέμισαν τον αέρα, απλώθηκαν από τη μιαν άκρη στην άλλη του στρατοπέδου, πάγωσαν τις καρδιές από τρόμο και φρίκη και πανικό. Ο Σαμουήλ πετάχθηκε από το στρώμα, άρπαξε τ' άρματα του κι έτρεξε προς την πόρτα, την ώρα που κατατρομαγμένοι ρίχνονταν οι φρουροί μέσα στη βασιλική σκηνή.

- Έλληνες! Έλληνες! φώναζαν φρικιασμένοι.

Κι έξω, από στόμα σε στόμα, μέσα στην αναμπουμπούλα, η ίδια λέξη έτρεχε, ξετρελαίνοντας και τους γενναιότερους.

- Έλληνες! Έλληνες!

- Έλληνες; Ξεφώνισε ο Σαμουήλ. Τι τρέλα σας στραβώνει όλους; Από πού θα περάσουν οι Έλληνες;

Μα την ίδια ώρα, τρεις - τέσσερεις αξιωματικοί μπήκαν στη σκηνή, άρπαξαν τον Τσάρο, τον έσυραν έξω με τη βία, τον έβαλαν σ' ένα άλογο, πήδησαν κι αυτοί στα δικά τους και, στα τέσσερα, όρμησαν κατά το βουνό. Τ' αγόρια είχαν δει τη φυγή, είχαν ακούσει τις φωνές, και τρεχάτα βγήκαν έξω. Η σφαγή ήταν φρικτική. Οι Βούλγαροι, ζαλισμένοι από το ξαφνικό της προσβολής, σχεδόν δεν αντιστέκονταν. Πολλοί προσπαθούσαν να ξεφύγουν, σαν τον Τσάρο, στα βουνά. Άλλοι ρίχνονταν στο ποτάμι και πνίγονταν. Οι περισσότεροι δεν πρόφθαιναν ούτε να βγουν από τις καλύβες τους, αλλά περνούσαν από τον ύπνο στο θάνατο πριν καταλάβουν ποιος τους χτυπούσε.

Γύρω όμως στη σκηνή του Σαμουήλ γίνονταν γερή αντίσταση. Ο Ιβάτζης, με μερικούς διαλεχτούς του, είχε τρέξει να σταματήσει το πλήθος των Ελλήνων για να δώσει καιρό του Τσάρου να φύγει. Λίγη ώρα κατόρθωσε με την ανδρεία του να βαστάξει την ορμή των αυτοκρατορικών που, σαν κύματα αδιάκοπα, ανάβραζαν από το ποτάμι και χύνονταν στο στρατόπεδο, σπρώχνοντας ολοένα προς το κέντρο τους τελευταίους υπερασπιστές. Σαν είδε όμως πως δεν μπορούσε να τους σταματήσει περισσότερο, και πως κάθε αντίσταση ήταν πια περιττή, παράτησε τη μάχη, γύρισε το άλογο του και πηλάγησε ως τη σκηνή του Σαμουήλ, με δυο στρατιώτες του. Όλοι είχαν φύγει, η σκηνή ήταν έρημη. Το αλύπητο μάτι του Ιβάτζη έπεσε στα δυο ορφανά, που φοβισμένα έστεκαν στην είσοδο της σκηνής χωρίς να ξέρουν από πού να φύγουν. Γυρνώντας στους στρατιώτες του έδειξε τα δυο παιδιά.

- Πάρτε τα! πρόσταξε, μην τα βρουν ζωντανά οι εχθροί...

Ένα μπουλούκι στρατιώτες αυτοκρατορικοί, σπάνοντας την τελευταία γραμμή των Βουλγάρων, χύνουνταν αλαλάζοντας στην πλατεία, μπροστά στη βασιλική σκηνή. Ο Ιβάτζης σπηρούνισε το άλογο του.

- Τ' αγόρια! φώναξε. Στην ανάγκη, μαχαιρώστε τα...

Και χάθηκε κατά το βουνό. Οι δυο στρατιώτες ορμούν στ' αγόρια, ο ένας αρπά τον Κωνσταντίνο, πηδά στο άλογο και ακολουθεί τον Ιβάτζη. Ο άλλος, βλέποντας πως δεν προφθαίνει πια να φύγει, σήκωσε το όπλο του να τρυπήσει τον Μιχαήλ. Ο Κωνσταντίνος έβγαλε μια φωνή.

- Μιχαήλ!...

Μα την ίδια στιγμή άλλος Βούλγαρος ρίχνεται στη μέση, στρώνει κάτω το φονιά με μια σπαθιά, αρπά τον Μιχαήλ, πηδά στο άλογο και παίρνει το κατόπι τους. Ο Κωνσταντίνος αναγνώρισε τον Ασάν. Κατάλαβε πως μια και μόνη ελπίδα του έμενε, να ριχθεί χάμω, να τρέξει πίσω! Προσπάθησε να ξεγλιστρήσει από το άλογο, μα το χέρι του Βουλγάρου τον πλάκωσε στη σέλα. Το διάστημα ωστόσο μεταξύ του και του Ασάν ολοένα μεγάλωνε. Ο Κωνσταντίνος το είδε και του ήλθε απελπισία. Ένωσε πως είναι χαμένος αν μόνος του δε βρει τρόπο να γλιτώσει. Αγριεμένος κοίταξε γύρω. Το μάτι του έπεσε σ' ένα δίκοπο μαχαίρι περασμένο στη ζώνη του Βουλγάρου. Μεμιάς το άρπαξε και το έμπηξε ολόκληρο στο στήθος του στρατιώτη. Ο Βούλγαρος ανατινάχθηκε, κλονίστηκε στη σέλα, έγειρε πίσω και, παρασέρνοντας τον Κωνσταντίνο, κατρακύλησε στο χώμα όπου και οι δυο έμειναν ακίνητοι. Σε μια στιγμή βρέθηκε κοντά τους ο Ασάν, ξεπέζεψε, σήκωσε το αναίσθητο παιδί, ξαναπήδησε στο άλογο κι έφυγε πάλι σαν αστραπή.

- Βάστα καλά, είπε του Μιχαήλ που, σκαλωμένος με το ένα χέρι στη σέλα και με το άλλο στη ζώνη του Ασάν, δύσκολα κρατιόταν στο άλογο. Βάστα ακόμα λίγο και φθάσαμε.

Το παιδί τον κοίταξε. Τα μάτια του ήταν φορτωμένα λύπη, κατάκριση και ρωτήματα. Μα δε μίλησε, δε ρώτησε πού πήγαιναν, ούτε γιατί γύριζαν τη ράχη στο ποτάμι όπου τώρα ήταν η ελευθερία.

Ο Ασάν τραβούσε κατά το βουνό που έμοιαζε να το ξέρει καλά. Ανέβηκαν από έρημα και άγρια μονοπάτια, πέρασαν ένα - δυο ρυάκια και σκαρφάλωσαν σε ανήφορους όπου δύσκολα προχωρούσε το άλογο. Επιτέλους ξεκαβαλίκησε και, με τον Μιχαήλ πλάγι του, κρατώντας στην αγκαλιά του τον αναίσθητο Κωνσταντίνο και τραβώντας πίσω του το άλογο, ανέβηκε σ' ένα απόκρημνο βράχο και, παραμερίζοντας μερικά χαμόκλαδα, έφθασε σε μια σπηλιά με τ' αγόρια και ξάπλωσε τον Κωνσταντίνο χάμω. Με το φως του φεγγαριού τον εξέτασε και, αφού βεβαιώθηκε πως δεν είχε σπάσει τίποτα και πως ήταν μόνο ζαλισμένος από το απότομο πέσιμο, έβγαλε το παγούρι του κι έσταξε λίγο νερό στο μέτωπο του. Μόλις άνοιξε τα μάτια του, ο Κωνσταντίνος ανεγνώρισε τον Ασάν, κι έριξε το χέρι του γύρω στο λαιμό του.

- Νικήτα! Νικήτα! μουρμούρισε, το ήξερα πως θα προφθάσεις! Το ήξερα πως θα μας σώσεις πάλι!

Το σκληρό πρόσωπο του Νικήτα μαλάκωσε, και με τρυφερότητα σχεδόν γυναικεία χάιδεψε το μέτωπο του αγοριού.

- Δε σ' έσωσα εγώ, είπε, εσύ μόνος σου σώθηκες...

Ο Κωνσταντίνος ανατρίχιασε.

- Τον σκότωσα; ρώτησε.

- Ποιον; Τον Βούλγαρο; Ακούς λέγει! Μια χαρά τον σούβλισες... Και βλέποντας το ταραγμένο πρόσωπο του αγοριού, ο Νικήτας πρόσθεσε σοβαρά: Αυτά έχει ο πόλεμος.

- Αυτά έχει ο πόλεμος... μουρμούρισε ο μικρός, και δεν πρέπει να λυπούμαι, γιατί αν δεν το έκαμνα, θα μέναμε σκλάβοι. Ενώ τώρα είμαστε ελεύθεροι! Τώρα θα μας πας στον Αυτοκράτορα, Νικήτα!

Ο Μιχαήλ, που ζαρωμένος κάθονταν παρακάτω σε μια πέτρα, σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε τον Νικήτα περιμένοντας απάντηση. Μα ο Νικήτας, χωρίς ν' αποκριθεί, είχε σηκωθεί και είχε πάγει στην είσοδο της σπηλιάς, όπου ακουμπισμένος στο βράχο, με σταυρωμένα τα χέρια, κοίταζε τα σύννεφα που έτρεχαν ξεπαρταλωμένα στο φωτεινό δίσκο του φεγγαριού. Δε μίλησε ο Νικήτας· δε ρώτησε τίποτα και ο Μιχαήλ. Έκρυψε πάλι το κεφάλι του ανάμεσα στα διπλωμένα του γόνατα, κι έμεινε κουβαρασμένος, ακίνητος και

σιωπηλός.

- Νικήτα, είπε ο Κωνσταντίνος με ξαφνική ανησυχία, γιατί δεν απαντάς;
- Γιατί, αποκρίθηκε ο Νικήτας χωρίς να γυρίσει, δε θα σας πάγω στο Βασιλέα.

Μ' έναν πήδο βρέθηκε τ' αγόρι κοντά του. Μα ο Νικήτας δεν τον κοίταξε.

- Γιατί δε θα μας πας στο Βασιλέα; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Γιατί έχω διαταγή να σας κρατήσω ανάμεσα στους Βουλγάρους.

Ένα λεπτό δε μίλησε ο μικρός. Ύστερα με φωνή τρεμουλιαστή ρώτησε:

- Σου το διέταξε ο Βασιλέας;
- Μου το διέταξε ο Ευστάθιος Δαφνομήλης, αποκρίθηκε ο Νικήτας.

Ο Κωνσταντίνος δε μίλησε πια. Με τα χέρια πίσω στη ράχη, όρθιος κοντά του, κοίταξε και αυτός, με ψηλά το κεφάλι, τα σύννεφα που κουτροβαλιστά κυνηγιούνταν. Στο πρόσωπο του είχε χυθεί τέλεια απελπισία.

- Κωνσταντίνε, είπε έξαφνα ο Νικήτας. Ξέρεις τι λατρεία είχε ο πατέρας σου του Βασιλέα;

- Το ξέρω, είπε το παιδί.

- Για το Βασιλέα του πέθανε, εξακολούθησε ο Νικήτας, ενώ μια υπογραφή θ' αρκούσε να τον σώσει. Σαν κι αυτόν είναι και άλλος, ο Ευστάθιος Δαφνομήλης. Είναι λίγες ώρες, που είπα του Ευστάθιου Δαφνομήλη πως βιαζόμουν να γυρίσω να σας πάρω, και μου είπε να μη σας πάρω, παρά να σας αναθρέψω εδώ.

Ο Κωνσταντίνος ανατρίχιασε.

- Πήγες αντίκρυ; ρώτησε.

- Ναι!

- Πώς;

- Βρήκα ρηχοτοπία.

- Και από κει πέρασαν;... η φωνή του κόπηκε από τη συγκίνηση.

- Οι πατριώτες; έκανε ο Νικήτας. Ναι! από κει πέρασαν και κατέστρεψαν το στρατό του Σαμουήλ.

- Νικήτα! φώναξε το αγόρι και με πάθος άρπαξε το χαλασμένο χέρι του κατασκόπου και το φίλησε. Νικήτα, θα ήθελα να είμαι σαν και σένα.

- Γίνε λοιπόν, είπε συγκινημένος ο κατάσκοπος. Αυτό σου ζητά και ο Δαφνομήλης.

Και διηγήθηκε τη συνομιλία του με το στρατηγό. Ο ενθουσιασμός του Κωνσταντίνου έγινε ακράτητος.

- Σήκω, Μιχαήλ! φώναξε. Να κάνουμε όπως λέγει ο Νικήτας! Ορκιστήκαμε να εκδικήσουμε τους γονείς μας. Να τρόπος να το επιτύχομε, μένοντας ανάμεσα στους εχθρούς, και δουλεύοντας για το Βασιλέα μας!

Ο Μιχαήλ σήκωσε το κεφάλι. Μεγάλα δάκρυα κατακυλούσαν στα μάγουλα του.

- Τ' ορκίστηκα μαζί σου, και ό,τι θέλεις θα το κάμω, Κωνσταντίνε. Μα ήλπιζα να πολεμήσω πλάγι στο Βασιλέα...

- Όχι! Όχι! Πιο ωραίο, πιο μεγάλο είναι να δουλεύουμε έτσι μυστικά, στο ηρωικό Τάγμα των Κατασκόπων χωρίς να το ξέρει κανένας! φώναξε μ' έξαψη ο Κωνσταντίνος, και το πρόσωπο του έλαμψε όλο από ενθουσιασμό και πάθος. Κοίταξε τον Νικήτα. Κανένας δε φαντάζεται πόσες φορές κινδύνευσε για το Βασιλέα. Κι αν δεν ήταν η τελευταία αυτή πληγή που του κόβει το πρόσωπο, ούτε ο Βασιλέας δε θα ήξερε πως στην Αδριανούπολη κόντεψαν πάλι να τον σκοτώσουν, την ώρα που άρπαξε το άλογο του Σαμουήλ για να του πάγει πιο γρήγορα την είδηση της σφαγής! Σήκω, Μιχαήλ! Μην κλαις πια! Σαν τον Νικήτα θα δουλέψουμε και μεις, στρατιώτες άγνωστοι του Δαφνομήλη και του Βασιλέα!

Ο Μιχαήλ σηκώθηκε κι έβαλε το λεπτό χεράκι του μέσα στο σιδερένιο ηλιοκαμένο χέρι του Νικήτα.

- Μάθε με, Νικήτα, να σου μοιάσω... είπε και τα χείλια του έτρεμαν.

Ο Νικήτας μάζεψε τ' αγόρια στην αγκαλιά του.

- Με τη βοήθεια της Θεοτόκου, είπε με βραχνή φωνή, θα σας το μάθω.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΣΤ

Ύστερα από την καταστρεπτική μάχη του Αξιού, όπου οι Βούλγαροι έπαθαν την ίδια πανωλεθρία όπως στη μάχη του Σπερχειού δέκα χρόνια πρωύτερα, τα Σκόπια παραδόθηκαν χωρίς αντίσταση. Ο Βασίλειος τότε κατέλαβε το κάστρο, έβαλε δυνατή φρουρά, και χωρίς να χάσει καιρό τράβηξε για το Περνίκον και το πολιορκήσε. Μα όπως η Στρουμπίτζη, έτσι και το Περνίκον ήταν δυνατά οχυρωμένο, και φρούραρχο είχε τον Κρακρά, έναν από τους ανδρειότερους και πιο πιστούς στρατηγούς του Σαμουήλ. Ύστερα από τριών μηνών πολιορκία, και αφού έχασε πολλούς άντρες και είδε πως δεν μπορούσε ούτε να νικήσει ούτε να πάρει με το μέρος του τον Κρακρά, ο Βασίλειος έλυσε την πολιορκία και γύρισε στην Πόλη.

Λίγον καιρό όμως ξεκουράζονταν ο Βασίλειος. Τον άλλο χρόνο βγήκε πάλι με το στρατό του, και πάλι τον άλλο χρόνο, και σε κάθε εκστρατεία έπαιρνε κι από μερικά φρούρια και πόλεις, κι όλο στένευε περισσότερο τα σύνορα της Βουλγαρίας, κι όλο λιγότευε τη δύναμη του Σαμουήλ. Κι έτσι πέρασαν δέκα χρόνια. Ο Σαμουήλ ωστόσο δεν έχανε το θάρρος του. Βλέποντας πως η εισβολή του Βασιλείου γίνονταν πάντα από την κλεισούρα του Κλειδιού στην κοιλάδα του Στρυμόνα, αποφάσισε να οχυρώσει το στενό και να του κόψει το δρόμο. Κατόρθωσε να διώξει τους Βυζαντινούς που το φύλαγαν κι έβαλε τους δικούς του να χτίσουν οχυρώματα δυνατά στις δυο πλαγιές. Ώστε όταν έφθασε και ο Βασίλειος, τον Ιούλιο του 1014, βρήκε το δρόμο κλειστό. Από τα ψηλά τους ξύλινα οχυρώματα, οι Βούλγαροι κατρακυλούσαν βράχους, έριχναν πέτρες και ό,τι άλλο έβρισκαν, αφάνιζαν τους αυτοκρατορικούς. Όλη η ορμή των στρατιωτών του Βασιλείου σπούσε στα εχθρικά χαρακώματα. Φώναξε τότε ο Βασίλειος τους στρατηγούς του, τους απέδειξε πόσο αδύνατο ήταν να πάρουν τα οχυρώματα αυτά, και τους είπε πως σκοπό είχε να τραβηχθεί χωρίς να επιμείνει περισσότερο και να θυσιάσει τόσους άντρες.

- Δέσποτα, φώναξε τότε ο Νικηφόρος Ξιφίας, μια χάρη σου ζητώ! Δώσε μου μόνο τρεις μέρες ακόμα, Αύγουστε. Άφησε μου τον καιρό ν' ανέβω από την πίσω ράχη της Βαλαθίστης και να πέσω στις πλάτες τους! Και τότε είναι χαμένοι!

Ο Αυτοκράτορας, αφού συζήτησε το σχέδιο, παραδέχθηκε την τολμηρή αυτή πρόταση, και συμφώνησε με τους στρατηγούς του πως να δοθεί το σύνθημα για να πέσουν όλοι, την ίδια ώρα, καταπάνω στους εχθρούς και να τους προσβάλουν συγχρόνως απ' όλα τα μέρη. Ωστόσο ο Σαμουήλ, ελπίζοντας μ' έναν αντιπερισπασμό να σταματήσει την πορεία του Αυτοκράτορα, είχε στείλει έναν από τους γενναιότερους του βολιάδες³, τον Δαβίδ Νεστορίτση, να προσβάλει ξαφνικά τη Θεσσαλονίκη, με την ελπίδα να τη βρει ανυπεράσπιστη. Στρατηγός της Θεσσαλονίκης ήταν τότε ο Θεοφύλακτος Βοτανειάτης, ένας από τους λαμπρότερους στρατηγούς του Βουλγαροκτόνου. Ένα βράδυ λοιπόν, εκεί που ξεκαβαλίκευε μπρος στην πόρτα του, είδε πλάγι του κάποιο νέο άγνωστο, με ζωηρά καστανά μάτια και κορμοστασιά κυπαρισσένια. Του παρουσίασε σιωπηλά ένα τυλιγμένο έγγραφο, κι ευθύς χάθηκε από μπροστά του. Ο Βοτανειάτης παραξενεύθηκε, κι άνοιξε το έγγραφο. Λίγα ήταν τα γραμμένα λόγια: «Θεοφύλακτε Βοτανειάτη, το γεράκι σταμάτησε τον αετό, και μάταια γυρεύει αυτός ν' ανοίξει δρόμο. Φύγε, πέταξε, φθάσε. Στο δρόμο σου σκόρπισε το σύννεφο που έρχεται να σε σαστίσει. Μην το περιφρονήσεις όμως, είναι μαύρο και βαρύ, πάρε τα μέτρα σου. Ν.Ο.Α.». Μια στιγμή έμεινε ο Βοτανειάτης σαστισμένος. Ύστερα μπήκε βιαστικά στο παλάτι του, και μίλησε στους αξιωματούχους του να έλθουν ευθύς όλοι σε συμβούλιο.

- Οπλίστετε τη φρουρά, διέταξε, μάζεψτε τους στρατιώτες. Να μη μείνουν στα κάστρα παρά όσοι χρειάζονται για ώρα ανάγκης, και όλος ο στρατός να είναι έτοιμος. Πριν ανατείλει ο ήλιος, θα βγω στη μάχη.

Και ξεδιπλώνοντας την περγαμινή τους την διάβασε.

- Τι θα πει αυτό; ρώτησαν ένα - δυο.

- Δεν το εννοείτε; αποκρίθηκε ο Βοτανειάτης. Και τους εξήγησε: Ο Σαμουήλ σταμάτησε τον Αυτοκράτορα στο Κλειδίον, και ο Αύγουστος έχει ανάγκη από βοήθεια. Στο δρόμο μας θ' απαντήσουμε δύναμη βουλγάρικη, που έρχεται εκεί που δεν την περιμένουμε, να μας χτυπήσει. Ανέτοιμους όμως, μα τον Άη Γιώργη, δε θα μας βρει! πρόσθεσε ο Βοτανειάτης. Εμείς θα πέσουμε απάνω τους, εκεί που δεν το περιμένουν αυτοί!

- Μη βιάζεσαι, πατέρα, είπε ο γιος του, γενναίος και συνετός νέος. Πρόσεξε μην είναι το μήνυμα καμιά παγίδα...

- Κοίταξε τα τελευταία γράμματα, αποκρίθηκε ο Βοτανειάτης, δείχνοντας με το δάχτυλο του τα τρία ψηφία που έρχονταν σαν υπογραφή.

- «N.O.A....» διάβασε ο γιος του. Τι θα πει αυτό;

- «Νικά ο Αετός», εξήγησε ο Βοτανειάτης. Είναι το σύνθημα των κατασκόπων μας. Τώρα που είμαι ειδοποιημένος, πρώτα ο Θεός, θα τους σπάσω.

Την άλλη μέρα, σαν αστραπή έπεσε ο Βοτανειάτης και ο γιος του με το στρατό τους απάνω στο σώμα του Νεστορίτη, που ανυποψίαστο βάδιζε εναντίον της Θεσσαλονίκης, το τσάκισε και το έτρεψε σε τέτοια φυγή, που όλες οι αποσκευές των εχθρών έπεσαν στα χέρια των Ελλήνων, καθώς και πολλοί αιχμάλωτοι και όλοι οι θησαυροί τους. Έπειτα βιαστικά τράβηξε κατά το Κλειδίον, κι έφθασε στην ώρα, για να δοξαστεί κι αυτός στη μεγάλη μάχη που προετοιμάζονταν.

Ξημέρωσε η 29 Ιουλίου και το σύνθημα δόθηκε. Μ' όλο του το στρατό έπεσε πάλι με λύσσα ο Βασίλειος στα εχθρικά οχυρώματα. Οι Βούλγαροι αντιστάθηκαν γενναία, πολλοί Έλληνες έπεσαν. Με όλη όμως τη θραύση που έκαμαν τα εχθρικά όπλα, με τις πέτρες και τους βράχους που κυλούσαν από πάνω, με ακαταμάχητη ορμή εξακολουθούσαν τα παλικάρια του Βασιλείου να ρίχνονται στα χαρακώματα.

Έξαφνα ανέβηκε προς τον ουρανό μια σπαραχτική φωνή τρόμου και φρίκης, και την ίδια στιγμή, σα μέλισσες που τρομαγμένες αφήνουν σωροί - σωροί το μελίσι τους, χύθηκαν οι Βούλγαροι έξω από τα χαρακώματα και το έβαλαν στα πόδια. Το τολμηρό επιχείρημα του Ξιφία είχε πετύχει. Με το διαλεκτό του σώμα πήρε γύρω το βουνό, ανέβηκε από δύσβατα μονοπάτια, κι έξαφνα, χωρίς να τον υποψιαστούν οι Βούλγαροι, έπεσε στις πλάτες τους, τους κατάσφαξε, κι έβαλε φωτιά στα ξύλινα χαρακώματα. Αλαλάζοντας χύθηκαν τότε οι στρατιώτες του Βασιλείου πίσω από τους εχθρούς που έφευγαν ξετρελαμένοι απ' όλες τις μεριές. Ο Βοτανειάτης με το ιππικό του τους πήρε στο κυνηγητό, σκότωσε αμέτρητους κι αιχμαλώτισε χιλιάδες.

Ως κι ο Σαμουήλ κόντεψε να πιαστεί. Μερικοί Έλληνες τον πρόφθασαν στη φυγή, τον έζωσαν, και θα τον αιχμαλώτιζαν χωρίς τον ηρωικό του γιο, τον Γαβριήλ Ρωμανό, που στάθηκε σχεδόν μονάχος και πολέμησε σα λεοντάρι, σκεπάζοντας τον πατέρα του με το σώμα του, ώσπου πρόφθασε ο Σαμουήλ να καβαλικέψει και να φύγει στα τέσσερα. Τότε μόνο πήδησε και ο Ρωμανός στο άλογο του και, σαν τον άνεμο, ακολούθησε τον πατέρα του. Σχεδόν μόνοι έφυγαν οι δυο αυτοί άντρες, ο νικημένος Τσάρος κι ο γιος του, και χωρίς να σταματήσουν έτρεξαν ως τον Πρίλαπο, κι εκεί κλείστηκαν, αποκαμωμένοι κι ως την καρδιά απελπισμένοι. Ο λαμπρός του στρατός, η δύναμη και το καμάρι της Βουλγαρίας, ήταν κατεστραμμένος. Οι λίγοι που σώθηκαν γύριζαν μπουλούκια σκόρπια στα άγρια βουνά, γυρεύοντας το δρόμο της πατρίδας τους, χωρίς αρχηγό για να τους συγκεντρώσει. 15.000 αιχμάλωτοι έμειναν στα χέρια του Βασιλείου και στοίβες πτώματα σκέπαζαν την κοιλάδα του Στρυμόνα.

Σαν είδε ο Βασίλειος πως του ξέφυγε πάλι ο Σαμουήλ και πως τέλος δεν είχε αυτός ο πόλεμος, αποφάσισε στην καρδιά να χτυπήσει τον Τσάρο μ' ένα φρικτό και αιχμαίσιο χτύπημα. Διέταξε να χωρίσουν τους αιχμαλώτους σε εκατοστές, τους ενενήντα εννιά από κάθε εκατοστή να τους τυφλώσουν, και του τελευταίου να του αφήσουν μόνο ένα μάτι, για να βλέπει και να οδηγεί τους άλλους ως την πατρίδα τους. Και τότε τους έδωξε και τους έστειλε να διαλαλήσουν σ' όλα τα χωριά της Βουλγαρίας τη δύναμη του Αυτοκράτορα των Ελλήνων και να μαρτυρήσουν τη σκληρότητα της εκδικησεώς του. Ο ακούραστος Βασίλειος, αμέσως ύστερα από τη μεγάλη νίκη του Κλειδιού, αφήνει δεξιά το οχυρωμένο κάστρο του Μελένικου, γυρίζει δυτικά και, ακολουθώντας τον Πόντο, παραπόταμο του Στρυμόνα, φθάνει στη Στρουμίτζη, αφού πρώτα πήρε κι ένα -

δυο φρούρια στο δρόμο του. Χωρίς δισταγμό πολιορκήσε τη Στρουμπίτζη, με τη βεβαιότητα πως, όσο οχυρωμένο και αν ήταν το φρούριο, δε θα βαστούσε ύστερ' από την πανωλεθρία του Κλειδιού. Φώναξε λοιπόν τον Βοτανειάτη και του είπε να στείλει προσκόπους στο βουνό Δύσβατο, για να βεβαιωθεί πως ο δρόμος ήταν ανοιχτός από κει.

- Η Στρουμπίτζη όπου κι αν είναι θα πέσει, του είπε, και τότε θα γυρίσομε από την κοιλάδα του Αξιού.

Το Δύσβατο, που χωρίζει τις δυο κοιλάδες του Στρυμόνα και του Αξιού, είναι ψηλό και άγριο βουνό, και μόλις είχε τότε μερικά μονοπάτια για να περάσουν οι στρατιώτες. Όταν γύρισαν όμως οι πρόσκοποι, είπαν πως τα μονοπάτια αυτά ήταν παντού κλεισμένα και οχυρωμένα με ξύλινα χαρακώματα, που τα είχαν στήσει οι Βούλγαροι.

- Λοιπόν να πας εσύ εμπρός, Θεοφύλακτε Βοτανειάτη, διέταξε ο Αυτοκράτορας, να κάψεις όλα αυτά τα χαρακώματα και ν' ανοίξεις δρόμο για το στρατό.

Ο Βοτανειάτης έφυγε, πέρασε από τα στενά και τα μονοπάτια, έκαψε όσα χαρακώματα βρήκε, κι έφθασε στον Αξιό χωρίς ν' ανταμώσει ούτε ένα Βούλγαρο. Άφησε τους στρατιώτες του να ξεκουραστούν λίγο και πάλι γύρισε από τον ίδιο δρόμο, με την ελπίδα να προφθάσει κι αυτός να πολεμήσει στην πολιορκία της Στρουμπίτζης. Είχε προχωρήσει το σώμα κάμποσο, κι έφθασε σε μια ρεματιά. Ανάμεσα στις άγριες και ψηλές πλαγιές, ένα ρυάκι κυλούσε τα κρυσταλλένια νερά του μέσα στα χαλίκια και τους βράχους. Χαρούμενος πήγαινε ο Βοτανειάτης, και πότε σφύριζε ένα τραγούδι της πατρίδας του, πότε κουβέντιαζε με τον υπασπιστή του.

- Τι χείμαρρος πρέπει να βροντοκυλά εδώ το χειμώνα! είπε δείχνοντας το ήμερο ποταμάκι που μουρμούριζε σιγαλά παρακάτω. Τυχερό μας ήταν να περάσομε τέτοια εποχή. Αν κατέβαιναν τώρα τα πολλά νερά, η διάβα από δω θα ήταν αδύνατη.

Ο υπασπιστής δεν αποκρίθηκε. Η προσοχή του ήταν στημένη στους θάμνους και στα μακριά χορτάρια που σκέπαζαν την πλαγιά του βουνού. Και ο Βοτανειάτης ξανάρχισε να σιγομουρμούριζει το γύρισμα του τραγουδιού του: «...Και μοιρολόγια λυπηρά να τραγουδούν για σένα...».

- Μα τι κοιτάζεις με τόσην επιμονή λοιπόν; ρώτησε ο στρατηγός κόβοντας το τραγούδι του για να κοιτάξει κι αυτός από το ίδιο μέρος.

Από μέσα από τα χόρτα, λίγο παραπάνω, ένα κοριτσίστικο κεφάλι περνούσε. Τα κατάμαυρα μαλλιά της έπεφταν ξέπλεκα και σγουρά μισοκρύβοντας το πρόσωπο της, και το τρομαγμένο της βλέμμα ήταν καρφωμένο ψηλά στους βράχους που κρέμουνταν απότομοι πάνω από την κοιλάδα. Ο Βοτανειάτης σήκωσε το κεφάλι και είδε κάτι που σάλευε ανάμεσα στις πέτρες. Ήταν ένας άντρας που σαν κασίκι πηδούσε από βράχο σε βράχο, και κατέβαινε με μεγάλη βία προς το μέρος του.

- Ένας Βούλγαρος! μουρμούρισε ο υπασπιστής. Και τεντώνοντας το τόξο του, περίμενε να πλησιάσει λίγο περισσότερο και τότε σημάδεψε.

Εκείνη την ώρα γύρισε ο άλλος το κεφάλι και του έκανε νόημα να μην τραβήξει. Καθώς είδε ο Βοτανειάτης το πρόσωπο του, έβγαλε μια φωνή:

- Μην τραβάς!...

Ήταν πια αργά. Η σαίτα έφυγε σφυρίζοντας, πέταξε και μπήχθηκε στο στήθος του ανθρώπου που κατέβαινε. Σπασμωδικά άπλωσε τα χέρια ν' αρπάξει τίποτα, να στηριχθεί. Έγειρε πίσω, και γκρεμίστηκε ως κάτω στο ποτάμι όπου έμεινε ακίνητος.

- Τι έκανες! Τι έκανες! φώναξε ο Βοτανειάτης. Αυτός είναι που στη Θεσσαλονίκη μου έφερε το γράμμα!...

Πήδησε από τ' άλογο κι έτρεξε κατά το ποταμάκι. Βρήκε το νέο με το κεφάλι ανοιγμένο, βουτηγμένο στα αίματα. Καθώς έκανε να τον σηκώσει, ο νέος άνοιξε τα μάτια και τον αναγνώρισε.

- Θεοφύλακτε Βοτανειάτη... είπε με κόπο. Ο Ιβάτζης... Γρήγορα... φύγε...

Έβγαλε έναν αναστεναγμό, και τα ματόκλαδά του έκλεισαν πάλι. Ο Βοτανειάτης έσκυψε απάνω του. Το πρόσωπο του ήταν κατάχλωμο, το στόμα του νευρικά τεντωμένο.

- Πες μου! Πες μου από πού έρχεται ο Ιβάτζης;

Ο νέος σάλεψε τα χείλια του, μα καμιά λέξη δεν ακούστηκε. Με αγωνία έγειρε ο Βοτανειάτης το αυτί του στο στόμα του πληγωμένου.

- Να γυρίσω πίσω; ρώτησε.

Μα ο νέος είχε λιγοθυμήσει. Ο Βοτανειάτης τον ακούμπησε στο χώμα, και γυρνώντας στους αξιωματικούς του που μαζεύουνταν στο γύρο:

- Τρέξετε! διέταξε. Παρασύρετε τους άντρες κατά την έξοδο. Είμαστε πια μακριά για να γυρίσομε, κι αν έρχεται ο Ιβάτζης, από πίσω μας θα έλθει. Βάλτε το στα τέσσερα και βγείτε από το στενό.

- Και συ, Θεοφύλακτε Βοτανειάτη; ρώτησε ο υπασπιστής του βλέποντας πως γυρνούσε πίσω.

- Εγώ... με τη βοήθεια της Πανάχραντου θα σταματήσω τον Ιβάτζη, είπε. Και, πηδώντας στο άλογο του, έτρεξε να βρει την οπισθοφυλακή.

Όλος ο στρατός τότε όρμησε τρεχάτα κατά την έξοδο. Μα η ρεματιά ήταν στενή, λίγοι άντρες περνούσαν στη γραμμή. Ακόμα δεν είχαν βγει οι πρώτοι, όταν μπροστά τους πλάκωσαν οι Βούλγαροι, και μεμιάς ξεπροβάλλοντας από τα δέντρα, σκέπασαν τις δυο πλαγιές. Σε μια στιγμή η όμορφη ρεματιά πήρε όψη μακελιού, και το κρυσταλλένιο ποταμάκι κύλησε κόκκινα θολά νερά. Από ψηλά οι Βούλγαροι τόξευαν τους Έλληνες, και αυτοί, στριμωγμένοι στην κλεισούρα, ο ένας απάνω στον άλλο, ούτε να διαφεντευθούν δεν μπορούσαν. Πλήθος σωρεύονταν τα σώματα, πληγωμένοι και σκοτωμένοι γέμιζαν το στενό, έκοβαν το δρόμο στους άλλους που έφθαναν τρεχάτοι, κι έπεφταν κι αυτοί απάνω στους συντρόφους τους, χωρίς καν να προφθάσουν μια σάιτα να ρίξουν. Ο Βοτανειάτης, βλέποντας μπροστά τον εχθρό, όρμησε με τη συνηθισμένη του παλικάριά στην πρώτη γραμμή. Μα κατατρυπημένος έπεσε, και το κορμί του θάφτηκε κάτω από στοίβες νεκρών.

Σα δεν έμεινε πια ούτε ένας όρθιος, οι Βούλγαροι πήδησαν από τους βράχους ανάμεσα στους πεθαμένους και κούρσεψαν ό,τι πολύτιμο είχαν απάνω τους. Ύστερα ανέβηκαν πάλι από τις πλαγιές κι έγιναν άφαντοι.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ζ

Παραπάνω, μονάχο πλάγι στο ήρεμο ρυάκι, κοίτουσαν το αιματωμένο σώμα του νέου. Στη βιαστική τους φυγή τον είχαν ξεχάσει οι Έλληνες. Από μακριά πολύ ακούονταν οι ζητωκραυγές των Βουλγάρων, και πιο κοντά, το μουρμούρισμα του νερού μες στα χαλίκια αποκρίνονταν σιγαλά, γλυκά, χαρούμενα, στις άγριες φωνές της μάχης.

Στη σκοτισμένη θύμηση του νέου, το σιγανό αυτό ψιθύρισμα και η απομακρυσμένη οχλοβοή ανακατόνουνταν με εικόνες παλιές, μισοσβησμένες μα πάντα ζωντανές που έρχονταν κι έφευγαν, γυρνούσαν και μπερδεύονταν αδιάκοπα στο νου του: το σπίτι του πατέρα του στην Αδριανούπολη, η εκκλησία ολόφωτη και στολισμένη, το γλυκό χαμόγελο της μητέρας του... Μια εικόνα προπάντων ξεχώριζε από τις άλλες, ζοηρή, ζωντανή, στο κουρασμένο του μυαλό ένα παιδιακίστικο πρόσωπο μέσα σε μαύρα πυκνά μαλλιά, που τα κοντά τους κατσαρά χάιδευαν το λεπτό λαιμάκι, σκεπάζοντας και ξεσκεπάζοντας με κάθε κίνηση του κεφαλιού ένα αυτάκι τριανταφυλλί. Και το κόκκινο στόμα γελούσε, και τόση χαρά έλεγε κείνο το γέλιο, που θέλησε να γελάσει κι αυτός. Μα δεν μπόρεσε, - και πάλι δοκίμασε και πάλι δεν μπόρεσε, γιατί κάτι σα βραχνάς του πλάκωνε την ψυχή, ο ήχος του ονόματος του που κουδούνιζε πλάγι του σα σήμαντρο νεκρικό:

- Κωνσταντίνε...! Μίλησε μου... Κωνσταντίνε...

Ποιος τον φώναζε;... Ποιος τον ήθελε;... Από μέσα από τα μισόκλειστα του ματόκλαδα, είδε πάλι το κοριτσίστικο πρόσωπο γεμμένο επάνω του, και στο πονεμένο του μέτωπο αισθάνθηκε γλυκό χάδι γυναικείου χεριού. Να ήταν άραγε της μητέρας του το χέρι; Και θέλησε να μιλήσει της μητέρας του, να της πει πως τη θυμάται σα να ήταν ακόμα χθες που την έχασε, κι ας πέρασαν τόσα χρόνια από τότε. Μα δεν μπόρεσε ούτε τα χείλια του να κουνήσει.

Απομακρυσμένη την έβλεπε, τόσο όμορφη, τόσο αγαπημένη! Και η μητέρα του χαμογέλασε, και είπε με φωνή μισοσβησμένη από την απόσταση και από τα πολλά τα χρόνια: «Αλεξία... είναι παράξενο όνομα...». Και πάλι είδε την είσοδο του σπιτιού τους όπου έκανε κουτρουβάλες με τον Μιχαήλ, για να γελά του κοριτσιού το κόκκινο στοματάκι... Και πέρα, δεμένο στο δέντρο, με τη λόγχη μηπηγμένη στις σάρκες, ξεχώρισε τον πατέρα του... Έξαφνα σουβλερός πόνος πέρασε από το στήθος του, σα να τον είχε τρυπήσει το ίδιο το κοντάρι, και μούγκρισε από την οδύνη. Και πάλι στο αυτί του το νεκρικό σήμαντρο κουδούνισε θλιβερά και είπε τ' όνομα του:

- Κωνσταντίνε...! Κωνσταντίνε...!

Ήταν φωνή γυναικεία... Και το κλάμα που έτρεμε στη λέξη αυτή του φάνηκε ανυπόφορο. Έκανε να φωνάξει, μα πάλι δεν μπόρεσε... Κι έσβησε το χαρούμενο στοματάκι, κι έσβησε η μητέρα του... Και στο κοριτσίστικο πρόσωπο που έσκυβε απάνω του, μόνο δυο μαύρα μάτια απόμειναν που έκλαιγαν. Και πάλι όλα σκοτείνιασαν. Η νύχτα σκέπασε το νου του και του φάνηκε πως πέρασαν χρόνια...

...Κι όμως, ο πόνος του κεφαλιού του ήταν ο ίδιος, το μουρμουρητό του ρυακιού ήταν το ίδιο... Μόνο οι απομακρυσμένες ζητωκραυγές είχαν σβήσει, μαζί και τα δάκρυα που στάλαζαν συμπονετικά, μαζί και το γλυκό χάδι του γυναικείου χεριού... Κάποια γνωστή αντρίκεια φωνή εξηγούσε πλάγι του πως η σαΐτα δεν είχε πάγει βαθιά και θα γιατρεύονταν. Και άλλη φωνή, γνωστή κι αυτή, αποκρίνονταν κι έλεγε: «Δοξασμένο τ' όνομα του Κυρίου...».

- Μιχαήλ... μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος.

Ένας νέος ξανθός έγειρε απάνω του.

- Ναι, είπε, εγώ είμαι, και ο Νικήτας. Μα μη μιλάς και μην κουνάς. Μόλις τώρα καταφέραμε να σταματήσομε το αίμα. Λίγο ακόμα ν' αργούσε το μήνυμα σου, δε θα σε προφθαίναμε πια, θα τελειώνες εδώ που έπεσες.

- Ποιο μήνυμα; ρώτησε ο Κωνσταντίνος σκοτισμένος.

- Εκείνο που έγραψες στο μαντίλι σου. Μα σώπα, μη μιλάς πια. Άλλην ώρα μας λες πώς έμαθες ότι βρισκόμαστε δω.

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε. Τα λόγια του Μιχαήλ τ' άκουε, μα έννοια καμιά δεν έβγαζε. Προσπάθησε να καταλάβει, θέλησε να ρωτήσει. Το μυαλό του σκοτίστηκε πάλι, του φάνηκε πως όλα γύριζαν, έκλεισε τα μάτια και λιγοθύμησε. Όταν συνήλθε, βρίσκονταν σε μια καμαρούλα με πέτρινους τοίχους, φτωχικά επιπλωμένη, μα παστρική. Πλάγι στο προσκέφαλο του κάθονταν ένας καλόγερος άγνωστος, με μακριά λευκή γενειάδα, που τον κοίταξε και σαν τον είδε που άνοιξε τα μάτια, έσκυψε απάνω του και χαμογέλασε.

- Γυρεύεις τον αδελφό σου; ρώτησε βουλγάρικα.

- Ναι! αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

- Τώρα θα έλθει, παιδί μου, πήγε να μάθει ειδήσεις.

- Ειδήσεις! Από πού;

- Δεν ξέρω. Γίνηκε, λένε, μάχη κάπου εδώ κοντά. Αρχηγός των δικών μας είναι, λένε, ο Ιβάτζης.

Ο Κωνσταντίνος ανατρίχιασε, μα δεν τόλμησε να ρωτήσει άλλα. Το κεφάλι του ήταν βαρύ και σκοτισμένο, φοβήθηκε μην του ξεφύγει καμιά λέξη που δεν έπρεπε. Και σώπασε. Γύρισε από το μέρος του τοίχου, κι έκανε πως θέλει να κοιμηθεί. Σε λίγο άνοιξε η πόρτα, κι ένα βήμα ακούστηκε στο ξύλινο πάτωμα.

- Πήγαινε στην εκκλησία, πάτερ Μεθόδιε, είτε μια αντρικια φωνή, ο εσπερινός σήμανε. Εγώ θα μείνω με τον αδελφό μου.

Ο καλόγερος σηκώθηκε, κοίταξε άλλη μια φορά τον πληγωμένο και, κουνώντας χαρούμενα το κεφάλι, είπε:

- Σαν πουλάκι κοιμάται! Αύριο κιόλα θα τον δεις να πάρει τ' απάνω του.

Και βγήκε σιγά κι έκλεισε την πόρτα.

- Μιχαήλ... ψιθύρισε ο Κωνσταντίνος.

Με συγκίνηση και χαρά συνάμα έτρεξε ο Μιχαήλ στο φίλο του, τον αγκάλιασε κι έπεσε στα γόνατα κοντά του.

- Αχ, Κωνσταντίνε! Τι τρομάρα την πήραμε! Πες μου, τι έτρεξε;

- Πες μου εσύ, πού είμαι; ρώτησε ο Κωνσταντίνος με κόπο. Και τι συνέβηκε;

- Είσαι στη μονή της Παναγίας της Ελεούσας. Σε μεταφέραμε ο Νικήτας κι εγώ.

- Μα πώς βρεθήκατε δω;

- Ήταν τυχερό. Ο Βοτανειάτης έστειλε τον Νικήτα στη Θεσσαλονίκη, όπως ξέρεις, κι εγώ ξαναπήγαινα στον Πρίλαπο. Μα κάτι λόγια άκουσα εδώ κι εκεί που με τρόμαξαν. Ο Βλαδισλάβ ήταν, λέγει, στον Αξιό. Έμεινα και κατασκοπέυσα τα μέρη, και πέρασα τη νύχτα στο δάσος, σ' ένα καλυβάκι που έστησα, και το πρωί σήμερα βγήκα πάλι να κατασκοπεύσω. Ούτε Βλαδισλάβ είδα ούτε στρατιωτικό σώμα. Και όμως κάτι έτρεχε, το έβλεπα στα τρομαγμένα πρόσωπα των χωρικών. Είπα να πάγω παρακάτω. Έξαφνα μπροστά μου είδα τον Νικήτα. Και κείνος κάτι άκουσε. Ο Ιβάτζης, λέγει, έστησε καρτέρι του Βοτανειάτη. Τρεχάτοι πήγαμε στην καλύβα, να πάρω το άλογο μου να τρέξω να ειδοποιήσω τον Βοτανειάτη, κι εκεί βρήκα το μήνυμα σου. Η καταστροφή είχε πλακώσει...

- Ποια καταστροφή;

- Ο θάνατος του Βοτανειάτη.

- Σκοτώθηκε! φώναξε ο Κωνσταντίνος αρπάζοντας τα μαλλιά του. Οϊμένα! Έφθασα αργά!...

Κατατρομαγμένος έσκυψε ο Μιχαήλ απάνω του και τον πλάγιασε στο μαξιλάρι.

- Για το Θεό, μην κουνάς! παρακάλεσε. Τρομάξαμε να σταματήσουμε το αίμα! Μην ξανανοίξεις την πληγή!... Μα πες μου, δεν το ήξερες πως σκοτώθηκε ο Βοτανειάτης;

- Όχι! Ήλπιζα πως τον πρόφθασα και πως σώθηκε! Βρίσκουμεν στο δρόμο της Στρουμπίτζης σαν έμαθα τους σκοπούς του Ιβάτζη, και σαν τρελός έτρεξα πίσω. Μα με πήραν για Βούλγαρο και με σαίτησαν οι δικοί

μας. Πρόφθασα να πω δυο λόγια του Βοτανειάτη, μα δεν κατάλαβε, φαίνεται... Κι ύστερα πια δεν θυμούμαι... Ο Μιχαήλ έσφιξε το χέρι του φίλου του.

- Προσπάθησε να θυμηθείς, είπε σιγά. Έκανες και πολλά άλλα πράγματα.

Ο Κωνσταντίνος αργοκούνησε το κεφάλι.

- Δε θυμούμαι να έκανα τίποτα, αποκρίθηκε.

- Και όμως μου έγραψες πως βρίσκεσαι στο ποταμάκι, παραπάνω από το μέρος όπου σκότωσαν τον Βοτανειάτη.

- Εγώ;

- Ναι, εσύ, στο μαντίλι σου... με το αίμα σου... Κι έβγαλες τη σαΐτα που ήταν μπηγμένη στο στήθος σου... κι έδεσες το κεφάλι σου...

- Εγώ;

- Ποιος άλλος;

- Ποιος σου έφερε την είδηση; Ποιος σου έφερε το μαντίλι! ρώτησε ο Κωνσταντίνος μ' έξαψη.

- Εγώ να σου το ρωτήσω.

- Όποιος και αν σου το έφερε, αυτός έκανε και όσα λες! εξακολούθησε ο Κωνσταντίνος. Εγώ δεν έγραψα, αφού σου λέγω πως δεν ήξερα ότι σκότωσαν τον Βοτανειάτη.

- Θυμήσου καλά, Κωνσταντίνε, είπε σοβαρά ο Μιχαήλ. Το ρώτημα που σου κάνω έχει μεγάλη σημασία, γιατί έκανες ένα επικίνδυνο λάθος. Το μήνυμα σου το έγραψες ελληνικά. Σε ποιον το εμπιστεύθηκες;

Μα ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε. Τα λόγια του Μιχαήλ δεν τα καταλάβαινε πια. Γύρευε να θυμηθεί και ο νους του όλο και περισσότερο σκοτιζούνταν, οι ιδέες του ανακατώνουνταν... Κι έξαφνα είδε τη μητέρα του, μακριά... μακριά, σ' άλλον κόσμο ολόφωτο... είδε το παιδικίστικο γέλιο και το χλωμό κοριτσιίστικο πρόσωπο σκυμμένο απάνω του, και θυμήθηκε το γυναικείο χέρι με το λαφρύ χάδι. Ήταν γλυκιά η ενθύμηση κι όμορφη και, για να μην την ξαναχάσει, έκλεισε τα μάτια του.

- Ίσως... μουρμούρισε, ίσως νάταν... η μητέρα...

Ο Μιχαήλ έσκυψε απάνω του.

- Τι λες; ρώτησε.

Μα ο Κωνσταντίνος είχε χάσει πάλι τις αισθήσεις του. Όλη νύχτα έμεινε ο Μιχαήλ κοντά στο φίλο του, και κανένα δεν άφηγε να μπει στην κάμαρα. Ο Κωνσταντίνος παραμιλούσε και κάθε λίγο ρωτούσε το σύντροφο του πώς το έλεγαν εκείνο το κοριτσάκι με τα μαύρα κατσαρά, που κάθονταν στα γόνατα της μητέρας του και είχε στόμα γελαστό και μάτια κλαμένα. Μα ο Μιχαήλ δεν ήξερε να του πει, κι ως το πρωί φύλαξε το φίλο του μην τύχει και τον ακούσει κανένας πως μιλούσε ελληνικά. Το πρωί σαν τον είδε ν' αποκοιμέται, φώναξε τον πάτερ Μεθόδιο, που τον είχε περιποιηθεί την παραμονή, και βγήκε πάλι έξω να μάθει τίποτα καινούριο. Ύστερα από τα λόγια του Κωνσταντίνου του μπήκαν αμφιβολίες, κι αποφάσισε να πάγει ο ίδιος να βεβαιωθεί, αν αληθινά είχε σκοτωθεί ο Βοτανειάτης με το σώμα του. Πήρε από τις πλαγιές και, ακολουθώντας τα δεντροσκέπαστα μονοπάτια, έφθασε στο μέρος όπου είχε γίνει η σφαγή των Ελλήνων. Αμφιβολία δεν έμενε. Κάτω στη ρεματιά, σωροί - σωροί στοιβάζονταν τα πτώματα ως πέρα από τη στενή κοιλάδα και η καρδιά του σφίχθηκε για τους δυστυχημένους που είχαν πέσει σα να ήταν σε μακελειό, χωρίς καν ν' ανταποδώσουν τα χτυπήματα.

Γύριζε να φύγει, να επιστρέψει στο φίλο του, κι από μέσα από τα δέντρα κατέβαινε βιαστικά, όταν άκουσε ομιλίες. Σταμάτησε κι ακροάστηκε. Μια φωνή ακούονταν αντρίκεια, που ρωτούσε και ξαναρωτούσε, μα κανένας δεν αποκρίνονταν. Ο Μιχαήλ χώρισε λίγο τα πυκνά κλαδιά, κι έκανε μερικά βήματα προσεκτικά. Παρακάτω, πλάγι στο δρόμο που κατέβαινε στον Αξιό, ήταν καθισμένη μια κόρη ως δεκαπέντε χρόνων, και κοντά της, όρθιος, στέκουνταν ένας καλόγερος με μακριά καστανά γένια. Τα ρούχα της κόρης ήταν χωριανής Βουλγάρας, αλλά στο κεφάλι δε φορούσε τίποτα, ούτε σκούφο ούτε μαντήλι, και τα μαύρα κοντά μαλλιά της,

πυκνά και σγουρά, μισοσκέπαζαν το πρόσωπο της όπου γυάλιζαν δυο μαύρα, μεγάλα, σαν τρομαγμένα μάτια.

Ο καλόγερος τη ρωτούσε βουλγάρικα:

- Γιατί δε μιλάς; Γιατί δε μου απαντάς;

Το κορίτσι τον κοίταξε σιωπηλά. Το βλέμμα της, ερωτηματικό και ανήσυχο, έμενε καρφωμένο στο πρόσωπο του, σα να γύρευε εκεί να πάρει καμιάν απάντηση στη μυστική της σκέψη.

- Καταλαβαίνεις βουλγάρικα; ρώτησε πάλι ο καλόγερος. Ναι;... Ποιος οδηγούσε τους στρατιώτες;... Ο Δραγομούτσος;

Το κορίτσι έκαμε νόημα αρνητικό μα δεν αποκρίθηκε.

- Μην ήταν ο Νικουλιτσάς;... Όχι;... Ο Βλαδισλάβ;

Πάλι έκανε η κόρη νόημα όχι, μα το βλέμμα της δεν το έβγαζε από του καλόγερου το πρόσωπο, ενώ φανερά ο νους της γύριζε αλλού.

- Μην ήταν ο Ιβάτζης;

Το κορίτσι έκαμε νόημα «ναι», και σηκώθηκε. Ακούμπησε το χέρι της στο μανίκι του καλόγερου και τον κοίταξε στα μάτια. Μια στιγμή κοντοστάθηκε, φαίνονταν πολύ ταραγμένη, μα ο καλόγερος εξακολούθησε νευρικά:

- Λοιπόν ήταν ο Ιβάτζης; Ξέρεις αν μαζί του ήταν ο υπασπιστής του Σαμουήλ, ένας Ασάν;

Το κορίτσι ανατρίχιασε και τράβηξε βιαστικά το χέρι της. Τα μαύρα της μάτια γέμισαν φρίκη. Έξαφνα γύρισε, πήδησε σ' ένα βράχο που έστεκε παρακάτω, κι από κει σε άλλον, και σε μια στιγμή χάθηκε ανάμεσα στα δέντρα που σκέπαζαν τις πλαγιές. Ο Μιχαήλ έκαμε ένα βήμα μπροστά για να τη δει άλλη μια φορά, αλλά γλίστρησε κι έπεσε, και μερικές πέτρες κατρακύλησαν στα πόδια του καλόγερου. Σήκωσε τα μάτια ο καλόγερος και είδε τον Μιχαήλ να σηκώνεται βιαστικά.

- Ο Άγιος Κύριλλος βοήθεια σου, φώναξε. Πού πηγαίνεις, παλικάρι;

Ο Μιχαήλ βγήκε από τα δέντρα και κατέβηκε ως τον καλόγερο.

- Κατεβαίνω στην κοιλάδα του Αξιού, αποκρίθηκε επιφυλακτικά. Εσύ, δάσκαλε;

- Εγώ πηγαίνω στη μονή της Παναγίας της Ελεούσας, αποκρίθηκε ο παπάς.

- Είσαι της μονής;

- Όχι, είμαι περαστικός. Γυρεύω κάποιον.

Ο Μιχαήλ τον κοίταξε υποψιάρικα, και αντίκρισε το ξεταστικό βλέμμα του καλόγερου, αλλά δε θέλησε να εξακολουθήσει την ομιλία, ούτε έκρινε φρόνιμο να δείξει πως είχε ακούσει τα ρωτήματα που έκανε του κοριτσιού, ακόμα λιγότερο να πει πως γνωρίζει τον Ασάν.

- Είσαι του τόπου; ρώτησε ο καλόγερος σε λίγο.

- Όχι, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ, κι εγώ είμαι περαστικός. Βρίσκομαι δω με τον αδελφό μου που πληγώθηκε χθες, και τον νοσηλεύουν στη μονή που πηγαίνεις.

- Έτσι; έκαμε ο καλόγερος και σόπασε για πολλή ώρα. Έξαφνα, σα να έπαιρνε μιαν απόφαση, ρώτησε:

- Έγινε μάχη χθες;

- Ναι! αποκρίθηκε σύντομα ο Μιχαήλ.

- Ο Ιβάτζης είναι δω; ρώτησε πάλι ο καλόγερος.

- Δεν τον είδα, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ, αποφεύγοντας θετική απάντηση.

Ο καλόγερος έριξε μια ματιά στα ρούχα του νέου.

- Δεν είσαι από το σώμα του; ρώτησε.

- Όχι!

Ωσπου έφθασαν στο μοναστήρι, ούτε ο ένας ούτε ο άλλος δε μίλησε πια. Στην πόρτα αποχαιρετήθηκαν. Ο καλόγερος ζήτησε να δει τον Ηγούμενο, και ο Μιχαήλ πήγε στο δωμάτιο του Κωνσταντίνου. Τον βρήκε σε βύθος.

- Μη ρωτάς τι τράβηξα με τον αδελφό σου! είπε ο πάτερ Μεθόδιος. Δεν ήξερα πια τι να του κάνω!

- Με φώναξε; Είπε τίποτα; ρώτησε ανήσυχα ο Μιχαήλ.

- Όλη την πρωινή ήταν ήσυχος, αποκρίθηκε ο καλόγερος, και τον πήρα κι εγώ, εδώ κοντά μου. Μα είναι λίγη ώρα που σε φώναξε δυο φορές και σαν είδε πως έφυγες, θέλησε να φύγει κι αυτός. Είδα κι έπαθα να τον βαστάξω στο κρεβάτι του!

- Μα είπε τίποτα; ρώτησε πάλι ο Μιχαήλ.

- Όχι! Μόνο σε ζήτησε. Τον πλάγιασα με το στανιό κι αμέσως αποκοιμήθηκε.

Σηκώθηκε κι έδωσε τη θέση του του Μιχαήλ.

- Το πρόγευμα είναι έτοιμο, είπε. Θ' ανεβώ πάλι σαν αποφάγω, και τότε κατεβαίνεις και συ.

Η πόρτα έκλεισε κι ο Μιχαήλ κάθισε κοντά στο φίλο του. Συλλογισμένος κοίταζε τη σταχτερή χλωμάδα του προσώπου, τα μισόκλειστα ματόκλαδα και τ' αναίματα χωρισμένα χείλια, και με ανατριχίλα αναπόλησε τη φοβερή του τρομάρα, όταν έφτασε την παραμονή στο ποτάμι με τον Νικήτα και βρήκε τον Κωνσταντίνο βουτημένο στα αίματα κι αναίσθητο. Σιγά πήρε το χέρι του.

- Αν σ' έχανα... μουρμούρισε, αν σε σκότωναν...

Κι ο νους του πήγε πίσω, στα πρώτα χρόνια της φιλίας τους, τότε που μικρό παιδί, χωρίς μάνα, αρρωστιάτικο και αδύνατο, την αγάπη του την είχε δώσει απεριόριστη στο δυνατό και ατρόμητο αγόρι με τον υπερήφανο αγέρωχο χαρακτήρα, που όλα τα τολμούσε και τίποτα δε φοβόνταν, ούτε πόνο, ούτε τιμωρία, παρά ρίχονταν με πάθος σε ό,τι του φαίνονταν επικίνδυνο ή όμορφο ή δύσκολο. Μικρός - μικρός τον εθαύμαζε για τη δύναμη και την παλικαριά του. Αργότερα, για τον ενθουσιασμό και την ποίηση που έβαζε σε ό,τι έκαμνε. Και τώρα, για τη δυνατή ψυχή του, την αλύγιστη απόφαση του να φέρνει σε τέλος ό,τι κι αν καταπιάνονταν, ας ήταν και την πιο δύσκολη, την πιο ριψοκίνδυνη επιχείρηση, φθάνει που την είχε αποφασίσει, φθάνει που τη θεωρούσε καλή. Κι εκείνος τον άκουε πάντα, και υποτασσόταν στο δυνατότερο του, και τον αγαπούσε με λατρεία, ακόμα κι όταν είχε διαφορετική επιθυμία, ακόμα κι όταν η θέληση του Κωνσταντίνου διαφωνούσε με τα βαθύτερα του αισθήματα.

- Και είμαι δω, μουρμούρισε, γιατί το θέλησες εσύ...

Δέκα χρόνια ολόκληρα τα είχαν ζήσει μαζί, ανάμεσα στους εχθρούς, με το μίσος των Βουλγάρων στην καρδιά, με την ενθύμηση της φριχτής νύχτας της Αδριανούπολης και του θανάτου των αγαπημένων τους, με την ανάμνηση του εγκλήματος του Ιβάζη πάντα ζωντανή στην ψυχή τους. Τα δέκα αυτά χρόνια είχαν ενώσει τους δυο φίλους αχώριστα. Και όμως πόσο αλλιώς είχαν επιδράσει στον καθενός την ψυχή! Από την πρώτη μέρα που, δώδεκα χρόνων αγόρι, είχε μάθει στη σπηλιά μέσα, από το στόμα του Νικήτα, για ποια δουλειά τους ετοιμάζαν, η ψυχή του όλη είχε επαναστατήσει. Τέτοια διπλοπρόσωπη ζωή δεν την ήθελε, δεν του άρεζε! Ήθελε ανοιχτά, πλάγι στο Βασιλέα του να πολεμά τον εχθρό. Μα ο Κωνσταντίνος του είπε πως ήταν πιο όμορφο να υπηρετούν κρυφά την πατρίδα τους. Του απέδειξε πως περισσότερο θα ωφελούσαν αν μάθαιναν τα σχέδια των Βουλγάρων, και ειδοποιούσαν τον Αυτοκράτορα εγκαίρως, ώστε να τα προλαβαίνει. Με ζέση του περιέγραψε την ομορφιά της αυτοθυσίας.

- Και αν ζούμε δούλοι, περιφρονημένοι από τους εχθρούς μας, του είχε πει, τι σημαίνει, αφού ξέρομε πως δουλεύουμε για το Βασιλέα μας!

Και ο ενθουσιασμός του, που άναβε σπίθες στα μάτια του, παρέσυρε και αυτόν. Ο σοβαρός, ο σιωπηλός Μιχαήλ παραδέχθηκε να ζήσει τη διπλοπρόσωπη ζωή του κατασκόπου, παραμέρισε τους δικούς του πόθους, έβαλε την πίστη του φίλου του ψηλότερα ακόμα κι από τη δική του φυσική αποστροφή για ό,τι ήταν κρυφό και δόλιο. Και δε μίλησε πια.

Τα πρώτα χρόνια ήταν κάπως ευκολότερα. Όσο ήταν παιδόπουλα στην ιδιαίτερη υπηρεσία του Σαμουήλ, η δουλειά τους περιορίζονταν σε μικροϋπηρεσίες του Τσάρου, να στέκουν πίσω από το κάθισμα του ενόσω έτρωγε, να του βάζουν τα ποδήματά του, να βρίσκονται πάντα κοντά του, έτοιμοι να τρέξουν όπου τους διατάξει, κι άλλα όμοια. Μα πέρασαν τα χρόνια, τ' αγόρια μεγάλωσαν, άλλα παιδόπουλα πήραν τη θέση τους. Ο Σαμουήλ δεν πολυσκοτίστηκε σαν είδε τους αυλικούς του να μεταχειρίζονται τους «γιους του Κατεπάνω» σαν πρόστυχους δούλους. Τους παραμέρισε, τους ξέχασε. Και η ζωή των δύο ελληνοπαίδων έγινε εκείνο που ήταν η ζωή όλων των αιχμαλώτων που έπεφταν στα χέρια των Βουλγάρων. Τι μαρτύριο τότε, τι βάσανο για τα υπερήφανα αρχοντόπουλα!

Στην αρχή τους παραφύλαγαν, δεν τους άφηναν να βγουν από τα φρούρια, αν ήταν σε χώρα, ή από τα στρατόπεδα, αν βρίσκονταν σ' εκστρατεία. Σιγά - σιγά όμως, βλέποντας πως τ' αγόρια δε γύρευαν καθόλου να φύγουν, οι Βούλγαροι τους άφησαν να πηγαينوέρχονται πιο ελεύθερα. Σε πολλές μάχες παραβρέθηκαν, κι έτυχε κάποτε να φύγουν οι Βούλγαροι με τέτοια βία, που ήταν εύκολο για τους αιχμαλώτους να δραπετεύσουν. Και όμως πάντοτε ακολούθησαν τους αφεντάδες τους, πάντα ξαναγύρισαν στη σκλαβιά τους, τόσο, που οι ίδιοι οι Βούλγαροι τους περιγελούσαν και τους περιφρονούσαν για την ατολμία τους. «Που έζησε στη φυλακή, τη φυλακή γυρεύει», έλεγαν ειρωνικά.

Τ' αγόρια δεν αποκρίνονταν, μόνο κοίταζαν τη δουλειά τους, με τρόπο που ν' αποφεύγουν μαλώματα και βαρβαρότητες των τυράννων τους. Ελληνικά δεν έπρεπε πια να μιλούν, αλλά να φαίνονται τόσο αποβουλγαρισμένοι, που και τη γλώσσα τους ακόμα να την έχουν ξεχάσει. Και μόνο στη μοναξιά σα βρίσκονταν, οι δυο αιχμάλωτοι ξαναγύριζαν στα παιδικά τους ξαναθυμίσματα και μιλούσαν τη μητρική τους γλώσσα. Και τότε άναβε ο ενθουσιασμός του Κωνσταντίνου... Με αγάπη και συγκίνηση έσκυψε ο Μιχαήλ και τον φίλησε στο μέτωπο. Ο ενθουσιασμός του αυτός τον είχε βαστάξει τόσα χρόνια, του έδωσε το θάρρος και τη δύναμη να υποφέρει την περιφρόνηση και την τυραννία των αφεντάδων.

- Η ψυχή σου σε βαστούσε, μουρμούρισε, και μαζί με σένα βάσταξε και μένα. Ενώ αν ήμουν μόνος...

Απ' όλους τους Βουλγάρους, ένας τους κατέτρεχε περισσότερο, και δεν άφηνε περίπτωση που να μην τους δείξει το μίσος του. Και αυτός ήταν ο Ιβάτζης. Είτε πως θυμούνταν το φόνο του Κρηνίτη και, σαν πολλούς εγκληματίες, μισούσε όποιον είχε βλάψει, είτε πως αισθάνονταν το φρικτό μίσος των «παιδιών του Κατεπάνω» για το φονιά του πατέρα τους, είτε γιατί μάντευε κάτω απ' τα δουλίστικα ρούχα τους καρδιές ελεύθερες και ανυπόταχτες, ο Ιβάτζης, από τότε που ξαναπάντησε τ' αγόρια και τ' αναγνώρισε πως ήταν τ' αρχοντόπουλα της Αδριανούπολης, δεν έπαυε να τα παραμονεύει και να τα κατατρέχει με κάθε τρόπο. Ένα περιστατικό έτυχε που αγρίεψε περισσότερο το μίσος αυτό.

Μια μέρα σε μια εκστρατεία, ένα χρυσό ποτήρι έλειψε από μέσα από τη σκηνή του Ιβάτζη και, χωρίς καμιά μαρτυρία, ο Βούλγαρος στρατηγός κατηγορήσε τον Μιχαήλ πως αυτός το έκλεψε και διέταξε να τον δείρουν για να τον κάμουν να ομολογήσει. Ευθύς λοιπόν τον δένουν σ' ένα δέντρο, ξεγυμνώνουν τη ράχη του, κι εμπρός σ' όλο το συναγμένο στρατόπεδο αρχίζει η μαστίγωση. Μα την ίδια ώρα, τρεχάτος φθάνει ο Κωνσταντίνος, ρίχνεται απάνω στο δήμιο, αρπάζει το βούνευρο από τα χέρια του και του σχίζει το πρόσωπο με μια βουνευριά. Μανιασμένοι ρίχνονται τότε απάνω του οι Βούλγαροι, τον αρπάζουν, τον ρίχνουν κάτω. Θα τον κομμάτιαζαν, μα έξαφνα μια φωνή προστακτική ακούεται, και τρομαγμένοι ανασηκώνονται όλοι.

- Μια τρίχα της κεφαλής αυτού του δούλου αν αγγίξετε, σας κρεμνώ όλους!

Ήταν ο Ρωμανός που έφθανε με τον Ασάν. Τον κόσμο είχε κάνει άνω - κάτω ο Ασάν να βρει τον κλέφτη, και δεμένο τώρα τον έσερνε πίσω του, και τον έριξε στα πόδια του Ιβάτζη.

- Ποιος τολμά το δούλο του Τσάρου, του πατέρα μου, να τιμωρήσει χωρίς δίκη; βροντοφώνησε ο Ρωμανός.

Διέταξε αμέσως να λύσουν τον Μιχαήλ, και μπροστά του να φέρουν τον Κωνσταντίνο να τον δικάσει ο ίδιος. Σαν άκουσε όλα τα καθέκαστα της ιστορίας, κατέκρινε τον Ιβάτζη που τόσο βιάστηκε να εκτελέσει μιαν άδικη ποινή, και τον Κωνσταντίνο τον άφησε ελεύθερο αφού πρώτα τον εμάλωσε αυστηρά για την αυθάδειά του να χτυπήσει Βούλγαρο.

Ο Ρωμανός όμως πήρε τους δυο Έλληνες στην υπηρεσία του, και όπου πήγαινε τον ακολουθούσαν. Έτσι βρέθηκαν μαζί του στις μάχες του Κλειδιού. Μόλις όμως έμαθε κει ο Κωνσταντίνος πως ο Νεστορίτισης έφυγε και πήγε να προσβάλει τη Θεσσαλονίκη, κατόρθωσε να ξεφύγει, και τρεχάτος έφερε την είδηση στον Βοτανειάτη, ενώ ο Μιχαήλ καταγίνονται με όλα του τα δυνατά να κρύψει από τον Ρωμανό τη φυγή του συντρόφου του. Ύστερα πια από την καταστροφή του Κλειδιού, όλο το στρατόπεδο ξεπαρταλώθηκε, και οι δυο φίλοι βρέθηκαν χωρίς αφέντη, στα βουνά, ελεύθεροι να πάγουν όπου θέλουν. Εκεί έσμιξαν τον Νικήτα, πήγαν ως τον Πρίλαπο να βεβαιωθούν πως ο Τσάρος είχε κλειστεί στο κάστρο μέσα, και γύριζαν πίσω, όταν απάντησαν τον Βοτανειάτη στον Αξιό.

- Και τώρα;

Με το κεφάλι ακουμπισμένο στα χέρια του, κοίταξε ο Μιχαήλ μελαγχολικά το αναίματο πρόσωπο του φίλου του.

- Και τώρα...;

Τώρα ποιος τους εμπόδιζε πια να παρατήσουν αυτή τη ζωή της σκλαβιάς; Γιατί να μη γυρίσουν στο ελληνικό στρατόπεδο, να παρουσιαστούν στον Αυτοκράτορα και, μαζί του, στήθος με στήθος να πολεμήσουν τον εχθρό ώσπου να εξολοθρευθεί ολότελα; Και ο νους του Μιχαήλ γύρισε πάλι στα λόγια που είχε πει ο καλόγερος του κοριτσιού απάνω στο βουνό. Πού να πήγε άραγε ο Ιβάτζης, μιας και κατόρθωσε να εξολοθρέψει τον Βοτανειάτη; Και γιατί τάχα να ρωτήσει ο καλόγερος αν ο Νικουλιτσάς οδηγούσε τους Βουλγάρους; Μήπως λοιπόν ξέφυγε πάλι ο Νικουλιτσάς από την Πόλη; Είχε ακούσει ο Μιχαήλ πως ο αυτοκράτορας τον είχε ξανα συγχωρήσει και πως πάλι του έδωσε τιμές και μεγαλεία. Λοιπόν πάλι έσπασε το λόγο του ο ανυπότακτος Βούλγαρος! Ο Μιχαήλ σηκώθηκε και πήγε στο παράθυρο που έβλεπε στην αυλή του μοναστηριού.

Η αυλή ήταν άδεια. Μόνο μερικές όρνιθες πηγαινοέρχονται σκυφτές, σκαλίζοντας το χώμα ανάμεσα στις πλάκες, τσιμπώντας πού και πού κανένα σπόρο ή κανένα σκουλήκι. Αφηρημένος τις κοίταξε ο Μιχαήλ και συλλογίζονται πώς να ρωτήσει και να μάθει νέα του Ιβάτζη χωρίς να βάλει κανείς υποψίες. Το μοναστήρι ήταν χτισμένο σε σχήμα Π, και το μπροστινό μέρος της αυλής ήταν κλεισμένο με τοίχο όπου άνοιγε μια χαμηλή ξύλινη πόρτα. Από πάνω από τον τοίχο αυτόν, το βλέμμα του Μιχαήλ πήγαινε ως πέρα στ' ασημένια νερά του ποταμού και στις δεντρωμένες πλαγιές των βουνών, όπου σαν κορδέλες ανέβαιναν τα μονοπάτια και χάνονται κάτω από τα πυκνά φυλλώματα.

Από μέσα από τα δέντρα βγήκε μια γυναίκα που με γοργό βήμα κατέβαινε προς το μοναστήρι. Βαστούσε στο χέρι ένα σακί, και πήγαινε λαφριά, σχεδόν τρεχάτη. Χωμένος στη συλλογή του, ο Μιχαήλ δεν την πρόσεξε, και μόνο σα βρέθηκε πια κοντά στο μοναστήρι την αναγνώρισε. Ήταν το κορίτσι που είχε δει το πρωί στο βουνό μαζί με τον καλόγερο.

Έφθασε στην πόρτα και χτύπησε. Βγήκε ένας καλόγερος, άνοιξε, πήρε το σακί κι αφού βεβαιώθηκε πως ήταν γεμάτο κουκουναρές, έβγαλε δυο-τρεις φόλες να την πληρώσει. Εκείνη όμως έσπρωξε πίσω το χέρι του και με νοήματα κάτι του είπε. Ο Μιχαήλ έγειρε περίεργος στο παράθυρο.

- Τι; έλεγε ο καλόγερος. Δε θέλεις παράδες; Θέλεις ψωμί;... Όχι; Αμέ τι θέλεις λοιπόν;

Πάλι με τα νοήματα κάτι του εξήγησε κείνη.

- Αν κοιμάται; ρώτησε ο καλόγερος. Για ποιον ρωτάς;... Ένας ξένος;... Αν είναι δω; Έχουμε τρεις ξένους, εξακολούθησε, ένας παπάς και οι άλλοι δυο στρατιώτες... Ναι; Γι' αυτούς ρωτάς;

Η κόρη έκανε νόημα, ναι.

- Όχι, δεν κοιμούνται, είπε ο καλόγερος, ο παπάς τουλάχιστον τρώγει μέσα με τον Ηγούμενο. Για τους στρατιώτες δεν ξέρω. Ο ένας είναι πολύ άρρωστος, λένε πως θα πεθάνει. Γι' αυτόν θέλεις να ξέρεις;

Μα το κορίτσι στέκονται τώρα με δεμένα χέρια εμπρός στον καλόγερο, ακίνητο, σα μαρμαρωμένο. Ύστερα, αργά - αργά γύρισε να φύγει, και ο παπάς έκλεισε την πόρτα. Μα αφού έκανε δυο - τρία βήματα, η κόρη ρίχθηκε χάμω, έκρυψε το πρόσωπο της στα χέρια της και ξέσπασε σε τέτοια αναφιλητά, που όλο της το κορμί τινάζονται. Ο Μιχαήλ έσκυψε και φώναξε τον παπά, που με την ησυχία του κρεμούσε πάλι τα κλειδιά στη

μέση του.

- Δάσκαλε!

Ο καλόγερος σήκωσε το κεφάλι και τον χαιρέτησε με το χέρι.

- Ωρες καλές, του αποκρίθηκε. Τι κάνει ο αδελφός σου;

- Κοιμάται, είπε ο Μιχαήλ. Μα πες μου, παπά μου, ποια είναι αυτή που σου έφερε τις κουκουνάρες;

- Είναι η Βουβή, αποκρίθηκε ο καλόγερος.

- Ποια Βουβή;

- Δεν ξέρω, έτσι την λένε όλοι.

- Και τι ζητά;

- Ποιος το ξέρει; Είναι λίγο παλαβή, μα δεν κάνει κακό κανενός. Είναι απείραχτη. Γιατί ρωτάς;

- Τίποτα, μόνο έπεσε χάμω καν κλαίει η δύστυχη.

- Κλαίει; Γιατί;

Ο καλόγερος άνοιξε την πόρτα καν βγήκε έξω. Μα μόλις άκουσε η Βουβή το κλειδί να τρίζει στην κλειδαριά, πετάχθηκε στα πόδα της καν, σαν τρομαγμένο ελάφι, όρμησε κατά το δάσος όπου χάθηκε. Ο παπάς κλείδωσε πάλι την πόρτα, καν με το χέρι έκανε νόημα του Μιχαήλ αγγίζοντας το μέτωπο του.

- Δε σου το είπα; Δεν είναι στα καλά της!

- Μα ποια είναι;

Ο καλόγερος σήκωσε τους ώμους του.

- Πόνος την ξέρει! Κάπου - κάπου παρουσιάζεται δω, ύστερα πάλι χάνεται για μήνες. Μα ούτε από πού έρχεται ξέρω, ούτε ποια είναι!

- Και είναι Βουλγάρα;

- Υποθέτω. Μα γιατί ρωτάς;

- Δεν έχω λόγο. Μόνο που μου φαίνεται πως την ξαναείδα.

- Καν βέβαια την είδες. Χτες βράδυ, την ώρα που κουβάλησες εδώ τον αδελφό σου, στέκουνταν στην πόρτα καν κοίταζε. Δε θυμάσαι;

Ναι, θυμούνταν πως μια γυναίκα στέκουνταν στην πόρτα. Μα ήταν τόσο ασχολημένος με τον άρρωστο, που ούτε την κοίταξε.

- Κατέβα να φας και συ, είπε ο καλόγερος. Ο πάτερ Μεθόδιος απόφαγε κι ανεβαίνει.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Η

Σαν κατέβηκε ο Μιχαήλ στην τραπεζαρία, όλοι οι καλόγεροι είχαν τελειώσει το πρόγευμα τους. Οι περισσότεροι είχαν σηκωθεί, και ο καθένας πήγαινε στη δουλειά του. Μόνος ο ξένος παπάς κάθονταν ακόμα στο τραπέζι με τον Ηγούμενο και κουβέντιαζαν. Άμα είδε όμως τον Μιχαήλ, ο ξένος τον χαιρέτησε κρύα κι έκοψε την κουβέντα. Ο Μιχαήλ φίλησε το χέρι του Ηγούμενου και κάθισε στη θέση που του είχαν στρώσει.

- Πώς τα πάγει ο αδελφός σου; ρώτησε ο Ηγούμενος μ' ενδιαφέρον.

- Είναι πάρα πολύ ήσυχος, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ, τόσο που μ' ανησυχεί λίγο. Ο πάτερ Μεθόδιος είναι τώρα μαζί του. Μα λέγει πως δεν περιποιήθηκε άλλη φορά πληγωμένο και δεν καλονιώθει γιατί μένει σ' αυτόν το βαθύ ύπνο.

- Κι εγώ δεν περιποιήθηκα ποτέ πληγωμένο, είπε ο Ηγούμενος, και μου είναι δύσκολο να σε πληροφορήσω ή να σου δώσω καμιά συμβουλή. Μα θα φωνάξω τους άλλους καλόγερους να ρωτήσω αν μπορεί κανένας να σε βοηθήσει...

- Ίσως μπορώ εγώ! διέκοψε ο ξένος καλόγερος.

- Εσύ, παπα-Γρηγόρη; έκανε χαμογελώντας ο Ηγούμενος. Πού τα έμαθες αυτά στη μοναξιά της μονής σου;

- Δεν έζησα μόνο στη μονή μου, είπε σοβαρά ο ξένος καλόγερος. Ταξίδεψα πολύ τα τελευταία αυτά χρόνια, και μου έτυχε ν' απαντήσω πολλές δυστυχίες, και να νοσηλέψω καμπόσους πληγωμένους, - και γυρνώντας μάλλον ψυχρά προς τον Μιχαήλ: Είμαι στη διάθεση σου, είπε, και θα χαρώ πολύ αν μπορέσω να κάμω τίποτα.

Ο Μιχαήλ σηκώθηκε ευθύς και τον οδήγησε στο δωμάτιο του Κωνσταντίνου, όπου βρήκαν τον πάτερ Μεθόδιο που μετάνοιζε πλάγι στον άρρωστο.

- Είναι τόσο ήσυχος, εξήγησε, που κόντεψα ν' αποκοιμηθώ κι εγώ!

Ο ξένος έγειρε πάνω στον πληγωμένο, τον κοίταξε, και βιαστικά τράβηξε τα σκεπάσματα. Με τρόμο είδε τότε ο Μιχαήλ πως ο Κωνσταντίνος ήταν βουτηγμένος στο αίμα.

- Παναγία μου! φώναξε φρικιασμένος. Τι είναι αυτά;

- Άνοιξε η πληγή του, είπε ο πάτερ Γρηγόρης, και πρέπει να πέρασε κάμποση ώρα! Γρήγορα, φέρτε μου ξαντό και πανιά και χλιαρό νερό... Ίσως προφταίνουμε ακόμα...

Ενόσω έτρεχε ο πάτερ Μεθόδιος να φέρει τα χρειαζόμενα για να ξαναγίνει καινούριος επίδεσμος, σκυμμένος απάνω στον αναίσθητο Κωνσταντίνο, γύρευε ο Γρηγόρης να χύσει ανάμεσα στα χείλη του λίγο δυνατό παλιό κρασί. Μα δεν ήταν εύκολο. Τα δόντια του τα είχε τόσο σφιγμένα, που το κρασί δεν περνούσε. Σήκωσε ο καλόγερος το κεφάλι αποθαρρυνμένος και είδε τον Μιχαήλ σκυμμένο πλάγι του. Τέτοια απελπισία ζωγραφίζονταν στο πρόσωπο του νέου, που ο καλόγερος ταράχτηκε.

- Μην κάνεις έτσι, είπε κάπως απότομα, δεν πέθανε ακόμα! Μπορεί και να σωθεί! Και πρόσθεσε πιο σιγά: Βάστα το κεφάλι του, θα ξαναδοκιμάσω.

Και με επιμονή ξανάρχισε στάλα - στάλα να χύνει το κρασί ανάμεσα στα κλειστά δόντια του πληγωμένου. Ο πάτερ Μεθόδιος γύρισε με τα χρειαζόμενα, και ο Γρηγόρης, αφού έπλυνε την πληγή, την άλειψε με μια δική του αλοιφή, την έκλεισε με ξαντό και τη σφιχτόδεσε. Ύστερα ξάπλωσε προσεκτικά τον άρρωστο, και ξανάρχισε να του δίνει κόμπο - κόμπο το κρασί ανακατωμένο με κάτι σάλες γιατρικό. Ως το βράδυ δεν κούνησε ο καλόγερος από κοντά από τον Κωνσταντίνο, δεν έπαυσε να προσέχει κάθε του κίνηση, κάθε του αναπνοή που μπορούσε να είναι και η τελευταία. Προς το βράδυ όμως ο Κωνσταντίνος άρχισε να ταράζεται. Η θέρμη ανέβαινε ολοένα, και δυο - τρεις φορές ξύπνησε ξαφνικά και φώναξε δυνατά το φίλο του.

- Εδώ είμαι, του αποκρίνονταν βουλγάρικα ο Μιχαήλ, και ο Κωνσταντίνος τότε, σα να συνέρχονταν, έριχνε μια ματιά του ξένου, και πάλι τα βλέφαρα του έκλειναν.

Όσο όμως προχωρούσε η νύχτα, η ταραχή του αρρώστου αύξανε, πού και πού μουρμούριζε ασυνάρτητα λόγια, που έριχναν τον Μιχαήλ σε αμηχανία. Από τη μια ήθελε για καλό και για κακό ν' απομακρύνει τον άγνωστο καλόγερο, μην ακούσει τίποτα που δεν έπρεπε από το στόμα του Κωνσταντίνου, κι από την άλλη, βλέποντας με τι προσοχή φρόντιζε το φίλο του, δίνοντας του αδιάκοπα δυναμωτικά, εξετάζοντας κάθε λίγο το σφυγμό και την καρδιά του, φοβούνταν να τον απομακρύνει, μην τύχει και πάθει τίποτα ο Κωνσταντίνος και του μείνει στα χέρια. Μα σα να μάντευσε ο παπάς τους στοχασμούς και τους φόβους του, σηκώθηκε από κοντά από το προσκεφάλι κι έκανε νόημα του Μιχαήλ να καθήσει στη θέση του.

- Θα μείνω εδώ, του είπτε σιγά, αν δεις τίποτα, φώναξε με.

Και κάθισε στην άλλη άκρη του κελιού, με το κεφάλι ακουμπισμένο στον τοίχο και τα μάτια κλειστά, σα να κοιμούνταν. Κάμποση ώρα πέρασε, η σιωπή ήταν βαθιά, το μοναστήρι όλο αναπαύονταν βουτημένο στο σκοτάδι. Μόνο στο κελί του αρρώστου ένα καντήλι έκαιε μπρος στο εικόνισμα της Παναγίας.

Ο Κωνσταντίνος εξακολουθούσε να μουρμουρίζει που και που ασυνάρτητα λόγια, και ο Μιχαήλ, γερμένος απάνω του, τον ησύχαζε ψιθυρίζοντας του λόγια αγάπης, ενώ στη γωνιά του ο καλόγερος έμοιαζε να κοιμάται βαθιά. Έξαφνα ακούστηκε έξω ένα δυνατό σφύριγμα. Ο Μιχαήλ ανατινάχθηκε. Ήταν άραγε σύνθημα; Έριξε μια ματιά του πάτερ Γρηγόρη. Μα ο καλόγερος δε σάλεψε. Δεύτερο σφύριγμα! Και σε λίγο πάλι τρίτο, όλα όμως στο πίσω μέρος του κτιρίου. Μέσα στο μοναστήρι ακούστηκαν ψιθυρίσματα, βήματα σιγανά, ένα τρομαγμένο πήγαινε κι έλα, πόρτες που ανοιγοσφαλούσαν με προσοχή. Έξαφνα ο Κωνσταντίνος ανασηκώθηκε. Το αναίματο, σχεδόν διάφανο πρόσωπο του, φωτισμένο από την καντήλα, ξεχώριζε άγριο στο σκοτάδι.

- Ιβάτζη... Ιβάτζη! Ως κι εδώ ήλθες να με βρεις;... φώναξε ελληνικά.

Από τη θέση του ο καλόγερος ξεπετάχθηκε.

- Θεέ μου!... μουρμούρισε στην ίδια γλώσσα, Ελληνόπουλα είναι!...

Η βαριά εξώπορτα έτριξε, ομιλίες και βήματα ακούστηκαν. Ο καλόγερος άπλωσε βιαστικά το χέρι κι έσβησε την καντήλα. Ανασηκωμένος στο στρώμα του ο Κωνσταντίνος έβγαλε μια φωνή.

- Το μαχαίρι μου...

Ο καλόγερος όρμησε κι έκλεισε το στόμα του.

- Μίλησε του... ψιθύρισε ελληνικά του Μιχαήλ, ησύχασε τον! Είναι χαμένος αν τον ακούσουν...

Με τη βοήθεια του Μιχαήλ τον ξάπλωσε στο μαξιλάρι και, ψηλαφώντας στα σκοτεινά, έχυσε στα χωρισμένα του χείλια δυο - τρεις στάλες από ένα μπουτιλάκι που είχε στον κόρφο του.

- Το μαχαίρι μου... μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος, βαρέθηκα τη σκλαβιά... να φύγομε, Μιχαήλ... μα πρώτα εκδίκηση... εκδίκηση...

Γονατιστός κοντά του ο Μιχαήλ του ψιθύριζε λόγια ησυχαστικά. Μα ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε πια. Έγειρε πίσω το κεφάλι κι αποκοιμήθηκε.

- Τι του έκανες; ρώτησε ο Μιχαήλ άγρια τον καλόγερο. Τι του έδωσες;

Στα σκοτεινά ο παπάς έσφιξε το χέρι του.

- Μη μιλάς, ψιθύρισε, κι έννοια σου! Τώρα που ξέρω πως είστε Έλληνες, θα τον σώσω, πρώτα ο Θεός!

- Μα ποιος είσαι;

- Είμαι ο πάτερ Γρηγόρης, από τη μονή του Αγίου Γρηγορίου της Πρέσπας.

- Εσύ! αναφώνησε ο Μιχαήλ, ο Γρηγόρης! Ο φίλος του... Σταμάτησε απότομα, πριν πει τ' όνομα.

- Στ' όνομα του σωτήρα μας, μουρμούρισε, μην ξέρεις τον Νικήτα;

- Ναι! είπτε ο Μιχαήλ.

Ο καλόγερος τον τράβηξε στην αγκαλιά του και τον έσφιξε με δύναμη στο στήθος του.

- Ο Κύριος με σπλαχνίστηκε! μουρμούρισε. Δέκα χρόνια τον γυρεύω!

Βαριά περπατησιά ακούστηκε στο διάδρομο και μια αγέρωχη φωνή, αφηφώντας τον ύπνο των άλλων, έλεγε προστακτικά:

- Δε συνηθίζω να προειδοποιώ! Σαν έρχομαι, πρέπει να βρίσκω έτοιμο ό,τι χρειάζομαι. Τα ξημερώματα θα φύγω κι έχω ανάγκη από δυο άλογα! Βρείτε τα όπου θέτε.

Ο Μιχαήλ έτρεξε στην πόρτα και κόλλησε τ' αυτί του στο ξύλο.

- Πιο σιγά! Παρακαλώ, αφέντη, μίλα πιο σιγά! έλεγε παρακλητικά η φωνή του Ηγούμενου. Έχουμε έναν άρρωστο και είναι πολύ βαριά! Μην τον ξυπνήσεις!

- Έναν άρρωστο; Καλόγερο; ρώτησε ο άλλος χωρίς να χαμηλώσει τη φωνή του.

- Όχι, αποκρίθηκε σιγά ο Ηγούμενος, είναι στρατιώτης και πληγώθηκε στη μάχη της ρεματιάς...

- Τι; φώναξε πάλι ο πρώτος, στρατιώτης δικός μας;

- Ναι, αφέντη!

- Παραμύθια! Κανένas στρατιώτης δικός μας δεν έπαθε τίποτα στη μάχη της ρεματιάς. Σε κανένα καβγά θα την έπαθε...

Τα βήματα απομακρύνονταν και οι φωνές λίγο - λίγο έσβησαν. Έξαφνα η απότομη φωνή υψώθηκε πάλι σα να φώναζε κάποιον μακρύτερα.

- Δραξάν, αφού θα μείνεις εδώ ένα - δυο μέρες, φρόντισε να μάθεις πού πληγώθηκε ο στρατιώτης και από ποιο σώμα είναι. Εγώ δεν έχω καιρό να χάσω μ' αυτούς, πρέπει να πάγω ευθύς να βρω τον Τσάρο...

Τα υπόλοιπα χάθηκαν στο γύρισμα του διαδρόμου. Ο Γρηγόρης είχε σιμώσει ν' ακούσει.

- Ξέρεις ποιος είναι; ψιθύρισε ο Μιχαήλ. Στη θέρμη του ο Κωνσταντίνος τον ένωσε! Είναι ο Ιβάτζης. Και μαζί του είναι ο Δραξάν.

- Τι; Ξέκοψε πάλι ο Δραξάν;

- Τον γνωρίζεις;

- Ήμουν στη Θεσσαλονίκη τη δεύτερη φορά που τον έπιασαν και τον έφεραν πίσω. Δεν έτυχε να τον δω, μα έγινε μεγάλο σούσουρο. Ο Αυτοκράτορας τον εσυγχώρησε πάλι για χατήρι της γυναίκας του, που είναι Ελληνίδα. Μα του είπε, φαίνεται, παστρικά πως, αν ξαναφύγει, θα τον πιάσει και θα τον σουβλίσει.

Ο Μιχαήλ γύρισε κατά το προσκέφαλο του Κωνσταντίνου.

- Ο Θεός να δώσει να μην τον ξαναπιάσει... μουρμούρισε.

- Γιατί το λες έτσι; Μην τον γνωρίζεις εσύ; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Η γυναίκα του είναι αδελφή μου, αποκρίθηκε σιγά ο Μιχαήλ.

- Αχ! Τη δύστυχη! μουρμούρισε ο παπάς.

Και για κάμποσην ώρα και ο ένας και ο άλλος έμειναν σιωπηλοί και συλλογισμένοι.

- Πώς βρίσκεστε δω, εσύ κι ο αδελφός σου; ρώτησε πάλι σε λίγο ο καλόγερος.

- Είμαστε δούλοι του Ρωμανού.

- Σε πήρα για στρατιώτη Βούλγαρο!

- Γιατί φορώ στρατιωτικά; Αυτό δε σημαίνει. Ύστερα από τη μεγάλη μάχη του Κλειδιού, σα βρεθήκαμε ελεύθεροι, τα φορέσαμε για πιο ασφάλεια.

Ο καλόγερος τον κοίταξε ερωτηματικά.

- Μα αν η νίκη του Κλειδιού σας άφησε ελεύθερους, γιατί είστε λοιπόν εδώ; ρώτησε.

Ο Μιχαήλ σήκωσε το σκυμμένο του κεφάλι.

- Μη ρωτάς για τη δική μας ιστορία, είπε με κούραση. Είναι μακριά και μαύρη. Πες μου εσύ κάλλιο, ήλθεσ εδώ για να βρεις τον Νικήτα;

- Ναι! Μην ξέρεις πού είναι;

- Βρίσκεται τώρα στη Στρουμπίτζη, όπου έτρεξε σαν έμαθε το θάνατο του Βοτανειάτη. Μα σε μια - δυο μέρες πιστεύω να γυρίσει.

- Τον βλέπεις συχνά; ρώτησε με λαχτάρα ο Γρηγόρης.

- Τώρα τελευταία δεν τον εβλέπαμε συχνά. Μα εκείνος μας ανέθρεψε.

- Τον αδελφό σου και σένα;... Μα είναι καιρός λοιπόν που τον ξέρετε;

Ο Μιχαήλ πήρε το χέρι του φίλου του και το βάσταξε στα δικά του.

- Δεν είναι ο Κωνσταντίνος αδελφός μου, είναι φίλος, είπε, και τέτοια αγάπη έτρεμε στη φωνή του, που ο καλόγερος έμεινε σιωπηλός και δεν επανέλαβε το ρώτημα του. Σηκώθηκε, πήρε από την τσέπη του το τσακμάκι του και ξανάναψε την καντήλα. Μα πριν προφθάσει να ξανακαθήσει στη θέση του, ένας κρότος σαν πετριά στο ξύλινο παραθυρόφυλλο τον ξάφνιασε.

- Τι είναι αυτό; ψιθύρισε.

Την ίδια στιγμή δεύτερη πετριά ακούστηκε. Ο Μιχαήλ έτρεξε στο παράθυρο και το άνοιξε. Στο νυχτερινό σκοτάδι δεν είδε τίποτα, μα έξαφνα, ένα δεματάκι πέταξε πάνω από το κεφάλι του και κατακτύλησε στο πάτωμα. Ο Μιχαήλ έκλεισε βιαστικά τα παραθυρόφυλλα, μάζεψε το δεματάκι και το άνοιξε. Ήταν μια πέτρα τυλιγμένη και δεμένη σε μια περγαμινή, όπου λίγες λέξεις ήταν ψιλογραμμένες: «Ο Δραξάν και ο Ιβάτζης είναι στο μοναστήρι. Μάθε για πού φεύγει ο Ιβάτζης τα χαράματα, και αν πάγει μαζί και ο Δραξάν. Αύριο έλα στην καλύβα όποτε προφθάσεις. Ν.Ο.Α.». Ο Μιχαήλ κοίταξε τον καλόγερο σαστισμένος.

- Παπα - Γρηγόρη, είπε, ο Νικήτας δεν είναι στη Στρουμπίτζη! Ο Νικήτας είναι δω.

Ο Γρηγόρης όρμησε στο παράθυρο, μα ο Μιχαήλ τον σταμάτησε.

- Για το Θεό, όχι τώρα, μουρμούρισε. Αύριο... σα μάθομε. Και του έδωσε την περγαμινή.

Πέρασε η νύχτα χωρίς άλλη ανησυχία. Μα μόλις άρχισε να χαράζει, το μοναστήρι όλο σηκώθηκε στο πόδι. Ο Ιβάτζης έφευγε. Από μέσα από τα γερμένα παραθυρόφυλλα ο Μιχαήλ και ο Γρηγόρης τον κοίταζαν χωρίς να φαίνονται. Ήταν καβάλα, μ' έναν υπασπιστή πλάγι του, και με τον ίδιο επιταχτικό τρόπο διάταζε τους στρατιώτες και τους καλόγερους, που φοβισμένοι τον άκουαν σα μαθητούδια εμπρός στο δάσκαλο.

- Να περιποιηθείς αυτούς που μένουν, το ίδιο σα να ήμουν εγώ, έλεγε προσταχτικά του Ηγούμενου που τον συνόδευε ως την πόρτα της αυλής. Και ό,τι ζητήσει ο Δραξάν, να του το προμηθεύσεις. Τ' ακούς;

- Τ' ακούω, αποκρίθηκε ο Ηγούμενος, που μόνος απ' όλο το κοπάδι του είχε κρατήσει ήσυχη αξιοπρέπεια εμπρός στον αγέρωχο στρατηγό.

Ο Ιβάτζης έβγαλε από τον κόρφο του ένα πουγκί και του το πέταξε.

- Για τα έξοδα σου, είπε.

Ο Ηγούμενος το πήρε από χάμω και του το έδωσε πίσω.

- Κράτησε τα χρήματα σου, Ιβάτζη, είπε. Οι άνθρωποι σου θα φιλοξενηθούν καλά και χωρίς αυτά.

Ο στρατηγός τον κοίταξε με κάποια απορία.

- Όχι, πάρε τα, άγιε πατέρα, του είπε πιο σιγά, τ' άλογα τούτα δε θα σου τα γυρίσω. Και όχι μόνο θα δώσεις κι άλλα του Δραξάν, αλλά και θα έχεις να θρέψεις τους στρατιώτες του όσο μένουν εδώ.

Ο Μιχαήλ έσφιξε το χέρι του Γρηγόρη.

- Πρόσεξε τα λόγια του, ψιθύρισε.

- Θα κάνω ό,τι μου διατάζει ο Δραξάν, αποκρίθηκε ο Ηγούμενος, μα τα χρήματα δεν τα θέλω. Το μοναστήρι έχει σοδειές αρκετές για τους στρατιώτες σου. Δε θέλω πληρωμή.

- Το κέφι σου, είπε ο Ιβάτζης. Κι έκρυψε πάλι το πουγκί στον κόρφο του. Ύστερα γυρνώντας στον υπασπιστή του: Εμπρός, φώναξε, μη χάνομε καιρό.

Ο Ηγούμενος έπιασε το χαλινάρι του αλόγου του.

- Πες μου, πού πηγαίνεις; ρώτησε.

Ο Ιβάτζης σούφρωσε τα πυκνά του φρύδια.

- Τι σε μέλει, γέρο; ρώτησε απότομα.

- Δε με μέλει καθόλου, είτε ήσυχα ο Ηγούμενος. Μ' αν πηγαίνεις στον Πρίλαπο να βρεις τον Τσάρο, όπως έλεγες χθες βράδυ, αυτά τ' άλογα δε θα σε πάνε. Είναι γέρικα, καλά μονάχα για μας που δεν πάμε ποτέ μακριά. Αν μου το είχες μηνύσει νωρίτερα, θα σου έβρισκα άλλα.

Ο Ιβάτζης έριξε του υπασπιστή του μια πονηρή ματιά, που δεν πήγε χαμένη για τους δυο Έλληνες που κοίταζαν από πάνω.

- Έννοια σου, καλόγερε, αποκρίθηκε χαμογελώντας ειρωνικά. Θα φροντίσομε να μην τα παρακουράσομε, και θα φθάσομε καλά. Έχε γεια, πάτερ Κύριλλε.

- Στο καλό, αποκρίθηκε ο Ηγούμενος.

Και οι δυο καβαλάρηδες βγήκαν από την αυλή, και η πόρτα έκλεισε πάλι. Ένας - ένας, καλόγεροι και στρατιώτες, ξανάμπαιναν στο μοναστήρι, οι καλόγεροι να πάγουν στην εκκλησία, οι στρατιώτες να ξανακοιμηθούν.

- Ποιος απ' όλους είναι ο Δραξάν; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Δεν τον είδα ποτέ μου, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ, και το βλέμμα του ακολουθούσε τον Ιβάτζη και το σύντροφο του που τραβούσαν κατά τον ποταμό. Μα δεν είναι κανένας από τούτους. Αυτοί είναι μόνο στρατιώτες...

Έξαφνα έδειξε του καλόγερου τους δυο καβαλάρηδες που έστριβαν μες στα δέντρα.

- Ο Ιβάτζης είπε ψέματα, ψιθύρισε. Δεν πέρασαν τον ποταμό στη ρηχοτοπιά που είναι δω αντίκρυ. Κατεβαίνουν, τον Αξιό, άρα δεν πάνε στον Πρίλαπο...

Άρπαξε το μανδύα του, έβαλε την περικεφαλαία του κι έκρυψε στον κόρφο του ένα μαχαίρι.

- Πού πηγαίνεις; ρώτησε χαμηλόφωνα ο Γρηγόρης.

- Θα τους ακολουθήσω.

- Χωρίς άλογο;

- Τρέχω καλά.

- Είναι τρέλα! Θα σε δουν!

Πικρό χαμόγελο πέρασε στα χείλια του Μιχαήλ κι έσβησε πάλι.

- Μια φορά μονάχα θα πεθάνομε, είπε, και η δουλειά μου μ' έμαθε να κρύβομαι.

Έσκυψε απάνω στον Κωνσταντίνο. Βαθιά συγκίνηση τάραξε μια στιγμή το πρόσωπο του, αλλά ευθύς τη νίκησε.

- Μείνε μαζί του ώσπου να γυρίσω, είπε του Γρηγόρη, και κοίταξε, αν μπορείς, να μάθεις στο μεταξύ τίποτα για τον Δραξάν.

Έσκυψε και φίλησε το χέρι του παπά, και βιαστικά βγήκε από την κάμαρα.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Θ

Βγήκε ο Μιχαήλ στο διάδρομο, που εκείνη την ώρα ήταν έρημος και κατασκότεινος ακόμα, και γύρισε κατά τη σκάλα. Αλλά εκεί σταμάτησε. Δυο άντρες μιλούσαν, και ο χαμηλόφωνος ήχος της ομιλίας τους έφθανε σα μουρμούρισμα ως τον Μιχαήλ, χωρίς να ξεχωρίζουν λόγια. Έσκυψε από πάνω από την καγκελαρία, μα δεν είδε κανένα. Στο κάτω όμως πάτωμα, πλάγι στη σκάλα, μια πόρτα ήταν μισανοιχτή, και από μέσα χύνονταν στα τελευταία σκαλοπάτια ένα τρεμουλιάρικο φως λυχναριού.

Σιγά - σιγά άρχισε ο Μιχαήλ να κατεβαίνει, προσέχοντας μην τρίξει η ξύλινη σκάλα. Μα σαν έφθασε στο φωτισμένο μέρος σταμάτησε, και η καρδιά του χτύπησε δυνατά. Ένα όνομα είχε ακούσει, και την προσοχή του όλη την έστησε στα παρακάτω λόγια:

- Ιωάννη! Ιωάννη! έλεγε με λύπη η μια φωνή. Τι καταστροφές ετοιμάζει το μίσος σου στην άτυχη πατρίδα μας!
- Μην το λες αυτό, διαμαρτυρήθηκε ο άλλος, το καλό της πατρίδας μας γυρεύω ίσα - ίσα, και σεις δεν το βλέπετε, πως αν τώρα υποταχθούμε, πεθαίνουμε ως έθνος!
- Ένα κακούργημα δεν μπορεί παρά να βλάψει την αντίσταση, αυτή την ώρα, είτε η πρώτη σοβαρή φωνή.
- Όχι, αν βγει από τη μέση ένας δειλός! αποκρίθηκε ο άλλος.
- Ο Ρωμανός δειλός; φώναξε με θυμό ο πρώτος.
- Ναι, δειλός! επανέλαβε με πάθος ο άλλος. Δειλός, αφού γυρεύει ν' αρχίσει διαπραγματεύσεις με τον εχθρό, την ώρα που ξέρει πως είμαστε δω με τόση δύναμη, πως φυλάγουμε τα στενά, πως από το Μελένικο είναι έτοιμη η μισή φρουρά να κατέβει, να ξανακλείσει το στενό του Κλειδιού και να πιάσει τον Έλληνα σα σε φάκα μέσα, μόλις της δώσουμε το σύνθημα! Ναι, είναι δειλός να θέλει διαπραγματεύσεις, την ώρα που, στη φούρκα του απάνω, ο Βασίλειος ετοιμάζεται να εκδικήσει το θάνατο του Βοτανειάτη, και να ριχθεί ο ίδιος με τους καλύτερους άντρες του στην ενέδρα που του έχουμε στήσει...
- Στάσου, Βλαδισλάβ, διέκοψε η πρώτη φωνή, είναι ανάξιο σου ν' αδικείς έτσι τον Ρωμανό, που σ' αυτόν και τη ζωή σου χρεωστείς ακόμα! Ξεχνάς πως όταν ζητούσε συνεννόηση, ούτε ιδέα είχε πως θα σκοτώνονταν ο Βοτανειάτης και πως θα γύρευε ο Αυτοκράτορας εκδίκηση σε τούτα τα μέρη. Ύστερα έπρεπε να ξέρεις τον Ρωμανό, και να καταλάβεις πως, αν τώρα γυρεύει συνεννόηση, κανένα σκοπό δεν έχει να υποταχθεί, παρά γυρεύει να κερδίσει καιρό, όπως το έκαμε ο πατέρας του, ο μεγάλος μας Σαμουήλ, ύστερα από την καταστροφή του Σπερχειού, για να προφθάσει να μαζέψει πάλι τις σκόρπιες δυνάμεις μας και να πέσει απάνω στους Έλληνες εκεί που δεν το περιμένουν!

Άλλες οι περιστάσεις τότε και άλλες τώρα! είπε ο Βλαδισλάβ. Τώρα ξεψυχούμε με μια τέτοια ανανδρη πολιτική! Τώρα, μόνο μια τολμηρή απόφαση μπορεί να ξεσηκώσει το ηθικό του στρατού μας! Και αν ο Ρωμανός είναι τόσο άναδρος που να μην το κάνει, θα το κάνω εγώ με τον Ιβάτζη και τον Νικουλιτσά. Και σα φοβάσαι και συ τράβα με τον Ρωμανό από άλλο δρόμο!

- Μέτρα, Βλαδισλάβ, τα λόγια σου, είπε ο άλλος που με δυσκολία πια βαστούσε το θυμό του. Η υπομονή μου έχει όρια!

Ειρωνικό γέλιο του αποκρίθηκε:

- Και όμως πρέπει να την έχεις μεγάλη, αφού τόσα χρόνια μπόρεσες να ζήσεις με τους εχθρούς, με γυναίκα της φυλής τους, και παιδιά...
- Βλαδισλάβ! φώναξε έξω φρενών ο άλλος.

Ο Μιχαήλ δε βιάστηκε. Έκανε ένα βήμα και είδε τους δυο άντρες έτοιμους να πιαστούν χέρια με χέρια. Ο ένας ψηλός, ξανθός, το πρόσωπο κατάγλωμο και αγριεμένο, με σηκωμένους γρόθους ρίχνονταν απάνω στον άλλο που γυρνούσε την πλάτη του στην πόρτα. Μα έξαφνα σταμάτησε, σταύρωσε τα χέρια του και είπε, συγκρατώντας το θυμό που έτρεμε στη φωνή του:

- Όχι, δεν είναι ώρα να σε σκοτώσω, όταν ψυχομαχά η πατρίδα... Και πρόσθεσε πιο σιγά: Μια φουχτιά πια μείναμε, Βλαδισλάβ. Μην αφαιρέσεις της Βουλγαρίας προστάτη σαν τον Ρωμανό...

Ο Μιχαήλ δεν περίμενε ν' ακούσει άλλο. Μ' έναν πήδο κατέβηκε τα τελευταία σκαλοπάτια, έτρεξε στο σκοτεινό διάδρομο, έφθασε σε μια πλαγινή μικρή πόρτα, την άνοιξε χωρίς δυσκολία και βγήκε στα χωράφια. Είχε ξημερώσει πια καλά.

Στις ράχες των βουνών, οι κορυφές των πεύκων χρυσώνουνταν με τις πρώτες ηλιακές ακτίδες, και στα πόδια του Μιχαήλ χιλιάδες υγρά διαμαντάκια λαμποκοπούσαν σκαλωμένα σε κάθε χορταράκι, σε κάθε φύλλο. Μα πρώτη φορά ίσως στη ζωή του, ο Μιχαήλ περνούσε τυφλός εμπρός στη μαγεύτρα ομορφιά της καλοκαιριάτικης αυγής. Η προσοχή του ήταν όλη στημένη στα παραπόταμα δέντρα, όπου είχε δει τον Ιβάτζη να χώνεται με το σύντροφο του, και ακολουθώντας τοίχο - τοίχο το μοναστήρι, για να μην τον δουν από κανένα παράθυρο, έφτασε στα πρώτα δέντρα του δάσους όπου κρύφθηκε ανάμεσα στους κορμούς και κατέβηκε στο ποτάμι. Ο Ιβάτζης με τον υπασπιστή του είχε περάσει από κει. Στην υγρή άμμο, που τα χαμηλωμένα νερά αφήναν ξεσκεπάστη, βαθιά φαίνονταν τα σημάδια των αλόγων. Για πολλήν ώρα ο Μιχαήλ ακολούθησε τα ίχνη τους, ώσπου έφτασε σ' ένα ρυάκι που κατέβαινε από ψηλά και χύνονταν στον ποταμό. Μα εκεί σταματούσαν τα σημάδια. Ήταν φανερό πως οι καρβαλάρηδες μπήκαν στο νερό, είτε για να κατέβουν τον Αξιό, είτε για ν' ανέβουν το ρυάκι κατά το βουνό. Ο Μιχαήλ αποφάσισε πρώτα να εξετάσει την όχθη του Αξιού και πέρασε το ρυάκι.

Την ίδια ώρα, του φάνηκε πως πίσω του άκουσε ένα βήμα λαφρύ, ανάμεσα στα ξερά φύλλα που είχαν πέσει από τα δέντρα. Σταμάτησε ν' ακούσει. Τίποτα όμως δεν κουνούσε, ούτε φαίνονταν τίποτα, όσο βαθιά πήγαινε το βλέμμα του ανάμεσα στους κορμούς. Ωστε εξακολούθησε το δρόμο του, εξετάζοντας το χώμα και το χορτάρι. Μα πάλι τίποτα δεν είδε. Γύρισε λοιπόν πίσω, με σκοπό ν' ακολουθήσει το ρυάκι και να εξετάσει κι εκεί. Σαν έφθασε στο μέρος όπου έσμιγαν τα δυο ρεύματα, με απορία είδε ένα κόκκινο κουρελάκι δεμένο σ' ένα κλαδί και μπηγμένο στην άμμο αντίκρυ. Βέβαια δεν ήταν εκεί το σημάδι αυτό σαν είχε περάσει! Με δυο πήδους βρέθηκε στην άλλη όχθη του ρυακιού. Κι εκεί, πλάγι στο κλαδί, είδε χαραγμένες στην άμμο τις ακόλουθες λέξεις ελληνικά γραμμένες: «Γύρνα πίσω. Ο Ιβάτζης με τον Νεστορίτη τραβούν για το Πετρίσκον». Μια στιγμή έμεινε ο Μιχαήλ σα σαστισμένος. Κοίταζε μια τα γράμματα, μια το δάσος, γυρεύοντας ανάμεσα στα πυκνά δέντρα να βρει την εξήγηση του μυστηρίου. Μα τίποτα δε σάλευε, ούτε αεράκι δε φυσούσε και ο ήλιος ακτινοβολούσε στα νερά του Αξιού και ξέραινε λίγο - λίγο την άμμο με τα νεοχάραχτα λόγια.

Πως ο Νικήτας είχε γράψει τα λόγια αυτά, ο Μιχαήλ δεν είχε αμφιβολία. Μα τι τρέλα να τα γράψει ελληνικά και να φύγει! Αν επέστρεφε ο Ιβάτζης, ή αν περνούσε από κει κανένας στρατιώτης, τα λόγια αυτά αρκούσαν να μαρτυρήσουν την παρουσία Ελλήνων στην καρδιά της Βουλγαρίας. Σκέφθηκε τον άρρωστο φίλο του, εκτεθειμένο στο μίσος του Ιβάτζη. «Τι τρέλα! Τι τρέλα!», μουρμούρισε. Και με το πόδι έσβησε βιαστικά τα γράμματα, τα τσαλαπάτησε ώσπου δε φαίνονταν ούτε ένα ψηφίο. Ύστερα έριξε στο νερό το κλαδί με το κόκκινο κουρελάκι, γύρισε πίσω και ανέβηκε από το γνωστό του μονοπάτι, που πήγαινε στην καλύβα όπου είχε κοιμηθεί την παραμονή της καταστροφής του Βοτανειάτη. Ο Νικήτας τον περίμενε.

- Έμαθες τίποτα; ρώτησε ανήσυχα μόλις τον είδε.

- Ναι, είπε ο Μιχαήλ, μα γιατί δεν πήγες στη Στρουμπίτζη;

- Δεν πρόφθασα. Είδα εδώ άλλα κι άλλα που ήταν ανάγκη και βία να μάθω. Έπειτα σκέφθηκα πως το θάνατο του Βοτανειάτη θα τον έμαθε πια ο Αύγουστος απ' όσους πρόφθασαν και βγήκαν πρώτοι από τη ρεματιά. Εδώ μαγειρεύεται κάτι σοβαρό. Ο Δραξάν βρίσκεται στο μοναστήρι της Ελεούσας. Έμαθες πού πηγαίνει;

- Ο Βλαδισλάβ ετοιμάζει μια παγίδα, όπου θέλει να τραβήξει τον Αυτοκράτορα, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ.

Και διηγήθηκε του Νικήτα τη συνομιλία που είχε ακούσει.

- Ποιοι ήταν οι δυο άντρες; ρώτησε ο Νικήτας.

- Ο ένας είναι ο Βλαδισλάβ, ο άλλος πρέπει να ήταν ο Δραξάν. Είναι ψηλός; Με ξανθά γένια;

- Ναι, αυτός είναι. Και ο Ιβάτζης;

- Ο Ιβάτζης! Μα καλά, δεν πάει στο Πετρίσκον με τον Νεστορίτση;
- Δεν ξέρω τίποτα! Τι πάγει να κάνει στο Πετρίσκον;
- Πώς δεν ξέρεις; Εσύ δεν το έγραψες στην άμμο για να το διαβάσω, στην όχθη του Αξιού;
- Εγώ; Δεν κούνησα από δω! Σε περιμένω από την ώρα που σου έριξα την πέτρα.

Ο Μιχαήλ του διηγήθηκε πως, γυρεύοντας τον Ιβάτζη στις όχθες του ποταμού, βρήκε το σημάδι και τα γράμματα χαραγμένα στην άμμο. Ο Νικήτας τον κοίταξε συλλογισμένα.

- Παράξενο... μουρμούρισε.
- Ναι, πολύ παράξενο, είπε ο Μιχαήλ. Και ξέρεις κι ένα άλλο; Ο Κωνσταντίνος λέγει πως δε μου έγραψε πως βρίσκουνταν πληγωμένος στη ρεματιά.
- Αδύνατο! αναφώνησε ο Νικήτας.
- Και όμως, επέμεινε ο Μιχαήλ. Δεν ήξερε πως σκοτώθηκε ο Βοτανειάτης.

Κάμποση ώρα έμεινε ο Νικήτας βυθισμένος σε συλλογή. Ύστερα είπε με απόφαση:

- Ό,τι και αν είναι το μυστήριο, πρέπει να το βρούμε, μα όχι τώρα. Τώρα τα πιο βιαστικά να κοιτάξομε. Ένας από μας πρέπει να πάγει ευθύς στον Αυτοκράτορα και να τον σταματήσει, αν αλήθεια έχει σκοπό να πάρει τον ίδιο δρόμο όπου ο Βοτανειάτης βρήκε το θάνατο. Και πρέπει αμέσως να μεταφέρομε τον Κωνσταντίνο. Δεν μπορεί να μείνει μόνος στο μοναστήρι. Και σένα σ' έχω ανάγκη...
- Περιτό να τον κουνήσομε, διέκοψε ο Μιχαήλ. Βρίσκεται σε καλά χέρια. Ο παπα-Γρηγόρης είναι κοντά του. Ο Νικήτας αναπήδησε.

- Ποιος Γρηγόρης;

- Ο φίλος σου. Και σε ζητά. Θέλει να σε δει.

- Ο Γρηγόρης... ύστερα από δέκα χρόνια, τον ξαναβρίσκω επιτέλους... έκανε ο Νικήτας συγκινημένος. Μα πώς τον ανακάλυψες;

Με λίγα λόγια ο Μιχαήλ του διηγήθηκε πώς αναγνωρίστηκαν.

- Και περιμένει ένα μήνυμα σου για να έλθει να σε βρει, πρόσθεσε.

Μα η συγκίνηση είχε σβήσει πάλι από το σκληρό πρόσωπο του Νικήτα.

- Κι εγώ δέκα χρόνια τον γυρεύω, είπε, και θα έδινα ό,τι έχω για να τον ξαναδώ. Μα θα χάσω τώρα καιρό, αν πάγω στο μοναστήρι, και οι ώρες είναι πολύτιμες. Πήγαινε συ αμέσως στη Στρουμπίτζη, Μιχαήλ, δεξ τον Αυτοκράτορα και πες του όσα άκουσες. Εγώ πηγαίνω στο Πετρίσκον. Πρέπει να κόψομε το δίκτυ που πλέκει ο Ιβάτζης με τους συντρόφους του γύρω στον Αυτοκράτορα. Και αν το μήνυμα που διάβασες στην άμμο είναι και αυτό μέρος του παιχνιδιού του, η πονηρία του θα πάγει χαμένη. Στο καλό, Μιχαήλ.

- Πού θα σε ξαναβρώ; ρώτησε ο νέος κρατώντας ακόμα το σύντροφο του από το χέρι.

- Πού; το βλέμμα του Νικήτα μαλάκωσε: Στο προσκέφαλο του αρρώστου, αποκρίθηκε. Δόξα τω Θεώ! Έχομε τώρα τον Γρηγόρη, που θα παίρνει και θα μας δίνει με ασφάλεια τα μηνύματα. Έχεις χρήματα;

- Έχω.

- Πάρε το άλογο μου. Από τη γρηγοράδα σου κρέμεται ίσως η ζωή του Αυτοκράτορα. Στο καλό, Μιχαήλ, και ο Θεός μαζί σου.

- Έχε γεια, Νικήτα.

Οι δυο Έλληνες χωρίστηκαν. Ένα λεπτό ακόμα στάθηκε ο Νικήτας στην είσοδο της καλύβας, κοιτάζοντας τον Μιχαήλ που απομακρύνονταν με το άλογο. Το αγέλαστο του πρόσωπο ήταν σκοτεινό και λυπημένο. Πέρασε το χέρι του στο μέτωπο του σα να ήθελε να διώξει μια δυσάρεστη σκέψη. «Τη δουλειά μου τώρα...», μουρμούρισε, «και για άλλα πάλι βλέπομε...». Και με γρήγορο βήμα κατέβηκε στον Αξιό, και τρεχάτος πήρε το δρόμο όπου είχε περάσει ο Ιβάτζης λίγες ώρες πρωτύτερα. Με μαύρη και βαριά καρδιά τραβούσε ο Μιχαήλ

ίσια κατά τη Στρουμπίτζη. Είχε πάρει από τα παράμερα μέρη, αποφεύγοντας τα γνωστά μονοπάτια όπου μπορούσε ν' απαντήσει Βουλγάρους και, μόλις έκαμνε το άλογο να λιγοστέψει το βήμα του, το σπηρούνιζε και ξανάφευγε με καινούρια ορμή. «Τη δουλειά μου πρώτα», έλεγε κι εκείνος με το νου του, όπως το είχε πει και ο Νικήτας. Μα στο βάθος της καρδιάς του πονούσε που είχε αφήσει το φίλο του τόσο βαριά, χωρίς κανένα μήνυμα, και σε χέρια ξένου.

Όταν του είπε ο Νικήτας να φύγει, δε ρώτησε καν αν πρόφθαινε να τους ειδοποιήσει στο μοναστήρι. Σαν πάντα είχε υπακούσει, σαν πάντα είχε παραδεχθεί την απόφαση του Νικήτα, συνηθισμένος από μικρός να μη συζητά ποτέ, αναγνωρίζοντας την αλάθευτη κρίση του μεγαλύτερου του, τη γρηγοράδα με την οποία έβλεπε κάθε λεπτομέρεια στις πιο μπερδεμένες δουλειές.

Το ήξερε πως ήταν ανάγκη να τρέξει στο Βασιλέα, να τον εμποδίσει να πέσει στο καρτέρι που του είχαν στήσει οι Βούλγαροι. Το ήξερε πως εμπρός στον εθνικό κίνδυνο το άτομο δε λογαριάζει, πως έστω κι αν πέθαινε ο Κωνσταντίνος μόνος κι έρημος, χωρίς ένα φίλο κοντά του, δε σήμαινε τίποτα. «Τη δουλειά του πρώτα!» Το ήξερε, όπως ήξερε τόσα άλλα, όπως ήξερε πόσο αναγκαίοι ήταν οι κατάσκοποι, πόσο σημαντική η υπηρεσία τους. Και σα θα μάθαινε ο Κωνσταντίνος πως τον άφησε τόσο άρρωστο σε ξένου χέρια, θα έλεγε με χαρά: «Εύγε στο παλικάρι!...». Με το κεφάλι ψηλά και με σφιγμένα τα χείλια, έτρεχε μπροστά ο Μιχαήλ, σπηρουνίζοντας το άλογο του για να φθάσει γρηγορότερα και να εκτελέσει μια ώρα αρχύτερα την αποστολή του. Ναι! Ο Κωνσταντίνος θα τον θαύμαζε που είχε φύγει...

Μα ο Κωνσταντίνος είχε τέτοια πίστη στην ομορφιά της αποστολής του! Ενώ εκείνος... Έξαφνα, μπροστά του, ένα σώμα Βουλγάρων ξεπρόβαλε και του έκαμαν νόημα να σταθεί. Ο Μιχαήλ σταμάτησε ευθύς το άλογο του.

- Πού πηγαίνεις; ρώτησε ο αξιωματικός που οδηγούσε το σώμα.

- Στη Στρουμπίτζη, αποκρίθηκε χωρίς δισταγμό ο Μιχαήλ.

- Τι πας να κάνεις;

- Πηγαίνω μήνυμα στο φρούραρχο.

- Τίνος μήνυμα;

- Του Βλαδισλάβ.

- Είσαι στρατιώτης του;

- Ναι.

- Δεν ξέρεις πως ο Αυτοκράτορας πολιορκεί τη Στρουμπίτζη;

- Το ξέρω. Γι' αυτό πηγαίνω μήνυμα στο φρούραρχο.

Ο αξιωματικός τον κοίταξε υποψiάρικα.

- Δείξε τα χαρτιά σου, είπε.

- Δεν έχω τίποτα να δείξω, είπε απότομα ο Μιχαήλ. Ούτε έχω λόγο να σου δώσω. Οι διαταγές μου είναι ρητές.

- Ποιες διαταγές;

- Να μη σταματήσω πουθενά στο δρόμο και να μη δώσω λογαριασμό σε κανέναν άλλο από το φρούραρχο.

- Πες το σύνθημα λοιπόν, διέταξε ο Βούλγαρος.

- Μη με παίρνεις για βλάκα; είπε ο Μιχαήλ που καμώνουνταν το θυμωμένο. Το σύνθημα θα το πω εκεί που χρειάζεται.

- Πες το σύνθημα, ειδεμή δεν περνάς! φώναξε ο Βούλγαρος αρπάζοντας το χαλινάρι.

Βαθιά έμπηξε ο Μιχαήλ τα σπηρούνια του στα πλευρά του αλόγου, και το ζώο, ξαφνιασμένο, σηκώθηκε όρθιο στα πίσω του πόδια και πετάχθηκε μπρος με τόση ορμή, που ο Βούλγαρος έχασε την ισορροπία του και κυλίστηκε στα χώματα, ενώ ο Μιχαήλ, στα τέσσερα, πήρε τον κατήφορο. Οι στρατιώτες έκαμαν να τον κυνηγήσουν, μα δεν είχαν άλογα. Και σαν είδαν πως τους ξέφευγε, όλοι μαζί τον σάιτησαν. Σύννεφα οι σάιτες πέταξαν γύρω του, και μία τους μπήχθηκε στο πλευρό του αλόγου, που φρενιασμένο διπλασίασε την ορμή του.

Σαν αστραπή έπαιρνε τον Μιχαήλ. Τα πόδια του έβγαζαν σπίθες από τα χαλίκια. Ούτε χαλινάρι ούτε τίποτε δεν το συγκρατούσε πια, παρά, σα να είχε φτερά, πετούσε πάνω από τα χαμόδεντρα, πηδούσε τα ρυάκια, έτρεχε ίσια μπροστά του σηκώνοντας σύννεφα τη σκόνη.

Έτρεχαν, έτρεχαν, ο άνεμος σφύριζε στ' αυτιά του Μιχαήλ, και το άλογο όλο χύνουνταν μπροστά, ακράτητα, τυφλά. Από μακριά είδε ο Μιχαήλ μια χαράδρα και θέλησε να στρέψει. Μάταια όμως! Το ζώο ξετρελαμένο έτρεχε ολόισια. Έφθασε στον κατήφορο της λαγκαδιάς, σκόνταψε, έκανε ν' ανασηκωθεί. Και άλογο και καβαλάρης κατρακύλησαν μαζί ως κάτω.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Ι

Από τα ξημερώματα το στρατόπεδο των Ελλήνων βρίσκονταν σε ανησυχία. Ο Δαφνομήλης έφευγε για να κατέβει στον Αξιό, περνώντας από το βουνό όπου ο Βοτανειάτης είχε καταστραφεί με το σώμα του. Τρεις μέρες πριν, είχε φθάσει η είδηση. Και σαν το έμαθε ο Αυτοκράτορας, κλείστηκε στη σκηνή του και από τη λύπη του δεν ήθελε να δει κανένα.

Αλλά οι μαύρες ώρες του Βασιλείου δε διαρκούσαν ποτέ πολύ. Ούτε θλίψη ούτε αποθάρρυνση δεν μπορούσε να καταβάλει το δυνατό του πνεύμα, και σαν του έρχονταν μια αναποδιά, κοίταζε ευθύς να βρει τρόπο να τη διορθώσει. Ύστερα λοιπόν από την πρώτη ώρα της λύπης του για το χαμό του λαμπρού και πιστού του Βοτανειάτη, ο Αυτοκράτορας φώναξε τους στρατηγούς στη σκηνή του, να συνεννοηθούν με τι τρόπο να τον εκδικήσουν. Η Στρουμπίτζη ήταν στενά πολιορκημένη, σε λίγες μέρες θα έπεφτε βέβαια. Αλλά ο Βασίλειος εννοούσε να μάθει ποιος από τους Βουλγάρους στρατηγούς είχε στήσει την παγίδα, για να τον κυνηγήσει και να τον τιμωρήσει. Αποφάσισε λοιπόν ν' αφήσει ένα μέρος του στρατού του στην πολιορκία της Στρουμπίτζης, να κατέβει ο ίδιος με μεγάλες δυνάμεις στον Αξιό, να συναντήσει και να χτυπήσει τους Βουλγάρους, και αφού πέσει η Στρουμπίτζη να γυρίσει με όλο του το στρατό στη Θεσσαλονίκη. Ο Δαφνομήλης όμως, καθώς άκουσε το σχέδιο αυτό, έπεσε στα πόδια του Αυτοκράτορα και τον παρακάλεσε να μην εκτελέσει τέτοιο επικίνδυνο σχέδιο, χωρίς να μάθει πρώτα ποιος ήταν ο εχθρός, και προπάντων πριν εξετάσει τα μέρη και δει αν δε βρίσκονταν κανένας άλλος δρόμος, παρά η στενή εκείνη ρεματιά που είχε φάγει τον Βοτανειάτη. Πολλήν ώρα συζητήσαν. Στο τέλος, με μεγάλη δυσκολία παραδέχθηκε ο Αυτοκράτορας, όχι να εγκαταλείψει το σχέδιο του, παρά ν' αφήσει τον Δαφνομήλη να πάγει εμπρός να κατοπτεύσει, και ύστερα πια ν' ακολουθήσει εκείνος με όλο το στρατό.

Πρωί - πρωί, λοιπόν, ετοιμάστηκε ο Δαφνομήλης να φύγει με το σώμα του. Ήξερε πως η αποστολή του ήταν επικίνδυνη. Είχε ακούσει να μουρμουρίζεται το όνομα του Ιβάτζη, του Νικουλιτσά και του Βλαδισλάβ. Ήξερε πως όποιος από τους τρεις κι αν είχε στήσει το καρτέρι του Βοτανειάτη, δε θα τραβιούνταν ύστερα από τέτοια επιτυχία. Μα η καρδιά του φούσκωνε από χαρά, που είχε καταφέρει τον αφέντη του να τον αφήσει να πάγει μπροστά, κι έτσι τουλάχιστον, αν σκοτώνονταν αυτός, θα έδινε καιρό του Βασιλέα του να σωθεί. Τέτοιοι ήταν οι περισσότεροι στρατηγοί του Βουλγαροκτόνου. Ο μεγάλος αυτός Αυτοκράτορας ήξερε να εμπνέει στους άντρες του αγάπη και αφοσίωση που πήγαιναν ως το θάνατο.

Πριν όμως τον αφήσει να φύγει, ο Αυτοκράτορας θέλησε να κάνει ένα μνημόσυνο του Βοτανειάτη κι εκείνων που είχαν σκοτωθεί μαζί του στη ρεματιά. Όλοι λοιπόν οι στρατηγοί μαζεύτηκαν στη βασιλική σκηνή όπου είχαν στήσει την Αγία Τράπεζα και ο πνευματικός του Βασιλέα, με φωνή συγκινημένη, μνημόνευσε τα ονόματα εκείνων που είχαν πέσει «για τον Βασιλέα και για την Πατρίδα». Γονατισμένος εμπρός στην Αγία Τράπεζα, όπου είχαν στήσει μια θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, ο Βασίλειος με σκυφτό κεφάλι ακολουθούσε τις ευχές, και ο υπερήφανος αυτός Δεσπότης, μαθημένος τόσα χρόνια στις αγριότητες του σκληρού πολέμου, που βαστούσε κοντά σαράντα χρόνια, δάκρυσε μια - δυο φορές ακούοντας τ' όνομα του πιστού του Βοτανειάτη.

«...Αυτός, Κύριε, ανάπασσον τās ψυχάς των κεκοιμημένων δούλων σου, Θεοφύλακτου και των συν αύτω...», έλεγε ο ιερέας, «εν τόπω φωτεινω, εν τόπω χλοερω, εν τόπω άναψύξεως, ένθα άπέδρα πάσα οδύνη, λύπη και στεναγμός...».

Με συγκίνηση κι ευλάβεια όλοι γύρω έσκυψαν το κεφάλι, και ο πνευματικός, σηκώνοντας τα χέρια του προς τον ουρανό, είπε και τις τελευταίες λέξεις:

«...Ότι Συ ει ή ανάστασις, η ζωή και η ανάπαυσις των κεκοιμημένων δούλων σου, Χριστέ ο Θεός ημών...».

Σαν τελείωσε, ο Βασίλειος σηκώθηκε, έκανε το σταυρό του και προσκύνησε την Αγία Εικόνα που του πρόσφερε ο πνευματικός του. Ύστερα βγήκε έξω με τους στρατηγούς του να δει τον Δαφνομήλη, που αρματωμένος και ολόλαμπρος στο θώρακα του, ετοιμάζονταν να καβαλικέψει. Ο Δαφνομήλης, κατασυγκινημένος, γονάτισε μπρος στο Βασιλέα του, και ο Βασιλέας, επίσης ταραγμένος του έδινε τις τελευταίες οδηγίες, όταν έξαφνα τρεχάτος έφθασεν ένας στρατιώτης και ανήγγειλε πως απέξω από το στρατόπεδο, λίγα βήματα από τα χαρακώματα, βρήκαν ένα στρατιώτη Βούλγαρο λιγοθυμισμένο και καταματωμένο.

- Να τον φέρουν ευθύς εδώ, διέταξε ο Αυτοκράτορας. Και φωνάξτε το γιατρό μου. Στάσου, Δαφνομήλη! Πριν φύγεις, πρέπει αυτός να μιλήσει.

Δυο στρατιώτες έφεραν τον αναίσθητο Βούλγαρο και τον ξάπλωσαν στα πόδια του Βασιλέα. Ήταν νέος πολύ, σχεδόν παιδί, και το ματωμένο του πρόσωπο ήταν τόσο χλωμό, που μια στιγμή φοβήθηκαν μην είχε ξεψυχήσει.

- Όχι, είπε ο γιατρός σκυμμένος απάνω του, ζει ακόμα, μα είναι σε κακά χάλια.

- Τι έχει; ρώτησε ο Δαφνομήλης.

- Δεν ξέρω, αποκρίθηκε ο γιατρός. Οι πληγές του κεφαλιού δεν είναι πολύ βαθιές. Άλλες δε βλέπω, και όμως φαίνεται εξηντλημένος.

Ο Βασίλειος, που με ανυπομονησία κοίταζε τα κατώματα του γιατρού, γύρισε στον υπασπιστή του.

- Φέρε το κρασί μου, διέταξε.

Και σαν του έφερε ο αξιωματικός το χρυσό του ποτήρι με το τοπάζι κρασί:

- Δώσ' του αυτό, γιατρέ, είπε. Ξυπνά πεθαμένο.

Κι αλήθεια, μόλις ήπιε λίγες στάλες, ο νέος έβγαλε βαθύ αναστεναγμό, και κούνησε τα χείλια σα να ήθελε κάτι να πει.

- Εξέτασε τον, Δαφνομήλη, είπε ο Βασίλειος, εσύ ξέρεις βουλγάρικα.

Ο πληγωμένος άνοιξε τα μάτια, κοίταξε γύρω και, βλέποντας τόσα πρόσωπα σκυμμένα απάνω του, έκανε πάλι να μιλήσει, μα τίποτε δεν ακούστηκε.

- Τι λες; ρώτησε βουλγάρικα ο Δαφνομήλης, και σκύβοντας πιο κοντά: Είναι στο βουνό ο Ιβάτζης;

Ο νέος έκαμε νόημα «ναι».

- Είναι δω κοντά; ρώτησε πάλι ο Δαφνομήλης.

- Όχι, μουρμούρισε ελληνικά ο νέος και με κόπο πρόσθεσε: Ο Αύγουστος... πού είναι;

Ταραγμένος, συγκινημένος, ο Δαφνομήλης γονάτισε πλάγι του και τον σήκωσε στην αγκαλιά του.

- Είσαι Έλληνας; ρώτησε με αλλαγμένη φωνή.

- Ναι...

- Πες το σύνθημα!... Πες το σύνθημα!...

- Νικά... ο Αετός... μουρμούρισε ο νέος και λιγοθύμησε πάλι.

- Έλληνας! αναφώνησε ο Αυτοκράτορας. Φέρτε τον στη σκηνή μου. Και ό,τι είναι δυνατό, εξακολούθησε γυρνώντας στο γιατρό του, να γίνει για να σωθεί.

Ο Δαφνομήλης σήκωσε ο ίδιος τον πληγωμένο στη σιδερένια του αγκαλιά, και σαν παιδάκι τον κουβάλησε στη βασιλική σκηνή και τον πλάγιασε σ' ένα στρώμα. Και ό,τι μπορούσε έκανε ο γιατρός του Αυτοκράτορα να τον συνεφέρει.

- Είναι αφανισμένος από πείνα, είπε. Πρώτα απ' όλα τροφή του χρειάζεται.

Φώναξε να του φέρουν αίμα νεόσφαχτου πρόβατου, το ανακάτωσε με κάτι γιατρικά του, και λίγο - λίγο το έχυσε ανάμεσα στα χωρισμένα χείλια του νέου. Μόλις συνήλθε, ο πληγωμένος επανέλαβε το ίδιο ρώτημα:

- Πού είναι ο Αύγουστος;

- Εδώ είμαι, είπε ο Αυτοκράτορας.

Η δυνατή βαθιά φωνή του Βασιλέα σα να έχυσε, με τα δυο αυτά λόγια, καινούρια ζωή στις φλέβες του νέου. Έκανε να σηκωθεί, μα ο Αυτοκράτορας τον εμπόδισε.

- Κάθισε ήσυχος, είπε με καλοσύνη και πρόσθεσε: Μπορείς να μιλήσεις τώρα;

- Διάταξε, Δέσποτα.

- Ποιος είσαι; Σε ξαναείδα ποτέ;

- Όχι, Δέσποτα, αν και παραβρέθηκα στη μάχη του Κλειδιού, πλάγι στον Ρωμανό.

- Τι! Είσαι Βούλγαρος; φώναξε ο Δαφνομήλης. Ο νέος χαμογέλασε.

- Όχι, Ευστάθιε Δαφνομήλη, αποκρίθηκε. Είμαι ένα από τα δυο Ελληνόπουλα, που κατά διαταγή σου, ύστερα από τη μάχη του Αξιού, τα κράτησε ο Νικήτας ανάμεσα στους Βουλγάρους για να γίνουν κατάσκοποι...

- Είσαι γιος του λαμπρού μου Κρηνίτη, που τον σκότωσαν οι θεοκατάρατοι στην Αδριανούπολη; αναφώνησε ο Αυτοκράτορας σκύβοντας απάνω του.

- Όχι, Δέσποτα! Ο Κωνσταντίνος Κρηνίτης βρίσκεται βαριά πληγωμένος στη μονή της Ελεούσας, κοντά στον Αξιό. Εγώ είμαι ο φίλος του, ο Μιχαήλ Ιγερινός.

- Και σε στέλνει ο Νικήτας;

- Ναι, Δέσποτα!

- Από πού έρχεσαι;

- Από τη μονή όπου άφησα το φίλο μου.

- Και ο Νικήτας πού είναι;

- Πήγε στο Πετρίσκον να μάθει αν είναι αλήθεια πως ο Ιβάτζης ζητά να ενωθεί με τη φρουρά του Μελένικου και να σου κλείσει το στενό του Κλειδιού.

- Λοιπόν μένει ανοιχτός ο δρόμος ως τον Αξιό, από πάνω από το Δύσβατο; αναφώνησε ο Βασίλειος.

- Όχι, Δέσποτα! Τα στενά τα βαστούν εκεί ο Βλαδισλάβ με τον Νικουλιτσά και τον Δραξάν.

- Α, έφθασε ως εδώ λοιπόν ο Δραξάν! είπε με θυμό ο Βασίλειος.

Το πρόσωπο του σκοτείνιασε, και με σουφρωμένα φρύδια κοίταξε τον Μιχαήλ, περνώντας και ξαναπερνώντας αργά τα δάχτυλα του μέσα στα γένια του.

- Πώς μου είπες τ' όνομα σου; ρώτησε έξαφνα.

- Μιχαήλ Ιγερινός.

- Έχεις καμιά συγγένεια με τη γυναίκα του Δραξάν;

- Είναι αδελφή μου, είπε ο Μιχαήλ.

Η λύπη της φωνής του συγκίνησε τον Βασίλειο.

- Τον εσυγχώρησα δυο φορές, είπε με πίκρα. Πρώτα για τη γενναιότητα του και ύστερα για χατήρι του πεθερού του. Μα αν ξαναπέσει στα χέρια μου, μα την Αγία Μετάληψη, θα τον σουβλίσω!

Σηκώθηκε κι έκανε μερικά βήματα απάνω - κάτω. Ύστερα γυρνώντας στον Μιχαήλ, που αποκαμωμένος είχε ξαναπέσει στο μαξιλάρι του:

- Κοιμήσου ήσυχα, του είπε σιγά, και κοίταξε να γιάνεις. Αργότερα έχω κι άλλα να σε ρωτήσω. Και θα σε χρειαστώ για άλλη υπηρεσία.

Και με τους στρατηγούς του πέρασε σε άλλο χώρισμα της σκηνής. Το συμβούλιο βάσταξε πολλήν ώρα. Στο τέλος, αποφασίστηκε να μην πάγει ο Δαφνομήλης στον Αξιό, αλλ' απεναντίας να λυθεί αμέσως η πολιορκία της Στρουμπίτζης και, με το στρατό ολόκληρο, να γυρίσει πίσω ο Βασίλειος, να κατέβει την κοιλάδα του Πόντου και να χτυπήσει το Μελένικο.

- Τα πράματα μας αποδείχνουν, είπε ο Αυτοκράτορας, πως ήταν λάθος ν' αφήσομε πίσω μας δύναμη τέτοια σαν το φρούριο του Μελένικου.

Έπρεπε όμως να βιαστούν να φύγουν αμέσως, να πέσουν στο Μελένικο πριν προφθάσει ο Ιβάτζης να συμμαζέψει τα σκόρπια σώματα γύρω στο δυνατό αυτό φρούριο, που στέκονταν απάνω σε βράχο ψηλό, και που θα γίνονταν τότε απόρρητη φωλιά των εχθρών. Το ίδιο εκείνο απόγευμα, σα γύρισε ο Δαφνομήλης κοντά στον Μιχαήλ να μάθει περισσότερα καθέκαστα, τον βρήκε ξαπλωμένο ακόμα και με δεμένο το κεφάλι, αλλά ξεκουρασμένο και πολύ ζωηρότερο. Τον είχαν μεταφέρει σε μιαν άλλη σκηνή, κοντά στου Βασιλέα, και ο γιατρός διατάχθηκε να μένει κοντά του και να τον φροντίζει αδιάκοπα.

- Πώς βρέθηκες στη μονή της Ελεούσας με το φίλο σου τον Κρηνίτη; ρώτησε ο στρατηγός.

Ο Μιχαήλ διηγήθηκε τότε πως, πηγαίνοντας στη Στρουμπίτζη, ο Κωνσταντίνος Κρηνίτης είχε μάθει ότι ο Ιβάτζης έστησε καρτέρι του Βοτανειάτη. Πως είχε τρέξει να σταματήσει τους Έλληνες, αυτοί γελάστηκαν με τα ρούχα του και τον εσαΐτεψαν. Του είπε πως ο Νικήτας κι εκείνος βρήκαν τον πληγωμένο φίλο του πλάγι στο ρυάκι και τον μετέφεραν στη μονή. Ύστερα του διηγήθηκε το φθάσιμο του Ιβάτζη, τη νύχτα στο μοναστήρι, και το κυνηγητό της άλλης μέρας, σαν είδε το Βούλγαρο να φεύγει. Του διηγήθηκε πως άφησε το φίλο του αναίσθητο στα χέρια του πάτερ Γρηγόρη, και πως, γυρεύοντας τα σημάδια των αλόγων, βρήκε το παράξενο μήνυμα χαραγμένο στην άμμο, μήνυμα που στάθηκε αιτία να πάγει ο Νικήτας στο Πετρίσκον, να βεβαιωθεί αν πήγε και ο Ιβάτζης, ενόσω ο Μιχαήλ έτρεχε στη Στρουμπίτζη να σταματήσει τον Αυτοκράτορα. Ο Δαφνομήλης άκουε με προσοχή.

- Μα πώς βρέθηκες εσύ σε τέτοια κατάσταση απέξω από τα χαρακώματα; ρώτησε σαν τελείωσε ο Μιχαήλ τη διήγηση του.

- Για να ξεφύγω από ένα σώμα βουλγάρικο, που μου γύρευε χαρτιά και σύνθημα, το έβαλα στα τέσσερα. Μα με σαΐτεψαν και πλήγωσαν το άλογο μου που αφήνιασε, και αφού με πήρε κάμποσο δρόμο, γκρεμίστηκε σε μια χαράδρα και σκοτώθηκε.

- Και συ; ρώτησε ο Δαφνομήλης.

- Εγώ τη γλίτωσα φθηνά. Μόνο το κεφάλι μου χτύπησα, κι έτσι μπόρεσα να τραβήξω πάλι για τη Στρουμπίτζη. Όταν συνήλθα από το πέσιμο μου ήταν νύχτα βαθιά. Προσανατολίσθηκα και τράβηξα το δρόμο μου. Μα ζαλίστηκα κι έπεσα μια - δυο φορές, γιατί είχα χάσει πολύ αίμα και ήμουν και νηστικός από την παραμονή. Ύστερα πια δε θυμούμαι πολύ καθαρά. Κάθε λίγο μου έρχονταν η σκέψη πως, αν δε φθάσω στη Στρουμπίτζη, ο Αυτοκράτορας θα πέσει στο καρτέρι των Βουλγάρων, και τότε ξανάκαμνα καρδιά κι έτρεχα μπροστά. Μα στο τέλος δε με βαστούσαν πια τα πόδια μου, και κάμποσην ώρα σύρθηκα χάμω πηγαίνοντας πάντα κατά τα φώτα που έβλεπα από μακριά και που ήταν το ελληνικό στρατόπεδο. Άλλο δε θυμούμαι. Ο Δαφνομήλης σηκώθηκε έξαφνα, και τράβηξε τον Μιχαήλ στο στήθος του:

- Όλη μου τη ζωή, είπε με συγκίνηση, προσπάθησα να υπηρετήσω πιστά και μ' αφοσίωση το Βασιλέα μου που είναι η μια μου λατρεία. Καμιά μου όμως πράξη δεν μπορεί να συγκριθεί με το καλό που έκανα τη νύχτα εκείνη, που είπα του Νικήτα να σας κρατήσει και τους δυο ανάμεσα στους Βουλγάρους.

Μα ο Μιχαήλ δε χαμογέλασε, ούτε καμιά χαρά ζωήρεψε το σκεπτικό του πρόσωπο για τον έπαινο που έτσι πλάγια του έκαμνε ένας από τους λαμπρότερους στρατηγούς του Βασιλείου. Συλλογισμένα τον κοίταζε, και

τόση λύπη έλεγε το βλέμμα εκείνο, που ο Δαφνομήλης το παρατήρησε.

- Τι τρέχει λοιπόν; είτε ζωηρά, χτυπώντας τον χαδιάρικο στον ώμο, με το λιγνό μα σιδερένιο του χέρι. Μήπως και δεν είμαστε ευχαριστημένοι μ' αυτό που κάναμε;... Σήκωσε το κεφάλι, παλικάρι! Λίγοι φθάνουν εκεί που έφθασες εσύ, με το ένα σου αυτό το κατόρθωμα. Ύστερα από κείνα που είπες του Αυτοκράτορα και όσα έχω ακόμα να του πω, την τύχη σου την έκανες. Ό,τι κι αν ζητήσεις τώρα, ο Αύγουστος θα σου το δώσει. Γιατί τίποτα δεν του αρέσει τόσο σαν την παλικαριά. Γεια σου, παιδί μου! Ο δρόμος σου είναι αξιοζήλευτος!

Και χαρούμενα βγήκε έξω ο Δαφνομήλης και πήγε ίσια στη σκηνή του Βασιλείου. Μα ούτε και αυτά τα καλά λόγια του στρατηγού δε ζώηρεψαν τον Μιχαήλ. Για ώρα πολλή έμεινε ακίνητος, κοιτάζοντας από την πόρτα της σκηνής τις κορυφές των δέντρων που σειούνταν και κυμάτιζαν με κάθε αεράκι που περνούσε και με το νου του πήγαινε μακριά, μακριά, πέρα από το βουνό, ως το μοναστήρι, όπου κοίτουσαν ο φίλος του...

Όχι, ο δρόμος του δεν ήταν αξιοζήλευτος, ούτε ήθελε να ζητήσει τίποτα από το Βασιλέα. Εκείνος μια λατρεία είχε, μιαν αγάπη. Το φίλο του, που ήταν περισσότερο και από αδελφός! Και το ήξερε πως την αποστολή του ο Κωνσταντίνος δεν την άφηνε, γιατί είχε κι αυτός μια λατρεία, ένα ιδανικό, και το έβαζε τόσο ψηλά, που με κανένα άλλο αίσθημα δεν το παρέβαλλε.

Και ο Μιχαήλ γύρισε από το μέσα μέρος, για να μη δει ο γιατρός που τον φύλαγε, πως τα μάτια του ήταν πλημμυρισμένα στα δάκρυα. Την αυριανή, τα χαράματα, λύθηκε η πολιορκία της Στρουμπίτζης. Με τη συνηθισμένη του γρηγοράδα ο Βασίλειος, μας και το αποφάσισε, πήρε το στρατό του ολόκληρο, κατέβηκε την κοιλάδα του Πόντου, κι έφθασε στο Μελένικο χωρίς ν' απαντήσει αντίσταση. Μόλις στρατοπέδευσαν κι έστησαν τις σκηνές, παρουσιάστηκε ένας χωρικός και ζήτησε να μιλήσει του αυτοκράτορα. Ήταν ο Νικήτας.

- Τι νέα φέρνεις; ρώτησε ο Βασίλειος, μόλις τον είδε.

- Το φρούριο δεν πέφτει εύκολα, Δέσποτα, αποκρίθηκε ο Νικήτας.

- Έχουν τροφές;

- Έχουν. Και καιρό και άντρες θα χάσεις, αν θελήσεις με τη βία να το πάρεις.

- Και ο Ιβάτζης;

- Δεν πρόφθασε ακόμα να μαζέψει αρκετές δυνάμεις για να σε σταματήσει. Η μόνη του ελπίδα είναι τώρα πως θα βαστάξει το Μελένικο, για να κερδίσει αυτός καιρό.

- Πού βρίσκεται;

- Στο βουνό.

- Στην Κερκίνη; Λοιπόν ήταν σωστό το μήνυμα που είδε ο Ιγερινός στο χώμα γραμμένο.

- Ναι, Δέσποτα!

- Υποψιάζεσαι κανένα; ρώτησε ο Βασιλέας.

- Κανένα, Δέσποτα. Εχθρός όμως δεν είναι, η πληροφορία ήταν σωστή. Αν εκείνη την ώρα ο Ιγερινός δε γύριζε πίσω, θα έπεφτε στα χέρια τους, γιατί όλα τα μονοπάτια ήταν πιασμένα ως πέρα, στο Δύσβατο.

Ο Βασίλειος του έκανε νόημα να τον αφήσει.

- Θα σε ξαναφωνάξω πάλι, είτε.

Έφυγε ο Νικήτας και πήγε ίσια στη σκηνή του Δαφνομήλη. Ο στρατηγός έλειπε. Μόνο ένας νέος, με το κεφάλι μαντιλοδεμένο, αντέγραφε από μια περγαμινή στρωμένη στο τραπέζι μπροστά του.

- Πού είναι ο στρατηγός; ρώτησε ο Νικήτας. Ο νέος αναπήδησε.

- Νικήτα! Φώναξε.

- Μιχαήλ!

Οι δυο άντρες με συγκίνηση έσιμξαν τα χέρια τους.

- Τι έπαθες; ρώτησε ο Νικήτας, δείχνοντας το δεμένο του κεφάλι.

- Μια κουτροβάλα, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ. Πες μου, εσύ τι ανακάλυψες;

Ο Νικήτας του επανέλαβε όσα είχε πει του Βασιλέα.

- Και το μυστικό μήνυμα μένει σκοτεινότερο παρά ποτέ, πρόσθεσε. Δεν μπορώ τίποτα να φανταστώ. Εχθρικό όμως δεν μπορεί να είναι και με μια ματιά, δείχνοντας την περγαμινή απλωμένη στο τραπέζι: Γραφιάς έγινε; ρώτησε.

Το πρόσωπο του Μιχαήλ σοβάρεψε στη στιγμή.

- Ναι, είπε. Φαίνεται πως το μήνυμα, που έφερα του Αυτοκράτορα, μου άνοιξε μεμιάς το δρόμο για να φθάσω στα ψηλότερα αξιώματα. Αντιγράφω τις μυστικές διαταγές του Αυγούστου που θα μοιραστούν στους στρατηγούς, όσο δεν μπορώ να πιάσω πιο κουραστική δουλειά. Κι έτσι που με βλέπεις, εξακολούθησε, είμαι υπασπιστής του Αυτοκράτορα.

Ένα - δυο λεπτά έμεινε ο Νικήτας σιωπηλός. Ύστερα ρώτησε:

- Λοιπόν θα μείνεις εδώ; Ο Μιχαήλ χαμογέλασε.

- Το ξέρεις πως δε θα μείνω, είπε - πήρε τις περγαμινές και τις τύλιξε τη μια μέσα στην άλλη. Πότε φεύγεις, Νικήτα; πρόσθεσε ήσυχα.

- Μόλις μ' αφήσει ο Αυτοκράτορας.

- Θα πας πίσω στη μονή;

- Ναι!

- Θα έλθω μαζί σου.

Ο Νικήτας πήρε το χέρι του νέου, κι ένα λεπτό το κράτησε στο δικό του.

- Μιχαήλ, είπε σοβαρά, μείνε δω. Σου παρουσιάζεται τώρα μια περίπτωση μοναδική ν' αφήσεις τη ζωή που μισείς. Ίσως είναι καλύτερα να μην τη χάσεις.

Τα χείλια του Μιχαήλ έτρεμαν καθώς ρώτησε:

- Θα μου φέρεις λοιπόν τον Κωνσταντίνο; Ο Νικήτας παράτησε απότομα το χέρι του.

- Ο Κωνσταντίνος είναι πια άντρας, είπε, θα διαλέξει μόνος του τη ζωή που θέλει να κάνει. Ο Μιχαήλ γέλασε.

- Το βλέπεις πως πρέπει να φύγω, είπε.

Ακουμπισμένος στο τραπέζι με τα χέρια σταυρωμένα, ο Νικήτας κοίταζε το πήγαινε κι έλα των στρατιωτών, που έστηναν τις καλύβες και άναβαν φωτιές για να ψήσουν το δείπνο τους. Και ο Μιχαήλ, με αργές κινήσεις, έπαιρνε ένα - ένα στα χέρια του και κοίταζε, αφηρημένος, τα όπλα του Δαφνομήλη, ριγμένα όπως όπως σ' ένα κάθισμα.

- Αν πεθάνει ο Κωνσταντίνος, τι θα κάνεις εσύ; ρώτησε έξαφνα ο Νικήτας.

Ο Μιχαήλ ανατρίχιασε.

- Δεν το συλλογίστηκα ποτέ, είπε. Μα δεν μπορώ να φανταστώ ζωή χωρίς εκείνον.

- Ο Κωνσταντίνος είναι πιο ανεξάρτητος από σένα, είπε ο Νικήτας. Και όμως σ' αγαπά όπως τον αγαπάς, και σου το απέδειξε τη μέρα που έσχισε τα μούτρα του Βουλγάρου που σε μαστίγωνε. Μα βλέπει και πιο ψηλά.

- Ναι! είπε με καμάρι ο Μιχαήλ. Βλέπει πιο ψηλά απ' όλους μας, και είναι δυνατότερος απ' όλους μας, και από σένα, Νικήτα, που θρησκεία σου έκανες τη θέληση του υπερήφανου και αλύγιστου Δαφνομήλη, και από τον Δαφνομήλη ακόμα, που τυφλά λατρεύει τη σιδερένια ψυχή του Βασιλέα του, που τον εδάμασε κι αυτόν! Ο Κωνσταντίνος όμως λατρεία του έκανε μονάχα μιαν ιδέα, την Πατρίδα. Λύνεται από κάθε προσωπικότητα, είναι ανεξάρτητος, δεν έχει ανάγκη από κανένα... Ενώ εγώ τον έχω ανάγκη στη ζωή μου...

- Ποιον έχεις ανάγκη στη ζωή σου, παλικάρι; ρώτησε ο Δαφνομήλης μπαίνοντας στη σκηνή. Γεια σου, Νικήτα! Από τη σκηνή του αυτοκράτορα έρχομαι, ώστε δε σε ρωτώ τι νέα φέρνεις. Και ο Σέργιος, ο χρυσόστομος κουβικουλάριος, διατάχθηκε ν' ανέβει στο φρούριο και ν' ακονίσει τη γλώσσα του, ώσπου να πείσει τους

λεβέντες της φρουράς πως πιότερο συμφέρει να παραδώσουν τα όπλα και το κάστρο, παρά να ψοφήσουν της πείνας, όπως το έχομε αποφασίσει.

- Θα συνθηκολογήσει ο Αύγουστος; ρώτησε ο Νικήτας.

- Έτσι θέλει. Του είπες, φαίνεται, πως το φρούριο δεν πέφτει, και ο Αύγουστος έχει λόγους, λέγει, να το πάρει μια ώρα αρχύτερα.

- Βέβαια έχει λόγους, είτε ο Νικήτας. Κάθε μέρα που χάνομε είναι κέρδος για τον Ιβάτζη και τους δικούς του. Ενώ αν πέσει το Μελένικο, δεν μπορούν πια να βασταχθούν στα βουνά.

- Ωστόσο εσύ θα ξαναφύγεις αμέσως, Νικήτα, είπε ο στρατηγός. Σε περιμένει ο Αύγουστος για να σου δώσει οδηγίες.

Ο Νικήτας βγήκε τρεχάτος από τη σκηνή. Σαν ξαναγύρισε, βρήκε τον Δαφνομήλη και τον Μιχαήλ που τον περίμεναν.

- Φεύγω, είτε και ήλθα να σε αποχαιρετήσω, Ευστάθιε Δαφνομήλη.

- Πού πηγαίνεις λοιπόν; ρώτησε ο στρατηγός.

- Στον Πρίλαπο, να βρω τον Τσάρο.

- Θα έλθω μαζί σου! φώναξε ο Μιχαήλ.

- Εσύ; Πώς; είπε ο Δαφνομήλης. Σ' έκανε ο Αύγουστος υπασπιστή του και γυρεύεις να φύγεις, για να ξαναγυρίσεις στην αβέβαιη ζωή του κατασκόπου;

- Ευστάθιε Δαφνομήλη, είπε ο Μιχαήλ με πολλή ταραχή. Μου είπες μια μέρα πως τώρα ό,τι κι αν ζητήσω του Αυτοκράτορα θα μου το κάνει. Μια χάρη λοιπόν τώρα ζητώ! Στη μονή της Ελεούσας είναι ο μόνος μου φίλος, που για μένα είναι ό,τι έχω στον κόσμο, και τον άφησα βαριά πληγωμένο. Μεσίτευσε στον Αύγουστο, στρατηγέ, να με αφήσει να φύγω με τον Νικήτα!

- Θα περάσεις από τη μονή αυτή; ρώτησε ο Δαφνομήλης τον Νικήτα.

- Όχι αμέσως, αποκρίθηκε ο κατάσκοπος, αλλά θα περάσω από κει αφού μάθω πρώτα τα κινήματα του Ιβάτζη στην Κερκίνη και του Νικουλιτσά στο Δύσβατο.

- Στο μοναστήρι είναι ο Δραξάν, είπε ο Δαφνομήλης και αυτός σε ξέρει!

Ο Νικήτας χαμογέλασε.

- Μέρος από τις οδηγίες που μου έδωσε ο Αύγουστος είναι για τον Δραξάν, αποκρίθηκε. Δική μου δουλειά είναι να μη με αναγνωρίσει.

- Και ο Ιγερινός μπορεί να σου χρησιμεύσει στην κατασκοπεία σου;

- Μπορεί να με βοηθήσει σημαντικά, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Είναι γρήγορος και γενναίος. Σε μιαν ανάγκη είναι πολύτιμος.

- Πήγαινε λοιπόν, είπε ο στρατηγός γυρνώντας στο νέο. Όσπου να ετοιμαστείς, θα σου έχω στείλει τη γραπτή διαταγή και το διαβατήριό με την υπογραφή του Αυγούστου.

Ο Μιχαήλ άρπαξε το χέρι του και το φίλησε.

- Αν χρειαστείς ποτέ τυφλή αφοσίωση, θυμήσου με, Ευστάθιε Δαφνομήλη! είπε ενθουσιαστικά.

- Θα σε θυμηθώ, παλικάρι, αποκρίθηκε ο στρατηγός με το υπερήφανο χαμόγελο του. Στις μέρες που ζούμε, συχνά χρειαζόμαστε τέτοια αφοσίωση. Κι ένας πιστός κατάσκοπος αξίζει, αυτή την ώρα, και από στρατηγό περισσότερο. Στο καλό λοιπόν, παιδί μου. Καλή αντάμωση πάλι, Νικήτα.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΑ

Ένα φθινοπωριάτικο απόγευμα, στην άκρη του δάσους, κάθονταν ο πάτερ Γρηγόρης στα χόρτα, πλάγι του Κωνσταντίνου. Μέρες κι εβδομάδες είχαν περάσει αφότου σηκωτό τον είχαν φέρει στο μοναστήρι, και ήταν πρώτη φορά που στηριγμένος στον ώμο του καλόγερου έκανε μερικά βήματα στ' ανοιχτά. Ήταν ακόμα αδύνατος από τη βαριά του αρρώστια. Μα η θέρμη τον είχε αφήσει και λίγο - λίγο έπαιρνε πάλι τ' απάνω του.

- Σε δυο μέρες θα είμαι πάλι δυνατός όπως πρωτύτερα, είτε ο Κωνσταντίνος, και τότε τι θα κάνομε, πάτερ Γρηγόρη;

- Μακάρι να το ήξερα παιδί μου, είτε ο καλόγερος αναστενάζοντας. Μια λέγω να μείνω, μήπως γυρίσει πάλι εδώ ο Νικήτας, κι ύστερα πάλι λέγω πως χασομερώ περιμένοντας. Γιατί επιτέλους ούτε ξέρω αν τον είδε ο Μιχαήλ. Από κείνο το πρωί, που έφυγε τόσο βιαστικά να κυνηγήσει τον Ιβάτζη, τίποτα πια δεν μπόρεσα να μάθω γι' αυτόν.

- Μα αν γυρίσεις στο μοναστήρι σου στην Πρέσπα, δε νομίζεις πως είναι πιο βέβαιο να σε ζητήσει εκεί ο Νικήτας παρά εδώ;

- Ξέρω κι εγώ, παιδί μου, τι να πω! Φοβούμαι πάλι μην τον χάσω, και ύστερα πια τρέχα γύρευε! Άλλα δέκα χρόνια μπορούν να περάσουν, πριν τον ξαναπαντήσω! Και τώρα βιάζομαι να τον δω! Είναι ανάγκη!

- Τι ανάγκη; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Άφησ' τα, παιδί μου! Είναι μακρινή ιστορία και λυπηρή πολύ. Πες μου εσύ κάλλιο, αν έφευγα για το μοναστήρι μου, θα ήρχουσαν μαζί μου;

Τα μάτια του Κωνσταντίνου έλαμψαν.

- Όχι, πάτερ Γρηγόρη, αποκρίθηκε, εγώ θα μείνω εδώ.

- Στην Ελεούσα;

- Όπου τύχει, όπου με πάγει η δουλειά μου.

Ο καλόγερος τον κοίταξε με συμπάθεια.

- Μ' αρέσει, είτε, ο τρόπος που μιλάς για τη δουλειά σου. Πες μου, ο Μιχαήλ την αγαπά όσο και συ, την αποστολή σας;

- Όχι, αποκρίθηκε πιο σιγά ο Κωνσταντίνος, αν μπορούσε, είναι χρόνια που θα την είχε παρατήσει για να πάγει στο Βασιλέα.

- Και ποιος τον εμποδίζει;

Το πρόσωπο του Κωνσταντίνου ήταν αγέλαστο και σοβαρό.

- Η αγάπη του για μένα, είτε.

- Τόσο σ' αγαπά;

- Ναι, τόσο αγαπιούμαστε!... Και συγκινημένοι σώπασαν και οι δυο.

- Αν θες και καλά να μείνεις εδώ, είτε σε λίγο ο παπάς, έπρεπε κάτι να σου πω. Ξέρεις πως ήταν εδώ ο Δραξάν;

- Ναι, μου το είπες. Μα ύστερα έφυγε.

- Όχι για πάντα. Κάπου - κάπου ξαναγύριζε. Τη νύχτα λοιπόν που έφθασε, τη φοβερή εκείνη νυχτιά που στα παραμιλητά σου μάντευες τα βήματα του Ιβάτζη από πίσω από την πόρτα, ο Μιχαήλ άκουσε τον Ιβάτζη που έλεγε του Δραξάν να μάθει ποιος ήταν ο πληγωμένος στρατιώτης. Και την άλλη μέρα, τwόντι, ζήτησε να σε δει. Μα ο Ηγούμενος του είτε πως ήσουν πολύ βαριά, και ο Δραξάν δεν επέμεινε. Από τότε όμως, ίσως επειδή ο ίδιος ήταν πολύ απασχολημένος, ούτε ζήτησε να σε δει ούτε έμοιαζε να σε γυρεύει, και ήμουν ήσυχος πια πως ξέχασε την παραγγελιά του Ιβάτζη. Έξαφνα σήμερα μαθαίνω από τον Ηγούμενο, που παραξενεύουνταν

κάπως γι' αυτό, πως ο Δραξάν έστειλε το πρωί ένα στρατιώτη μόνο και μόνο να ρωτήσει αν σηκώθηκες, αν βγαίνεις και δεν ξέρω τι άλλο. Ήθελα να το ξέρεις αυτό και να κάνεις το λογαριασμό σου, αν δεν είναι καλύτερο να φύγεις και συ από δω.

Ο Κωνσταντίνος έμεινε συλλογισμένος ένα - δυο λεπτά.

- Έχεις δίκαιο, και σ' ευχαριστώ που μου το είπες, αποκρίθηκε. Έτσι ξέρω κι εγώ τι να κάνω. Για να έλθω στο μοναστήρι σου, δε θα έλθω. Μπορώ όμως να πάγω στα βουνά.

- Μόνος;

Ο Κωνσταντίνος χαμογέλασε.

- Έλα μαζί μου, πάτερ Γρηγόρη!

- Αν μπορούσα, δε θα έλεγα όχι, είπε ο καλόγερος, δε μου κάνει πια καρδιά να σ' αφήσω. Μα η δουλειά που μ' έφερε ως εδώ δεν μπορεί ν' απομείνει πια. Τον Νικήτα πρέπει να τον βρω.

- Δε θες να μου την πεις εμένα τη δουλειά αυτή, πάτερ Γρηγόρη; ρώτησε ο Κωνσταντίνος. Ίσως μπορώ να σε βοηθήσω. Ή μην είναι μυστική και δε θέλεις να μου την πεις;

- Όχι, όχι! Δεν είναι αυτό! Μόνο δεν ήθελα να σε σκοτίσω. Κι επιτέλους, ίσως αλήθεια μπορείς να με βοηθήσεις! Πες μου, έτυχε ποτέ να σου πει ο Νικήτας τίποτα για τον πατέρα μου;

- Τον πατέρα σου; Δε θυμούμαι. Γιατί; Τι τρέχει;

- Γιατί είναι δέκα χρόνια που τον έχασα τον πατέρα μου. Είχαμε μείνει μαζί σε μια μονή κοντά στα Βοδενά, κι από κει χωριστήκαμε. Πήγαινε κείνος στην Πόλη κι εγώ στο μοναστήρι μου. Τον άλλο χρόνο πήγα στη Σκάμπα όπου κάθονταν οι γέροι, μα βρήκα τη μάνα μου μονάχη και στα τελευταία της. Ο πατέρας μου δεν είχε γυρίσει από την Πόλη. Σαν έθαψα τη μάνα μου, τράβηξα για τη Βασιλεύουσα, ρώτησα, χάλασα τον κόσμο. Τίποτα δεν έμαθα. Απελπίστηκα. Αποφάσισα πως πρέπει να πέθανε ο πατέρας μου ο δύστυχος, και τότε θέλησα να βρω το παιδί.

- Ποιο παιδί;

- Αλήθεια, δε σου είπα όλη την ιστορία. Η αιτία που τον έκανε ν' αφήσει τη γριά του και να τρέχει στην Πόλη, ήταν να παραδώσει, στη Βασίλισσα Ελένη, την κόρη μιας κουμπάρας της, που είχε πεθάνει στα χέρια του, ύστερα από πολύ τραγικά περιστατικά. Αργότερα έμαθα πως, τον καιρό που ήταν να φθάσει ο πατέρας μου στην Πόλη, η Βασίλισσα είχε πεθάνει. Άρα δεν παρέδωσε το κορίτσι. Από το παλάτι, όπου το ζήτησα, μ' έστειλαν στη Μικράν Ασία, και χρόνια εξακολούθησα να τον γυρεύω, πρώτα εκείνον, ύστερα πια το κοριτσάκι. Μα ούτε τ' όνομα του δεν ήξερα. Θυμούμουν μόνο πως τον πατέρα του τον έλεγαν Αργυρό. Μια μέρα, κοντεύει χρόνος, απήντησα ένα φίλο μου, καλόγερο από τη μονή του Οσίου Ναούμ, στη λίμνη της Αχρίδας, και μου είπε πως με γύρευε από καιρό για να μου πει νέα του πατέρα μου. Ζούσε, λέγει, ο πατέρας μου, και είχε μαζί του και το κορίτσι. Μα ήταν δούλος σ' ένα χωριό βουλγάρικο, και παρακαλούσε να πάει ένας από μας, είτε ο Νικήτας είτε εγώ, να πάρουμε τουλάχιστον τη μικρή. Από τον ίδιο αυτό τον καλόγερο έμαθα πως ο πατέρας μου ο δύστυχος έτυχε να βρεθεί, Κύριος οίδε πώς, στην Αδριανούπολη, τη νύχτα της σφαγής του Δεκαπενταύγουστου, και πως εκεί ένας άρχοντας Βούλγαρος τον είχε ρίξει στη φυλακή, γιατί έκρυβε, λέγει, έναν Έλληνα κατάσκοπο...

Ο Κωνσταντίνος άρπαξε το χέρι του Γρηγόρη.

- Ήταν αλήθεια! είπε με πνιγμένη φωνή. Ο Έλληνας κατάσκοπος ήταν ο Νικήτας.

- Το ξέρεις και συ; Τι ξέρεις άλλο; Αχ, πες μου! αναφώνησε ο Γρηγόρης.

- Ο Νικήτας μας είχε πει πως ο γερο - Παργάτης ήταν πατέρας ενός φίλου του, μα δεν ήξερα πως ήταν δικός σου πατέρας, είπε ο Κωνσταντίνος. Για να μας σώσει, ο Νικήτας κόντεψε κείνη τη μέρα να πιαστεί. Το θυμούμαι σαν και τώρα. Ήμαστε στη σκηνή του Σαμουήλ, και ο Νικήτας, για να μας πάρει από τα χέρια του Τσάρου, είπε πως ήμαστε παιδιά εργάτη και πως μας είχε βρει αυτός. Μα άλλοι μαρτύρησαν πως ήμαστε παιδιά του Κατεπάνω, πως ο Νικήτας γύρευε να τους γελάσει και πως ήταν κατάσκοπος, και τον κατήγγειλαν

για κάτι λόγια που είχε πει στο γέρο - Παγράτη. Έφεραν το γέρο, έγινε ταραχή μεγάλη, κι εκεί απάνω ξέφυγε ο Νικήτας. Και ρώτησαν τότε το παιδί ελληνικά, για να το κάνουν να μαρτυρήσει. Μα αυτό μας κοίταζε αγριεμένο και δε μιλούσε. Από την τρομάρα που πήρε έχασε τη μιλιά του, το δύστυχο. Ο πατέρας σου απέδειξε εύκολα πως ήταν δεσμοφύλακας στη Σκάμπα, μα το ζήτημα του Νικήτα έμενε σκοτεινό, και τον έριξαν τον πατέρα σου στη φυλακή, με το παιδί... Και ξέρεις... Ξέρεις ποιος τον έριξε στη φυλακή; εξακολούθησε ο Κωνσταντίνος, και το πρόσωπο του άλλαξε, αγρίεψε με την ενθύμηση, σα να ήταν η ώρα εκείνη.

- Ένας Βούλγαρος αρχηγός, μου είπαν, αποκρίθηκε ο Γρηγόρης.

- Ναι, ένας Βούλγαρος με καρδιά θηρίου, ο ίδιος εκείνος που εμπρός στα μάτια μας κάρφωσε τον πατέρα μου στο δέντρο! Αχ, να μπορούσα να τον σχίσω, να του πάρω την καρδιά!

- Ο Ιβάτζης; ρώτησε ο καλόγερος.

- Ναι! Ο Ιβάτζης! αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Και τέτοιο μίσος τράνταξε τη φωνή του, που ο καλόγερος ανατρίχιασε.

- «Αφες ημίν τα οφειλήματα ημών, ως και ημείς αφίεμεν τοις οφειλέταις ημών...», αργομουμούρισε ο Γρηγόρης, περνώντας με αγάπη το χέρι του στο σκυμμένο καστανό κεφάλι.

Ο Κωνσταντίνος ανατινάχτηκε.

- Όχι, μη μου μιλάς για συγχώρεση, παπά! είπε με πάθος. Τη μητέρα μου, την είδα, την είδα σφαγμένη! Τον πατέρα μου μπροστά μου τον κάρφωσαν στο δέντρο, και ούτε να τους φιλήσω δε μ' άφησαν! Όχι, παπά! Δεν εξοφλήσαμε ακόμα, ο Ιβάτζης κι εγώ! Σαν του πάρω την καρδιά από τα στήθια... τότε βλέπομε για συγχώρεση...

- Παιδί μου... μουμούρισε ο καλόγερος, παιδί μου...

Με το πρόσωπο σκυμμένο στις χούφτες του, ο Κωνσταντίνος εξακολούθησε βυθισμένος στις ενθυμήσεις του:

- Από βραδής, ο Νικήτας είχε φέρει το παιδί με το γέρο στο σπίτι μας και παίξαμε μαζί. Ήταν κοριτσάκι μικρό, και μεις αγόρια μεγάλα. Μα γελούσε τόσο όμορφα! Θυμούμαι τις κουτροβάλες που κάμναμε στα χαλιά, ο Μιχαήλ, κι εγώ, και το κυνηγητό στα τέσσερα, γύρω στο μικράκι, για να το δούμε να γετά... Και γελούσε, γελούσε και φαίνονταν τα δοντάκια του, θάλεγες μαργαριτάρια μπηγμένα σ' ένα κεράσι, και δεν το χόρταινα το δροσερό, το παιδικό γέλιο... Και η μητέρα μου πήρε το κοριτσάκι στα γόνατα, και είπε τ' όνομα του... Πώς το λέγανε... να δεις... Σήκωσε το κεφάλι κι έτριψε το μέτωπο του, γυρεύοντας να ξαναξυπνήσει τις παλιές ενθυμήσεις με όλες τις λεπτομέρειες.

- Πώς το λέγανε;... Και είπε η μητέρα μου: «Είναι περίεργο όνομα...».

- Τους ξαναείδες ύστερα πια, τον πατέρα μου και το παιδί;

- Ναι! Και να δεις τι παράξενο. Ο Νικήτας είχε ξαναγυρίσει. Μια καινούρια πληγή, που του είχε ανοίξει το μισό του πρόσωπο, και τα γένια που είχε αφήσει να μεγαλώσουν και που τα έβαψε μαύρα, τον άλλαξαν τόσο πολύ, που κανένας δεν τον αναγνώρισε. Έφερνε τάχα ειδήσεις από τη Βιδύνη, και ο Σαμουήλ, σαν τις άκουσε, σηκώθηκε κι έφυγε από την Αδριανούπολη και μας πήρε όλους μαζί. Ο Νικήτας κατάφερε με μεγάλο κόπο να ξαναβρεί και ν' αγοράσει ένα όμορφο μικρό προσευχητάριο της μητέρας μου και το δαχτυλίδι του γάμου της. Άλλο τίποτα όμως δικό μας δεν μπόρεσε να βρει, όσο και να γύρευε.

- Τα έχεις; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Ναι, είπε ο Κωνσταντίνος κι έβγαλε από τον κόρφο του ένα δεματάκι, το άνοιξε και του έδειξε ένα χρυσοδεμένο προσευχητάριο κι ένα δαχτυλίδι χρυσό. Στη σφενδόνη του δαχτυλιδιού ήταν ζωγραφισμένα με σμάλτο δυο πρόσωπα που τα στεφάνωνε ένας άγγελος και γύρω στη σφενδόνη ήταν χαραγμένη η επιγραφή: «Κύριε, βοήθει τούς δούλους σου, Ανδρόνικον και Ειρήνην». Και από κάτω, η λέξη: «Ομόνοια».

- Βλέπεις, είπε ο Κωνσταντίνος, και του πατέρα μου και της μητέρας μου το όνομα είναι χαραγμένα στο δαχτυλίδι και η ενθύμηση είναι διπλή. Όσο για το βιβλίο, το βαστούσε η μητέρα μου όταν τη σκότωσαν και μερικά φύλλα είναι ματωμένα. Εκείνη λοιπόν την ημέρα που μου τα χάρισε ο Νικήτας τα ιερά αυτά θυμήματα,

μας πήγε παράμερα, τον Μιχαήλ και μένα, σ' ένα δάσος. Κι ενώ φύλαγε κείνος παρακάτω, μη μας δει κανένας Βούλγαρος, ο Μιχαήλ κι εγώ διαβάζαμε το προσευχητάριο. Έξαφνα είδαμε μπροστά μας το γερο-Παγράτη και τη μικρή. Ο Νικήτας τους είχε δει, μα φοβήθηκε να παρουσιαστεί εμπρός στο παιδί, κι έμεινε κρυμμένος. Ένα κλαδί όμως έτριξε και ο Παγράτης τον ανακάλυψε ξαπλωμένο στα χόρτα, τάχα πως κοιμούνταν, και μας ρώτησε ποιος ήταν αυτός ο Βούλγαρος. Δεν τον είχε αναγνωρίσει, κι εγώ δεν τον ονόμασα, γιατί μας είχε εξορκίσει ο Νικήτας ποτέ σε κανένα να μην πούμε ποιος ήταν. Και αποκρίθηκα του πατέρα σου πως ήταν ένας Ασάν, γιατί έτσι τον ήξεραν οι Βούλγαροι. Και από τότε ποτέ πια δεν είδα τον Παγράτη, ούτε το παιδί.

- Ξέρεις αν τους ξαναείδε ο Νικήτας;

- Δεν ξέρω, αλλά δεν πιστεύω. Την ίδια εκείνη μέρα ο Νικήτας έφυγε για μια αποστολή, και δε μας ξαναβρήκε πια παρά εμπρός στα Σκόπια, δηλαδή αφού οι δούλοι όλοι είχαν σταλεί στο δουλοπάζαρο και είχαν σκορπιστεί στα βουλγάρικα χωριά. Μα δε ρώτησες το φίλο σου τον καλόγερο σε ποιο χωριό ήταν ο πατέρας σου;

- Βέβαια τον ρώτησα. Ήταν, λέγει, σ' ένα χωριουδάκι, κοντά στον Όσιο Ναούμ, κι έτσι μάλιστα έτυχε να τον δει. Μα σαν έφθασα στο χωριό, ο αφέντης του πατέρα μου είχε πεθάνει και τα παιδιά του είχαν πουλήσει τους σκλάβους. Παιδί όμως, λέγει, είτε νέο κορίτσι, κανένα δεν είχε ο Βούλγαρος αυτός, ώστε τίποτα δεν κατάφερα. Το μόνο καλό ήταν που έμαθα πως κάποιος Ασάν γύρευε κι αυτός το γερο - Παγράτη κι ένα κορίτσι, και στη μονή μου έμαθα πως ο Ασάν ήταν ο Νικήτας. Από τότε τον γυρεύω...

- Πάτερ Γρηγόρη, διέκοψε έξαφνα ο Κωνσταντίνος ποια είναι αυτή;

Κάτω, στην όχθη του ποταμού, ένα κορίτσι είχε προβάλει από τα δέντρα. Βαστούσε στο χέρι ένα σακί και, κοιτάζοντας το νερό που έτρεχε διάφανο, πορεύονταν κατά το μοναστήρι. Τα μαύρα μαλλιά της έπεφταν πυκνά γύρω στο πρόσωπο της κρύβοντας το σχεδόν όλο, και πήγαινε συλλογισμένη, με το κεφάλι σκυφτό.

- Αυτή; είπε ο καλόγερος. Είναι η Βουβή.

- Ποια Βουβή;

- Μια Βουλγάρα, λιγάκι παλαβή, λένε, αν και τίποτα παλαβό δεν άκουσα να έκανε. Μα βρέθηκε, φαίνεται, μπρος στο μοναστήρι τη μέρα που σ' έφεραν σηκωτό κι από τότε κάθε μέρα έρχεται και ρωτά πώς είσαι. Και τη μέρα που ήσουν πολύ βαριά και της το είπαν, έπεσε, λέγει, στο χώμα κι έκλαψε τόσο, που ράγισε, λέγει, η καρδιά του καλόγερου που την είδε.

- Γιατί έκλαιγε;

- Ποιος το ξέρει! Γελούν οι καλόγεροι γι' αυτό και τη λένουν παλαβή. Εγώ δεν το βρίσκω και τόσο παράξενο. Σε νομίζει πατριώτη της, της είπαν πως θα πεθάνεις και λυπήθηκε το κορίτσι.

Η Βουβή ωστόσο είχε παρατήσει την ακροποταμιά και ανέβαινε στο μοναστήρι. Χτύπησε την πόρτα της αυλής και μπήκε μέσα να παραδώσει το σακί της.

- Μα πού την είδα εγώ; ρώτησε ξαφνικά ο Κωνσταντίνος.

- Εσύ;... Την είδες;

- Ναι, την είδα, την ξέρω... Να δεις, κάτι μου θυμίζει! Έκρυψε το πρόσωπο του στα χέρια του, γυρεύοντας να θυμηθεί.

- Βοήθησε με, πάτερ Γρηγόρη, είπε στενοχωρεμένα. Το μυαλό μου είναι ακόμα τόσο σκοτισμένο...

- Δεν είναι παράξενο, παιδί μου, ύστερα από τη μεγάλη σου αρρώστια...

- Όχι, όχι, θέλω να θυμηθώ... Να δεις πού την είδα... Ανακατώνεται η εικόνα της με κάποιο κρότο νερού που τρέχει... με κάποιο κλάμα...

- Γιατί το ποτάμι τρέχει, και την είδες τώρα που μιλήσαμε για τόσες δυστυχίες, είπε ο Γρηγόρης. Έλα, γιε μου, μην κουράζεις άδικα το μυαλό σου. Δεν την αντάμωσες παρά μπροστά στο μοναστήρι, όταν σε φέρανε αναίσθητο. Και δεν πιστεύω να την είδες τότε. Και ο Μιχαήλ πρώτη φορά εδώ την είδε, που ρωτούσε για σένα. Μα πάμε μέσα τώρα, ο ήλιος γέρνει να βασιλέψει. Μην ξεχνούμε πως πρώτη φορά βγήκες σήμερα από το κελί

σου. Και πιάνοντας τον μπράτσο, με σιγανά βήματα πήραν το δρόμο του μοναστηριού.

Εκείνη την ώρα άνοιξε η πόρτα της αυλής και βγήκε η Βουβή. Καθώς είδε τους δυο άντρες, κοντοστάθηκε κι έκανε να ξεφύγει. Μα άλλο δρόμο δεν είχε από το μονοπάτι όπου ανέβαινε ο Κωνσταντίνος με τον Γρηγόρη. Μια στιγμή δίστασε, ύστερα εξακολούθησε το δρόμο της. Καθώς έφθασε κοντά της, ο Κωνσταντίνος σταμάτησε και θέλησε να της μιλήσει, να της πει ένα ευχαριστώ για τον κόπο της, που κάθε μέρα ρωτούσε για κείνον. Μα μ' ένα πήδημα η Βουβή πετάχθηκε στο πλάγι κι έτρεξε στο δάσος όπου χάθηκε.

- Την έλεγαν Αλεξία! αναφώνησε ο Κωνσταντίνος.

- Ποια; ρώτησε ξαφνιασμένος ο καλόγερος.

- Το κοριτσάκι που έφερε ο πατέρας σου στο σπίτι μας, στην Αδριανούπολη.

- Πώς σου ήλθε τώρα;

- Δεν ξέρω! Έξαφνα, σα να άναψε φως στο μυαλό μου, θυμήθηκα τ' όνομα της. Και θυμούμαι που είπε η μητέρα μου: «Αλεξία! Είναι περίεργο όνομα». Και αποκρίθηκε ο Παργάτης πως ήταν τ' όνομα του πατέρα της.

- Ναι, ναι! Καλά λες! Τον πατέρα της τον έλεγαν Αλέξιο, αποκρίθηκε ο καλόγερος, Αλέξιο Αργυρό.

Μπήκαν στο μοναστήρι. Ο Κωνσταντίνος ανέβηκε στο κελί του και ο Γρηγόρης πήγε να βρει τον Ηγούμενο, να του πει πως έφευγαν σ' ένα - δυο μέρες και να φροντίσει για άλογα. Τον βρήκε στην είσοδο με δυο καλόγερους που κλείδωναν και αμπάρωναν τη μεγάλη πόρτα του μοναστηριού.

- Καλώς τον πάτερ Γρηγόρη! Έμαθες τίποτα; ρώτησε ο Ηγούμενος με κάποια νευρικάδα.

- Όχι! Γιατί; Τι τρέχει;

- Δεν ξέρω, μα κάτι σοβαρό συμβαίνει. Σου είπα πως το πρωί ένας στρατιώτης του Δραξάν ήλθε να ρωτήσει για το φίλο σου. Λοιπόν τον ρώτησα κι εγώ τι κάνει ο Δραξάν, και μου αποκρίθηκε πως ήταν να έλθει απόψε με τον Δραγομούτσο και δεν ξέρω ποιον άλλο. Έξαφνα, τώρα τ' απόγευμα, παρουσιάζονται μερικοί στρατιώτες, και τι μαθαίνω; Πως φεύγει, λέγει, ο στρατηγός και θέλει όλα του τα πράματα. Και όσους στρατιώτες είχε αφήσει ακόμα εδώ, τους θέλει, λέγει, να παν να τον βρουν. Τα φορτώσαμε όλα στα μουλάρια και τα πήραν οι στρατιώτες και φύγανε.

- Πού πάνε; ρώτησε ο Γρηγόρης γυρεύοντας να μη δείξει τη χαρά του.

- Στον Πρίλαπο, λένε, μα καλά - καλά δεν ήξεραν. Το μόνο που μου είπαν είναι πως όλοι οι στρατηγοί διατάχθηκαν να παρατήσουν τα στενά και να γυρίσουν κατά τον Πρίλαπο. Έλεγα πως θ' άκουσες τίποτα.

- Όχι, τίποτα δεν άκουσα, είπε ο Γρηγόρης.

Και χωρίς να παραγγείλει τ' άλογα ανέβηκε στο κελί του Κωνσταντίνου.

- Μπορείς να κοιμηθείς ήσυχος, είπε χαρούμενα, μπαίνοντας μέσα. Ο Δραξάν με το σώμα του και όλοι οι άλλοι στρατηγοί έφυγαν για τον Πρίλαπο και παράτησαν τα βουνά και τις κλεισούρες. Για μερικές μέρες ακόμα, μπορείς χωρίς φόβο να ξεκουραστείς στο μοναστήρι. Ύστερα φεύγουμε μαζί.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο IB

Ο ήλιος είχε βασιλέψει κι ένα - ένα φωτίζονταν τα παράθυρα του μοναστηριού. Έξω, οι νυχτερινές σκιές άρχισαν ν' απλώνονται στην εξοχή, τα πουλιά είχαν πει το βραδινό τους τραγούδι και το δάσος ήσυχια αποκοιμήθηκε. Η δεξιά όμως ακροποταμιά έμοιαζε, απεναντίας, εκείνη την ώρα να είχε ξυπνήσει από τη συνηθισμένη της ηρεμία. Οι Βούλγαροι έφευγαν. Των στρατιωτών οι φωνές ανακατόνωναν με το σάλαγο των αμαξιών που, φορτωμένα και τραντανιστά, κατρακυλούσαν στον άσπρο δρόμο, πλάγι στους καβαλάρηδες και τους πεζούς, σηκώνοντας σύννεφο τη σκόνη. Και αν ξεκολλούσε κι έμενε πίσω κανένα κομμάτι της ζωντανής αυτής γραμμής, ή αν κανενός αμαξιού ρόδα σκάλωνε σε καμιά τροχιά, έτρεχε ως εκεί ένας από τους αξιωματικούς και, με βρισιές και σπρωξιές, ή και με το ξύλο ακόμα, γρήγορα έβαζε στη γραμμή άντρες και ζώα, και η πορεία, μια στιγμή διακομμένη, ξανάρχιζε πιο βιαστική παρά πριν.

Κρυμμένος μες στα δέντρα, σ' ένα δασωμένο λόφο, στο μέρος που ο δρόμος χωρίζονταν από το ποτάμι κι έστρεφε ανεβαίνοντας κατά τον Πρίλαπο, στέκονταν ο Μιχαήλ. Τα σκονισμένα του ρούχα και ποδήματα μαρτυρούσαν το μακρύ δρόμο που είχε κάνει. Μα το ηλιοκαμένο του πρόσωπο έλαμπε από χαρά μυστική, σα να μην ένιωθε την κούραση του κορμιού του... Ο Κωνσταντίνος ήταν τώρα ένα πλάγι...

Παρακάτω, στα χόρτα, πλάγι στο δρόμο κάθονταν η Βουβή, με το σαγόνι ακουμπισμένο στο χέρι της και αδιάφορα κοίταζε τους στρατιώτες που περνούσαν. Πού και πού την αναγνώριζε ένας και της φώναζε κανένα χωρατό ή της έριχνε κανέναν οβολό. Μα η Βουβή εξακολουθούσε να τους κοιτάζει αγέλαστη και ακατάδεχτη, και οι οβολοί έμεναν ασύναχτοι στο χώμα όπου είχαν πέσει.

Πέρασαν και οι τελευταίοι, και ακόμα τους κοίταζε η Βουβή, που απομακρύνονταν και μίκραιναν, και χάνονταν, ώσπου έσβησαν ολότελα, αφήνοντας πίσω τους ένα λαφρύ σύννεφο σαν καπνό, που άσπριζε στο σκοτάδι και λίγο - λίγο διαλύνονταν. Χάθηκε κι αυτό και δεν έμεινε πια τίποτα. Τότε η Βουβή σταύρωσε τα χέρια της στα διπλωμένα της γόνατα, ακούμπησε το κεφάλι στα μπράτσα της, κι έμεινε ασάλευτη σαν αποσταμένη. Από πάνω από το λόφο, ο Μιχαήλ την είχε δει και, ακίνητος και αυτός, περίμενε με κάποια περιέργεια να δει τι θα κάνει η Βουβή και πού θα πάγει. Μα πέρασε η ώρα, νύχτωσε ολότελα, το φεγγάρι άρχισε να προβαίνει από το αντικρινό βουνό, οι πρώτες του αχτίδες φώτισαν τον πράσινο λόφο, έφθασαν ως το έρημο κορίτσι περιτυλίγοντας το κι αυτό στο άσπρο του φως, και η Βουβή δεν κούνησε.

Τότε, σιγά - σιγά, κατέβηκε ο Μιχαήλ, πέρασε μπροστά της και γύρισε κατά το ποτάμι να φύγει. Μα ένας αναστεναγμός τον σταμάτησε. Η Βουβή έκλαιγε. Έκλαιγε σιγαλά - σιγαλά, κι ένα αναφιλητό φούσκωνε πού και πού στο στήθος της, σαν που αναστενάζουν τα παιδάκια, αφού κλάψουν πολύ και κουραστούν και αποκάμουν. Ο Μιχαήλ λυπήθηκε τη μοναξιά της, την ερημιά της. Πλησίασε και, σιγά για να μην την τρομάξει, ακούμπησε το χέρι του στον ώμο της. Η Βουβή σήκωσε το κεφάλι, και τον κοίταξε από μέσα από τα δάκρυα που θόλωναν τα μάτια της, μα ούτε τρόμαξε ούτε σηκώθηκε.

- Τι έχεις; ρώτησε βουλγάρικα ο Μιχαήλ. Με το κεφάλι η κόρη έκανε νόημα αρνητικό.

- Δε θέλεις να μου πεις; είτε πάλι ο Μιχαήλ. Και το κορίτσι πάλι έκανε νόημα «όχι». Έξαφνα άπλωσε το χέρι της κατά τη δύση.

- Οι στρατιώτες; ρώτησε ο Μιχαήλ. Ξέρεις πού πάνε;... Στον Πρίλαπο;

- Ναι, έκανε εκείνη.

- Τους είδες; Ναι; Ήταν όλοι;... Ο Ιβάτζης; Ο Δραξάν; Και άλλοι; Ο Νικουλιτσάς; Ο Βλαδισλάβ;

Σ' όλα τα ονόματα η Βουβή αποκρίνονταν «ναι». Ο Μιχαήλ κάθησε στο χόρτο κοντά της και η κόρη δεν έκανε να φύγει.

- Γιατί δεν τους ακολούθησες; ρώτησε ο Μιχαήλ.

Η Βουβή σταύρωσε τα χέρια της στο γόνατο της και τον κοίταξε διστακτικά. Και πάλι με το κεφάλι έκανε νόημα αρνητικό.

- Δεν είσαι μαζί τους; Όχι; Μα γιατί λοιπόν σου έδωσαν χρήματα;

Με την άκρη του ποδιού της του έδειξε πως έμεναν οι οβολοί εκεί που είχαν πέσει. Ύστερα γύρισε, ακούμπησε το κεφάλι της στο χέρι και τον άγκωνα στο γόνατο της, και βυθίστηκε πάλι στους στοχασμούς της σα να είχε ξεχάσει τον Μιχαήλ που την κοίταζε καθισμένος πλάγι της. Το φως του φεγγαριού έπεφτε τώρα στο πρόσωπο της και το έδειχνε πιο άσπρο ακόμα, σα μαρμαρένιο ανάμεσα στα κατάμαυρα μαλλιά που έπεφταν ελεύθερα στους ώμους της. Έξαφνα μια ενθύμηση πέρασε σαν αστραπή στο μυαλό του Μιχαήλ, τόσο ξαφνική, τόσο ζωντανή, που σκέπασε τα μάτια του με τα χέρια του.

- Παναγία μου! μουρμούρισε ελληνικά.

Όλες οι σκηνές της σφαγής της Αδριανούπολης πέρασαν σε μια στιγμή από το νου του. Θυμήθηκε το σπίτι του Κατεπάνω κι ένα παιδικό πρόσωπο σ' ένα από τα παράθυρα. Είδε τη λιτανεία όπου περπατούσε κι αυτός πηγαίνοντας στην εκκλησία, τις στολισμένες αρχόντισσες, τον Κατεπάνω με όλα του τα διαμαντικά. Και ύστερα το αίμα, το αίμα που έτρεχε ποτάμι, τη μητέρα του Κωνσταντίνου σφαγμένη απέξω από την εκκλησία, και όλα τα φρικτά επακόλουθα.

- Παναγία μου... μουρμούρισε πάλι.

Μα την ίδια στιγμή θυμήθηκε τη Βουβή και τρόμαξε για το λόγο που του είχε ξεφύγει ελληνικά. Σήκωσε το κεφάλι και την κοίταξε. Η Βουβή δεν είχε αλλάξει τη στάση της, μόνο το βλέμμα της ήταν καρφωμένο στο πρόσωπο του, μαύρο, βαθύ, χωρίς τέλος.

- Μη με κοιτάζεις έτσι! είπε απότομα ο Μιχαήλ μιλώντας της βουλγάρικα. Δεν ξέρω γιατί, μα μου θυμίζεις πράματα φρικτά που θέλω να ξεχάσω!

Σηκώθηκε και στάθηκε μπροστά της.

- Πού θα πας; ρώτησε. Πού είναι το σπίτι σου; Θα σε πάγω ως εκεί... δεν κάνει να μένεις μόνη εδώ τέτοια ώρα.

Μα η Βουβή αργοκίνησε το κεφάλι και δε σάλεψε από τη θέση της.

- Δεν μπορείς να μείνεις εδώ, είπε στενοχωρημένος ο Μιχαήλ.

Κι επειδή το κορίτσι έκαμνε νόημα πως μπορούσε:

- Θα σε φάνε οι λύκοι! πρόσθεσε.

Η Βουβή έβγαλε από τον κόρφο της ένα δίκικο μαχαίρι και του το έδειξε. Με το κίνημα που έκανε, άνοιξε το πουκαμισάκι της, και ο Μιχαήλ είδε κάτι που έλαμψε κρεμασμένο στο λαιμό της. Ήταν πολύτιμος μαργαριταρένιος σταυρός.

- Τι έχεις στο λαιμό σου; ρώτησε. Δείξε μου το!

Μα ξαφνισμένη έκλεισε η Βουβή το ρούχο της και πετάχθηκε στα πόδια της, έτοιμη να ξεκόψει. Ο Μιχαήλ τη βάσταξε από το χέρι.

- Μη φεύγεις έτσι, παρακάλεσε, μη με φοβάσαι. Κακό δε θα σου κάνω, ούτε θα σου πω να μου δείξεις τίποτα που δε θέλεις. Πες μου μόνο πού πηγαίνεις. Θέλω να σε συνοδεύσω ως εκεί, και τότε θα σ' αφήσω.

Η Βουβή τον κοίταξε μια στιγμή και τα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Έκανε νόημα πως δέχονταν και γύρισε κατά το ποτάμι μαζί του.

- Τι; είπε σαστισμένος ο Μιχαήλ. Από κει πας και συ; Κάθεσαι κει;... Έχει κανένα χωριό; Όχι;... Μα λοιπόν πού κάθεσαι;

Η κόρη έκανε με το χέρι μια πλατιά κίνηση που έδειξε όλο το δάσος που σκέπαζε το βουνό. Τον οδήγησε στο ποτάμι, έβγαλε τα ποδήματά της, του έκανε νόημα να κάνει και κείνος το ίδιο, και μπήκε στο νερό. Ο Μιχαήλ την ακολούθησε. Ήταν μια ρηχοτοπία σ' αυτό το μέρος και πέρασαν εύκολα αντίκρυ.

- Είσαι από τούτα τα μέρη; ρώτησε ο Μιχαήλ. Όχι;... Και όμως τα ξέρεις καλά. Οι δικοί σου κάθονται δω;

Η Βουβή έκανε νόημα «όχι».

- Μένεις μόνη λοιπόν;... Όχι πάντα; Σα μένεις εδώ, είσαι μόνη; Οι δικοί σου είναι αλλού; Αυτό θέλεις να πεις; ρώτησε ο Μιχαήλ ακολουθώντας τα νοήματα της.

Παραξενεύθηκε να δει πως τον πήγαινε από τα γνωστά του μονοπάτια. Έξαφνα η Βουβή σταμάτησε και του έδειξε ανάμεσα στην πυκνοδεντριά ένα καλυβάκι καμωμένο από κλαδιά. Και ο Μιχαήλ αναγνώρισε το δικό του καλυβάκι όπου είχε συναντήσει τον Νικήτα τη μέρα που κυνηγούσαν τον Ιβάτζη.

- Εδώ κάθεται; τη ρώτησε σαστισμένος.

- Ναι, έκανε νόημα η κόρη.

Και πρώτη φορά χαμογέλασε. Του φάνηκε το χαμόγελο της σαν κάτι γνωστό, και θέλησε να θυμηθεί πού το είχε ξαναδεί.

- Πες μου, της είπε, απαντηθήκαμε άλλη φορά;

Η Βουβή κοντοστάθηκε και τον κοίταξε ταραγμένη. Χωρίς ν' αποκριθεί, του έκανε με το χέρι ένα σημείο σαν αποχαιρετισμό, και του έγνεψε πως τώρα ήταν καλά εδώ που ήλθε. Του χαμογέλασε πάλι, μπήκε στην καλύβα κι έκλεισε την είσοδο με κλαδιά. Ο Μιχαήλ δίστασε μια στιγμή. Να φύγει ή να μείνει; Το μοναστήρι είχε κλείσει από ώρα τις πόρτες του, και όλοι κοιμούνταν. Βέβαια δεν είχε παρά να χτυπήσει, θα του άνοιγαν ευθύς, το ήξερε... και θα έβρισκε τον Κωνσταντίνο. Μα σκέφθηκε το κορίτσι ολομόναχο στο δάσος, σε καλυβίτσα που μια κλωτσιά αρκούσε για να την γκρεμίσει. Αν την έβρισκε κανείς και την κακομεταχειρίζονταν; Αν τη νύχτα κατέβαινε κανένας λύκος ως εδώ, ενόσω κοιμούνταν η κόρη; Όχι! Να την αφήσει δεν μπορούσε! Του φάνηκε πως θα ήταν πράξη κακή, άκαρδη, άσχημη... Δε δίστασε πια. Ξαπλώθηκε στα ξερά φύλλα εμπρός στην καλύβα κι αποκοιμήθηκε.

Σαν ξύπνησε, ο ήλιος μόλις είχε σηκωθεί. Ευθύς θυμήθηκε τη χθεσινοβραδινή του συνάντηση κι έριξε μια ματιά στην καλύβα. Η είσοδος ήταν κλειστή με τα κλαδιά, όπως τα είχε στήσει η Βουβή. Πετάχθηκε στα πόδια του κι έσπασε το ρούχο του. Καθώς σηκώθηκε, κάτι λευκό έπεσε χάμω. Το μάζεψε και το κοίταξε. Ήταν ένα μικρό κομματάκι πανί, σχισμένο από κάποιο ρούχο και, στο ένα μέρος, μια λέξη ελληνική ήταν γραμμένη με κάρβουνο «Ευχαριστώ».

Ο Μιχαήλ έτρεξε στην καλύβα, κι έριξε κάτω τα κλαδιά που έκλειαν την είσοδο. Η καλύβα ήταν αδειανή. Χάμω, σε μια γωνιά, πλήθος ξερά φύλλα ήταν μαζεμένα και σχηματίζουν στρώμα, και στο πλάγι μια στάμνα φύλαγε ακόμα στο κοίλωμα της λίγο δροσερό νερό. Τίποτε άλλο. Βγήκε έξω ο Μιχαήλ και πολλήν ώρα γύρισε δω κι εκεί στο δάσος, γυρεύοντας την κόρη. Μα η Βουβή είχε εξαφανιστεί.

Στο μέρος όπου είχε πέσει εκείνος να κοιμηθεί, γύρω στα ξερά φύλλα, στο χώμα, βρήκε ένα - δυο σημάδια γυναικείου ποδαριού, και με καρδιόχτυπο τ' ακολούθησε μερικά βήματα. Μα ύστερα πια χάνουνταν μες στα χόρτα και τα πυκνά χαμόκλαδα, και παρακάτω δεν τα ξαναβρήκε πια. Πήγε ως το ποτάμι, γύρισε πίσω, πήρε τα μονοπάτια όπου είχαν περάσει μαζί την παραμονή, ξαναβέηκε στην καλύβα, γύρισε σ' όλα τα δρομαλάκια, κοίταξε παντού όπου πόδι μπορούσε ν' αφήσει το σημάδι του. Τίποτα δεν είδε που να μαρτυρούσε το πέρασμα της Βουβής. Και του φάνηκε έξαφνα του Μιχαήλ σα να έχασε κάτι πολύτιμο...

Πήρε το δρόμο του μοναστηριού, και ήταν πια ψηλά ο ήλιος όταν έφθασε και χτύπησε την πόρτα. Ο πάτερ Μεθόδιος του άνοιξε.

- Καλώς μας ήλθες! φώναξε με χαρά ο καλόγερος. Τι γίνηκες τόσον καιρό; Ανέβα να δεις τον αδελφό σου να χαρεί η καρδιά σου! Καλύτερα κι από μένα είναι τώρα!

Με δυο πήδους ανέβηκε ο Μιχαήλ τη σκάλα, έτρεξε στο κελί του Κωνσταντίνου κι άνοιξε την πόρτα. Δυο φωνές ακούστηκαν μαζί:

- Μιχαήλ!

- Κωνσταντίνε!

Και οι δυο φίλοι έπεσαν στην αγκαλιά ο ένας του άλλου, χωρίς να μπορέσουν δεύτερη λέξη να βγάλουν.

- Και ο Νικήτας; ακούστηκε μια φωνή.

Ο Μιχαήλ γύρισε και είδε τον Γρηγόρη που στέκονταν κοντά στο παράθυρο συγκινημένος και καταχαρούμενος.

Έτρεξε και του φίλησε το χέρι.

- Ο Νικήτας είναι μακριά, πάτερ Γρηγόρη, μα θα γυρίσει από δω. Τρέχει στη Μοσνούπολη με τη μεγαλύτερη βία, να βρει τον Αυτοκράτορα.

- Τι λες! αναφώνησε ο Κωνσταντίνος. Έπεσε λοιπόν η Στρουμπίτζη;

- Όχι, η Στρουμπίτζη έμεινε στα χέρια των Βουλγάρων, μα, χάρη στη χρυσή γλώσσα του Σέργιου, το Μελένικο παραδόθηκε και ο Αύγουστος τράβηξε από κει στη Μοσνούπολη για να περάσει το χειμώνα. Δεν πιστεύω όμως να μείνει σα μάθει την είδηση.

- Ποιαν είδηση;

- Πέθανε ο Σαμουήλ.

- Πέθανε ο Σαμουήλ! αναφώνησαν μαζί ο Γρηγόρης και ο Κωνσταντίνος. Πότε;

- Είναι λίγες μέρες, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ.

- Πώς το έμαθες; Πού πέθανε;

- Στον Πρίλαπο. Έρχομαι από κει. Μόλις παραδόθηκε το Μελένικο, όλο το θάρρος των Βουλγάρων έσπασε. Μερικοί στρατηγοί που βαστούσαν τα στενά γύρευαν να παραδοθούν, άλλοι ήθελαν να τραβηχθούν στον Πρίλαπο, γύρω στον Τσάρο. Άλλοι πάλι έλεγαν πως ο Σαμουήλ, σαν το μάθει, θα παραδοθεί κι αυτός. Καθένας έλεγε τα δικά του, μα να συμφωνήσουν μεταξύ τους δεν μπορούσαν. Πήγαμε λοιπόν στον Πρίλαπο να μάθουμε τι γίνονταν εκεί, και φθάσαμε δυο μέρες πριν πεθάνει ο Τσάρος.

- Ήταν άρρωστος;

- Όχι, είπε ο Μιχαήλ. Μα πέθανε από το κακό του σαν είδε τις χιλιάδες τυφλωμένους στρατιώτες που του έστειλε ο Αυτοκράτορας.

Για μερικές στιγμές κανένας δε μίλησε. Ύστερα εξακολούθησε ο Μιχαήλ, χαμηλώνοντας την φωνή του:

- Τους είδα κι εγώ... και κατάλαβα πως το θέαμα αυτό σκότωσε τον Τσάρο. Ήταν φριχτό!... Μπήκαν στη χώρα μπουλούκια-μπουλούκια. Ο κόσμος στο δρόμο τους κοίταζε, βουβός από τη φρίκη. Κι όλο έφθαναν άλλοι, κι άλλοι, ατέλειωτη αλυσίδα από αιματωμένα ζωντανά πτώματα που σέρνονταν, χέρι με χέρι, σκοντάφτοντας σε κάθε βήμα... Κι έξαφνα κάποιος αναγνώρισε ένα συγγενή του κι έβγαλε τις φωνές. Και οι γυναίκες τον εμιμήθηκαν και στρίγγλισαν τραβώντας τα μαλλιά τους και σχίζοντας τα μάγουλα τους. Κι όλες μαζί άρχισαν το μοιρολόγι, σα να ήταν πεθαμένοι που περνούσαν... Κι αλήθεια, χειρότεροι ήταν παρά πεθαμένοι! Κι όλο έφθαναν άλλοι, και πάλι άλλοι... και τα μοιρολόγια γέμιζαν τον αέρα. Και σαν άκουσε ο Τσάρος την ταραχή και τα κλάματα, θέλησε να μάθει την αιτία, κι έτρεξε έξω. Μα καθώς είδε τους τυφλούς, έπεσε χάρω ξερός. Είχε σπάσει, λένε, η καρδιά του.

- Και πέθανε αμέσως; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Όχι. Τον έβαλαν στο στρώμα και τον συνέφεραν. Μα πάλι έπεσε σε αναισθησία, και σε δυο μέρες πέθανε... Αχ! Τι άσχημο, τι άγριο πράμα! είπε ανατριχιάζοντας ο Μιχαήλ. Γιατί το έκανε αυτό ο Αύγουστος!

- Γιατί! Γιατί! Αυτά έχει ο πόλεμος, Μιχαήλ, είπε σοβαρά ο Κωνσταντίνος. Και αν πέσομε στα χέρια των Βουλγάρων, τα ίδια και χειρότερα θα πάθουμε και μεις, έννοια σου!

- Η Παναγία να σας φυλάγει παιδιά μου! μουρμούρισε ο πάτερ Γρηγόρης κι έκανε το σταυρό του.

- Και τώρα τι θα γίνει; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Να δούμε, είπε ο Μιχαήλ. Ο Νικήτας ελπίζει πως θα φαγωθούν οι στρατηγοί αναμεταξύ τους. Άλλοι θέλουν τον Ρωμανό βασιλιά, άλλοι τον Βλαδισλάβ, γιατί έχει, λένε, περισσότερο μυαλό. Και ο Βλαδισλάβ βέβαια δε θα σεβαστεί τα δικαιώματα του Ρωμανού, εξακολούθησε ο Μιχαήλ.

Και τους διηγήθηκε τη συζήτηση που είχε ακούσει την ώρα που έφευγε από το μοναστήρι, μεταξύ του Βλαδισλάβ και του Δραξάν.

- Όλοι τους έφυγαν χθες, είπε ο Γρηγόρης. Ξέρεις πού πάνε;

- Στον Πρίλαπο, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ.

- Πώς το ξέρεις; ρώτησε ο Κωνσταντίνος. Τους ακολούθησες;

- Όχι. Το έμαθα από ένα βουβό κορίτσι που αντάμωσα.

Ο Κωνσταντίνος αναπήδησε.

- Είδες κι εσύ τη βουβή Βουλγάρα; ρώτησε.

- Ναι, είπε ο Μιχαήλ. Την ξέρεις;

- Την είδα κι εγώ χθες, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος γυρνώντας κατά το παράθυρο.

- Πού την είδες; ρώτησε πάλι ο Μιχαήλ.

- Έξω, αποκρίθηκε σύντομα ο Κωνσταντίνος χωρίς να γυρίσει.

Ο τρόπος του ξάφνισε κάπως τον Μιχαήλ.

- Ήρχονταν κάθε μέρα να μάθει πώς ήταν ο άρρωστος στρατιώτης, εξήγησε ο πάτερ Γρηγόρης.

Ο Μιχαήλ κοίταξε το φίλο του. Του φάνηκε συλλογισμένος. Έξαφνα ο Κωνσταντίνος γύρισε.

- Μιχαήλ, είπε, πού την ξαναείδαμε;

- Την ξαναείδαμε;

- Ναι... άλλοτε... Θυμάσαι πού;... Ο Μιχαήλ αργοκούνησε το κεφάλι.

- Δε θυμούμαι να την είδαμε, είπε. Μα σα χαμογέλασε, μου φάνηκε κι εμένα πως την ήξερα. Και όμως, πρώτη φορά που την είδα ήταν, φαίνεται, τη βραδιά που με τον Νικήτα σε κουβαλήσαμε δω. Δεν την παρατήρησα τότε, ύστερα τη θυμήθηκα. Αν την είχαμε ξαναδεί, θα το θυμούμουν, πρόσθεσε ο Μιχαήλ. Είναι πολύ όμορφη.

- Ναι, είναι πολύ όμορφη... μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος. Και πρόσθεσε, σα να μιλούσε για τον εαυτό του μονάχα:

- Και όμως την ξαναείδα... το πρόσωπο της το ξέρω από χρόνια...

Το έλεγε σιγά, συλλογισμένα, σα λυπημένα. Και χωρίς να ξέρει ο ίδιος γιατί, ο Μιχαήλ δε μίλησε για τη νυχτιάτικη συνάντηση, δεν είπε πως κοιμήθηκε στο δάσος, απέξω από την καλύβα, ούτε ανέφερε το καρβουνογραμμένο κουρελάκι. Μυστικά όμως το γύρεψε στον κόρφο του και βεβαιώθηκε πως βρίσκονταν εκεί.

- Πεζ μας λοιπόν, πώς βρήκε τον Νικήτα; είπε ζωνηρά ο πάτερ Γρηγόρης.

Και κάθισαν πλάγι - πλάγι και οι τρεις, και ο Μιχαήλ διηγήθηκε ό,τι του είχε συμβεί από τη μέρα που είχαν χωριστεί ως την παραμονή το βράδυ. Κι εκεί σταμάτησε. Ήταν πρώτη φορά αφότου γνωρίζονταν οι δυο φίλοι, που ο Μιχαήλ φύλαγε κάτι μυστικό από τον Κωνσταντίνο.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΓ

Εκείνο το ίδιο βράδυ πήγε πάλι ο Μιχαήλ στην καλύβα, με την ελπίδα πως θα έβλεπε τη Βουβή. Από τη στιγμή που βρήκε το κουρελάκι με την ελληνική λέξη, μια υποψία του ήλθε, και δεν του έβγαινε πια από το κεφάλι: μήπως και το χέρι που έγραψε τη λέξη «Ευχαριστώ» στο πανί, ήταν το ίδιο που στην άμμο του Αξιού είχε χαράξει την πληροφορία πως ο Ιβάτζης είχε τραβήξει για το Πετρίσκον. Βρήκε όμως την καλύβα άδεια. Περίμενε ώσπου νύχτωσε, κατέβηκε πάλι στο ποτάμι, γύρισε δω κι εκεί, στο δάσος, στο βουνό, μα τίποτα δε βρήκε. Ξαναπήγε την άλλη μέρα και πάλι την άλλη, μα του κάκου. Η Βουβή δε γύρισε πια.

Οι μέρες περνούσαν κι ο Νικήτας δε γύριζε. Ο Κωνσταντίνος είχε αναλάβει ολότελα. Κάθε μέρα έβγαινε κι έκαμνε μακρινούς περιπάτους στο δάσος, πότε με τον Γρηγόρη, πότε με τον Μιχαήλ που δεν έχανε περίπτωση να του λέγει για τον Αυτοκράτορα και το ελληνικό στρατόπεδο. Ο Κωνσταντίνος άκουε με λαχτάρα και, σαν έπαυε ο Μιχαήλ τη διήγηση του, τον έβαζε και ξανάρχιζε. Και όλο ρωτούσε για τον Αυτοκράτορα και όλο καινούριες πληροφορίες ζητούσε. Και τότε θυμούνταν τον πατέρα του και την τυφλή αφοσίωση που είχε για το Βασιλέα του, κι έπεφτε σε συλλογή, και του φαίνονταν πως έχανε τον καιρό του περιμένοντας τον Νικήτα.

Ένα απόγευμα, οι δυο φίλοι βγήκαν μαζί και πήγαν πάλι στο δάσος. Είτε επίτηδες, είτε χωρίς να το καταλάβει, ο Μιχαήλ πήρε από τα μονοπάτια που πήγαιναν στην καλύβα. Ήταν πρώτη φορά που περνούσε από κει ο Κωνσταντίνος. Το καλυβάκι, χωμένο στην πυκνοδεντριά, και τόσο καλά κρυμμένο που μόνο από το ένα μέρος φαίνονταν, κίνησε την προσοχή του.

- Όποιος την έφτιασε αυτή την καλύβα, διάλεξε καλά το μέρος, είπε. Πρέπει να είχε λόγους να κρύβεται.

Ο Μιχαήλ γέλασε.

- Ναι, είπε, είχε σοβαρούς λόγους! Την έστησα εγώ για να περάσω τη νύχτα, σα γύρευα από δω το Βλαδισλάβ. Κι εδώ βρήκα το μήνυμά σου.

- Όχι το μήνυμά μου, Μιχαήλ. Πες το μυστικό μήνυμά. Γιατί εγώ δεν το έγραψα.

- Όποιος κι αν το έγραψε, ευλογημένος να είναι, είπε ο Μιχαήλ, γιατί χωρίς αυτό δε θα σε ξανάβλεπα πια.

Όπως στα παλιά χρόνια, σαν ήταν αγόρια κι οι δυο, ο Κωνσταντίνος έριξε το χέρι του γύρω στο λαιμό του φίλου του, κι αγκαλιασμένοι πήραν τον κατήφορο.

- Και δε θα ήξερες πού σαπίζουν τα κόκαλα μου, είπε μισογελώντας, μισοσοβαρά.

Ο Μιχαήλ ανατινάχθηκε.

- Μη χωρατεύεις έτσι, είπε. Δεν το υποφέρω.

- Και όμως, κάθε μέρα μπορεί αυτό να συμβεί, Μιχαήλ, δεν το σκέφθηκες; είπε σοβαρά ο Κωνσταντίνος.

Ο φίλος του δεν αποκρίθηκε, και σιωπηλά εξακολούθησαν το δρόμο τους. Σαν έφθασαν στην άκρη του δάσους, ο ήλιος βασίλευε.

Ο Κωνσταντίνος ξαπλώθηκε στο γρασίδι, και με το κεφάλι ακουμπισμένο στα διπλωμένα του χέρια, χώθηκε στους στοχασμούς του, ενώ, καθισμένος σιμά, αφηρημένα έκοβε ο Μιχαήλ χούφτες-χούφτες το χορτάρι και το σκοπούσε στο βραδινό αεράκι.

- Μιχαήλ, είπε έξαφνα ο Κωνσταντίνος, θα φύγω. Ο Μιχαήλ ανατρίχιασε.

- Το ήξερα πως θα μου το έλεγες αυτό. Το έβλεπα από τη νευρική σου τώρα τελευταία, είπε, και το περίμενα κάθε μέρα. Μα δε θα περιμένεις τον Νικήτα;

- Ο Νικήτας αργεί, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Έπειτα γιατί να τον περιμένω; Όποτεν θέλω να μάθω πού βρίσκεται, δεν έχω παρά να πάγω στον πρώτο ελληνικό σταθμό και να δώσω το σύνθημα, κι αν δεν το ξέρουν εκεί, πάγω παρακάτω. Κι επιτέλους, αν δεν τον βρω αμέσως, τι πειράζει;

- Και πού θα πας;

- Πίσω.

- Στους Βουλγάρους;

- Βέβαια. Πέρασε λίγη ώρα.

Ο Κωνσταντίνος συλλογίζονταν περιφέροντας το βλέμμα του εδώ κι εκεί στον πυκνό πράσινο θόλο πάνω από το κεφάλι του, και ο Μιχαήλ τον κοίταξε. Η καρδιά του χτυπούσε δυνατά.

- Κωνσταντίνε, είπε με πολλή συγκίνηση, μην πάμε πια πίσω στους Βουλγάρους!

Ο Κωνσταντίνος σήκωσε λίγο το κεφάλι και κοίταξε το φίλο του, και πάλι ξαπλώθηκε στο χόρτο.

- Όχι, Μιχαήλ, είπε ήσυχα, δεν εννοούσα να ξαναρχίσουμε τη ζωή της σκλαβιάς που ζήσαμε ως τώρα, ούτε είναι πια χρήσιμο, νομίζω. Λέγω να κάνουμε ζωή ελεύθερη, γυρνώντας εδώ κι εκεί πότε με τη μια πρόφαση, πότε με την άλλη. Είναι το καλύτερο μέσον τώρα για να μαζεύουμε πληροφορίες και για να μεταφέρουμε γρήγορα τις ειδήσεις. Χρήματα έχω ακόμα μερικά. Εσύ έχεις;

- Κωνσταντίνε, είπε πάλι ο Μιχαήλ, άφησε πια αυτή την τέχνη...

Ο Κωνσταντίνος ανασηκώθηκε.

- Γιατί; ρώτησε σοβαρά.

- Μπορούμε να κάνουμε άλλη δουλειά, πολύ πιο όμορφη!... Άκουσε, Κωνσταντίνε! Σου είπα πως πήγα στο στρατόπεδο και πως ο Αυτοκράτορας μου φέρθηκε σα να είχα κάνει κάτι σπουδαίο. Μα δε σου είπα και τα παρακάτω.

- Σαν τι;

- Ο Αυτοκράτορας με διόρισε υπασπιστή του, και μου έδωσε να καταλάβω πως θα με κάνει τουρμάρχη! σαν ξαναγυρίσω στο στρατόπεδο. Είχα ζητήσει την άδεια να φύγω με τον Νικήτα, και ο Αύγουστος με φώναξε στη σκηνή του και μου είπε: «Πήγαινε πίσω αφού το θέλεις, μα να ξέρεις πως όποτε γυρίσεις, η θέση σου σε περιμένει». Και πρόσθεσε: «Δεν ξεχνώ ποτέ εκείνους που με υπηρέτησαν με αφοσίωση». Εσύ, Κωνσταντίνε, πρόσφερες περισσότερες υπηρεσίες από μένα. Σε φθάνει πια αυτή η ζωή! Και η αμοιβή σου θα είναι ακόμα μεγαλύτερη από τη δική μου.

- Σου είπε ο Αυτοκράτορας πως η υπηρεσία που κάμνομε είναι περιττή; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Όχι, απεναντίας, ομολόγησε ο Μιχαήλ. Ο Δαφνομήλης μου είπε πως, αυτή την ώρα, ένας πιστός κατάσκοπος είναι χρησιμότερος και από ένα στρατηγό ακόμα.

Ο Κωνσταντίνος χαμογέλασε.

- Και θέλεις από τώρα να ζητήσουμε ησυχία; είπε.

- Ποιος μιλά για ησυχία; Να πολεμάς με τον Αυτοκράτορα, τ' ονομάζεις ησυχία; Κοίταξε τον Βοτανειάτη, που ήταν στρατηγός της Θεσσαλονίκης, τι τραγικά που πέθανε! Δες τον Δαφνομήλη που πήρε το Δυρράχιο, τον Νικηφόρο Ξιφία που πήρε την Πρεσθλάβα. Πόσα χρόνια πολεμούν από τότε, σε βουνά και πεδιάδες!... Κι εμείς έτσι θα πολεμήσουμε, Κωνσταντίνε, μα με τ' όνομα μας, στ' ανοιχτά πια! Αχ, τι αηδία που μου φέρνει η ζωή που κάναμε ως τώρα, να κρυβόμαστε αδιάκοπα, να δειχνόμαστε άλλο από κείνο που είμαστε...

- Γιατί το βρίσκεις άσχημο, Μιχαήλ; ρώτησε ήσυχα ο Κωνσταντίνος.

- Σου το είπα, γιατί φαινόμαστε άλλο από κείνο που είμαστε, γιατί τρώμε προσβολές και ταπεινώσεις που δεν μπορούμε και δε θέλομε να εκδικήσουμε, γιατί φαινόμαστε δούλοι ταπεινωμένοι και δειλοί...

- Και αυτό είναι άσχημο; είπε σκεπτικά ο Κωνσταντίνος.

Με το κεφάλι ακουμπισμένο στο χέρι, κοίταξε μακριά, μακριά, και το βλέμμα του χάνονταν πέρα, στ' αντικρινά δάση, χωρίς να τα βλέπει.

- Μιχαήλ, είπε επιτέλους, πρέπει χωρίς άλλο να πας στο Βασιλέα. Το μέλλον σου είναι κει. Όποια υπηρεσία κι αν αναλάβεις εκεί, θα την κάνεις καλύτερα παρά τούτη που δεν την αγαπάς.

- Και συ, Κωνσταντίνε;

- Εγώ θα μείνω εδώ.

- Κωνσταντίνε!

- Εγώ θα μείνω εδώ γιατί δεν ντρέπομαι τη δουλειά μου... Βλέπεις, Μιχαήλ, εγώ νιώθω τα πράγματα αλλιώς. Δε συλλογίστηκα ποτέ αν είναι όμορφο ή άσχημο να κρύβομαι και να φαίνομαι άλλο από κείνο που είμαι. Είδα ένα έργο μπροστά μου, έργο που έπρεπε να γίνει. Είδα μιαν αποστολή που μέσον του Δαφνομήλη μας εμπιστεύθηκε ο Βασιλέας. Και την είδα χρήσιμη, αναγκαία για τον τόπο μου. Ποτέ δε μου πέρασε από το νου να σκεφθώ αν αυτό που κάνω φαίνεται όμορφο ή άσχημο για το άτομο μου, - γιατί μόνο το άτομο μου μπορεί απ' αυτό να πειραχτεί - ούτε πού μπορεί να με πάγει. Ο Βασιλέας, στη μεγάλη αυτή πάλη, έχει ανάγκη από ανθρώπους που, αφηφώντας κινδύνους και στερήσεις, να μαθαίνουν και να του λένουν τους σκοπούς του εχθρού, και να τους προλαβαίνει εκείνος. Αυτό έκανα. Αν νόμιζα πως μπορούσα αλλιώς να ενεργήσω, χρησιμότερα για το συμφέρον της πατρίδας, θα το έκανα. Αλλά δεν το βλέπω.

- Κι εκεί μπορείς να υπηρετήσεις, και να δώσεις ακόμα και τη ζωή σου ηρωικά!

- Ναι, βέβαια! Μα εκεί βρίσκει ο Αυτοκράτορας όσους θέλει. Ένας περισσότερος, ένας λιγότερος, διαφορά δεν κάνει. Εδώ είμαστε λίγοι, η δουλειά μας είναι δύσκολη. Δεν αρκεί να είναι κανείς γενναίος. Την τέχνη αυτή την ξέρομε μες καλά. Τις υπηρεσίες που μπορώ να προσφέρω εδώ, για τον τόπο μου και το Βασίλειό μου, εκεί δε θα μπορούσα να τις κάνω ποτέ!

- Κωνσταντίνε, ξέσπασε με απελπισία ο Μιχαήλ, είναι άσχημη η διπλοπρόσωπη, η δόλια τέχνη του κατασκόπου! Είναι άτιμη!

Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε όρθιος. Του φάνηκε του Μιχαήλ σαν πιο ψηλός, σαν πιο μεγάλος.

- Καμιά δουλειά δεν είναι άσχημη, όσο δεν την ασχημίζει εκείνος που την κάμνει, είπε. Άνθρωπος που εργάζεται χωρίς καμιάν οπισθοβουλία, που δίνει τη ζωή του χωρίς υπολογισμούς, ξέροντας πως τίποτα δεν έχει να κερδίσει από τη θυσία, απεναντίας μάλιστα, πως, αν ανακαλυφθεί και αν πιαστεί, σε βασανιστήρια θα τελειώσει, και όμως εξακολουθεί το έργο του, ο άνθρωπος αυτός άτιμος δεν μπορεί να είναι... Είτε κατασκοπεία ονομάσεις τη δουλειά μου, είτε τυφλή αφοσίωση στην πατρίδα, η λέξη δε με μέλει, ούτε αλλάζει την πράξη μου... Στέκω ψηλότερα από την πράξη μου, Μιχαήλ, γιατί ο σκοπός της είναι αγνός και πατριωτικός. Την αποστολή μου τη βλέπω όμορφη!... Και γι' αυτό μένω.

- Κωνσταντίνε!...

- Ναι, θα μείνω. Και το έργο μου θα το εξακολουθήσω. Και όλοι οι τίτλοι και οι βαθμοί που μπορείς ακόμα να μου υποσχεθείς στο στρατόπεδο του Αυτοκράτορα, και όλες οι δόξες, δε θα με κάνουν ν' αφήσω την αφανή, την κρυφή μου δουλειά, που την ξέρω αναγκαία και που την αγαπώ για τη μυστική της ομορφιά.

Μια στιγμή ακόμα στάθηκε, κοιτάζοντας το φίλο του. Έστερα γύρισε να φύγει. Μα το πονεμένο υπερήφανο βλέμμα του είχε πάγει στην καρδιά του Μιχαήλ. Μ' έναν πήδο σηκώθηκε και στάθηκε μπροστά του.

- Κωνσταντίνε, είπε, σε πόνεσα!...

Ο Κωνσταντίνος πήρε τα δυο χέρια του φίλου του που ήταν ακουμπισμένα στους ώμους του και τα έσφιξε με πολλή αγάπη.

- Ναι, είπε σιγά, πόνεσα βλέποντας πως είμαστε τόσο διαφορετικοί! Δεν το είχα αντιληφθεί ποτέ... Νόμιζα πως μια ψυχή μας ένωνε...

Μαζί πήραν το δρόμο του μοναστηριού, ο καθένας βυθισμένος στις σκέψεις του. Έφθασαν από το μέρος της αυλής και χτύπησαν την πόρτα. Ο πάτερ Μεθόδιος με τον Γρηγόρη τους άνοιξε.

- Καλώς τους, είπε ο πάτερ Μεθόδιος. Αργήσατε να γυρίσετε και ανησυχούσαμε. Ίσα-ίσα που κάποιος ρωτούσε για σένα, είπε του Κωνσταντίνου.

- Για μένα; Ποιος;

Με το κεφάλι έγνεψε ο καλόγερος κατά την άκρη της αυλής όπου, σ' ένα μπάγκο, ένας στρατιώτης με σημαδεμένο πρόσωπο κουβέντιαζε με άλλους δυο καλόγερους.

- Τόσα ρώτησε, που είπα πως πρέπει να είναι μεγάλος φίλος σου, πρόσθεσε ο Γρηγόρης.

- Όχι, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος, δεν είναι φίλος μου. Και χωρίς να σταματήσει ανέβηκε με τον Γρηγόρη και τον Μιχαήλ στο κελί του.

Μόλις μπήκε μέσα, έτρεξε στο παράθυρο και κοίταξε στην αυλή. Ο στρατιώτης είχε φύγει.

- Πάτερ Γρηγόρη, ξέρεις ποιος ήταν ο στρατιώτης που ρωτούσε για μένα; είπε ο Κωνσταντίνος.

- Όχι! Τον ξέρεις λοιπόν;

- Είναι ο μυστικοσύμβουλος του Ιβάτζη. Είναι εκείνος που έδειρε τον Μιχαήλ και που του έσχισα τα μούτρα του. Ο Γρηγόρης έσμιξε τα χέρια με τρόμο. Ο Κωνσταντίνος χαμογέλασε.

- Βλέπεις, Μιχαήλ είπε με κάποια λύπη, είναι ώρα να φεύγω!...

Ο Μιχαήλ δεν αποκρίθηκε.

- Και πότε λες να φύγεις; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Μόλις νυχτώσει καλά.

- Πού πηγαίνεις;

- Δεν έχω ορισμένο σκοπό. Λέω να τραβήξω κατά τον Πρίλαπο ή όπου αλλού βρίσκεται ο Ρωμανός.

- Λοιπόν θα έλθω μαζί σου ως το μισό δρόμο, είπε ο Γρηγόρης. Ύστερα θα τραβήξω για τη μονή μου, στην Πρέσπα. Εκεί θα περιμένω τον Νικήτα.

Σα βρέθηκαν οι δυο φίλοι μόνοι, ο Κωνσταντίνος σίμωσε τον Μιχαήλ.

- Πού θα σε ξαναταμώσω πάλι; ρώτησε με συγκίνηση.

- Δε θα χωριστούμε, Κωνσταντίνε.

- Μιχαήλ... σκέψου το... Εγώ θα ξαναχωθώ μέσα στους Βουλγάρους.

- Όπου κι αν πας θα σε ακολουθήσω.

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε αμέσως, τα χείλια του έτρεμαν.

- Έλα λοιπόν! είπε βαθιά ταραγμένος. Το έργο μας αξίζει τη θυσία σου!

Τη νύχτα έφυγαν και οι τρεις. Στον Ηγούμενο, που τους ρωτούσε πού πήγαιναν, αποκρίθηκαν πως ανέβαιναν στη Στρουμπίτση. Μα μόλις απομακρύνθηκαν από το μοναστήρι, κατέβηκαν πάλι στον ποταμό, πέρασαν τη ρηχοτοπιά που η Βουβή την είχε δείξει του Μιχαήλ και, από τον ίδιο δρόμο που είχαν πάρει οι Βούλγαροι, τράβηξαν κι αυτοί δυτικά κατά τον Πρίλαπο.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΔ

Ήταν νύχτα σχεδόν. Έξω το κρύο έπιανε στα κόκαλα. Όλα τα σπίτια ήταν κλειστά, και γύρω στις αναμμένες τους γωνιές οι χωρικοί μαζώνονταν να ζεσταθούν και να ετοιμάσουν το φτωχικό τους δείπνο.

Σ' ένα μικρό σκοτεινό και βρώμικο ξενώνα ενός βουλγάρικου χωριού, κοντά στο Βουτέλιο, δυο χωρικοί κουβέντιαζαν πλάγι σ' ένα μακρύ τραπέζι, αν μπορεί κανείς να ονομάσει τραπέζι τη λαδοπεριχυμένη και μουντζουρωμένη σανίδα, που στηρίζονταν σε δυο στρίποδα. Ο ένας ήταν ψηλός, με ξανθά γένια κι όμορφο ευγενικό πρόσωπο, τόσο ευγενικό που τα χωριάτικα ρούχα του φαίνονταν σαν ξένα απάνω του. Ο άλλος ήταν το εναντίον, άσχημος, κοντός, μαύρος, με πονηρά μικρά ματάκια, που στιγμή δεν έμεναν ήσυχα και που ποτέ δεν κοίταζαν κατάματα εκείνον που μιλούσε. Ήταν κουλός, και το απομεινάρι του κομμένου χεριού ήταν κρυμμένο κάτω από την κάπα του, μια πρόστυχη προβιά. Οι δυο άντρες κουβέντιαζαν χαμηλόφωνα, σκυμμένοι πάνω από τη σανίδα και, πού και πού, γύριζαν να δουν αν κανένας τους ακούει.

Στο ίδιο τραπέζι, λίγο παρακάτω κάθονταν ένας κουρελιασμένος και λασπωμένος Βούλγαρος στρατιώτης, με το πρόσωπο πεσμένο στα διπλωμένα του μπράτσα, και κοιμούνταν βαθιά. Πλάγι του, ένα αδειανό κανάτι κρασί και το χυμένο ποτήρι μαρτυρούσαν το είδος του ύπνου του. Κοντά στην αναμμένη γωνιά όπου ο ξενοδόχος μαγείρευε ξερά κουκιά για το δείπνο, κάθονταν ένας καλόγερος. Τα μακριά καστανά του γένια και τα ρούχα του ήταν κατασκοπισμένα, και η στάση του και τα μισόκλειστα του ματόκλαδα έλεγαν μεγάλη κούραση. Με βαρεμό έμοιαζε ν' ακούει τη μωρολογία του ξενοδόχου, και μόνο μ' ένα ναι κι ένα όχι αποκρίνονταν στ' ατέλειωτα ρωτήματα του, και αφηρημένα κοίταζε το δούλο του ξενώνα, ένα λιγνό παλικάρι που σιωπηλά έσχιζε ξύλα και τα έκαμνε δεμάτια.

Ένα χτύπημα ακούστηκε στην πόρτα, και όλοι γύρισαν ξαφνισμένοι. Μόνος ο μεθυσμένος στρατιώτης δεν κούνησε.

- Ποιος είναι; ρώτησε ο ξενοδόχος, χωρίς να σηκωθεί.

- Ο Δαβίδ, απήντησε απέξω μια αντρικια φωνή.

Ο ξενοδόχος έκανε νόημα του δούλου ν' ανοίξει κι ένας άντρας μπήκε μέσα και σφάλισε την πόρτα. Ήταν μεγαλόσωμος, αδύνατος, ξερός και βρώμκος, και κούτσαινε απ' τ' αριστερό του πόδι. Φορούσε στρατιωτικά, μα η φορεσιά του ήταν παλιά και λερωμένη, με μεγάλους μουντούς λεκέδες σαν από αίματα παλιά. Φορούσε μια σχισμένη κάπα χωρικού με κουκούλα, που του σκέπαζε σχεδόν όλο το κεφάλι, και το ένα του μάτι ήταν δεμένο.

- Τι είναι, Δαβίδ; ρώτησε ο ξενοδόχος.

- Δε βρήκα άλογα, αποκρίθηκε ο κουτσός.

Ο καλόγερος καθώς άκουσε τη φωνή, ανατρίχιασε, μα βαστάχθηκε και ξανακάθισε στη θέση του με τα μάτια καρφωμένα στον κουτσό. Οι δυο χωρικοί είχαν σηκωθεί κι αυτοί.

- Τι; είπε ο ξανθός. Σε όλο το χωριό δεν έχει δυο άλογα;

- Έχει, και πολλά! αποκρίθηκε ο κουτσός. Μα τα πήραν όλα οι χωρικοί και τρέξαν να δουν τη φωτιά.

- Ποια φωτιά;

- Το Βουτέλιο καίεται.

Ο χωρικός άρπαξε τα ξανθά του μαλλιά.

- Το Βουτέλιο! Το Βουτέλιο! φώναξε έξω φρενών. Και το Βουτέλιο τώρα!...

Ο κουτσός τον κοίταξε. Κάποια ειρωνική σπιθα γυάλισε στο μάτι του.

- Μην έχεις εκεί φυλαγμένα τα σιτάρια σου, πατριώτη, και κάνεις έτσι; ρώτησε.

- Όχι, αποκρίθηκε ο χωρικός γυρεύοντας να νικήσει την ταραχή του, μα έχω εκεί... συγγενείς... Φέρε μου ένα άλογο! φώναξε τινάζοντας τον ξενοδόχο από τον ώμο, και σου πληρώνω ό,τι θες! Ο ξενοδόχος κούνησε

αρνητικά το κεφάλι.

- Αν ο Δαβίδ λέγει πως δεν έχει, θα πει πως δεν έχει! αποκρίθηκε. Αυτουνού θα το δίνανε, εκεί που εμένα θα λέγανε όχι.

- Γιατί; ρώτησε ο κουλός χωρικός.

Ο Ξενοδόχος έδειξε το δεμένο μάτι του κουτσού.

- Γιατί, είπε, όλοι τον ξέρουν πως γλίτωσε, ο δύστηχος, σα να πούμε από τον Άδη, κι εκεί που ο Έλληνας δαίμονας τύφλωσε τόσες χιλιάδες, της τύχης του αυτουνού ήταν το ένα του μάτι μονάχα να του βγάλουν, και μπορεί τουλάχιστον να κερδίζει το ψωμί του με κάτι μικροδουλίτσες και θελήματα που του δίνουν όλοι για τη χώρα...

- Ήσουν στο Κλειδίον; ρώτησε ο πρώτος χωρικός με συγκίνηση.

- Και βέβαια! αποκρίθηκε ο Ξενοδόχος αντί του κουτσού. Και σα γύρισε, δεν τον γνώρισα πια, τον κακομοίρη, κι ας είναι κι εξάδελφος μου! Αναγκάστηκε να μου δείξει το δαχτυλίδι του για να τον πιστέψω.

Ο χωρικός έβγαλε ένα χρυσό νόμισμα και θέλησε να το δώσει του Δαβίδ. Αλλ' αυτός τυλίχθηκε στην κάπα του, που σκέπαζε τα δυο του χέρια.

- Χρυσάφι; είπε. Κάτι μπόλικά τα έχεις, πατριώτη. Μα δε σου έκανα τίποτα, εξακολούθησε, και δε ζητώ ψυχικά.

- Ούτε σου κάνω ψυχικά, αποκρίθηκε ο άλλος, μα θέλω να μου βρεις άλογο.

Ο Δαβίδ χαμογέλασε.

- Να με φλουρώνεις, είπε, το χατήρι σου δεν μπορώ να σου το κάνω. Μα πάρε, σα θες, οδηγό, να σε πάγει πεζή στη χώρα.

- Οδηγό; Ποιος έρχεται; ρώτησε ο χωρικός κοιτάζοντας γύρω.

- Αυτός ξέρει το δρόμο, είπε ο Δαβίδ δείχνοντας το δούλο.

- Έλα λοιπόν, είπε ο χωρικός, μα έξαφνα σταμάτησε και κοίταξε προσεκτικά το δούλο: Είσαι από δω; ρώτησε.

- Όχι!

- Από πού είσαι;

- Από μακριά, αποκρίθηκε ο δούλος με φανερή κακή θέληση. Ο χωρικός χαμογέλασε, μα το χαμόγελο του ήταν λύπη γεμάτο.

- Δε γυρεύω το κακό σου, έννοια σου, είπε σιγά. Μα μου θύμισες μια γυναίκα...

Γύρισε να βγει έξω. Ύστερα φώναξε πάλι τον Ξενοδόχο.

- Δε θέλω οδηγό, είπε, δείξε μου μόνο το δρόμο και θα πάγω μόνος, με το σύντροφο μου.

- Εύκολα θα τον βρεις, είπε ο Δαβίδ. Οι φλόγες φαίνονται μόλις γυρίσεις το λόφο.

- Ποιο λόφο; Δε με πας ως εκεί;

- Άφησε τον, το φτωχό! είπε ο Ξενοδόχος. Σε πάγω εγώ. Και γυρνώντας στο δούλο: Κοίταξε να ξυπνήσεις αυτόν το μεθύστακα, και πήγαινε τον στο στάβλο αν θέλει να κοιμηθεί. Ύστερα στρώσε του άγιου πατέρα...

Και βγήκε με τους δυο χωρικούς κι έκλεισε την πόρτα πίσω του. Ο μεθυσμένος στρατιώτης σηκώθηκε μ' έναν πήδο κι έτρεξε στο δούλο.

- Μιχαήλ, γρήγορα, ποιος είναι ο Ξανθός; ρώτησε.

- Ο Δραξάν, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ. Άκουσες τίποτα από κείνα που έλεγαν;

- Ναι, και θα τους ακολουθήσω...

Ο καλόγερος είχε σηκωθεί και, χλωμός σαν το κερί, έδειξε στους νέους τον Δαβίδ, που με το αυτί κολλημένο στην πόρτα άκουε τα βήματα που απομακρύνονταν. Έξαφνα γύρισε κι αυτός, πέταξε την κουκούλα του, σήκωσε το μαντίλι από το μάτι του κι άρπαξε τον καλόγερο στην αγκαλιά του.

- Γρηγόρη! φώναξε.

- Νικήτα! Επιτέλους!... μουρμούρισε ο παπάς. Ήταν λοιπόν αλήθεια η δική σου φωνή που με τάραξε σα μπήκες! Μα τα λόγια σου με γέλασαν.

- Δεν έπρεπε να με αναγνωρίσεις, είπε ο Νικήτας, είδα πως τaráχθηκες.

Και με το χέρι ακόμα στον ώμο του Γρηγόρη, στράφηκε ξαφνικά στους νέους.

- Τι άκουσες, Κωνσταντίνε; ρώτησε.

- Κάποια προδοσία μαγειρεύεται, μα δεν έχω καιρό να σταθώ τώρα. Θα σου στείλω μήνυμα κρυφό. Πες μου μόνο, ξέρεις ποιος είναι ο μονοχέρης;

- Ο Ρωμαίος ο Χειρότμητος, μυστικοσύμβουλος του Ρωμανού, αποκρίθηκε ο Νικήτας.

- Έχετε γεια και η Παναγία μαζί σας, είπε ο Κωνσταντίνος. Και ανοίγοντας την πόρτα χάθηκε στο σκοτάδι.

Ο Μιχαήλ θέλησε να τον ακολουθήσει, μα ο Νικήτας τον σταμάτησε:

- Μην πας, είπε. Σε παρακοίταξε ο Δραξάν και παρατήρησε την ομοιότητα σου με τη γυναίκα του. Τον Κωνσταντίνο άραγε τον είδε καθόλου στο μοναστήρι;

- Όχι, είπε ο Γρηγόρης. Γιατί ρωτάς;

- Γιατί ο Ιβάτζης έβαλε υποψίες πως ο πληγωμένος στρατιώτης της μονής ήταν ο Κωνσταντίνος ή ο Μιχαήλ, κι έστειλε έναν πιστό του να βεβαιωθεί. Κι αυτός, φαίνεται, σας είδε, εξακολούθησε γυρνώντας στον Μιχαήλ. Σας αναγνώρισε;

- Ναι! είπε ο Μιχαήλ.

- Σήμερα είδε καθόλου ο Δραξάν το πρόσωπο του Κωνσταντίνου;

- Όχι, είπε ο Γρηγόρης, αυτό μπορώ να σου το βεβαιώσω. Ο Κωνσταντίνος ζήτησε κρασί και καμώθηκε το μεθύσι πριν φθάσουν οι δυο χωρικοί.

- Καλά, είπε ο Νικήτας. Γρηγόρη, σου φέρνω νέα.

- Του πατέρα μου; αναφώνησε ο καλόγερος.

- Ναι! Είναι κάπου εδώ κοντά, σ' ένα χωριό κοντά στη Σέταινα.

- Τον είδες;

- Όχι! Τον έφερε κει ο καινούριος του αφέντης και τον είχε, φαίνεται, να δουλεύει στα χωράφια. Μα θέλησε ο πατέρας σου να ξεφύγει, και τότε τον έβαλαν στα σίδερα. Δεν μπόρεσα να βρω σε ποιο χωριό τον έχουν, μα αύριο φύγε ξημερώματα, κι όπου περνάς ρώτα. Είσαι παπάς, και ίσως σ' αφήσουν να τον δεις, εκεί που εμένα ούτε να μ' αποκριθούν δεν ήθελαν. Μην πεις μονάχα πως είσαι γιος του!

- Και το παιδί;

- Το παιδί εξαφανίστηκε, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Ο καινούριος αφέντης του Παγράτη αγόρασε, λέγει, μονάχα το γέρο. Μα κόρη δεν είχε ο γέρος.

- Πώς είναι δυνατόν; είπε ο Γρηγόρης. Μήπως δεν πληροφορήθηκες καλά...

- Ό,τι πληροφορία ήταν δυνατόν να πάρω, την πήρα. Ο κακόμοιρος ο πατέρας σου κατάφερε με άλλον παπά να στείλει μήνυμα του Αυτοκράτορα. Καθώς λοιπόν έμαθε ο Αύγουστος πως τ' ορφανό του Αργυρού βρίσκεται στα χέρια των Βουλγάρων, μ' έστειλε επίτηδες στην Αχρίδα να ρωτήσω. Μα το γέρο τον είχαν πάρει, και οι γείτονες λένε πως δεν είχε κόρη. Πήγα στη Σέταινα, ρώτησα, έφαγα τον κόσμο· κατάφερα να βρω τα ίχνη του πατέρα σου, όχι όμως της κόρης.

- Και τώρα; έκανε ο καλόγερος καταθλιμμένος.

- Τώρα εξακολουθώ να τη γυρεύω. Μα ο καλύτερος τρόπος να τη βρούμε, αν ζει ακόμα, είναι να δούμε το γέρο. Ο Αυτοκράτορας το πήρε κατάκαρδα, θέλει και καλά να βρει το κορίτσι. Του φαίνεται πως έχει υποχρέωση ν' αναθρέψει το παιδί του αξιωματικού που έδωσε τη ζωή του γι' αυτόν, και όπου περνά ρωτά ο

ίδιος.

- Πού είναι τώρα;

- Ο Αυτοκράτορας; Στο Βουτέλιο. Από κει έρχομαι. Μόλις του πήγα, στη Μοσνούπολη, την είδηση πως πέθανε ο Σαμουήλ, στη στιγμή διέταξε την αναχώρηση. Στη Θεσσαλονίκη, μόλις σταμάτησε να πάρει μαζί τον Κωνσταντίνο Διογένη, τον οποίο διόρισε Κατεπάνω του θέματος της Θεσσαλονίκης αφότου σκοτώθηκε ο Βοτανειάτης, και δρόμο πάλι. Τον εθαύμασα, το γερο-Βασιλιά μας! Καβάλα από το πρωί ως το βράδυ, ποτέ δεν παραπονέθηκε από κούραση. Σε μια προβιά κοιμάται, και τρώγει το ίδιο φαγί με τον τελευταίο στρατιώτη!... Αυτή τη φορά δεν κατέστρεψε τίποτα στο δρόμο. Θεωρεί πια την αντίσταση σχεδόν τελειωμένη και δε θέλει να πειράξει τους κατοίκους.

- Πώς! Δεν έκαψε λοιπόν το Βουτέλιο; ρώτησε ο Μιχαήλ.

- Όχι. Μόνο τα παλάτια του Γαβριήλ Ρωμανού καίει.

- Τι τρέλα να πάγει εκεί ο Δραξάν! είπε ο Γρηγόρης.

- Ναι, ήταν μεγάλη τρέλα! αποκρίθηκε ο Νικήτας. Αν ξαναπέσει στα χέρια των δικών μας, όλοι οι στρατηγοί έχουν αυστηρή διαταγή να τον σουβλίσουν, όπου κι αν τον πιάσουν...

Βήματα ακούστηκαν απέξω, συνάμα και η φωνή του ξενοδόχου μουρμουρίζοντας και βρίζοντας. Ο Νικήτας κατέβασε το μαντίλι στο μάτι του, σήκωσε την κουκούλα του, έκρυψε πάλι το χαλασμένο του χέρι κάτω από την κάπα, και κάθησε πλάγι στο τζάκι τάχα πως μισοκοιμούνταν. Ο Γρηγόρης έπεσε βιαστικά στο στρώμα που του είχε στρώσει ο Μιχαήλ. Μ' αφού έφθασε στην πόρτα, ο ξενοδόχος εξακολούθησε το δρόμο του αντί να μπει μέσα.

- Πάγει στο στάβλο, ψιθύρισε ο Μιχαήλ. Ο Γρηγόρης ανασηκώθηκε.

- Πώς βρεθήκατε όλοι εδώ μαζί; ρώτησε χαμηλόφωνα. Σαν έλαβα στο μοναστήρι το μήνυμα του Κωνσταντίνου, νόμιζα πως θα τον βρω μονάχο εδώ.

- Το είχαμε έτσι διορθωμένο, αποκρίθηκε επίσης σιγά ο Μιχαήλ. Στον Πρίλαπο σα φθάσαμε, αφού μας άφησες, δε βρήκαμε τον Ρωμανό. Είχε φύγει. Τότε υποφιαστήκαμε πως ο Αυτοκράτορας έρχεται. Πήγαμε λοιπόν στο Βουτέλιο, και ο Κωνσταντίνος μου είπε να μπω εδώ δούλος, για να βλέπω τους περαστικούς που πάνε κι έρχονται από το Βουτέλιο ενόσω εκείνος κατασκόπευε σ' όλη την περιφέρεια. Στο δρόμο απήντησε το Νικήτα κι έμαθε τη γρήγορη πορεία του Αυγούστου. Τότε σου μήνυσε να έλθεις.

- Και είσαι από καιρό εδώ;

- Είναι περισσότερο από μήνας.

- Και συ, Νικήτα;

- Δέκα μέρες. Προσπαθώ όμως να μην πολυβγαίνω με της μέρας το φως, είπε ο Νικήτας, μη με καταλάβουν καμιάν ώρα πως δεν είμαι ο τυφλωμένος εξάδελφος του ξενοδόχου.

- Και αν παρουσιαστεί έξαφνα ο εξάδελφος; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Δε θα παρουσιαστεί. Τον απήντησα εδώ κοντά, τυφλό κι ελεεινό, και τον έβαλα σ' ένα μοναστήρι που βρέθηκε στο δρόμο μου. Πλήρωςα καλή τιμή για να τον κρατήσουν και να τον περιποιηθούν όσο ζει, και ήλθα εγώ στη θέση του με τ' όνομα του, τα ρούχα του και ό,τι άλλο είχε. Και μου έδωσε ο δύστυχος ένα σωρό ευχές για το καλό που του έκανα!

- Κι ο Κωνσταντίνος;

Η φωνή και τα βήματα του ξενοδόχου ακούστηκαν πάλι που πλησίαζαν, και οι βρισιές του επίσης. Ο Μιχαήλ έτρεξε κι άνοιξε την πόρτα. Οι άλλοι δυο καμώθηκαν τους κοιμισμένους.

- Τι τρέχει, αφέντη; ρώτησε τάχα φοβισμένος ο Μιχαήλ.

- Στο διάβολο ο πόλεμος και οι στρατιώτες! φώναξε ο ξενοδόχος ξεσπώνοντας. Να! Ωραία πράγματα γίνονται! Από το λόφο φαίνονται οι φλόγες που τρώνε το Βουτέλιο! Ωραίες δουλειές θα κάνομε μεις οι φτωχοί σα χαθεί

η χώρα! Ποιος θα μας δώσει ψωμί; Όχι βέβαια ο Τσάρος, που Κύριος οίδη που γυρνά, όπως λέγανε οι χωρικοί αναμεταξύ τους!... Και τις βλέπουν, που λες, οι κυρ-χωρικοί τις φλόγες, και τους πιάνουν τα νεύρα τους. Και να σου τους έξαφνα κι αρπάξουν τα μαλλιά τους, φωνάζουν και κλαιν πως είναι τέλεια καταστροφή, και το βάζουν στα πόδια χωρίς να με πληρώσουν, οι παλιάνθρωποι! Έκανα να τους κυνηγήσω, όταν βλέπω άλλον μπερμπάντη να έρχεται. Ήταν ο στρατιώτης. Αυτός πάλι, αφού μπούχτισε κρασί τόσο που έγινε τάπα, σηκώθηκε κι έφυγε χωρίς να πληρώσει. Μα δε φταίγει αυτός! Φταις εσύ, παλιόπαιδο, που δεν τον έβαλες στο στάβλο!

- Τι φταίγω εγώ, αφέντη, αν ξέκοψε; αποκρίθηκε ο Μιχαήλ ξεφεύγοντας την κλωτσιά του ξενοδόχου.

- Τι φταις εσύ; Αμ' ποιος φταίγει; Αν τον πήγαινες στο στάβλο, όπως σου είπα, παλιόπαιδο, θάπεφτε να κοιμηθεί, στουπί καθώς ήταν! Μα τίποτα! Ούτε άχυρα δεν έστρωσες στο στάβλο!

Ο Μιχαήλ έσκυψε το κεφάλι χωρίς ν' αποκριθεί, και ο ξενοδόχος πήγε και κάθησε στη γωνιά του, κοντά στον Νικήτα, που με καλά λόγια γύρευε να τον παρηγορήσει.

- Και δε φθάνει που δε με πλήρωσαν, ξέσπασε πάλι ο ξενοδόχος, μα ο παλιάνθρωπος αυτός ο μεθυσμένος, που δεν έβλεπε μπροστά του από τόσο κρασί που κατέβασε τζάμπα, έπεσε απάνω μου εκεί που γύρευα να τον πιάσω, και μουρμουρίζοντας μεθυσμένα λόγια, τάχα πως ήμουν παιδάκι και θα με πλάγιαζε, μ' έριξε χάμω, σκέπασε το κεφάλι μου με το ρούχο μου, το έδεσε κι εγώ δεν ξέρω τι λογής, και μ' άφησε στο δρόμο πλάγι, για να κοιμηθώ, λέγει! Είδα κι έπαθα να λύσω το ρούχο! Και σα σηκώθηκα, ναι, τρέχα γύρευε! Αν τους πιάσεις! Όλοι είχαν εξαφανιστεί!

Ο Νικήτας δεν μπόρεσε να βαστάξει τα γέλια στο τέλος της διηγήσεως.

- Τι, γελάς και συ, Δαβίδ; έκανε κακιωμένος ο ξενοδόχος. Νόστιμο τάχα το βρίσκεις;

- Όχι βέβαια! είπε ο Νικήτας. Μα γιατί δεν τον έπαινες και συ στο ξύλο, έτσι μεθυσμένους που ήταν;

- Να τον πιάσω! αναφώνησε ο ξενοδόχος. Δεν πας να τον πιάσεις εσύ καμιάν ώρα; Θηρίο είναι, παιδί μου, αυτός! Μου έπιασε τα χέρια και είπα πως θα μου τάσπανε! Μια και δυο, ώσπου να πω φουντούκι, μ' έστρωσε κιόλα στο χώμα! Επειδή φορούν το σπαθί, οι μασκαράδες, θαρρούν πως ο κόσμος είναι δικός τους!

- Μην κακολογάς το σπαθί, είπε ο Νικήτας. Είμαι βέβαιος πως θάρθει πάλι να σε πληρώσει. Ωστόσο άφησε μας να κοιμηθούμε.

- Ναι, θα πληρώσει!... Τρελάθηκε! είπε ο ξενοδόχος κατσοφιασμένος και μουρμουρίζοντας και βρίζοντας μπήκε στο πλαγινό χώρισμα, ένα μικρό καμαράκι όπου είχε το στρώμα του.

Ο Νικήτας τότε σηκώθηκε, έβγαλε μερικούς οβολούς και τους έβαλε μέσα στο πεσμένο μεταλλίνο ποτήρι του Κωνσταντίνου.

- Είναι δίκαιο, ψιθύρισε γελώντας. Αρκετό κρασί σκορπίστηκε χάμω για να το πληρώσωμε του κακομοίρη.

Τυλίχθηκε στην κάπα του, σκέπασε το πρόσωπο του και ξαπλώθηκε πλάγι στο τζάκι να κοιμηθεί. Εμπρός στην πόρτα είχε σύρει ο Μιχαήλ την ψάθα που του χρησίμευε για κρεβάτι, και σε λίγο όλοι κοιμούνταν στον ξενώνα. Από τα χρόνια όμως που έκαμνε ο Νικήτας τον κατάσκοπο, ζώντας αδιάκοπα μέσα στους κινδύνους και στους εχθρούς, είχε μάθει να λαγοκοιμάται.

Πολλές ώρες είχαν περάσει, όταν ένα λαφρύ ξύσιμο στο ξύλινο παραθυρόφυλλο κίνησε την προσοχή του. Ανασηκώθηκε κι ακροάστηκε. Πάλι το ξύσιμο ακούστηκε, λαφρύ, προσεκτικό. Ο Νικήτας σηκώθηκε σιγανά και, παίρνοντας γωνιά-γωνιά, για να μην τον δει ο ξενοδόχος αν τύχαινε να είναι ξυπνητός στο πλαγινό χώρισμα, σίμωσε στο παράθυρο και με το νύχι χτύπησε το παραθυρόφυλλο τρεις φορές αραιά και ύστερα άλλες δυο απανωτά. Απέξω ακούστηκε το ίδιο σημείο.

Ακουμπισμένος στον τοίχο ο Νικήτας έστησε την προσοχή του στο κουφό βήμα που απομακρύνονταν. Και σαν έσβησε ολότελα, άνοιξε το παράθυρο όσο που να περάσει το χέρι και, πασπατεύοντας στο πεζούλι, βρήκε μια στενή ξύλινη θήκη, την πήρε, έκλεισε το παράθυρο, και προσεκτικά γύρισε στη θέση του. Εκεί, στο αμυδρό φως των μισοχωνεμένων ξύλων του τζακιού, άνοιξε τη θήκη, έβγαλε από μέσα μια περγαμινή και διάβασε:

«Φύγε ξημερώματα ανατολικά. Πρόκανε με στο Δραχάνι. Αν δε με βρεις εκεί, τράβα για τη Σέταινα. Πρέπει να σε δω. Ν.Ο.Α.». Ο Νικήτας έριξε την περγαμινή στη φωτιά, την κοίταξε ώσπου αποκάηκε, και πλάγιασε πάλι να κοιμηθεί. Μα έξαφνα κάποιος έσφιξε το χέρι του. Ήταν ο Μιχαήλ που είχε συρθεί κοντά του.

- Τι λέγει; ψιθύρισε.

- Πως πρέπει να φύγω, αποκρίθηκε επίσης σιγά ο Νικήτας. Και του ξαναείπε τα λόγια που διάβασε.

- Κάτι σοβαρό είναι. Θα φύγω ξημερώματα, σα φύγει και ο Γρηγόρης. Έχω δυο άλογα έτοιμα. Εσύ μείνε δω, και με το πρώτο μήνυμα που θα σου στείλωμε, ξεπετάξου στο Βουτέλιο και ειδοποίησε τον Αυτοκράτορα.

Και πλάγιασαν πάλι κι αποκοιμήθηκαν ως το πρωί.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΕ

Στο μεταξύ ο Κωνσταντίνος, αφού ξεφορτώθηκε τον ξενοδόχο στην άκρη του δρόμου, κυνήγησε τον Δραξάν και το σύντροφο του, που τρεχάτα κατέβαιναν κατά το Βουτέλιο. Στο μισό δρόμο όμως σταμάτησαν. Ο Δραξάν άπλωσε το χέρι κι έδειξε του συντρόφου του τα μεγάλα κτίρια, τα παλάτια του Ρωμανού με τις φλόγες που ολοένα απλώνονταν και φώτιζαν και άρπαζαν τα γειτονικά σπίτια, σκορπίζοντας βαρύ μαύρο σύννεφο στο σκοτεινό ουρανό. Έστερα, με σκυφτό κεφάλι, ο Δραξάν και ο σύντροφος του γύρισαν πίσω και πέρασαν κοντά στον Κωνσταντίνο χωρίς να τον δουν στο σκοτάδι.

- Όσο δεν ξέρω πού βρίσκεται ο Τσάρος, έλεγε ο Δραξάν, δεν καταπιάνομαι τίποτα. Πηγαίνοντας στη Σέταινα, θα σταματήσω...

Τα υπόλοιπα χάθηκαν.

Ο Κωνσταντίνος τους ακολούθησε όσο μπορούσε πιο κοντά. Μα οι δυο άντρες μιλούσαν σιγά και δεν άκουε τι έλεγαν. Μόνο τ' όνομα ενός χωριού, που έλεγαν και ξανάλεγαν, έφθασε στ' αυτιά του: «το Δραχάνι». Πολλήν ώρα πήγαιναν στο μεγάλο δρόμο. Έστερα ανέβηκαν από ένα δεντροσκέπαστο μονοπάτι, και σε λίγο έφθασαν σ' ένα ερημοκλήσι χτισμένο απάνω στο ριζοβούνι. Ο Δραξάν χτύπησε την πόρτα του κελιού που στέκονταν κολλητό στην εκκλησία, κι ένας γέρος παπάς, με αναμμένο λυχνάρι στο χέρι, τους άνοιξε.

- Οι Άγιοι Πατέρες βοήθεια σας, χριστιανοί, είπε. Τι ζητάτε;

- Να μας αφήσεις μονάχα να ζεσταθούμε και να ησυχάσομε στο κελί σου, ώσπου να ξημερώσει, αποκρίθηκε ο Δραξάν.

Ο παπάς άνοιξε διάπλατα την πόρτα και τους έβαλε μέσα. Και η πόρτα έκλεισε πάλι. Ο Κωνσταντίνος περίμενε ώσπου είδε το φως να σβήσει στο κελί, και τότε έτρεξε πίσω στον ξενώνα, χτύπησε το παράθυρο, άφησε στο πεζούλι τη θήκη, με την περγαμινή που είχε ετοιμάσει για τον Νικήτα, κι έφυγε πάλι για το ερημοκλήσι του βουνού. Η μέρα χάραζε σαν έφτασε.

Της εκκλησίας η πόρτα ήταν ανοιχτή κι ένα κεράκι έκαιε στο σκοτάδι εμπρός στην εικόνα της Παναγίας. Του φάνηκε η εκκλησία άδεια. Μπήκε μέσα αγάλια - αγάλια, πατώντας λαφριά, άναψε κι εκείνος άλλο κεράκι, το έμπηξε στο μανουάλι, προσκύνησε, κι αποτραβήχθηκε σε μια γωνιά να προσευχηθεί. Έξαφνα ανατρίχιασε. Ένας αναστεναγμός σαν αναφιλητό ακούστηκε στο βάθος της εκκλησίας. Κοίταξε, μα δεν είδε τίποτα. Λίγο - λίγο όμως το μάτι του συνήθισε στο σκοτάδι, και ξεχώρισε, στο Ιερό μπροστά, ένα αντρίκειο κορμί με το κεφάλι σκυμμένο και κρυμμένο στα χέρια. Δυο - τρεις κοιμμένες λέξεις έφθασαν στ' αυτιά του.

- Επióρκος!... μουρμούριζε ο άντρας. Συγχώρησε, ω Θεομήτορ... η δύστυχη πατρίδα μου... τη ζωή μου γι' αυτήν... και τον όρκο μου...

Ο Κωνσταντίνος αναγνώρισε τη φωνή του Δραξάν, και αναστατώθηκε η ψυχή του όλη. Του φάνηκε ιεροσυλία πως άκουε αυτός, ο εχθρός του Δραξάν, την ξεμολόγηση της θλιμμένης του ψυχής προς την Παναγία. Βούλωσε τ' αυτιά του με τα χέρια του για να μην ακούσει περισσότερα κι ακροπατώντας βγήκε από την εκκλησία.

Πυκνό και σκοτεινό ήταν το δάσος γύρω. Ο Κωνσταντίνος απομακρύνθηκε μέσα στα δέντρα, συγκινημένος και ταραγμένος ως την ψυχή. Πρώτη φορά στη ζωή του σκέφθηκε πως ο εχθρός του ήταν άνθρωπος, και μπορούσε να υποφέρει όσο κι αυτός ο ίδιος. Σκέφθηκε πως, όπως εκείνος υπηρετούσε την πατρίδα του, έτσι και ο Δραξάν για την πατρίδα του πολέμουσε, πως είχε παραβεί όρκο δοσμένο στον αντίπαλο του, πως είχε αφήσει τη γυναίκα του, τα παιδιά του, τα πλούτη και τις τιμές του Βυζαντίου, για να γυρίσει στα βουνά του και να τα διαφεντέψει.

Και ο Κωνσταντίνος θυμήθηκε τότε τα λόγια του, την περίλυπη φωνή του, όταν την παραμονή το βράδυ είχε πει του Μιχαήλ πως του θύμιζε μια γυναίκα, τη δική του βέβαια, την Ελληνίδα που έμοιαζε του αδελφού της.

Και σε λίγο, σα θα έφευγε ο Δραξάν νομίζοντας πως η νύχτα τον είχε φυλάξει από κάθε εχθρικό μάτι, δε θα έβλεπε τον Έλληνα, κρυμμένο ανάμεσα στα δέντρα, που τον παραμόνευε, που τον κυνηγούσε, που μια και μόνη σκέψη είχε, πως να τον παραδώσει στον αφέντη του, πριν προφθάσει αυτός να εκτελέσει τους σκοπούς του. Τους είχε ακούσει την παραμονή τους σκοπούς του. Ήξερε πως κάποια προδοσία ετοιμάζονταν, πως, από ένα φρούριο αυτοκρατορικό, μερικοί αξιωματικοί της φρουράς συνεννοούνταν με τον Δραξάν να σηκώσουν επανάσταση στη χώρα και να παραδώσουν στους Βουλγάρους το κάστρο που τους το είχε εμπιστευθεί ο Αυτοκράτορας. Μα τ' όνομα της χώρας δεν το είχαν πει, και πρώτα - πρώτα αυτό έπρεπε να μάθει, και να πιάσει τον Δραξάν πριν ξεσπάσει το κίνημα. Κι ενόσω αυτός τον παραφύλαγε απέξω, μέσα στην εκκλησία παρακαλούσε ο Δραξάν να του συγχωρεθεί η επιπορκία του προς τον εχθρό του. Και παρακαλούσε για την πατρίδα του, που την αγαπούσε και από τη γυναίκα του και από τα παιδιά του περισσότερο!...

Ο Κωνσταντίνος έκρυψε τα μάτια του στη χούφτα του. Πρώτη φορά αισθάνονταν την ασχήμια του πολέμου, όταν ο αντίπαλος είναι αγνός κι ευγενικός, και άλλο κακό δεν έκανε παρά να γεννηθεί σε ξένη κι εχθρική φυλή... Έπεσε στα γόνατα κι έκανε το σταυρό του, και μουρμούρισε την προσευχή που είχε αρχίσει στην εκκλησία μέσα, προσευχή που, μικρός - μικρός σαν ήταν, του την είχε μάθει η μητέρα του: «...ως και ημείς αφίεμεν τοις οφειλέταις ημών...». Και τη θυμήθηκε τη μητέρα του, όμορφη, καλή και νέα, σαν του μάθαινε, οδηγώντας το χέρι του, να κάνει το σταυρό του, και του ήλθε πάλι η παλιά νοσταλγία, η τρίσβαθη λαχτάρα για τη φωνή της, για κείνην... «Μητέρα! Μητέρα...», μουρμούρισε.

Έβγαλε από τον κόρφο του το ιερό βιβλίο, και το άνοιξε στη σημαδεμένη σελίδα όπου βρίσκονταν το «Πάτερ ημών». Ήταν ακόμα σκοτεινά κάτω από το πυκνό φύλλωμα, και σχεδόν δεν έβλεπε να διαβάσει. Αλλά στη σελίδα αυτή ξεχώριζε ένας φαρδύς μουντός λεκές από αίμα, το αίμα της μητέρας του που την είχαν σφάζει οι Βούλγαροι... Και μεμιάς ξύπνησε στο νου του η φριχτή ενθύμηση! Είδε πάλι τον πατέρα του καρφωμένο στο δέντρο με τη λόγχη του Ιβάτζη... «Α, όχι! Όχι! Συγχώρεση δεν έχει! Όχι ακόμα! Ο Ιβάτζης ζει!». Και το μίσος, απεριόριστο, ανημέρευτο, αμείλικτο, ξύπνησε μέσα του για τη φυλή όλη που έβγαλε θηρία σαν τον Ιβάτζη, σαν τον Σαμουήλ, σαν τον Βλαδισλάβ, σαν όλα εκείνα τα διψασμένα κτήνη που εκείνο το βράδυ είχαν πνίξει στο αίμα την ανυπεράσπιστη Αδριανούπολη. Και ο Δραξάν ήταν της ίδιας φυλής! Κι αυτός θα έκαμνε τα ίδια αν δεν βρίσκονταν τότε αιχμάλωτος στη Θεσσαλονίκη. «Όχι! Συγχώρεση δεν έχει! Είναι οι φυλές μας εχθρικές! Ή η μία ή η άλλη πρέπει να χαθεί!».

Όλη η αγριάδα της ψυχής του είχε ξυπνήσει μέσα του. Ο Δραξάν δεν ήταν πια ο ταπεινωμένος άνθρωπος που παρακαλούσε την Παναγία, αλλά ο σύντροφος του Ιβάτζη και ο ομόφυλος του... Ο Δραξάν βγήκε από την εκκλησία και μπήκε στο κελί, και ύστερα από λίγο ξαναβγήκε με τον Ρωμαίο, αποχαιρέτησαν τον παπά και κατέβηκαν στο μεγάλο δρόμο. Ο Κωνσταντίνος δεν τους ακολούθησε. Ήξερε πως θα πήγαιναν στη Σέταινα, άκουσε τη λέξη «Δραχάν» κι αποφάσισε να πάγει εκεί. Έκοψε δρόμο από γνωστά του μονοπάτια, αγόρασε από έναν ξυλοκόπο τη φορεσιά του, το τσεκούρι του και τα ξύλα που κουβαλούσε στη ράχη, τα φόρτωσε στη δική του και, τάχα πως ήταν ξυλοκόπος και πήγαινε να πουλήσει τα ξύλα του, τράβηξε κι αυτός για το Δραχάνι, όπου έφθασε την ώρα που βασιλεύε πια ο ήλιος.

Το Δραχάνι ήταν μεγάλο χωριό, χτισμένο στην όχθη μικρού ποταμού, με ωραία περιβόλια και πέτρινες καλύβες καλοχτισμένες, και οι χωρικοί, χωρίς να είναι πλούσιοι, ζούσαν όμως με άνεση.

Έβρεχε δυνατά. Ο Κωνσταντίνος πήγε ίσια στον ξενώνα. Σαν όλους τους ξενώνες, που δε βρίσκονταν απάνω σε μεγάλο δρόμο, ήταν κι αυτός μικρός και στενόχωρος. Το μαγειριό που ήταν συνάμα και τραπεζαρία, κι ένα - δυο άλλα δωμάτια μικρά, αρκούσαν με το παραπάνω για τους λίγους ταξιδιώτες που, αργά και που, περνούσαν από κει. Ο Κωνσταντίνος, αφού παζάρεψε και πούλησε τα ξύλα του, κάθισε κοντά στο τζάκι να στεγνώσει τα ρούχα του, και ζήτησε ψωμί κι ελιές, το φτωχικό φαγί του χωρικού. Ο Ξενοδόχος του τα έφερε μ' ένα κανάτι κρασί και κάθισε αντίκρυ του.

- Στην υγιά σου, πατριώτη, είπε γεμίζοντας το ποτήρι του Κωνσταντίνου και το δικό του, και πες μίαν ευχή να εξακολουθήσει η βροχή και να μου στείλει ο Άγιος Κύριλλος κανένα - δυο άλλους μουσαφίρηδες ακόμα.

- Δεν πάνε καλά οι δουλειές; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Στους ήσυχους καιρούς δεν πάνε καλά, αποκρίθηκε ο Ξενοδόχος. Μα τώρα τελευταία περνά κάμποσος κόσμος από δω, στρατιώτες κι αξιωματικοί, και στρατηγοί ακόμα. Ο μεγάλος δρόμος είναι, λέγει, στα χέρια των Ελλήνων;

- Έτσι φαίνεται, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Περνούν, λες, και στρατηγοί; Πού πάνε;

- Φεύγουν από το Βουτέλιο.

Ο Κωνσταντίνος καμώθηκε τον ανήξερο.

- Γιατί; ρώτησε.

- Δεν ξέρω. Μα γίνηκαν τις προάλλες μάχες στην Εγνατία οδό και ο Βασιλέας των Ελλήνων πήγαινε στο Βουτέλιο, και όλοι έτρεχαν να το διαφεντέψουν. Τώρα όμως γυρνούν πίσω. Θα πει πως έπεσε το Βουτέλιο. Τρεις μεγάλοι στρατηγοί πέρασαν από δω και πήγαιναν στα Μογλενά βιαστικά και γρήγορα.

- Ποιοι στρατηγοί;

- Πρώτα ο Ηλίτζης¹, ύστερα ο Κασκάνος με τον Ιβάτζη.

- Και πήγαιναν όλοι στα Μογλενά;

- Δεν ξέρω...

Λαφρύς χτύπος στην πόρτα τον διέκοψε. Σηκώθηκε και μισοάνοιξε.

- Τι θες, κορίτσι μου; ρώτησε, κι εξακολούθησε: Θέλεις να μου πουλήσεις κανένα πανέρι; Όχι;... Δε σε μέλει; Θεε να μπεις μέσα;

Καμιά απάντηση δεν ακούονταν, και ο Ξενοδόχος εξακολουθούσε:

- Βρέχει έξω; Και κρυώνεις, ε;

Ο Κωνσταντίνος πετάχθηκε από τη θέση του.

- Ποια είναι; Ποια είναι; Φέρ' την μέσα, φώναξε κι έτρεξε στην πόρτα και την άνοιξε ολόκληρη.

Μπροστά του στέκονταν η Βουβή, με τα μαλλιά της ξέπλεκα και μουσκεμένα από τη βροχή. Ήταν φορτωμένη πανέρια καλαμένια, μεγάλα και μικρά, σαν που πλέκουν οι χωρικοί, και τα μεγάλα μαύρα μάτια της, με τη λαφιασμένη τους έκφραση, έλαμπαν ολοφώτεινα στο πρόσωπο της. Ο Κωνσταντίνος την τράβηξε μέσα και την έφερε μπρος στη φωτιά.

- Σε ξαναβρίσκω επιτέλους! είπε χαρούμενα. Και δεν μπορείς πια να μου ξεφύγεις σαν την άλλη φορά...

Μα η Βουβή τράβηξε το χέρι της από τα δικά του, και γυρνώντας στον Ξενοδόχο με το δάχτυλο σχεδίασε στο στήθος της ένα σταυρό. Ο Ξενοδόχος την κοίταξε χωρίς να καταλαβαίνει.

- Τι θες, κορίτσι μου; ρώτησε με κάποια ανυπομονησία.

Πάλι με το δάχτυλο η Βουβή σχεδίασε ένα σταυρό στο στήθος της και με το δεξί χέρι, ενώνοντας τον αντίχειρα με το τέταρτο δάχτυλο, έκανε πως ευλογούσε.

- Δεν καταλαβαίνω! Δεν καταλαβαίνω! φώναξε ο Ξενοδόχος.

- Εγώ κατάλαβα! αναφώνησε ο Κωνσταντίνος. Γυρεύεις παπά;

- Ναι, έκανε με το κεφάλι η Βουβή.

- Γυρεύεις παπά; Τι να τον κάνεις; ρώτησε γελώντας ο Ξενοδόχος. Μήπως έχεις σκοπό να παντρευθείς; Και δεν πας στην εκκλησία να τον βρεις τον παπά;

Η Βουβή έκανε νόημα «όχι».

- Δεν τον θέλεις αυτόν; Θέλεις τι;... Να έλθει εδώ; Τι λες, κορίτσι μου;

Ο Κωνσταντίνος παραμέρισε τον Ξενοδόχο και ρώτησε τη Βουβή:

- Δε θέλεις τον παπά του χωριού... Είναι, λες, ένας εδώ; Στον Ξενώνα; και γυρνώντας στον Ξενοδόχο: Είναι δω κανένας παπάς;

- Ήταν, είτε ο Ξενοδόχος. Έφθασε κοντά το μεσημέρι κι έφαγε δω, μα δε στάθηκε καθόλου να ξεκουραστεί, αν κι έρχονταν από μακριά. Και το ζώο του ήταν κατακουρασμένο.

- Και πού πήγε; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Γύρευε κάποιον, θαρρώ, και γύρισε κάμποσα σπίτια της γειτονιάς, και βλέποντας τα γνεψίματα της Βουβής: Έτσι είναι; ρώτησε. Αυτόν γυρεύεις; Ε, λοιπόν ύστερα έφυγε από το χωριό.

- Και πού πήγε; Ξέρεις; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Όχι, δεν ξέρω, αποκρίθηκε ο Ξενοδόχος.

Η αγωνία που γέμιζε τα μάτια της Βουβής συγκίνησε τον Κωνσταντίνο.

- Αυτόν τον παπά γυρεύεις; τη ρώτησε.

Η Βουβή έγνεψε πάλι καταφατικά. Και τόσο παρακαλούσε το βλέμμα της, που δεν του έκαμνε καρδιά να την αφήσει χωρίς παρηγοριά στη μοναξιά της.

- Έννοια σου, της είπε, θα τον βρούμε και γυρνώντας στον Ξενοδόχο: Δεν μπορείς άραγε να μάθεις από τους γειτόνους πού πήγε;

Μα την ίδια ώρα κάποιος χτύπησε δυνατά την πόρτα κι ο Ξενοδόχος έτρεξε κι άνοιξε. Ένας κουρελιασμένος, κουτσός, τυλιγμένος στην κάπα του, και με την κουκούλα βαθιά κατεβασμένη στο πρόσωπο, μπήκε μέσα κι έκλεισε την πόρτα... Ο Κωνσταντίνος από τα ρούχα αναγνώρισε τον Νικήτα.

- Τι θέλεις; είπε δυσαρεστημένα ο Ξενοδόχος. Τράβα παρακάτω, χριστιανέ, ζητιάνους δε θέλω εδώ πέρα.

- Τι; είπε ο κουτσός. Έτσι δέχεσαι τους δυστυχισμένους αδελφούς σου, που στον πόλεμο έχασαν και το φως και την υγεία τους;

Και παραμερίζοντας τον, σίμωσε τον Κωνσταντίνο που στέκουνταν πλάγι στο τζάκι:

- Κάνε μου θέση, παλικάρι, είπε. Βρέχει έξω κατακλυσμός και μούσκεψα... - και κρυφά μουρμούρισε: Έλα έξω, έχω να σου πω!

Η Βουβή καθώς άκουσε τη φωνή του ανατρίχιασε. Έριξε μια ματιά του Κωνσταντίνου και πάλι του κουτσού, και τρομαγμένη αποτραβήχθηκε στην πόρτα. Μα ο Ξενοδόχος έτρεξε κι άρπαξε τον κουτσό από την κάπα του.

- Όχι, όχι! Δεν κάνει να μείνεις εδώ! είτε θυμωμένα. Σαν θες, πήγαινε στο στάβλο να καθήσεις! Γέμισες τον κόσμο νερά! Φύγε από δω! Ο Ξενώνας μου δεν είναι για τα κουρέλια σου.

Και με τις σπρωξιές τον έβγαλε έξω.

- Έτσι μεταχειρίζεσαι τους αδελφούς σου που έχασαν το φως και την υγεία τους στον πόλεμο... φώναξε ο Νικήτας κάμνοντας πως θέλει ν' αντισταθεί, μα μια τελευταία σπρωξιά του Ξενοδόχου τον έριξε στα σκαλοπάτια και η πόρτα έκλεισε.

- Τι κακό είναι αυτό! είπε με μεγάλες χειρονομίες ο Ξενοδόχος. Γέμισε ζητιάνους ο τόπος, και νομίζουν πια πως άλλη δουλειά δεν έχουμε παρ' αυτούς να φροντίζομε! και βλέποντας τη Βουβή, που ακουμπισμένη στον τοίχο κοίταζε μ' επιμονή τον Κωνσταντίνο: Πήγαινε και συ στο καλό, κορίτσι μου! της είπε με παραξενιά. Βλέπεις πως δεν μπορώ τίποτα να σου πω για τον παπά σου.

Η Βουβή δε στάθηκε πια να ζητήσει βοήθεια του Κωνσταντίνου. Άνοιξε την πόρτα και βγήκε έξω χωρίς να κοιτάξει πίσω της. Δε σου 'κανε τίποτα το κορίτσι, είπε αγανακτισμένος ο Κωνσταντίνος. Γιατί το έδιωξες;

- Μα τι να του κάνω; αποκρίθηκε ο Ξενοδόχος.

- Να το βοηθήσεις! είπε ο Κωνσταντίνος και σηκώθηκε κι άνοιξε το παράθυρο: Το έβγαλες στο δρόμο με τέτοια βροχή, το άμοιρο! Δεν το λυπήθηκες; Θα πάγω εγώ να βρω τον παπά. Πες μου μόνο πού κάθεται το κορίτσι;

- Η Βουβή; έκανε ο Ξενοδόχος και τον πήραν τα γέλια. Να, κάθεται δω, στο στάβλο, στο δάσος, σε κανένα χαντάκι, όπου θέλεις.

- Πώς, δεν έχει σπίτι;

- Όχι βέβαια! Από μικρό παιδί γυρνά έτσι όλη τη Μακεδονία. Πότε στο ένα μέρος βρίσκεται, πότε στο άλλο. Δεν είναι Βούλγαρος, θαρρώ, που να μην ξέρει τη Βουβή. Και όλοι τη βοηθούν, γιατί είναι καλό κορίτσι και υποχρεωτικό.

- Μα από πού είναι; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Κανένας δεν ξέρει. Πολύ συχνά έρχεται δω, ύστερα πάλι λείπει για μήνες. Σε κανένα δε δίνει λογαριασμό πού πηγαίνει. Κάποτε πλέκει πανέρια και τα πουλά, άλλη φορά μαζεύει κουκουνάρες ή ξερά ξύλα στο δάσος, και της τα παίρνομε για μερικές φόλεις. Με αυτά ζει.

Συλλογιόμενος βγήκε έξω ο Κωνσταντίνος. Στη γωνιά του σπιτιού βρήκε τον Νικήτα και τον ρώτησε αν είδε το κορίτσι που βγήκε από τον Ξενώνα.

- Μίλα βουλγάρικα, είπε ο Νικήτας, είναι επικίνδυνα εδώ τα ελληνικά. Ναι, τη Βουβή την είδα, και με είδε και αυτή και με κοίταξε καλά - καλά.

- Και πού πήγε;

- Δεν ξέρω. Μα φύγε τώρα, πήγαινε κει, είπε ο Νικήτας γνέφοντας με τα φρύδια κατά ένα δασωμένο λόφο έξω από το χωριό, και τώρα έρχομαι κι εγώ. Κάλιο να μη μας δουν μαζί αυτοί που έρχονται.

- Ποιος έρχεται;

- Πήγαινε τώρα, και σου λέγω σαν έλθω στο λόφο.

Χωρίς να ζητήσει άλλη εξήγηση, πήρε ο Κωνσταντίνος το δρόμο του κι ανέβηκε στο βουνό. Ήταν βαριά η καρδιά του και δεν ήξερε γιατί.

- Φταίγει η βροχή, σκέφθηκε.

Και κοίταξε τα μαύρα σύννεφα που κατρακυλούσαν ψηλά από πάνω του. Θέλησε να σκεφθεί κάτι άλλο, μα η καρδιά του ήταν γεμάτη από παλιούς πόνους, ενθυμήσεις παλιές των παιδικών του χρόνων, και σ' όλες τις περασμένες αγαπημένες εικόνες, αδιάκοπα ανακατώνουνταν τώρα και τα μαύρα τρομαγμένα μάτια της Βουβής.

- Γιατί άραγε; μουμούρισε. Πότε την Ξαναείδα;

Και πάλι με τη μορφή της θυμήθηκε έξαφνα το γλυκό μουμούρισμα του νερού, που σιγαλά τρέχει ανάμεσα στα χαλίκια. Μπήκε στο δάσος και κάθισε από κάτω από έναν πυκνό πλάτανο, που τον προφύλαγε κάπως από τη βροχή κι εκεί περίμενε. Από τη θέση του έβλεπε, χωρίς να φαίνεται, τον κυριότερο δρόμο του χωριού που περνούσε μπρος στον Ξενώνα.

Σε λίγο είδε έναν καβαλάρη με πλούσια στολή Βουλγάρου στρατηγού που πήγαινε κατά τον Ξενώνα, και την ίδια ώρα άλλος Βούλγαρος στρατιώτης, με περικεφαλαία και χλαμύδα, ξεπρόβαλε από τη γωνιά ενός σπιτιού και τον εσίμωσε. Ο καβαλάρης σταμάτησε το άλογο του και κάτι ρώτησε. Ο στρατιώτης με το χέρι έδειξε τον Ξενώνα. Αντάλλαξαν μερικά λόγια, ύστερα ο καβαλάρης εξακολούθησε το δρόμο του, κι ο άλλος τράβηξε για το λόφο.

Ο Κωνσταντίνος είχε σηκωθεί όρθιος και, στηριγμένος στον πλάτανο, σκυμμένος εμπρός, κοίταζε τους δυο άντρες με άφραστη συγκίνηση. Από το αγέρωχο ύφος του καβαλάρη είχε αναγνωρίσει τον Ιβάτζη. Και ο στρατιώτης με την περικεφαλαία ήταν ο Νικήτας. Τόση ήταν η συγκίνηση του, τόσο δυνατά χτυπούσε η καρδιά του, που δεν άκουσε τα κλαδιά που έτριζαν, και δεν είδε τη Βουβή που τον έτρωγε με τα μάτια σφίγγοντας το στήθος της για να συγκρατήσει την καρδιά της που σπούσε. Ο Νικήτας ανέβαινε γοργά, με μεγάλα βήματα, πηδώντας σαν κασίικι από πέτρα σε πέτρα, αποφεύγοντας το γλιστερό από τη βροχή μονοπάτι. Έφθασε απάνω, είδε τον Κωνσταντίνο κι έτρεξε κοντά του.

- Λέγε γρήγορα, του είπε βουλγάρικα, ρίχνοντας εδώ κι εκεί διαπεραστικές ματιές ανάμεσα στα δέντρα. Βιάζομαι να ξαναφύγω. Όπου κι αν είναι φθάνει ο Δραξάν με τον Ρωμαίο...

- Πού βρήκες τη στολή σου; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Τη φορούσα κάτω από τα κουρέλια μου, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Είναι περιττό πια να κάμνω το ζητιάνο. Ο Ασάν δε φοβάται τίποτα εδώ. Έριξα τα κουρέλια μου στο νερό και τα πήρε το ποτάμι. Πέρασες από το Βουτέλιο;

- Όχι, είπε ο Κωνσταντίνος, ο Δραξάν δε θέλησε να πάγει ως εκεί. Σα βεβαιώθηκε πως ο Αυτοκράτορας έκαμε την πόλη, γύρισε πίσω.

- Καλά. Να πας εσύ τώρα αμέσως στη Σέταινα και να βρεις τον Τσάρο που είναι κει. Πες του πως ο Αυτοκράτορας των Ελλήνων στέλνει δυο στρατηγούς, με σημαντική δύναμη να πάρουν τον Πρίλαπο και το Στύπειον, κι εξήγησε του πως είναι ανάγκη να τρέξει ευθύς να διαφεντέψει τα φρούρια...

- Σουτ! έκανε ο Κωνσταντίνος. Κάτι έτριξε.

Οι δυο άντρες ακροάστηκαν. Τίποτα δεν κούνησε.

- Πάμε στ' ανοιχτά, μουρμούρισε ο Νικήτας, τα δέντρα είναι πάντα επικίνδυνα...

Και βγήκαν από το δάσος και κάθισαν παρακάτω, στην ξέσκεπη πλαγιά του λόφου.

- Γιατί πρέπει να τα πω αυτά του Ρωμανού; ρώτησε σιγά ο Κωνσταντίνος.

- Θα τα μάθει που θα τα μάθει, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Έφυγαν από χθες τα ελληνικά σώματα κι έρχεται αγγελιοφόρος να ειδοποιήσει τον Ρωμανό. Καλό είναι να τα μάθει από σένα πρώτα. Έπειτα είναι ανάγκη να τον απομακρύνουμε από δω τώρα, αν μαγειρεύεται καμιά προδοσία. Τι έμαθες γι' αυτή τη δουλειά;

- Πολλά και τίποτα, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Ο Δραξάν συννενοείται μ' ένα - δυο αξιωματικούς της φρουράς, μα δεν είναι ακόμα βέβαιος πως τους έχει από το μέρος του, και γυρεύει να κερδίσει καιρό. Όλοι όμως οι κάτοικοι είναι, φαίνεται, έτοιμοι να σηκωθούν.

- Ποιοι κάτοικοι; Σε ποιο φρούριο γίνονται αυτά;

- Δε μπόρεσα να μάθω! Το ανέφεραν πάντα με τη λέξη φωλιά, και συστηματικά απέφυγαν να πουν τ' όνομα.

- Πρέπει να μάθεις, αν δεν καταφέρω εγώ να το μάθω.

- Γι' αυτό ήλθα εδώ, είπε ο Κωνσταντίνος. Και πήγα στον ξενώνα όπου θα έλθει ο Δραξάν με τον Ρωμαίο τον Χειρότμητο. Γιατί μ' έβγαλες από μέσα;

- Γιατί έρχονταν ο Ιβάτζης και δεν πρέπει να σε δει. Σας γυρεύει σένα και τον Μιχαήλ, από καιρό. Έμαθε πως είσαι δω κάπου, κι έχει βάλει ανθρώπους να σε βρουν. Ώστε πρόσεχε! Αν πας στη Σέταινα δε θα σε δει, γιατί αυτός πάγει τώρα στην Αχρίδα, και μου παρήγγειλε να πάγω μπροστά. Θα τραβήξω ως το Βουτέλιο να δω τον Αύγουστο, και ύστερα, αν μπορέσω, θα έλθω στη Σέταινα όπου θα βρω τον Γρηγόρη. Αν όμως δεις την ανάγκη, να φύγεις εσύ από τη Σέταινα, μη με περιμένεις. Εδώ παίζεται μεγάλο παιχνίδι. Κάνε κατά την κρίση σου. Έχει γεια, Κωνσταντίνε...

Οι δυο άντρες αποχαιρετήθηκαν και χωρίστηκαν. Ο Νικήτας γύρισε κατά την Εγνατία οδό, και ο Κωνσταντίνος από άλλο δρόμο, αποφεύγοντας το χωριό, κατέβηκε το ποταμάκι, μπήκε στα νερά, πέρασε αντίκρυ, χώθηκε στο δάσος, και από κει πήρε από τα μονοπάτια του βουνού και τράβηξε για τη Σέταινα.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΣΤ

Κατεβαίνοντας από το λόφο, ο Κωνσταντίνος δεν παρατήρησε μια σκιά, που από δέντρο σε δέντρο ξεγλιστρώντας, τον ακολούθησε ως κάτω. Ούτε την είδε που κατέβαινε στο ποτάμι πίσω του, μισοκρυμμένη στα ψηλά καλάμια της ακροποταμιάς, μπήκε στο ποτάμι, και πέρασε στην αντικρινή όχθη. Δεν την είδε που τον παραμόνευε να μπει στο δάσος που απλώνονταν πέρα στο βουνό, για να χωθεί ύστερα και κείνη πίσω του, μια λιγνή κοριτσίστικη σιλουέτα που στο βραδινό μούχρωμα γίνονταν ένα με τους χίλιους κορμούς των δέντρων.

Κάμποση ώρα τον ακολούθησε η Βουβή. Όταν όμως τον είδε ν' ανεβαίνει το βουνό και να παίρνει τα γνωστά της μονοπάτια που πήγαιναν στη Σέταινα, την πλούσια αυτή βουλγάρικη αποθήκη όπου φύλαγαν οι Τσάροι τα γεννήματα τους, όταν βεβαιώθηκε πως πήγαινε το παλικάρι να εκτελέσει του Ασάν τις διαταγές, τότε η Βουβή ακούμπησε στον κορμό ενός δέντρου και ξέσπασε σε αχαλίνωτα κλάματα. Έκλαιγε, έκλαιγε, σα να σπούσε η καρδιά της. Την έπνιγε το αναφιλητό, κι έσφιγγε τα χέρια της στο στόμα, για να πνίξει το παράπονο, μην ακουστούν οι στεναγμοί της, μην τους ακούσει και κείνος στο σιωπηλό δάσος, μη γυρίσει πίσω, μην τη δει και τη ρωτήσει και τον κοιτάξει πια στα μάτια, το παλικάρι της, τον ήρωα, το είδωλο που γκρεμίστηκε και τσακίστηκε κι έγινε θρύμματα στη λάσπη... Έκλαιγε, έκλαιγε. Και βυθισμένη στην απελπισία της δεν ένιωθε την ώρα που περνούσε και το σκοτάδι που έπεφτε λίγο - λίγο στο δάσος. Μαζί όμως με το σκοτάδι έπεσε και η νυχτιάτικη δροσιά, και το κρύο την έπιασε στα κόκαλα. Ανατριχίλα χύθηκε σ' όλο της το κορμί. Ανασηκώθηκε, κοίταξε γύρω και, στα σκοτεινά, γύρεψε το μονοπάτι της. Τρεχάτη πήρε το δρόμο της μες στο δάσος που, από τον καιρό που πήγαινε κι έρχονταν στα μέρη εκείνα, σα σπίτι της πια το γνώριζε, με όλες τις γωνιές και τους κρυψώνες του.

Από ρεματιές και κάμπους, έφθασε στη λαγκαδιά όπου βρίσκονταν το χωριό της, την ώρα που το φεγγάρι έγερνε πια να κρυφθεί πίσω από το βουνό. Δέκα - δώδεκα ξύλινα καλύβια, χτισμένα εδώ κι εκεί απάνω στη βουνοπλαγιά, ήταν το χωριό της. Η Βουβή πήδηξε πάνω από ένα φράχτη, και χωρίς κρότο ζύγωσε στη μεγαλύτερη καλύβα. Πήγε ίσια σε μια τρύπα, ανοιγμένη χαμηλά στον τοίχο, παραμέρισε κάτι χαμόκλαδα που τη σκέπαζαν και, λύνοντας τη μακριά μάλλινη ζώνη της, την έδεσε σ' ένα κλαδί. Ύστερα χόθηκε σαν ερπετό στην τρύπα, πιάστηκε στη ζώνη και ξεγλίστρησε ως κάτω, σ' ένα στενό υπόγειο, με τοίχους και πάτωμα χωματένια, που βρωμούσαν σαπίλα από την υγρασία και τη μούχλα. Σε μια γωνιά, κουβαριασμένος απάνω σε κάτι σαπισμένα άχυρα, κοίτονταν ένας γέρος. Τα πόδια του ήταν δεμένα με αλυσίδα στερεωμένη στον τοίχο. Πλάγι του δυο μυλόπετρες ήταν πεσμένες στο χώμα. Το αναίματο κι αδύνατο πρόσωπο του, από τη φοβερή του τη γλωμάδα μόλις ξεχώριζε ανάμεσα στα κάτασπρα μαλλιά του. Και κάτω από τα κουρέλια, το σώμα του, σκελετός μονάχος, έτρεμε από το κρύο και τη θερμιά. Με το λαφρύ κρότο που έκανε η Βουβή, ο γέρος άνοιξε τα μάτια κι αναγνώρισε τη μορφή της που ξεχώριζε, κρεμασμένη εμπρός στην τρύπα.

- Παιδάκι μου!... μουρμούρισε ελληνικά.

Η κόρη πήδησε κάτω, και ψάχνοντας έφθασε κοντά του, έριξε τα χέρια της γύρω στο λαιμό του, και μαζεύτηκε στην αγκαλιά του, σαν που μαζεύεται ένα φοβισμένο πουλάκι κάτω από τη φτερούγα της μάνας του. Ο γέρος την έσφιξε στο στήθος του, χαϊδεύε τα μαλλιά της με άφραστη αγάπη και τα σκέπασε φιλιά.

- Κόρη μου... μουρμούρισε, παιδάκι μου... αγαπημένο μου... Ακούμπησε το κεφάλι της στο στήθος του κι έμεινε ακίνητη, με τα μάτια κλειστά.

Μ' από τα χρόνια που τη γνώριζε, ο γέρος είχε μάθει να διαβάσει στην ψυχή της. Την έσφιξε δυνατότερα στην αγκαλιά του και ακούμπησε το χέρι του στο σκυμμένο της κεφάλι.

- Τι τρέχει; ρώτησε. Η καρδιά σου είναι μαύρη.

Ένα αναφιλητό της ξέφυγε, έκρυσσε το πρόσωπο στα χέρια της και ξανάσπασε στα κλάματα. Ο γέρος εξακολουθούσε να χαϊδεύει μαλακά τα μαλλιά της.

- Το βλέπω, παιδάκι μου, το ξέρω πως πονείς, είπε με ήσυχη κατάβαθη λύπη. Πες μου τι έχεις.

Δε σήκωσε το κεφάλι της, ούτε κούνησε. Έκλαιγε, έκλαιγε, κι ο γέρος χάιδευε τα σγουρά της, και τα δάκρυα της άνοιγαν πληγές στη δική του την καρδιά. Και ο πόνος της τον βασάνιζε.

- Μην κλαις, παιδούλα μου, μην κλαις, αγάπη μου... έλεγε σιγά-σιγά. Κάλιο να μου μπήξεις ένα μαχαίρι στις σάρκες μου παρά έτσι να με πληγώνεις με τα δάκρυα σου... Παιδί μου... μικρή μου, τι έχεις; Πες μου το!

Με κοιμένη φωνή μουρμούρισε η κόρη:

- Παππού... είναι αλήθεια...

- Αχ, όχι! έκανε ο γέρος με πόνο. Όχι, παιδί μου! Πες πως δεν είναι έτσι!

- Είναι αλήθεια, παππού! Τον άκουσα με τ' αυτιά μου... και τον είδα!...

Ο γέρος έβγαλε ένα βαθύ αναστεναγμό.

- Θεέ μου... μουρμούρισε, έπρεπε να ζήσω κι αυτό να το δω;

Σιγά, χωρίς να σηκώσει το πρόσωπο από τα χέρια της, η κόρη εξακολούθησε:

- Δεν ήθελα να το πιστέψω... έλεγα πως δεν καταλαβαίνω, πως κάνει το φίλο του Ασάν, μα πως ήταν πιστός!

Δεν ήθελα, δεν μπορούσα να πιστέψω πως ήταν...

Η φωνή της έσβησε.

- Προδότης... Όχι! Είναι αδύνατο! αναφώνησε ο γέρος. Όλα μπορώ να τα παραδεχθώ, για όλους να το πιστέψω, ακόμα και για μένα πως μπορούσα να γίνω προδότης! Ο γιος όμως του Κρηνίτη, το υπερήφανο εκείνο αγόρι που γνώρισα, που μπροστά μου ορκίστηκε εκδίκηση απάνω στο σταυρό, ποτέ! Όχι! Δεν το πιστεύω!

Έκλαιγε η κόρη πνιγμένη στους λυγμούς, και ο γέρος δεν έβρισκε πια δύναμη ούτε να την παρηγορήσει ούτε καν να τη χαϊδέψει. Και πέρασε πολλή ώρα. Και βασίλεψε το φεγγάρι, και το σκοτάδι χύθηκε πυκνό στο υγρό κατώγι.

- Κόρη μου, είπε στο τέλος ο γέρος, και η φωνή του μαρτυρούσε τη μεγάλη κούραση και την αποθάρρυνση της ψυχής του. Αλεξία, παιδί μου, πες μου τι άκουσες, τι είδες, τι σ' έκανε να πεις για βέβαιη μια τέτοια βαριά κατηγορία! Τον είδες, λες;

- Ναι! Σήμερα... αποκρίθηκε η κόρη χωρίς να σηκώσει το κεφάλι.

- Πού τον είδες; Πες μου, πού τον βρήκες;

- Γύρευα τον παπά... έναν παπά που είχε πάγει στον ξενώνα...

- Τι παπά; διέκοψε ο γέρος με κοιμένη φωνή.

- Έναν παπά... που σε γύρευε...

- Εμένα;

- Ναι... το γερο-Παγράτη...

Ο γέρος την έσφιξε λίγο δυνατώτερα στο στήθος του.

- Λέγε, ψιθύρισε και η ανάσα του έρχονταν γρήγορη, δύσκολη, κοιμένη.

- Ήταν ο Γρηγόρης, είπε η Αλεξία. Τον αναγνώρισα από κείνα που μου είπαν όσοι τον είδαν. Ήταν όπως τον περιγράφεις εσύ, με καστανά μακριά γένια.

- Λέγε, επανέλαβε ο γέρος.

Η κόρη έριξε τα χέρια της γύρω στο λαιμό του.

- Δεν τον βρήκα, παππού! είπε με καημό.

- Είχε φύγει;

- Ναι!

Ο γέρος βαρυστέναξε. Λίγη ώρα δε μίλησαν.

- Πες μου, είπε πάλι ο γέρος, και στη σιγανή φωνή του έτρεμε όλη η θλίψη της ψυχής του, πού είδες τον Κωνσταντίνο;

- Ήταν στον ξενώνα.

- Σε αναγνώρισε;

- Ναι! Αμέσως.

- Και του μίλησες;

- Όχι! Σου είπα πως δε θα του πω ποια είμαι, παρά σα βεβαιωθώ πως είναι άξιος του πατέρα του. Μα τώρα!...

- Μου είπες πως του είχες μιλήσει!

- Ναι, μια φορά. Ήταν τότε που τον εσαΐτεψαν οι στρατιώτες του Βοτανειάτη, τότε που πίστεψα πως αλήθεια για την πατρίδα δούλευε. Τότε του μίλησα, τον φώναξα, ήθελα να τον ξυπνήσω πάλι στη ζωή! Μα ήταν αναίσθητος... δε μ' άκουσε. Αχ! Τι κακό που μου έκανε τότε, σαν είδα τον Μιχαήλ να τον σηκώνει μαζί με τον Ασάν! Ξέσπασε η Αλεξία πνιγμένη στους λυγμούς. Λες και παρουσιάζεται σα βρικόλακας μπροστά μου, ο Βούλγαρος, για να μου σπάσει την καρδιά, μόλις γεννηθεί μέσα μου η παραμικρή ελπίδα! Έτσι και την αυριανή, σαν είδα εκείνον τον καλόγερο με τα καστανά γένια, και τον πήρα για τον Γρηγόρη, γιατί σου έμοιαζε τόσο, και είπα πως σε λυπήθηκε πια ο Θεός και θα σου τον έφερνα στη φυλακή σου! Τίποτα! Από τα πρώτα λόγια, μόλις έμαθε πως ο Ιβάτζης ήταν εκεί κοντά, ευθύς ρώτησε για τον Ασάν, τον υπασπιστή του Σαμουήλ, πάντα για τον Ασάν! Και πείστηκε πως δεν ήταν ο Γρηγόρης! Έτσι κι εκείνη τη μέρα, που έγραψα στο χώμα για τον Μιχαήλ την πληροφορία πως ο Ιβάτζης πήγε στον Πρίλαπο, και τρεχάτη γύρισα στην καλύβα για να μη με ανακαλύψει. Από μακριά, στην είσοδο, είδα έναν άντρα. Ήταν ο Ασάν!... Και πέρασε ώρα, και ήλθε ο Μιχαήλ, και μίλησαν κρυφά... Αχ, Θεέ μου! Θεέ μου!

- Μην κλαις έτσι, κόρη μου... έκανε ο γέρος, κι όμως και τα δικά του χείλια έτρεμαν, και δυο κόμποι κατακύλησαν από τα μάτια του κι έπεσαν στο σκυμμένο της κεφάλι. Μην κλαις παιδάκι μου! Μην κάνεις έτσι!... Όλ' αυτά τα ξέρω, κόρη μου, μα δε με πείθουν! Και συ που τα είδες και τα ήξερες, δεν ήθελες να πιστέψεις το κακό! Γιατί τώρα πιστεύεις;

- Γιατί τον είδα, παππού!

- Τον Κωνσταντίνο ή τον Ασάν;

- Και τους δυο. Ήταν μαζί.

- Αυτό δε θα πει τίποτα!

- Τους άκουσα! είπε η Αλεξία.

- Τι άκουσες;

- Άκουσα τον Ασάν που του έλεγε να πάγει στη Σέταινα, να ειδοποιήσει ευθύς τον Ρωμανό πως ο Αυτοκράτορας στέλνει στρατό στο Στύπειον και στον Πρίλαπο.

- Δε θα πάγει ο Κωνσταντίνος! φώναξε ο γέρος. Δε θα πάγει! Είμαι βέβαιος!

Η Αλεξία σήκωσε το κεφάλι και περίλυπη τον κοίταξε.

- Επήγε, αποκρίθηκε.

Νευρικό τρεμούλιασμα έπιασε το γέρο. Πέρασε και ξαναπέρασε τα χέρια του στο πρόσωπο του, σα να ήθελε να ξυπνήσει από κανένα κακό όνειρο.

- Όχι, μουρμούρισε, δεν πήγε! Δεν μπορεί να πήγε! Δε θέλω να το πιστέψω! Αν δεν το δω, δεν το πιστεύω!

- Τον είδα, παππού...

Η φωνή της κόπηκε και ξέσπασε σε σιωπηλό, θλιβερό παράπονο. Ο Παγράτης ακούμπησε το μέτωπο του στα χέρια του.

- Δεν το πιστεύω!... Τι άλλο είπαν; ρώτησε σε λίγο.

- Δεν άκουσα. Είχα παραπατήσει, κι ένα κλαδί έσπασε. Ο Κωνσταντίνος το άκουσε, φοβήθηκε, και κατέβηκαν παρακάτω, στ' ανοιχτά. Και δεν άκουσα πια.

- Μην ήταν σκοτεινά; Μην τύχει και δεν είδες καλά; Ίσως δεν ήταν καθόλου ο Ασάν.

- Ήταν! Ήταν! επέμεινε η Αλεξία. Και το είπε και μόνος του! Είχε φθάσει ντυμένος σε κάτι κουρέλια στον Ξενώνα, με δεμένο το ένα του μάτι κι έκαμνε το ζητιάνο. Μα τον γνώρισα από τη φωνή. Ύστερα πέταξε τα κουρέλια και τα έριξε στο ποτάμι. Και σαν τον ρώτησε ο Κωνσταντίνος, αποκρίθηκε πως εδώ πια ο Ασάν δε φοβάται τίποτα!

- Ίσως όμως η πληροφορία να μην είναι σωστή, πως ο Βασιλέας πάγει στο Στύπειον!... Ίσως να είναι μακριά ακόμα ο Βασιλέας, και ίσως το ξέρει ο Κωνσταντίνος...

- Ο Βασιλέας είναι στο Βουτέλιο και το έκαψε, είπε η Αλεξία.

- Πώς το ξέρεις;

- Είδα τις φλόγες. Και τις είδαν και άλλοι. Και ο Κωνσταντίνος πήγε και τις είδε, και ήταν με τον Δραξάν... Και ο Ασάν είπε του Κωνσταντίνου να πείσει τον Τσάρο να τρέξει να διαφεντέψει το Στύπειον και το Πρίλαπο. Ο Παγράτης έτρεμε τόσο, που η κόρη το ένιωσε.

- Παππού, τι έχεις; ρώτησε τρομαγμένη.

- Τίποτα, παιδάκι μου... μόνο λυπήθηκα...

- Όχι, παππού, έχεις κάτι! Καίει το κεφάλι σου και τα χέρια σου είναι χιόνι κρύα! Αχ, παππού, σε ξέχασα με τον καημό μου, και είσαι νηστικός δυο μέρες!

- Όχι, παιδούλα μου, μου ρίξανε ένα παξιμάδι. Μόνο που μου έλειψε το νερό! Έχω μέσα μου μια φωτιά που με καίει, και λαχταρούσα να έλθεις να μου γεμίσεις πάλι τη στάμνα μου!

Η Αλεξία άδειασε την τσέπη της και του πρόσφερε ό,τι είχε μαζέψει, δυο - τρία αυγά, ένα πορτοκάλι και λίγο ψωμί. Κι ενόσω, για να την ευχαριστήσει, καμώνουνταν ο γέρος πως έτρωγε, πιάστηκε κείνη από τη ζώνη της, βγήκε από την τρύπα, πήδηξε πάλι το φράχτη, κι έτρεξε και γέμισε τη στάμνα στο ρυάκι που έτρεχε παρακάτω. Με λαχτάρα ήπие ο διψασμένος γέρος το παγωμένο νερό. Μα η Αλεξία παρατήρησε πως από φαγι τίποτα δεν είχε αγγίξει.

- Συμπάθησε με, κόρη μου, της είπε. Δεν πάγει τίποτα κάτω, παρά κομπιάζει στο λαιμό μου...

- Πλάγιασε να κοιμηθείς, παππού, του είπε ανήσυχα.

- Έχω όλη τη μέρα να κοιμηθώ, παιδί μου, σα φύγεις, είπε ο Παγράτης. Τώρα... τώρα πρέπει να συλλογιστούμε τι μπορείς εσύ να κάνεις.

- Εγώ, παππού, το έχω συλλογιστεί, αποκρίθηκε ξερά η Αλεξία, και το έχω αποφασίσει.

- Τι θα κάνεις;

Η φωνή του γέρου έτρεμε. Την ήξερε την Αλεξία του και το πάθος που τη συνέπαιρνε σαν ήταν βαθιά συγκινημένη. Την ήξερε έτοιμη να πέσει στη φωτιά για μια μεγάλη ιδέα, αλλά και άξια να μισήσει ως το θάνατο.

- Τι θα κάνεις; επανέλαβε.

- Θα πάγω στον Ιβάτζη... είναι δω κοντά.

Ο Παγράτης ανατρίχιασε.

- Αλεξία! μουρμούρισε.

Έκρυψε το πρόσωπο της στα χέρια της κι έμεινε ακίνητη.

- Αλεξία, είπε σε λίγο ο γέρος, ξέρεις τι θα πει να τον παραδώσεις στον Ιβάτζη;

Η κόρη δεν αποκρίθηκε.

- Θυμάσαι τα βασανιστήρια που είδες τη νύχτα εκείνη της Αδριανούπολης, όταν πήγες να βγάλεις τις φωνές και σου έκλεισα το στόμα, και σου είπα να μη μιλήσεις πια, από φόβο μη μας προδώσεις μιλώντας ελληνικά; Θυμάσαι την τρομάρα που πήρες, τέτοια τρομάρα που, αν και μωρό, έκλεισες το στόμα σου, τόσο που κι εγώ για καιρό σε πίστευα βουβή; Θυμάσαι, σα βγήκαμε από τη σκηνή του Σαμουήλ, που είδες το σουβλισμένο δούλο; Θυμάσαι πώς σπάραζε, και όμως πόσο ήσυχα τον κοίταζε ο Ιβάτζης;

- Σώπα, παππού! Σώπα! Ξέσπασε η κόρη. Το ξέρω πως θα τον βασανίσει!

- Και θα τον παραδώσεις;

Η Αλεξία ρίχθηκε στα γόνατα κοντά του.

- Παππού, το ξέρεις πως γι' αυτόν θα έδινα τη ζωή μου! Μα πες μου, πες μου τι να κάνω! φώναξε με αγωνία, σφίγγοντας τα χέρια της γύρω στο λαιμό του. Εσύ με μεγάλωσες με τη λατρεία του πατέρα μου! Εσύ μου είπες πώς την έδωσε τη ζωή του! Εσύ μου έμαθες πως ύστερα από το Θεό, ένα πράμα στον κόσμο πρέπει να λατρεύουμε, την Πατρίδα, και να τη βάζουμε πάνω απ' όλες τις άλλες αγάπες! Και τώρα, που ήλθε η ώρα...

Πνίγηκε η φωνή της στους λυγμούς, κι έμεινε στην αγκαλιά του σπασμένη, αφανισμένη. Στην ψυχή του Παγράτη σα θύελλα ξέσπασαν χίλια αντίθετα αισθήματα. Από μωρό παιδί την είχε θρέψει με το μίσος των Βουλγάρων. Από τη μέρα που την πήρε από την παγωμένη αγκαλιά της μητέρας της, δεν έπαυσε ποτέ να της ξαναθυμίζει τα λόγια της πεθαμένης και να εξάπτει στα στήθια της τη λατρεία της Πατρίδας, που γι' αυτήν είχε πεθάνει και ο πατέρας της. Μα τον Κωνσταντίνο τον αγαπούσε με ιδιαίτερη αγάπη, και με την ιδέα μονάχα πως θα έπεφτε στα χέρια του σκληρότερου του εχθρού, το αίμα του πάγωνε στην καρδιά του.

Τρέμοντας από τον πυρετό, ο γέρος βασάνιζε το μυαλό του να βρει τρόπο να σταματήσει τις προδοσίες του Κωνσταντίνου, χωρίς όμως και να τον παραδώσει η Αλεξία στα χέρια του Ιβάτζη. Τις προδοσίες του Κωνσταντίνου; Η λέξη μονάχα τον αναστάτωνε.

- Όχι, όχι! είπε σφίγγοντας στην αγκαλιά του το απελπισμένο κορίτσι. Προδότης δεν είναι, δεν μπορεί να είναι! Δε θέλω να το πιστέψω! κι επειδή η κόρη εξακολουθούσε να κλαίγει: Άκουσε, παιδί μου, της είπε, έχω κάτι να σου προτείνω. Ό,τι και να μου πεις, όσο και αν τα πράγματα το δείχνουν, εγώ τον Κωνσταντίνο δεν τον παραδέχομαι για προδότη! Πήγαινε κι έβρε τον στη Σέταινα, μίλησε του, πες του ποια είσαι και γιατί τον ακολούθησες, κι εξόρκισε τον να σου πει την αλήθεια...

- Αχ, παππού, παππού! Ξέσπασε πάλι η Αλεξία. Αν είναι άξιος την Πατρίδα του να προδώσει, θα τον φοβίσει μια ψευτιά;

- Μα δεν την προδίδει την Πατρίδα του! Είμαι βέβαιος γι' αυτό! Τον καταραμένον αυτό τον Ασάν ίσως καμώνεται μονάχα πως τον ακούει!... - ακούμπησε το μέτωπο του στις χούφτες του με κούραση, και πιο σιγά πρόσθεσε: Πήγαινε, παιδί μου, στη Σέταινα, κι ας μη σε δει καν, αν νομίζεις πως θα σου έλεγε ψέματα! Μάθε και τι κάνει. Λες πως όπου θέλεις μπορείς εσύ να περάσεις, πως κανένας δεν πειράζει τη Βουβή Βουλγάρα. Πήγαινε λοιπόν εκεί, και φρόντισε να μάθεις τι κάνει. Ακολούθησε τον, άκουσε τον. Και σα βεβαιωθείς πως είναι κείνο που φοβάσαι...

- Τι περισσότερο μπορώ ν' ακούσω πια από κείνα που άκουσα; διέκοψε η Αλεξία. Αχ, παππού! Εγώ δεν αμφιβάλλω πια!

- Όχι, παιδί μου, ν' αμφιβάλλεις, ή καλύτερα να μην πιστεύεις το κακό παρά όταν το δεις με τα μάτια σου πως έγινε! Άκουσε, κόρη μου! Γνώρισα μια φορά έναν Έλληνα. Ήταν η πιο αγνή ψυχή που απάντησα, και ήταν ο πιστός φίλος του Γρηγόρη. Τον έλεγαν Νικήτα. Αυτός, σαν ήταν ακόμα παιδί, έπεσε στα χέρια των Βουλγάρων, τότε που πρώτη φορά πήραν, οι καταραμένοι, τα Σέρβια. Τον είχαν δέσει σ' ένα δέντρο και, από διασκέδαση, μερικοί στρατιώτες τον έβαλαν στο σημάδι και τον τόξευαν. Δυο - τρεις σαίτες τον είχαν βρει, μια μάλιστα του μπήχθηκε στο φρύδι. Και θα πέθαινε έτσι στα μαρτύρια, αν εκείνη την ώρα δεν έφθανε ένας μεγάλος Έλληνας στρατηγός, που τ' όνομα του το ξέρεις και συ...

- Ο Ευσάθιος Δαφνομήλης; ρώτησε η Αλεξία.

- Ναι, ο Ευστάθιος Δαφνομήλης. Περνούσε με μερικούς στρατιώτες. Ήταν λίγοι, και οι Βούλγαροι ήταν πολλοί. Μα ο Δαφνομήλης δεν ήξερε ποτέ τι θα πει φόβος. Ρίχθηκε ανάμεσα στους Βουλγάρους με τους λίγους στρατιώτες του, έκοψε πολλούς, έτρεψε σε φυγή τους άλλους, έλυσε το πληγωμένο παιδί από το δέντρο και το πήρε μαζί του. Από τότε ο Νικήτας έγινε για τον Δαφνομήλη ό,τι είναι ο σκύλος για τον αφέντη του. Κι επειδή ο Δαφνομήλης είχε ανάγκη από ένα πιστό που να του λέγει τι έκαμαν οι Βούλγαροι, ο Νικήτας έγινε κατάσκοπος. Δεν είδα άλλον πιο πιστό πατριώτη απ' ό,τι ήταν αυτός ο Νικήτας. Για να μάθει μιαν είδηση και να την πάγει του Βασιλέα του ή του Δαφνομήλη, τη ζωή του δεν τη λογάριαζε τίποτα. Πολλές φορές πήγε σε Βουλγάρους και είπε κινήσεις του Βασιλέα. Βέβαια δεν έλεγε παρά όσα του έλεγαν να πει. Μα αν τον άκουε κανένας από τους δικούς μας, δε θα τον σκότωνε για προδότη;

- Παππού! φώναξε η Αλεξία ξαφνισμένη.

- Ναι, παιδί μου! Πήγαινε να βεβαιωθείς πρώτα πως ο Κωνσταντίνος είναι αλήθεια προδότης, και ύστερα τιμώρησε τον! Μα ως τότε, μην πιστεύεις πως ο γιος του Κρηνίτη πρόδωσε!

- Παππού... ξεχνάς τον Ασάν... μουρμούρισε η Αλεξία.

- Ο Ασάν... ο Ασάν... έκανε ο γέρος με πόνο. Ναι, αυτό είναι εναντίον του. Μα κι αυτό δε με πείθει! Από μικρά παιδιά ο Ασάν τα φρόντισε τα δυο αυτά ορφανά, και πρέπει να πως πως τα καλομεταχειρίζονταν, όσο ένας Βούλγαρος μπορεί να μεταχειριστεί δούλο. Μπορεί και ο Κωνσταντίνος να του φύλαξε κάποια συμπάθεια...

- Όχι παππού! Δε μιλάς με την καρδιά σου τώρα! αναφώνησε απελπισμένη η Αλεξία. Γυρεύεις να με πείσεις, και συ ο ίδιος δεν πιστεύεις όσα λες...

Τα δόντια του γέρου χτυπούσαν από τη θέρμη. Πλάγιασε στ' άχυρα κι έκλεισε με άπειρη κούραση τα βαριά του ματόφυλλα.

- Μην πιστεύεις το κακό, κόρη μου, είπε με κόπο, μην πιστεύεις πως πρόδωσε ο Κωνσταντίνος... αν δε σου το πει ο ίδιος...

- Παππού, τι έχεις; ρώτησε ανήσυχη η Αλεξία.

Ο Παγράτης ένιωθε την τρομάρα της και προσπάθησε ν' ανασηκωθεί. Με κόπο το κατάφερε και της χαμογέλασε να την ησυχάσει.

- Δεν κοιμήθηκα όλη μέρα, παιδί μου, αποκρίθηκε, και είμαι πολύ κουρασμένος! Μα σαν ξανάρθεις, θα είμαι ξεκουρασμένος και καλά, φθάνει να μου φέρεις καλά νέα.

- Δεν μπορώ, παππού, να σ' αφήσω όπως είσαι! Φαίνεσαι τόσο άρρωστος!

Το κεφάλι του γύριζε, η σκέψη του μεπερδευόνταν. Έκανε όμως θάρρος για να μην τη φοβίσει.

- Όχι, παιδάκι μου, άρρωστος δεν είμαι. Μα πονεί η καρδιά μου τόσο, για το δικό σου τον πόνο! Πήγαινε στη Σέταινα κι έλα πάλι... Και αν στο δρόμο απαντήσεις... απαντήσεις τον παπά...

Δε μιλούσε πια καθαρά και το κατάλαβε, και φοβήθηκε μην το καταλάβει κι εκείνη. Ακούμπησε τη ράχη του στον τοίχο να στηριχθεί.

- ...Τον παπά που με ζητούσε... εξακολούθησε. Μ' έναν πήδο σηκώθηκε η Αλεξία.

- Πάγω να σου τον φέρω! του είπε ταραγμένη. Παππού, το ξέρω πως σαν τον δεις, τον Γρηγόρη, θα γίνεις ευθύς καλά! - έβγαλε την κάπα της και την τύλιξε γύρω του: Κοιμήσου, παππού, θα τον βρω τον Γρηγόρη και θα σου τον φέρω! Περίμενε λίγο ακόμα. Δεν μπορεί να είναι μακριά!

Τον αγκάλιασε και τον φίλησε σφιχτά.

- Κοιμήσου καλά, του είπε, πρέπει να είσαι ξεκουρασμένος απόψε όταν σου τον φέρω!

Ο γέρος ακούμπησε το χέρι του στο κεφάλι της.

- Την ευλογία μου να έχεις, μουρμούρισε.

Η Αλεξία γύρισε να φύγει, μα έτρεξε πάλι πίσω, ρίχθηκε στα γόνατα και τον σκέπασε φιλιά. Δεν το αποφάσιζε να φύγει και να τον αφήσει.

- Πήγαινε... πήγαινε... παρακάλεσε ο γέρος, αχ, πήγαινε, παιδί μου... και φέρε μου τον πίσω.

Η Αλεξία φίλησε τελευταία φορά τ' άσπρα του μαλλιά, πιάστηκε στη ζώνη, ανέβηκε και βγήκε από την τρύπα. Έξω η μέρα άρχιζε να χαράζει. Έβλεπε τη ζώνη της κι έσκυψε άλλη μια φορά να τον δει.

- Παππού... παππού... ψιθύρισε.

- Την ευχή μου να έχεις, παιδί μου...

Τα χείλια του σάλευαν ακόμα, μα φωνή πια δεν έβγαине. Την είδε μια στιγμή ακόμα, με το μαύρο στεφάνι των μαλλιών της, είδε το χέρι της που άπλωνε τα κλαδιά και σκέπαζε την τρύπα, άκουσε το λαφρύ της βήμα που απομακρύνονταν κι έσβηνε... Και όλα σκοτεινιάσαν, και ο γέρος σωριάστηκε στ' άχυρα. «Παναγία μου...», ψέλλισε, «φύλαγε την...». Σήκωσε το χέρι να κάνει το σταυρό του, μα ήταν τόσο βαρύ! Τρέμοντας τυλίχθηκε στην κάπα κι έκλεισε τα μάτια του να κοιμηθεί. Αλήθεια, ήταν τόσο, τόσο κουρασμένος...

...Μα το χόμα ήταν κρύο και σκληρό! Βέβαια είχαν γλιστρήσει τ' άχυρα, είχαν φύγει, είχαν μαζευθεί σε μια γωνιά, ήταν βωλιασμένα και τον πονούσαν. Έκανε ν' ανασηκωθεί, μα δεν μπόρεσε. Αχ, τι πειράζει κι αν είχαν φύγει τ' άχυρα! Μόνο να κοιμηθεί λιγάκι που ήταν τόσο κουρασμένος... «Άφησε με, παιδάκι μου... δεν πειράζει...», μουρμούρισε. Η φωνή του τον ξύπνησε. Κοίταξε γύρω. «Αλεξία;»

Όχι, κανένας δεν ήταν κοντά του. Κι έξω ήταν μέρα τώρα, κι έβρεχε. Και το νερό στάλαζε στα φύλλα που σκέπαζαν την τρύπα, το παράθυρο του... Τυλίχθηκε πιο σφιχτά στην κάπα. Τι κρύο! Αχ, τι κρύο... ...Το νερό ήταν τόσο παγωμένο! Και στάλαζε από τα φύλλα και γίνονταν ποτάμι, κι έτρεχε μέσα στο κατώγι του από την τρύπα, κι έφθανε στη γωνιά του και τον περιτύλιγε και τον σκέπαζε... γι' αυτό κρύωνε τόσο!... Και όλα τ' άλογα που έπιναν, του Τσάρου τ' άλογα, τον έσπρωχναν με το κεφάλι τους... γι' αυτό πονούσε τόσο... Και ο Ασάν δεν τα συμμάζεψε, παρά τ' άφηνε να τον βασανίζουν, όσο κι αν τον παρακαλούσε ο Κωνσταντίνος να τα πάρει και να φύγει. Μα γιατί τάχα ν' ακούσει ο Ασάν τον Κωνσταντίνο, αφού ο Κωνσταντίνος ήταν σκλάβος και αρνούσαν να εκδικήσουν τους γονείς του;... «Τ' ορκίστηκες! Τ' ορκίστηκες στο σταυρό!», φώναξε ο γέρος, κι άνοιξε τα μάτια... ...Στη γωνιά, αντίκρυ, μια γυναίκα στέκονταν κι έκαμνε το σταυρό της εμπρός σε δυο νωπούς τάφους, κάτω από έναν πλάτανο. Ο γέρος της χαμογέλασε. «Αχ, κακομοίρα γυναίκα μου! Ήλθες πάλι λοιπόν!... Μα τώρα φεύγω εγώ και θα σ' αφήσω χήρα...». ...Μα η γυναίκα σταυροκοπιούνταν κι έκαμνε μετάνοιες. Και δεν έβλεπε πως μπροστά της ένας Βούλγαρος έδεχνε ένα αγόρι, και δεν πήγαινε να το πάρει, να το σώσει το αγόρι αυτό που ήταν ο φίλος του Κωνσταντίνου... Και ο Κωνσταντίνος ήταν προδότης!...

Τέτοια ήταν η αγωνία, που ο γέρος ανασηκώθηκε. Κοίταξε γύρω του αγριεμένος... Όχι, κανένας δεν ήταν στο κατώγι. Κι έξω η βροχή έπεφτε, έπεφτε, έπεφτε. Κι από μέσα από τα φύλλα φαίνονταν ο μολυβένιος ουρανό... Αποκαμωμένος ξανάπεσε στο χόμα, και οι αλυσίδες του κουδούνισαν θλιβερά. «Το σήμαντρο...», μουρμούρισε. «Γρηγόρη, ξύπνα...». ...Μα όχι, δεν ήταν το πρωινό σήμαντρο της μονής που χτυπούσε. Ήταν το σήμαντρο του θανάτου. Γιατί στο μοναστήρι, σαν πεθαίνει κανένας καλόγερος, οι άλλοι καλόγεροι χτυπούν το σήμαντρο, και ο Γρηγόρης του το είχε πει πολλές φορές. Και τώρα που τον έφερε η Αλεξία, ο ίδιος ο Γρηγόρης χτυπούσε το σήμαντρο, για την κηδεία του γερο-Παγράτη... Και τον είχαν θάψει κιόλα... και ο τάφος ήταν κρύος και μύριζε μούχλα... «Πάρε την κάπα σου, Αλεξία... Δεν τη χρειάζομαι πια...». Μα έξαφνα ένα βήμα τον ξύπνησε και τον έβγαλε από τα όνειρα και τα οράματα. Ναι! ήταν αλήθεια... κάποιος πλησίαζε... κάποιος παραμέριζε τα φύλλα... Η Αλεξία; Και ο Γρηγόρης; Τα κλαδιά έτριξαν. «Παιδάκι μου... Γρηγόρη...», μουρμούρισε ο γέρος, και από τη χαρά του βρήκε ακόμα δύναμη ν' ανασηκωθεί στον άγκωνα. Ένα κεφάλι παρουσιάστηκε στην τρύπα και κοίταξε μέσα. Ήταν ο αφέντης του.

- Παλιότερα! είπε ο Βούλγαρος. Ξαπλωταριά θέλεις, ε; και του πέταξε μια ξερή πίτα. Όσο δε σε δω να γυρνάς τις μυλόπετρες, άλλο φαγί δεν έχει!

Τα κλαδιά ξαναπλώθηκαν στη θέση τους και το βήμα απομακρύνθηκε. Ο γέρος έγειρε στ' άχυρα κι αναστέναξε... Και πέρασε ώρα πολλή...

Όταν ξύπνησε πάλι ήταν νύχτα βαθιά. «Τώρα θα έλθει», είπε, «το ξέρω... μου το υποσχέθηκε...». Έβρεχε έξω κι άλλο δεν ακούονταν παρά το μονότονο στάξιμο στα φύλλα και το πιτσίσισμα του νερού στο βρεμένο χόμα.

«Γι' αυτό δεν την ακούω... είναι ο κρότος της βροχής... Μα έρχεται... έρχεται... το ξέρω...». Πιάνουνταν η αναπνοή του κάθε λίγο... Τι πείραζε τώρα, αφού έρχονταν η Αλεξία με τον Γρηγόρη... Αισθάνθηκε πως τα πόδια του πάγωναν... και τα χέρια του... Κατάλαβε πως τελειώνει... Αγωνίστηκε να κουνήσει. Άλλη μια στιγμή, μόνο μια στιγμή να ζήσει ακόμα... για να τους δει... Άλλη μια προσπάθεια, μόνο μια... η τελευταία. Κάρφωσε το βλέμμα του στην τρύπα. «Παιδάκι μου...», τραύλισε. Την Αλεξία άραγε ή τον Γρηγόρη φώναζε ο γέρος, με την τελευταία αυτή λέξη όπου χύθηκε όλη η τρυφερότητα της ψυχής του; Το κεφάλι του έγειρε, στέναξε μια φορά... και άλλη μια πιο σιγανά... και ακόμα μια... Και δεν κούνησε πια.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΖ

Δυο μέρες ολόκληρες, από χωριό σε πόλη και από πόλη σε χωριό, γύριζε ο Γρηγόρης με το άλογο, παντού γυρεύοντας το γερο-Παγράτη, παντού ρωτώντας για το παιδί, ένα κορίτσι ως δεκαπέντε χρόνων τώρα. Μα τίποτα, τίποτα δεν μπόρεσε να μάθει. Αποσταμένος και ως την καρδιά θλιμμένος, σταμάτησε το βράδυ σ' ένα χωριό κοντά στη Σέταινα, χτύπησε την πόρτα μιας καλύβας και ζήτησε λίγο ζεστό φαγί κι ένα στρώμα για τη νύχτα.

Όσο ετοιμάζε η χωρική τη σούπα του και ο χωρικός φρόντιζε το άλογο, ο Γρηγόρης βγήκε και γύρισε στη γειτονιά, ρωτώντας παντού αν κανένας γνώριζε το γερο - Παγράτη, που είχε μαζί του ένα κορίτσι ως δεκαπέντε χρόνων. Μα κανένας δεν ήξερε. Και πάλι γύρισε στην καλύβα, πιο κουρασμένος, πιο αποθαρρυσμένος παρά ποτέ. Είπε του χωρικού να του ετοιμάσει το άλογο νωρίς το πρωί, γιατί θα έφευγε ξημερώματα. Και κάθισε να φάγει τη σούπα, που του έφερε η νοικοκυρά σε μια ξυλοπινάκα. Εκείνη την ώρα χτύπησε η πόρτα, κι ένα κορίτσι μπήκε μέσα. Ήταν καταλασπωμένο, και φαίνονταν να στέκεται με κόπο στα πόδια του από την κούραση.

- Καλώς την, είπε ο χωρικός που κάθονταν και αυτός κι έτρωγε με τον παπά. Μπα; Τι έπαθες, κορίτσι μου; Δεν είσαι καλά; Έλα να στεγνώσεις τα ρούχα σου και να ζεσταθείς στο τζάκι.

Με μια ματιά, ο Γρηγόρης είχε αναγνωρίσει τη Βουβή της μονής της Παναγίας της Ελεούσας. Η κόρη ζύγωσε στο τζάκι, κάθισε με τα χέρια κρεμασμένα, και ακούμπησε στον τοίχο. Ο Γρηγόρης σηκώθηκε.

- Φέρε της τίποτα να πάρει, είπε σιγά του χωρικού. Μοιάζει παγωμένη. Φέρε της τίποτα ζεστό...

Έχυσε λίγο κρασί σ' ένα ποτήρι και σίμωσε να της δώσει.

- Αχ, την κακομοίρα! Αλήθεια, μοιάζει άρρωστη! Έκανε ο χωρικός.

Κι έτρεξε να βρει τη γυναίκα του που είχε πάγει στις γειτόνισσας. Μόλις έκλεισε η πόρτα, η κόρη πετάχθηκε από τη θέση της.

- Γρηγόρη... ο πατέρας σου...

Δεν πρόφθασε ν' αρθρώσει άλλη λέξη. Τα γόνατα της λύγισαν, πιάστηκε στο ράσο του καλόγερου, σκόνταψε, κι έπεσε στις πλάκες εμπρός στο τζάκι. Ο Γρηγόρης γονάτισε κοντά της και τη σήκωσε στα χέρια του. Το πρόσωπο του ήταν άσπρο όσο και το δικό της. Η κόρη είχε μιλήσει ελληνικά. Τα χείλια της κουνούσαν, κάτι αγωνίζονταν να πει. Ο παπάς έσκυψε το αυτί του στο στόμα της.

- Πάρε το άλογο σου... μη χάνεις ώρα...

Ο καλόγερος έσπρωξε από το μέτωπο της τα πυκνά μαύρα μαλλιά και με πολλή συγκίνηση κοίταξε τα χαρακτηριστικά της, το αγνό πρόσωπο και τα μάτια της, κοκκινισμένα, σαν καμένα από την αγρυπνία.

- Αλεξία; ρώτησε.

Η κόρη έγνεψε καταφατικά.

- Ναι... μουρμούρισε.

Και με κόπο επανέλαβε:

- Μη χάνεις καιρό... πάρε το άλογο... γρήγορα... Ο Γρηγόρης πήρε το ποτήρι κι έχυσε στα χείλια της μερικές γουλιές κρασί.

Η Αλεξία συνήλθε λίγο, κοίταξε γύρω, και βλέποντας τον παπά μόνο:

- Μα περιμένει... ψιθύρισε, και είναι μακριά... και είναι άρρωστος...

Έκανε να σηκωθεί, μα ο Γρηγόρης την εμπόδισε.

- Φάγε πρώτα, είπε. Φαίνεσαι αποσταμένη!

Και, κουταλιά - κουταλιά, της έδωσε τη σούπα που είχε ετοιμάσει η χωρική. Ένα βήμα ακούστηκε. Ήταν ο χωρικός που γύριζε. Τα δάχτυλα της κόρης σκάλωσαν νευρικά στο μανίκι του καλόγερου.

- Για όλους είμαι η Βουβή Βουλγάρα! ψιθύρισε. Ο Γρηγόρης έκανε νόημα πως κατάλαβε.

Η πόρτα άνοιξε και ο νοικοκύρης μπήκε μέσα με τη γυναίκα του. Στο χέρι της βαστούσε η χωρική μια γαβάθα που άχνιζε.

- Πιες το, κόρη μου, της είπε. Από τη γειτόνισσα το πήρα! Είναι δυναμωτικό, και θα σε ζεστάνει λίγο...

- Πιες το, και πάμε, είπε ο Γρηγόρης.

Κι εξήγησε του χωρικού πως κάποιος άρρωστος τον ζητούσε από το γειτονικό χωριό κι έστειλε τη Βουβή να τον φέρει. Ο χωρικός σαμάρωσε βιαστικά το άλογο και ο καλόγερος, αφού πλήρωσε, βγήκε με την Αλεξία. Το κρύο έτσουζε. Ο Γρηγόρης τύλιξε την κόρη στο επανωφόρι του, και την έβαλε στο άλογο μπροστά του, σαν παιδάκι. Και σαν παιδάκι η κόρη ακούμπησε το κεφάλι της στον ώμο του. Και βγήκαν από το χωριό και πήραν το μονοπάτι που ανέβαινε στο βουνό.

- Γρήγορα... γρήγορα... παρακαλούσε η Αλεξία, είναι τόσο μακριά ακόμα!... Και υποσχέθηκα απόψε να σε φέρω στο κατώγι του!

- Στο κατώγι; αναφώνησε ο καλόγερος ξαφνισμένος. Τον έχουν σε κατώγι; Και λες πως είναι άρρωστος;

- Ναι! είπε η κόρη. Βιάσου... Πρέπει να φθάσουμε πριν φέξει...

Το κεφάλι της βάραινε όλο και περισσότερο στον ώμο του. Την είδε τόσο κουρασμένη, του φάνηκε τόσο απροστάτευτη, που σφίχθηκε η καρδιά του.

- Από πότε με γυρεύεις; τη ρώτησε.

- Από τα ξημερώματα.

- Και πώς με βρήκες;

- Ρωτούσα σε κάθε χωριό. Μου έλεγαν πως πέρασες και πως είχες φύγει, και ξανάφευγα τρεχάτη. Κι έτσι όλη μέρα.

- Χωρίς να σταματήσεις; Μα θα πλήγιασαν τα πόδια σου!

- Είχες άλογο και ήμουν πεζή. Έπρεπε να σε προκάνω...

- Παιδί μου!... μουρμούρισε με συγκίνηση ο καλόγερος...

- Αχ, τι πειράζει! διέκοψε νευρικά η Αλεξία. Μόνο που άργησα πολύ να σε βρω... και περιμένει ο παππούς!

Ο Γρηγόρης καμτσίκωσε το άλογο του, μα ήταν ανήφορος και το ζώο δεν μπορούσε να τρέξει με το διπλό του φορτίο.

- Πώς με αναγνώρισες; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Σε άκουσα, όταν ρωτούσες στη γειτονιά για το γερο-Παγράτη. Κι όταν σε είδα στο φως, σε αναγνώρισα αμέσως από την όψη σου. Γιατί μοιάζεις πολύ του παππού.

- Και όμως με ξαναείδες μια φορά, απάνω στο Δύσβατο, και δε με αναγνώρισες;

- Σε αναγνώρισα αμέσως, αποκρίθηκε η Αλεξία, και πήγα να σε ρωτήσω αν δεν ήσουν ο Γρηγόρης... Μα είπες ένα όνομα... και τότε πίστεψα πως δεν ήσουν εσύ.

- Ένα όνομα;

- Ναι... Με ρώτησες για τον Ασάν!

Τόσο μίσος ξέσπασε στη φωνή της, που ο καλόγερος ανατρίχιασε. Την κοίταξε με απορία. Γιατί τον έλεγε Ασάν, μιλώντας με το γιο του Παγράτη; Το πρόσωπο της ήταν σα μαρμαρωμένο, με μια έκφραση μίσους που τον τρόμαξε σε τόσο νέο κορίτσι, και τον μπέρδευε. Μήπως και δεν ήξερε; Μήπως και δεν της είχε πει ο πατέρας του τι ήταν ο Νικήτας; Δεν τόλμησε να ρωτήσει. Και της μίλησε για άλλα.

- Γιατί κάνεις τη βουβή σαν είσαι με Βουλγάρους; ρώτησε.

Με λίγα λόγια του διηγήθηκε τότε τη ζωή της. Του είπε πώς βρέθηκε με τον Παγράτη στη σφαγή της Αδριανούπολης. Πώς «ο παππούς», για να τη σώσει, την πέρασε για εγγονή του, κι εκείνος είπε πως ήταν Βούλγαρος από τη Σκάμπα. Πώς, την ώρα της σφαγής, της έκλεισε το στόμα και της είπε: «Μη μιλήσεις πια!» Πώς μπροστά τους είχαν σφάξει μια γυναίκα. Και το παιδί της, που ήταν κρυμμένο κοντά τους, φώναξε, ελληνικά: «Μητέρα μου!» κι ευθύς το άρπαξαν οι φονιάδες και το κομμάτιασαν. Και άλλα παιδιά φώναξαν, και τα κομμάτιασαν κι αυτά.

- Και τρόμαξα πολύ, εξακολούθησε η Αλεξία. Και δε μίλησα πια.

Του είπε πώς τους πήραν ύστερα αιχμαλώτους, και πώς μέρες κι εβδομάδες δεν είχε ανοίξει το στόμα της να μιλήσει, ούτε καν του Παγράτη, από τη φρικτή της τρομάρα. Και ύστερα, αφού τους πήρε ο αφέντης τους στο χωριό του, της είπε ο Παγράτης να μη μιλήσει καθόλου, γιατί δεν ήξερε παρά ελληνικά, και ο γέρος φοβούνταν την εκδίκηση του Ιβάτζη. Και όταν ύστερα από καιρό έμαθε βουλγάρικα, όλοι πια τη νόμιζαν βουβή. Και βουβή πια έμεινε, και δε μιλούσε παρά του Παγράτη, τη νύχτα, ή σα βρίσκονταν μόνοι, στ' ανοιχτά, όπου της μάθαινε ο γέρος, χαράζοντας γράμματα στο χώμα, να διαβάζει και να γράφει ελληνικά. Κι επειδή τη νόμιζαν βουβή, την άφηναν ελεύθερη. Και ύστερα, σα μεγάλωσε λίγο, ελεύθερα πήγαινε κι έρχονταν και ξενοδούλευε ή έπλεκε πανέρια ή μάζευε ξύλα και κουκουνάρες στα δάση, και τα πουλούσε στους χωρικούς για ένα - δυο οβολούς. Και όταν ο αφέντης του Παγράτη τον πούλησε σε άλλο Βούλγαρο, ελεύθερα τον ακολούθησε κείνη στην Πρέσπα, όπου κανένας πια δεν ήξερε τι του ήταν του Παγράτη, και όλοι την ήξεραν για βουβή Βουλγάρια, που γυρνούσε όπου την πήγαινε το κέφι της. Μα ο αφέντης του Παγράτη πήγε στρατιώτης, και μαζί έσυρε το γέρο δούλο του. Κι έτσι βρέθηκε ο Παγράτης κλεισμένος στη Στρουμπίτζη, όταν την πολιόρκησε ο Αυτοκράτορας, και η Αλεξία βρέθηκε μονάχη στα βουνά.

- Και όπου ήθελα πήγαινα, ελεύθερη πάντα, και κανένας δε με πείραζε, γιατί με νόμιζαν σημαδεμένη και χαζή...

Ο Γρηγόρης την άκουε συγκινημένος βαθιά. Μα ένα πράμα δεν καταλάβαινε. Κι επιτέλους της το είπε:

- Ο πατέρας μου μου έστειλε έναν καλόγερο για να μου πει να έλθω να σε πάρω, και άλλον παπά έστειλε του Βασιλέα, γυρεύοντας βοήθεια για σένα. Αφού ήσουν ελεύθερη γιατί δεν έφευγες εσύ;

Η Αλεξία ανατινάχθηκε.

- Ν' αφήσω τον παππού σκλάβο στα χέρια τους, χωρίς κανένα να τον φροντίζει, να τον παρηγορεί, να τον αγαπά!...

Η φωνή της έτρεμε. Και του φάνηκε του Γρηγόρη πως μόνο τότε κατάλαβε τι ήταν ο ένας για τον άλλο στην έρημη ζωή τους τα δυο αυτά πλάσματα, ο γέρος δούλος, δεμένος με τη βαριά αλυσίδα της σκλαβιάς, και το νέο αυτό κορίτσι, ελεύθερο σαν το πουλί, που θεληματικά έμενε στο πλάγι του, για να τον ζωηρεύει και να τον παρηγορεί με το χαμόγελο της και την τρυφερή της αγάπη. Ο καλόγερος ακούμπησε το χέρι του στο γερμένο της κεφάλι.

- Παιδί μου... είπε βουρκωμένος, ευλογημένη να είσαι...

Είχαν φθάσει σε δρόμο ίσιο, και το άλογο άρχισε να τρέχει. Η βροχή, που λίγη ώρα είχε σταματήσει, ξανάρχισε πάλι να πέφτει, ψιλή και παγωμένη, και ο Γρηγόρης σήκωσε την κουκούλα της Αλεξίας και σκέπασε το κεφάλι της.

- Κοιμήσου, παιδί μου, της είπε. Τώρα πάγει ίσια ο δρόμος. Θα σε ξυπνήσω πάλι σα φθάσαμε σε κανένα σταυροδρόμι.

Μα με όλη τη φοβερή της κούραση, η Αλεξία δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Όσο πλησίαζαν, τόσο πιο νευρική γίνονταν.

- Ακόμα λίγο!... Ακόμα λίγο!... έλεγε. Κοντεύουμε πια...

Πέρασαν από ένα δάσος κι έφθασαν στη λαγκαδιά.

- Εδώ!... είπε η κόρη. Δεν πρέπει να πάγει μακρύτερα το άλογο, μην το ακούσουν.

Ο Γρηγόρης ξεκαβαλίκεψε, κατέβασε την Αλεξία και έδεσε το άλογο σ' ένα δέντρο. Και με κούφια βήματα, προσέχοντας μην παραπατήσουν, κατέβηκαν την πλαγιά. Η Αλεξία πήδησε πάνω από το φράχτη και ο καλόγερος την ακολούθησε. Η καρδιά της χτυπούσε δυνατά με την ιδέα της χαράς του γερο-Παγράτη. Οδήγησε τον Γρηγόρη στην τρύπα του τοίχου, παραμέρισε τα κλαδιά κι έδεσε πάλι τη ζώνη της.

- Θα περάσω πρώτη, είπε ψιθυριστά. Κάνε και συ σαν και μένα.

Χώθηκε στην τρύπα, κρεμάστηκε πάλι στη ζώνη και πήδησε μέσα. Ο Γρηγόρης πήδησε κοντά της. Στα σκοτεινά πασπατεύοντας, έκανε η κόρη ένα - δυο βήματα.

- Παππού... ψιθύρισε. Δεν ακούστηκε απάντηση.

Ψάχνοντας πάντα, βρήκε τ' άχυρα και γονάτισε κοντά στο ακίνητο σώμα, τυλιγμένο ακόμα στην κάπα της.

- Παππού... επανέλαβε, παππού, ξύπνα... ο Γρηγόρης είναι δω...

Μα μόνο της βροχής το μονότονο στάξιμο στο χώμα ακούστηκε απέξω.

- Παππού... είπε πάλι, γέρνοντας απάνω του και κουνώντας τον λαφριά, παππού, δε μ' ακούς; Η ακινησία του την τρώμαξε.

- Πώς κοιμάται έτσι; μουμούρισε.

Ο Γρηγόρης γονάτισε κοντά της, έσκυψε απάνω στον πατέρα του και του άγγιξε το πρόσωπο. Κρύος ιδρώς τον περέχυσε. Απότομα άνοιξε την κάπα, παραμέρισε τα κουρέλια και ακούμπησε το αυτί του στο στήθος...
...Ήταν ώρα πολλή που η πικραμένη καρδιά του γέρου είχε παύσει να πονεί.

- Πατέρα μου... μουμούρισε ο καλόγερος.

Η φωνή του την τάραξε. Σαν αστραπή πέρασε στο μυαλό της το όραμα της αλήθειας. Άπλωσε τα χέρια της και άγγιξε το παγωμένο στήθος... Σπαραχτική ξέσπασε η φωνή της στη βαθιά σιωπή της φυλακής.

- Παππού...

Η λέξη, που τόσα χρόνια χάιδευε την ψυχή του γέρου, ξεψύχησε στα χείλη της. Και η Αλεξία έπεσε απάνω του, ζαλισμένη από την ξαφνική της συμφορά. Ο Γρηγόρης μάζεψε μερικά άχυρα κι ένα - δυο ξερά κλαδάκια, τα έκανε σωρό και τ' άναψε με την τσακμακόπετρα. Στη λάμψη που πέταξε η φλόγα, είδε το κερένιο πρόσωπο του νεκρού, με τα μάτια του μισάνοιχτα και στυλωμένα στο παράθυρο. Αναφιλητό ξέσπασε από τα χείλια της κόρης:

- Αχ, παππού, παππού! Μας περιμένεις... μας γύρευες! Και φθάσαμε αργά!

Χλωμός, σχεδόν όσο και ο νεκρός, ο Γρηγόρης έσκυψε απάνω του, έσπρωξε από το αναίματο μέτωπο τα μακριά του άσπρα μαλλιά και κοίταξε το αγαπημένο πρόσωπο. Η φλόγα πέταξε καν άρπαξε δυο - τρία άχυρα πεσμένα εκεί κοντά, έριξε μια τελευταία λάμψη κι έσβησε. Ο Γρηγόρης ακούμπησε τα χείλια του στο μέτωπο του πατέρα του και, πνίγοντας τους λυγμούς, έτοιμους να ξεσπάσουν, με βαθιά τρεμουλιαστή φωνή, μουμούρισε τις νεκρώσιμες προσευχές. Στο πλάγι του η Αλεξία έκλαιγε σιωπηλά. Κι έξω η βροχή έπεφτε πυκνή και, ξεγλιστρώντας από τα φύλλα, στάλαζε στην τρύπα στάλες βαριές που απλώνονταν στο χώμα, πιτσιλώντας το νεκρό. Πλησίαζαν τα ξημερώματα πια, όταν σηκώθηκε ο Γρηγόρης. Η Αλεξία τον κοίταξε. Τα χείλια της έτρεμαν.

- Θα τον αφήσεις; ρώτησε.

- Να τον πετάξουν έξω, να τον φάγουν τα σκυλιά; Όχι βέβαια! αποκρίθηκε ο Γρηγόρης με σφιγμένα δόντια. Θα τον πάρω και θα τον θάψω σα χριστιανό.

Προσπάθησε να βγάλει τις αλυσίδες από τα πόδια του Παγράτη. Μα δεν μπόρεσε. Τότε με το μαχαίρι του έσκασε το χωματένιο τοίχο όπου ήταν χτισμένος ο χαλκάς. Μα το σίδερο πήγαινε βαθιά, θ' αργούσε η δουλειά, κι έπρεπε να φύγουν πριν ξημερώσει. Ο Γρηγόρης άρπαξε την αλυσίδα και, με δύναμη που τη διπλασίαζε ο θυμός, της έδωσε δυο - τρία τινάγματα τέτοια, που ξεκόλλησε ο χαλκάς κι έπεσε χάμω, σέρνοντας μαζί του το χώμα και τις πέτρες. Τότε, με τη βοήθεια της Αλεξίας, τον τύλιξε στην κάπα της σαν να ήταν σάβανο.

- Ανέβα πρώτη, της είπε, και θα σου τον ανεβάσω.

Δύσκολο δεν ήταν. Το σώμα του γέρου, σκελετός μονάχος, δε βάραινε περισσότερο από παιδί. Ο Γρηγόρης τον σήκωσε, τον πέρασε στην τρύπα, και απέξω η Αλεξία τον τράβηξε στο χώμα. Ύστερα ανέβηκε και ο Γρηγόρης, φόρτωσε το σώμα στον ώμο του, και σιωπηλά πέρασαν από μέσα από το κοιμισμένο χωριό, ανέβηκαν στην πλαγιά, έφθασαν στο δάσος, έλυσαν το άλογο και χώθηκαν ανάμεσα στα δέντρα. Μόλις άρχισε να φέγγει.

Έφθασαν σ' ένα μέρος, όπου δέντρα και χαμόκλαδα ήταν τόσο πυκνά, που άνθρωπος δεν μπορούσε να περάσει. Εκεί ακούμπησε χάμω ο Γρηγόρης το φορτίο του, και με το μαχαίρι άρχισε να σκάβει το λάκκο. Η Αλεξία είχε ξεσκεπάσει το πρόσωπο του γέρου και, καθισμένη πλάγι, με το μέτωπο στις χούφτες, κοίταζε σιωπηλά τη μαρμαρωμένη του όψη, τα μάτια του τα μισάνοιχτα, γυαλωμένα, σβησιμένα πια για πάντα, και το σφιγμένο στόμα με το κυρτό του προς τα κάτω τόξο, όπου είχε παγώσει της ψυχής του η απέραντη λύπη...

- Αλεξία...

Σήκωσε το κεφάλι της. Ο Γρηγόρης είχε ανοίξει το λάκκο και στέκονταν σιμά της.

- Βοήθησε με, της είπε σιγά.

Η κόρη σηκώθηκε, έπιασε το σώμα από τα πόδια, ενώ ο Γρηγόρης το σήκωνε από τους ώμους και μαζί τον ξάπλωσαν στο λάκκο. Ο Γρηγόρης φίλησε τελευταία φορά το μέτωπο του πατέρα του, και μηχανικά τον εμιμήθηκε η Αλεξία. Τις πράξεις της δεν τις ένιωθε πια, και ό,τι και αν έκανε της φαίνονταν σαν όνειρο. Ο Γρηγόρης έριξε το χώμα στο λάκκο και σκέπασε το νεκρό. Σκέπασε ύστερα τον τάφο με φύλλα, και στο κεφάλι έμπηξε ένα σταυρό καμωμένο απο δυο κλαδιά. Γονατισμένη κοντά του, η Αλεξία άκουε τώρα τις τελευταίες ευχές που ψιθύριζε ο Γρηγόρης. Μα δεν τις ένιωθε, δεν ξεχώριζε τις λέξεις, μόνο το μουρμούρισμα άκουε. Ούτε κατάλαβε πότε τελείωσε, ούτε τον πρόσεξε που έσκυψε και προσκύνησε τον τάφο. Μόνο όταν ακούμπησε το χέρι του στον ώμο της και είπε τ' όνομα της, σήκωσε κείνη το κεφάλι και τον κοίταξε με ήσυχο τρόπο, που έλεγε την ερημιά της όσο καμιά λέξη δε θα την έλεγε.

- Αλεξία... είπε ο καλόγερος κι ένας κόμπος μαζεύτηκε στο λαιμό του και βράχνιασε τη φωνή του, έλα μαζί μου. Από τώρα κι εμπρός είσαι αδελφή μου.

Χωρίς αντίσταση σηκώθηκε, έβαλε το χέρι της στο χέρι του και τον ακολούθησε. Ο Γρηγόρης έλυσε το άλογο, καβαλίκεψε, τη σήκωσε στο σαμάρι όπως και πριν, και πήρε το πρώτο μονοπάτι που βρέθηκε μπροστά του.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΗ

Από το παράθυρο ενός φτωχικού σπιτιού της Σέταινας, πλάγι στο στρώμα όπου κοίτουσαν η Αλεξία, ο Γρηγόρης, βουτηγμένος στη συλλογή του, κοίταζε τους σπάνιους διαβάτες που έμπαιναν στην ταβέρνα αντίκρυ, για να στεγνώσουν τα μουσκεμένα από τη βροχή ρούχα τους και να βρουν κανένα ζεστό φαγί ή ένα ποτήρι κρασί. Τρεις εβδομάδες πέρασαν αφότου, με την Αλεξία, είχε φθάσει στη Σέταινα, ελπίζοντας εκεί να βρει τον Νικήτα και μαζί του να πάγει την ορφανή να την παραδώσει του Αυτοκράτορα. Μα ο Νικήτας έμενε άφαντος.

Τρεις εβδομάδες η βροχή εξακολουθούσε να πέφτει με απελπιστική μονοτονία. Τα ποτάμια όλα είχαν ξεχειλίσει, και οι ξενώνες δε χωρούσαν πια τους ταξιδιώτες, που από παντού έφθαναν και μαζεύονταν στις πόλεις, να μάθουν νέα του πολέμου και να περιμένουν την καλοκαιρία, πριν εξακολουθήσουν το ταξίδι τους. Σε κανέναν ξενώνα δεν είχε πια κάμαρα, και ο Γρηγόρης με την Αλεξία κόνεψαν στο σπίτι μιας φτωχής χήρας, που με χαρά τους δέχθηκε, αφού μάλιστα ο παπάς προπλήρωνε. Από τη στιγμή που έκλεισε ο τάφος του Παγράτη, η κόρη είχε πέσει σε ατονία που, ώρες - ώρες, τρόμαζε τον παπά. Σ' όλο το διάστημα που κατέβαιναν καβάλα από τα μονοπάτια στη Σέταινα, ούτε κούνησε, ούτε μίλησε, τόσο που ο Γρηγόρης νόμιζε μια - δυο φορές πως είχε αποκοιμηθεί. Μα κάθε φορά που έσκυβε να την κοιτάξει, έβλεπε τα μαύρα μάτια της στυλωμένα μπροστά της, ορθάνοιχτα, που γυάλιζαν από τον πυρετό ή από κάποια εσωτερική φλόγα που την έκαie. Μια - δυο φορές της μίλησε, μα απάντηση δεν έλαβε, ούτε έμοιαζε η κόρη ν' ακούει. Μόλις έφθασε στη Σέταινα, αφού είδε την Αλεξία ξαπλωμένη και ζεστά σκεπασμένη, ο Γρηγόρης βγήκε να ζητήσει τον Νικήτα. Παντού πήγε, παντού ρώτησε, μα τίποτα δεν έμαθε. Γύρισε λοιπόν στις χήρας το σπίτι και μπήκε με σιγανά βήματα στην κάμαρα της Αλεξίας. Η κάμαρα ήταν άδεια. Η κόρη είχε φύγει.

Βγήκε τρεχάτος, πήγε στις εκκλησίες, στους ξενώνες, στην ταβέρνα, παντού όπου μπορούσε να φανταστεί που θα πήγαινε η Αλεξία. Μα δεν τη βρήκε. Και αποθαρρυσμένος, γύρισε στο σπίτι, βάζοντας χίλια κακά με το νου του. Είχε νυχτώσει και η ανησυχία του είχε κορυφωθεί, όταν έξαφνα η πόρτα άνοιξε και η Αλεξία μπήκε μέσα. Ήταν λίγο χλωμή, το μέτωπο της έκαie, τα δόντια της χτυπούσαν και, με κλονούμενα βήματα, προχώρησε στο στρώμα της, όπου έπεσε χωρίς μιλιά. Κι εκεί έμεινε τρέμοντας από τη θέρμη και το σύγκρυο. Όλη νύχτα την παραφύλαγε ο παπάς, αψηφώντας τη δική του κούραση, παραμερίζοντας τις δικές του σκοτούρες, το πένθος του και τη θλίψη, για να φροντίσει μονάχα το άρρωστο κορίτσι. Μα όλα του τα ρωτήματα έμεναν χωρίς απάντηση. Η κόρη δεν έμοιαζε να τον βλέπει, ούτε να τον ακούει. Έξαφνα, κατά τα ξημερώματα, του είπε σα να εξακολουθούσε καμιάν αρχισμένη κουβέντα:

- Έφυγε χθες... με τον Τσάρο... Πήγε να βρει τον Ασάν.

- Ποιος; ρώτησε ο Γρηγόρης.

Μα νευρικό τρεμούλιασμα την έπιασε, τόσο δυνατό, που ο Γρηγόρης τρόμαξε. Και αμέσως ύστερα έπεσε σε βύθος.

Από τότε δε μίλησε, ούτε σάλεψε μέρες κι εβδομάδες. Μόνη η ακούραστη και αδιάκοπη φροντίδα του Γρηγόρη την εμπόδιζε να σβήσει εκεί που έπεσε στο στρώμα, χωρίς μιλιά, χωρίς παράπονο, βυθισμένη στο σιωπηλό της καημό. Πως κάποιος βαθύς πόνος την έτρωγε, ο Γρηγόρης το μάντευε. Και τώρα, στο παράθυρο όπου κάθονταν, βασάνιζε το μυαλό του να θυμηθεί τίποτα λέξεις ή καμώματα της, που να ρίξουν λίγο φως σε όσα ήξερε της περασμένης της ζωής. Δυο πράγματα τον μπέρδευαν: η έχθρα της για τον Ασάν και το ενδιαφέρον της για τον Κωνσταντίνο, τον πληγωμένο στρατιώτη της μονής της Ελεούσας. Αναθρεμμένη όπως ήταν από το γερο - Παγράτη, με το μίσος των Βουλγάρων, για να ενδιαφέρεται στον Κωνσταντίνο, θα πει πως τον ήξερε Έλληνα. Μα τότε πώς ήταν δυνατό να μη γνωρίζει και το αληθινό όνομα του Ασάν; Και αν το ήξερε, γιατί αυτή η έχθρα; Έπειτα και ο Κωνσταντίνος δεν τη γνώριζε, αφού όταν την είδε απέξω από το μοναστήρι ρώτησε ποια ήταν. Τα γύριζε και τα ξαναγύριζε ο Γρηγόρης στο κεφάλι του, μα απάντηση δεν έβρισκε. Μόνη εκείνη μπορούσε να τα εξηγήσει, και ακόμα δεν είχε βρει περίπτωση να τη ρωτήσει.

Από την παραμονή ήταν απύρετη, μα σα βυθισμένη και πολύ αδύνατη. Εκείνο το πρωί, ο καλόγερος προσπάθησε να κουβεντιάσει μαζί της, μάταια όμως. Βαστούσε το χέρι του στα δικά της, λιγνά και χλωμά, λιωμένα και αυτά από τόσων μερών θέρμη, και τότε έκαμνε να το σφίξει χαδιάρικα, τότε προσπαθούσε να του χαμογελάσει, και πάλι με κούραση έκλειε τα μάτια της. Μόνο μια στιγμή βγήκε από την ατονία της. Ο Γρηγόρης μιλούσε για το μέλλον της. Και της έλεγε πως τώρα που πέθανε ο δύστυχος πατέρας του, τίποτα πια δεν τη βαστούσε στα βουλγάρικα χώματα, και θα την πήγαινε στον Αυτοκράτορα, που τη γύρευε και θα της έδινε αμέσως στην αυλή του τη θέση που της έπρεπε. Η Αλεξία άκουε σιωπηλά, σα να ήταν καμιά ξένη ιστορία που της έλεγαν. Μα όταν ο καλόγερος πρόσθεσε: «Κοίταξε να γιάνεις γρήγορα, αύριο κιόλα να φύγομε αν μπορείς...», σα να ξύπνησε ξαφνικά, και με αδημονία είπε:

- Όχι!... Δεν μπορώ... Δεν τελείωσα ακόμα...

- Τι δεν τελείωσες; ρώτησε ο Γρηγόρης.

Μα το νευρικό της τρεμούλιασμα την ξανάπιασε, και ο Γρηγόρης λυπήθηκε την αγωνία της, και δεν επέμεινε κείνη την ώρα.

- Αργότερα, σκέφθηκε, ίσως μόνη της μου ξεμολογηθεί το πονετικό της μυστικό.

Και κοιτάζοντας μελαγχολικά το λασπωμένο δρόμο, συλλογίζονταν τον Νικήτα, που όσο και να μόχθησε, όσο και να έκανε, δεν μπόρεσε να τον βρει ούτε σε ξενώνες, ούτε στην αγορά, ούτε στις εκκλησίες. Παντού τον είχε ζητήσει, όπου μπορούσε να είχε περάσει, μα πάντα ανώφελα. Και θυμούνταν τα λόγια που είχε πει η Αλεξία την πρώτη νύχτα: «Έφυγε με τον Τσάρο, πήγε να βρει τον Ασάν». Μην είχαν έννοια αυτά τα λίγα λόγια, που τα είχε πάρει για παραμιλητά; Και ποιος ήταν ο άγνωστος που δεν τον είχε ονομάσει η κόρη; Κάποια συντροφιά έφθανε κείνη την ώρα στην ταβέρνα.

Ο Γρηγόρης έσκυψε από το παράθυρο να δει. Ήταν δυο χωρικοί με τα μουλάρια τους. Μα μόλις τους καλοκοίταξε, ο καλόγερος τραβήχθηκε μέσα κι έκλεισε βιαστικά το παράθυρο. Μια στιγμή κοντοστάθηκε και δίστασε. Ύστερα άνοιξε την πόρτα και βγήκε έξω, χωρίς να παρατηρήσει την Αλεξία που, ανασηκωμένη στον αγκώνα, δεν ξεκολλούσε τα μάτια της από πάνω του.

Βγήκε χωρίς να καλοκλείσει την πόρτα, κι ευθύς σηκώθηκε η κόρη και τον ακολούθησε. Ο Γρηγόρης πήγε ίσια στην ταβέρνα, όπου κάμποσοι περαστικοί, οι περισσότεροι στρατιωτικοί, έπιναν κι έτρωγαν. Πίσω του, απαρατήρητη, μπήκε και η Αλεξία. Η βραδιά ήταν συννεφιασμένη και, στην ταβέρνα, τ' αναμμένα αλειμματοκέρια έβγαζαν καπνό και βόχα βαριά που έπιανε στο λαιμό. Κοίταξε γύρω της να βρει κανένα σκοτεινό μέρος να χωθεί. Στο γώνιασμα ενός παραθύρου, βαθύ και σκιερό, κάθονταν δυο στρατιώτες. Η Αλεξία πήγε και ζάρωσε στην αντικρινή γωνιά του παραθύρου. Ο ένας την κοίταξε και κάτι ψιθύρισε του συντρόφου του.

- Α, μπα! είπε ο άλλος. Είναι η Βουβή μας. Πες πως δεν είναι δω. Μπαίνει έτσι όπου βρει, και ζεσταίνεται, το δύστυχο, γιατί δεν έχει σπίτι... Και ξανάπιασαν την κουβέντα τους.

Η Αλεξία όμως δεν πρόσεχε. Ο νους της ήταν όλος σε δυο χωρικούς που έστεκαν κοντά στο τζάκι και παράγγελναν του δούλου φαγί και κρασί. Ο Γρηγόρης είχε καθήσει κοντά τους και τους κοίταζε, γυρεύοντας αφορμή να τους μιλήσει. Καθώς γύρισαν, η Αλεξία αναγνώρισε τον ένα. Ήταν ο Δραξάν. Τον άλλο δεν τον γνώριζε, μα παρατήρησε πως ήταν κουλός. Μόλις τελείωσαν το παζάρεμα, οι χωρικοί κάθησαν να φάγουν κοντά στον Γρηγόρη, και αμέσως έπιασαν κουβέντα.

- Καλώς σε βρήκαμε, άγιε πατέρα, είπε ο κουλός. Εσύ δεν ήσουν που ανταμώσαμε κάπου σ' ένα χωριό...

- Τη βραδιά που κάηκε το Βουτέλιο, είπε ο Γρηγόρης. Ναι, εγώ είμαι...

Μα έξαφνα, κάτι παράξενα λόγια των στρατιωτών κοντά της κίνησαν την προσοχή της Αλεξίας.

- Αν μπει μέσα, μπορεί να μας δει, είπε ο ένας. Και τότε, τρέχα γύρευε. Θα μας ξεφύγει πάλι.

- Εμένα δε με ξέρει, είπε ο άλλος, ούτ' εγώ δεν τον ξέρω. Άλλαξε θέση μαζί μου. Εδώ πέφτει σκιά και δε θα σε αναγνωρίσει...

Και σηκώθηκαν και άλλαξαν θέση. Η Αλεξία τους κοίταξε πιο προσεκτικά. Τον ένα, εκείνον που κρύβονταν, τον αναγνώρισε από το σημαδεμένο του πρόσωπο. Ήταν ο μυστικοσύμβουλος του Ιβάτζη, που με το βούνευρο του είχε σχίσει ο Κωνσταντίνος το πρόσωπο.

- Πιάστηκα όμως καθισμένος τόσην ώρα εδώ, είτε ο άλλος. Μπορεί να πάγει αλλού, αυτός, και να μην έλθει καθόλου στην ταβέρνα.

- Θα έλθει, ψιθύρισε ο σημαδεμένος. Γυρεύει τον Δραξάν... Εκείνη την ώρα ο Δραξάν γελούσε δυνατά.

- Μόνο εγώ ωστόσο δεν κατάφερα να τον δω ποτέ αυτόν τον περίφημο φτεροπόδαρο Ασάν, είπε, και η Αλεξία τον άκουσε και ανατρίχιασε στη γωνιά της. Λένε πως ο Σαμουήλ δεν τον εσύγκρινε με κανέναν άλλο αγγελιοφόρο. Είναι αλήθεια;

- Ναι, είπε ο κουλός. Δεν ξέρω πώς τα καταφέρνει, μα πιο γρήγορα πηγαίνει αυτός πεζή τις ειδήσεις, παρά οι άλλοι αγγελιαφόροι με άλογο.

- Και τον γυρεύεις, λες, δάσκαλε; ρώτησε ο Δραξάν τον Γρηγόρη. Τι τον θέλεις;

- Είναι φίλος μου, είπε ο Γρηγόρης. Μην ξέρετε αν βρίσκεται τώρα με τον Τσάρο;

Της φάνηκε της Αλεξίας πως η κάμαρη όλη γύριζε. Φίλος του! Ο Γρηγόρης! Στηρίχθηκε στο πεζούλι του παράθυρου κι έκλεισε τα μάτια. Όλη η ανθρωπότης λοιπόν την εγκατέλειπε; Τόσο βούιζαν τ' αυτιά της, που κάμποση ώρα δεν άκουσε τίποτα. Και πάλι τα ψιθυρίσματα των στρατιωτών την ξύπνησαν.

- Λέγω να φύγομε, είτε ο ένας, βαρέθηκα!

- Κοροφέξαλα! αποκρίθηκε θυμωμένα αλλά χαμηλόφωνα ο σημαδεμένος. Το πουγκί το τσέπωσες! Τώρα κάθου και φύλαγε.

Η Αλεξία έριξε μια ματιά κατά την πόρτα. Λίγα βήματα είχε να κάνει για να τη φθάσει... Η ατμόσφαιρα ήταν πνιγερή μες στην κάμαρα, και τα λόγια του Γρηγόρη, που τα είχε ακούσει, χτυπούσαν σα σκεπαριές στο μυαλό της. Να έβγαινε έξω, στον κρύο αέρα! Να έτρεχε ως αντίκρυ. Να κρύβονταν στην κάμαρα της!... Να μη βλέπει, να μην ακούει πια... Μα από τη θέση του ο Γρηγόρης θα την έβλεπε, θα την ακολουθούσε... Δεν το πίστεψε πως ο Γρηγόρης ήταν φίλος του Ασάν, δεν μπορούσε ο γιος του Παγράτη να έχει φίλο το Βούλγαρο, τον αγγελιοφόρο του Σαμουήλ. Μα ποιο λόγο κρυφό είχε, άραγε, να ρωτά όποιον έβλεπε, πού βρίσκονταν ο Ασάν, όπως την είχε ρωτήσει και κείνη στο βουνό απάνω; Ο νους της σκοτιζούνταν.

- Θα τον ρωτήσω... σκέφθηκε. Θα τον ρωτήσω... Έξαφνα η πόρτα του δρόμου άνοιξε απότομα, κι ένας ξυλοκόπος, μ' ένα τσεκούρι στο χέρι, μπήκε μέσα ορμητικά. Ήταν ο Κωνσταντίνος.

Έριξε στην κάμαρα μια γοργή ματιά. Το βλέμμα του έπεσε στους δυο χωρικούς, καθισμένους κοντά στο τζάκι με τον Γρηγόρη.

- Δραξάν, βροντοφώνησε, τι κάνεις εδώ με τον Ρωμαίο, όταν ο Αυτοκράτορας των Ελλήνων, με τα στρατεύματά του, βρίσκεται στην καρδιά της πατρίδας σου;

Η απότομη είσοδο του Κωνσταντίνου ξάφνιασε τους ήσυχους ταξιδιώτες, τα λόγια του τους τρόμαξαν. Όλα τα μάτια στράφηκαν στους δυο χωρικούς. Ο στρατιώτης με το σημαδεμένο πρόσωπο άδραξε τον ώμο του συντρόφου του.

- Αυτός είναι! ψιθύρισε. Τώρα τον έχομε σίγουρο...

Έκανε να φύγει, μα ο άλλος τον σταμάτησε.

- Στάσου, είπε επίσης χαμηλόφωνα, δεν ξέρομε καν πού πηγαίνει!

Ακουμπισμένη στον τοίχο, σφίγγοντας το πεζούλι του παράθυρου στα ξυλιασμένα της δάχτυλα, κοίταζε η Αλεξία τον Κωνσταντίνο. Το ήξερε πως είχε ξαναέλθει στη Σέταινα, από δω κι εβδομάδες. Της το είχαν πει στο παλάτι, την πρώτη βραδιά, και πως είχε πείσει τον Τσάρο να φύγει μαζί του. Φανερό και βέβαιη ήταν τότε η προδοσία του. Και όμως, μες στην καρδιά της φύλαγε τα τελευταία λόγια του Παγράτη, κι επειδή δεν τον είχε ακούσει να προδίδει, δεν ήθελε, κατά την παραγγελία του γέρου, να πιστέψει. Και τώρα τον έβλεπε! Και την προδοσία την άκουε... Ο Δραξάν είχε σηκωθεί. Το πρόσωπο του ήταν κατάχλωμο.

- Έρχεσαι από κει; ρώτησε.
- Μ' έστειλε ο Τσάρος, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.
- Τι νέα φέρνεις;
- Το Στύπειον έπεσε.
- Ο Πρίλαπος!... Ο Πρίλαπος βαστά;
- Ο Πρίλαπος είναι στα χέρια των Ελλήνων από δω και δέκα μέρες, και ο βασιλέας τους πορεύεται κατά την πλημμυρισμένη Τσέρνα.
- Οϊμένα! φώναξε ο Δραξάν, με απελπισία πιάνοντας το κεφάλι του.

Τσέρνα: παραπόταμος του Αξιού, ο αρχαίος Εριγών. Σήμερα λέγεται και Καρά-σου.

- Στρατηγέ Δραξάν, είπε ο Κωνσταντίνος. Ο Τσάρος σε προστάζει να παρατήσεις ό,τι άλλο σχέδιο σε βαστούσε ως τώρα εδώ, και να πας ν' αναλάβεις τη διοίκηση του σώματος του. Κι εσένα, Ρωμαίε, σε ζητά. Έχει, λέγει, ανάγκη απ' όλους τους συμβούλους του.
- Λέγει ψέματα... είπε ψιθυριστά ο σημαδεμένος στρατιώτης στο σύντροφο του, και με τη λέξη αυτή ένα κύμα ξεστασιάς χύθηκε στην παγωμένη καρδιά της δυστυχημένης κόρης.

Μα η ελπίδα της έσβησε πάλι πριν καλοανάψει.

- Ποιος είσαι συ; ρώτησε ο Ρωμαίος ο Χειρότημος. Και τι απόδειξη μας φέρνεις της αποστολής σου;
- Ο Κωνσταντίνος έβγαλε από τον κόρφο του ένα έγγραφο και το έδωσε του Δραξάν. Ήταν υπογραμμμένο από τον Ρωμανό και βουλωμένο με τη βούλα του. Λίγα λόγια έγραφε. Καλούσε τους δυο αξιωματικούς κοντά του, και πρόσθετε πως ο αγγελιοφόρος του θα τους οδηγούσε όπου και αν βρίσκονταν.
- Πού είναι ο Τσάρος; ρώτησε ο Δραξάν.
- Στην Αχρίδα, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.
- Μπορείς να μας οδηγήσεις ως εκεί, χωρίς να βγούμε στην Εγνατία οδό;
- Μπορώ.
- Θα φύγομε απόψε.
- Στις διαταγές σου, στρατηγέ, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Και υποκλίθηκε.
- Πάμε τώρα, είπε ο στρατιώτης με το κομμένο πρόσωπο. Στο σταυροδρόμι θα τον βρούμε.
- Μαζί του θα τα βάλουμε, βρε αδελφέ; μουρμούρισε ο άλλος, κρατώντας το σύντροφο του από το μανδύα. Δεν ακούς ράχες που τις έχει; Ο Τσάρος, λέγει, τον έστειλε!
- Τι φοβάσαι, παλιάνθρωπε; αποκρίθηκε ο άλλος θυμωμένα. Τον Ιβάτζη έχεις πίσω σου και διστάζεις; Έπειτα, μια μαχαιριά στα σκοτεινά, και δρόμο πάλι... Πήδησε από το παράθυρο, και ο σύντροφος του τον ακολούθησε. Κανένας δεν τους παρατήρησε. Ολωνών η προσοχή ήταν στημένη στον Δραξάν και στο νέο ξυλοκόπο.

Η Αλεξία είχε ακούσει το διάλογο των δύο στρατιωτών, και μέσα στην ταραχή του μυαλού της, όπου όλες της οι σκέψεις ανακατώνονταν, είδε έξαφνα, ξάστερα, την έννοια της ομιλίας τους. Ο Ιβάτζης τους είχε στείλει να δολοφονήσουν τον Κωνσταντίνο. Και μεμιάς αντιλήφθηκε πως στο χέρι της ήταν να τον σώσει... Κάρφωσε το αγριεμένο βλέμμα της απάνω του. Από την καρδιά της καυτές ανέβαιναν στα χείλια της οι σωτήριες λέξεις...

- Ένας δρόμος είναι ο γρήγορος, έλεγε ο Κωνσταντίνος. Θα πάμε ως το σταυροδρόμι και θα κόψουμε από κάτι μονοπάτια που ξέρω στο βουνό...

Όλα τα λόγια ξεψύχησαν στα χείλη της, μια μόνη λέξη την έπνιξε: «Προδότη!». Σκέπασε το στόμα της με τα δυο της χέρια και με τρεμάμενα βήματα έκανε για την πόρτα. Ανεμοστρόβιλος σφύριζε στ' αυτιά της, το κεφάλι της γύριζε. Και δεν άκουσε την πνιγμένη φωνή του Γρηγόρη, ούτε τον είδε που όρμησε να την πιάσει, ούτε κατάλαβε πως την ακολούθησε ο Κωνσταντίνος και πως και άλλοι γύριζαν και την κοίταζαν. Βγήκε στο

δρόμο, και ο κρύος άνεμος τη χτύπησε στο πρόσωπο. Ακούμπησε στον τοίχο για να μην πέσει. Κι έξαφνα είδε τον Κωνσταντίνο κοντά της που την υποστήριζε. Σπασμωδικά έπιασε το μαχαίρι της, και αγωνίστηκε να πει μια λέξη:

- Προδότη... προδ... Μα η φωνή της έσβησε.

Έριξε μια απελπισμένη ματιά στην αντικρινή πόρτα του σπιτιού της, έκανε να ξεφύγει, σκόνταψε, κι έπεσε αναίσθητη στα χέρια του Γρηγόρη.

- Πήγαινε πίσω στην ταβέρνα, για το Θεό... μουρμούρισε ο καλόγερος στο αυτί του Κωνσταντίνου. Ο Ρωμαίος έρχεται...

Και, με την κόρη στην αγκαλιά, έτρεξε στο σπίτι της χήρας, μπήκε μέσα κι έκλεισε την πόρτα. Ο Κωνσταντίνος είχε μείνει σαν κεραυνοχτυπημένος, άσπρος σαν τον τοίχο πίσω του. Τη λέξη που δεν είχε αρθρώσει ολόκληρη η δήθεν βουβή, εκείνος τη μάντευε... Και τον έσχιζε ως την ψυχή, σα μαχαίρι... Κρυμμένη μέσα στη σάλα είχε ακούσει βέβαια τα λόγια του, τις ειδήσεις που έφερνε στους Βουλγάρους, με τη διαταγή να πάνε να πολεμήσουν τους Έλληνες... Και του είχε ρίξει κατά πρόσωπο τη φρικτή, την άτιμη λέξη: «Προδότη!». Δε στάθηκε να συλλογιστεί ποια ήταν η Βουβή και πώς, ξαφνικά, του μίλησε. Μια μόνη σκέψη βούιζε στο μυαλό του: η κόρη ήταν Ελληνίδα, και τον νόμιζε προδότη...

- Έχεις ζώο; τον ρώτησε ο Ρωμαίος φθάνοντας.

Ο Κωνσταντίνος έριξε μια ματιά στο αντικρινό παράθυρο, όπου τώρα ένα φως έκαιε. Θυμήθηκε τον Μιχαήλ και την απέχθεια που είχε για το διπλοπρόσωπο έργο τους... Σκληρό χαμόγελο έστριψε τα χείλη του. Σήκωσε ψηλά το κεφάλι.

- Ναι! αποκρίθηκε του Ρωμαίου. Έχω άλογο. Μπήκε στην ταβέρνα και είπε του δούλου να σαμαρώσει ευθύς τα ζώα.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΙΘ

Αντίκρυ, στο σπίτι της χήρας, ο Γρηγόρης γύρευε να συνεφέρει το αναίσθητο κορίτσι. Τη λέξη, που κοιμμένη και μισερή την είχε πετάξει στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου, την άκουσε κι εκείνος, την κατάλαβε, και κάποιο φως χύνονταν τώρα στο μυαλό του. Η Αλεξία γνώριζε τον Κωνσταντίνο, αφού του μίλησε ελληνικά. Μα τη ζωή του δεν τη γνώριζε, αφού τον νόμιζε προδότη. Τα μυστικά της πήγαινε κι έλα, που τόσο τον είχαν ανησυχήσει, τα μισοξηγούσε τώρα, αν και πολλά πράγματα έμεναν ακόμα σκοτεινά και μπερδεμένα. Μόλις συνήλθε, η Αλεξία κοίταξε τρομαγμένη γύρω, σα να γύρευε κάποιον.

- Είμαι μόνος, παιδί μου, της είπε ο Γρηγόρης. Ακούμπησε πάλι κάτω το κεφάλι της, και με κούραση του είπε:

- Να φύγομε, Γρηγόρη.

- Να φύγομε, παιδί μου, αυτό ζητώ κι εγώ, της είπε με καλοσύνη. Φθάνει να είσαι καλά... Αύριο λες να μπορέσεις;

Τον κοίταξε επίμονα και, αντί ν' αποκριθεί, τον ρώτησε έξαφνα:

- Πού τον ξέρεις τον Ασάν; Ο καλόγερος κοντοστάθηκε.

- Πώς σου ήλθε τώρα; ρώτησε για να κερδίσει καιρό.

- Γιατί είσαι Έλληνας, ως την ψυχή Έλληνας! φώναξε η Αλεξία.

Ανασηκώθηκε ταραγμένη και άγρια:

- Εσύ, ο γιος του Παγράτη, ο ορθόδοξος Έλληνας καλόγερος, πώς τον ξέρεις τον Ασάν;

- Εγώ σε ρωτώ τώρα εσένα, Αλεξία, είπε ο Γρηγόρης, μήπως και δεν τον ξέρεις τον Ασάν;

- Εγώ... εγώ...

Η φωνή της πνίγηκε. Με τα δυο της χέρια γύρευε ν' ανοίξει το λαϊμό του ρούχου της για ν' ανασάνει:

- Εγώ; Δεν ξέρω τον Ασάν... τον κακό δαίμονα της ζωής μου...
 - Μη μιλάς έτσι, είπε ο Γρηγόρης και η φωνή του έτρεμε. Πέρασε το χέρι του στο μέτωπο της κι έσπρωξε πίσω τα μαύρα της σγουρά.
 - Πες μου, ρώτησε, πότε τον γνώρισες;
 - Δεν τον γνώρισα ποτέ, είπε η Αλεξία, και η ανάσα της, κοντή, λαχανιασμένη, κομματιαζε τις λέξεις και τις φράσεις. Και όμως από μωρό παιδί τον ξέρω...
 - Πού τον είδες;
 - Τον είδα σ' ένα δάσος, πρώτη φορά... Ήμουν με τον πατέρα σου... Δυο αγόρια διάβαζαν προσευχές... ήταν Ελληνόπουλα από την Αδριανούπολη. Το ένα άπλωσε το χέρι του απάνω στο σταυρό του εξώφυλλου, και ορκίστηκε να εκδικήσει τους γονείς του... Και είπε ψέματα! Δεν τους εκδίκησε!
 - Ναι; έκανε ο Γρηγόρης, γυρεύοντας με τον ήσυχο τόνο της φωνής του να κατευνάσει την επαναστατημένη της ψυχή. Λοιπόν;
 - Παρακάτω κοιμούνταν ένας Βούλγαρος... και ο πατέρας σου ρώτησε πώς τον λέγουν... Ήταν ο Ασάν!
- Ο Γρηγόρης έσφιξε το χέρι της.
- Πώς; Πριν απ' αυτό, ο πατέρας μου δεν τον είχε δει; ρώτησε συγκινημένα.
 - Ναι, μια φορά... από μακριά... Ήταν πάλι με τα δυο αγόρια, και τα φύλαγε να μη λερώσουν τα ρούχα τους... Μια μέρα, ύστερα από καιρό, πέρασαν από το χωριό μας. Τ' αγόρια ήταν παι δόπουλα του Τσάρου. Τα είδα στο δάσος ένα πρωί...
 - Και τους μίλησες;
 - Όχι... μαζί τους ήταν ο Ασάν... Και το ίδιο βράδυ έφυγαν... Και ο παππούς δε μου έκανε μάθημα, μόνο πέσαμε στα γόνατα και παρακαλέσαμε την Παναγία να φυλάγει τις ελληνικές τους ψυχές...
- Σταμάτησε να πάρει ανάσα και με κόπο εξακολούθησε πιο σιγά:
- Πέρασαν χρόνια και τους ξαναείδα... Δεν ήταν πια παιδόπουλα, ήταν δούλοι... δούλοι των Βουλγάρων... Στα πόδια δεν είχαν σίδηρα και όμως δεν έφευγαν. Το στρατόπεδο ήταν κοντά στην Πρέσπα. Εγώ ήμουν ελεύθερη, πήγαινα κάθε μέρα και τους παραμόνευα, μα όλη μέρα δούλευαν... δούλευαν τους Βουλγάρους...
 - Λοιπόν;
 - Ένα βράδυ κατέβηκαν στη λίμνη και ήταν μονάχοι. Έτρεξα πίσω τους, μα σαν έφθασα στην ακρολιμνιά, είδα πως ήταν τρεις. Το ένα αγόρι βαστούσε το χέρι του τρίτου, και τον κοίταζε ενόσω μιλούσε σα να ήταν θεός του... Και ήταν πάλι ο Ασάν... Πήγα πίσω στον πατέρα σου, κι εκείνο το βράδυ ο παππούς έκλαψε, όπως ποτέ ακόμα δεν τον είχα δει να κλαίγει...
- Η φωνή της κόπηκε. Ακούμπησε το κεφάλι της στα διπλωμένα της γόνατα κι έμεινε ακίνητη, χαμένη στις ενθυμίες της.
- Ύστερα; έκανε βουρκωμένος ο Γρηγόρης.
- Χωρίς ν' αλλάξει στάση, η Αλεξία εξακολούθησε σιγά, σα να μιλούσε από όνειρο:
- Τους ξαναείδα, εδώ κι εκεί... Ήταν πάντα δούλοι, και οι Βούλγαροι τους κορόιδευαν που δεν είχαν πια τη δύναμη να φύγουν...
 - Ή τη θέληση; διέκοψε ο Γρηγόρης.
 - Το ίδιο κάνει... είπε αποθαρρυσμένη η Αλεξία. Και όμως δύναμη είχαν, και θέληση... Μια μέρα πήγα στο στρατόπεδο. Ένα από τα Ελληνόπουλα, ξεγυμνωμένο, ήταν δεμένο σ' ένα δέντρο κι ένας Βούλγαρος το έδερνε με βούνευρο. Κοντά του ο Ιβάτζης κοίταζε ατάραχα. Του είχε κλέψει, λέγει, ένα ποτήρι... Εκείνη την ώρα έφθανε ο... ο άλλος... Ρίχθηκε στο Βούλγαρο... άρπαξε το βούνευρο και του έσχιζε το πρόσωπο...
- Η Αλεξία σήκωσε το χλωμό και δακρυσμένο πρόσωπο της.

- Δύναμη είχε, Γρηγόρη, και παλικαριά περίσσια! Δε φοβήθηκε τόσες χιλιάδες Βουλγάρους!... Και ήταν όμορφος μπροστά τους...

- Αλεξία... είδες που το λες εσύ τώρα! μουρμούρισε ο καλόγερος.

Η κόρη ξέσπασε στα κλάματα.

- Τι τα θέλεις, Γρηγόρη! Δεν έφευγαν, και όμως ούτε τους φύλαγαν πια!

Ο Γρηγόρης χάιδεψε το σκυφτό της κεφάλι. Και η δική του φωνή έτρεμε σα ρώτησε:

- Και τι τον έκαναν τότε;

- Θα τον σκότωναν εκεί που έστεκε, είπε η Αλεξία. Μα την ίδια ώρα έφθασε ο γιος του Τσάρου, ο Γαβριήλ Ρωμανός, με το κλεμμένο ποτήρι στο χέρι. Το είχε βρει ο Ασάν... τους έσωξε ο Ασάν... Και όταν με τη διαταγή του Ρωμανού οι δυο Έλληνες πήγαν στη σκηνή του, μια στιγμή που βρέθηκαν μόνοι, οι δυο μαζί άρπαξαν και φίλησαν τα χέρια του Ασάν, και αυτός τους αγκάλιασε! Αυτός! Ο Βούλγαρος Ασάν! Και ξέχασαν την Αδριανούπολη! Ξέχασαν το αίμα του πατέρα τους και της μητέρας τους! Ξέχασαν όρκους, Πατρίδα, όλα, για την αγάπη του Ασάν!...

Καθισμένος πλάγι της την κοίταζε συλλογισμένος ο καλόγερος, και την άφηγε να κλάψει ώσπου να ξεσπάσει ο πόνος της. Σαν την είδε πιο ήσυχη, τη ρώτησε πάλι:

- Από τότε τους ξαναείδες;

- Ναι! είπε η Αλεξία. Ο Βασιλέας πολιορκούσε τότε τη Στρουμιπίτζη, όπου ο παππούς βρέθηκε κλεισμένος με τον αφέντη του. Εγώ ήμουν ελεύθερη, έμεινα στα βουνά. Μια μέρα, είδα έναν από τους δυο Έλληνες. Ήταν πια άντρας... Από βράχο σε βράχο, πηδηχτά, κατέβαινε στη ρεματιά όπου περνούσε ελληνικός στρατός. Από κάτω τον σημάδεψαν. Τους φώναξε πως ήταν φίλος, και τον άκουσα, και τον πίστεψα!... Από τη ρεματιά δεν τον άκουσαν όμως και τον σαίτεψαν. Έπεσε ως κάτω κι έμεινε σαν πεθαμένος. Ο στρατηγός έτρεξε κοντά του. Τι του είπε; Δεν ξέρω... δεν άκουσα... μα πίστεψα! Με την ψυχή μου όλη πίστεψα τότε πως δούλευε για την Πατρίδα...

Πέρασε μια - δυο φορές το χέρι της στο μέτωπο, κι εξακολούθησε με μεγάλη ταραχή:

- Οι Έλληνες έφυγαν τρεχάτοι και τον άφησαν μόνο. Παρακάτω... παρακάτω τους έσφαξαν όλους οι Βούλγαροι... Εγώ κατέβηκα στη ρεματιά. Από μακριά άκουσα τις θριαμβευτικές φωνές των Βουλγάρων, τις απελπισμένες φωνές των δικών μας. Μα δεν τον υποψιάστηκα!... Ο νους μου ήταν στον πληγωμένο Έλληνα, μπροστά μου. Η καρδιά του χτυπούσε ακόμα. Τον φώναξα με τ' όνομα του, μα δε με άκουσε... Εκείνη την ώρα θα πέθαινα γι' αυτόν...

Σταμάτησε απότομα.

- Αλεξία... μουρμούρισε ο παπάς.

Λοιπόν το μυστικό της ήταν αυτό! Και στην ταραχή της απάνω της είχε ξεφύγει... Τα χείλια της έτρεμαν. Χαμογέλασε πικρά.

- Δε με μέλει να σου το πω τώρα. Ναι, τον αγαπούσα, γιατί τον νόμιζα πιστό...

- Και δεν ήταν, Αλεξία; Λοιπόν γιατί πήγε ανάμεσα στους Έλληνες;

- Δεν ξέρω!... Δεν ξέρω! Ξέσπασε η κόρη με αγωνία. Παρακάτω όμως τους έσφαξαν όλους, όλους!

- Αλεξία! φώναξε ο καλόγερος.

Άρπαξε τα χέρια της και ξεσκέπασε το πρόσωπο της.

- Τι φαντάζεσαι; ρώτησε με αγανάκτηση. Τι απαίσιο φαντάζεσαι;

- Το τι φαντάζομαι τώρα... αδιάφορο! Απαίσιο, ναι, είναι... μα τότε δεν το φαντάστηκα! Πίστεψα μονάχα στην ομορφιά και στην ευγένεια της ψυχής του... Στο μαντίλι του έγγραφα του φίλου του να έλθει... Δεν είχα μελάνι... έγγραφα με το αίμα του που έτρεχε ποτάμι, και που το νόμιζα τίμο... και πήγα το μήνυμα στην καλύβα. Παρακάτω, γυρίζοντας, είδα το φίλο του... μα δεν ήταν μόνος... Μαζί του ήταν ο Ασάν... ο Ασάν... ο

Βούλγαρος Ασάν... Και πήγαν και τον πήραν!

Το νευρικό της τρεμούλιασμα την έπιασε πάλι. Έσκυψε το κεφάλι νικημένη από την τρικυμία που φυσσομανούσε μέσα της.

- Όχι... ακούστηκε η φωνή του Γρηγόρη. Μαζί του ήταν ο Νικήτας.

Η Αλεξία πετάχθηκε στα πόδια της.

- Γρηγόρη! φώναξε.

- Ναι, Αλεξία, ήταν ο Νικήτας με τον Μιχαήλ, σαν πήγαν και σήκωσαν τον αναίσθητο Κωνσταντίνο. Πώς δεν το φαντάσθηκες ποτέ; Σα μαρμαρωμένη τον κοίταζε, ανίκανη να καταλάβει, ζαλισμένη, σαστισμένη.

- Ασάν τον λένουν στο βουλγάρικο στρατόπεδο, εξακολούθησε ο Γρηγόρης, μα στο ελληνικό τον λένε Νικήτα. Είναι ο πιστότερος κατάσκοπος του Αυτοκράτορα, ο εμπιστευμένος του Δαφνομήλη, ο καλύτερος, ο πιο αγαπημένος μου φίλος. Και αυτός στάθηκε πατέρας για τον Κωνσταντίνο και τον Μιχαήλ.

Τον κοίταζε ασάλευτη, αποτυφλωμένη από το φως που ξαφνικά έλαμψε μπροστά της. Φωτεινά και ξάστερα ξετυλίγονταν τώρα στο μυαλό της η ζωή ολόκληρη των δυο αγοριών, όλα εξηγούνταν, κάθε πράξη του Κωνσταντίνου άλλαζε μορφή, έμπαινε στη θέση της... Και στην καρδιά της χύθηκε ήσυχη, γλυκιά ηρεμία, μυστική χαρά που τη μαλάκωσε, τη νάρκωσε, τη ζάλισε... Μα έξαφνα μια σκέψη της τα μαύρισε πάλι όλα.

- Γρηγόρη, είπε με απελπισία, ο παππούς ήξερε τον Νικήτα! Και τον Ασάν δεν τον γνώριζε!

- Ναι, παιδί μου, τον ήξερε, μα χωρίς τα μαύρα γένια του, και χωρίς τη μεγάλη πληγή που του άλλαξε τόσο το πρόσωπο, ώστε κι εγώ, σαν τον είδα, τρόμαξα να τον γνωρίσω. Και ο δύστυχος ο πατέρας μου ρώτησε τον Κωνσταντίνο πώς τον έλεγαν το Βούλγαρο που κοιμούνταν τάχα παρακάτω, και ο μικρός, μην το ξεχνάς, δεν του είπε το αληθινό του όνομα.

- Γιατί δεν του το είπες;

- Γιατί τον είχε ορκίσει ο Νικήτας να μη μιλήσει.

Ναι, έτσι ήταν! Τα έβλεπε τώρα ξάστερα! Τόπο δεν είχε για αμφιβολία. Και ο «παππούς» είχε δίκαιο, το παλικάρι της που, περιτριγυρισμένο από εχθρούς, άφοβα έσχιζε το πρόσωπο του Βουλγάρου, δεν μπορούσε προδότης να γίνει! Και στην ταβέρνα σα φώναξε τον Δραξάν... Έξαφνα έβγαλε μια φωνή.

- Οι στρατιώτες!...

Η θύμηση της συνωμοσίας, που την άκουσε στην ταβέρνα, έπεσε απάνω της σαν αστροπελέκι. Με το νου της φαντάσθηκε ευθύς όλα, το φθάσιμο του Κωνσταντίνου στο σταυροδρόμι, τους στρατιώτες του Ιβάτζη που παραμόνευαν, τη δολοφονία στο σκοτάδι, στην ερημιά... Της ήλθε τρέλα.

- Τρέξε, Γρηγόρη! φώναξε αρπάζοντας τον από το ράσο. Τρέξε πριν πάνε! Σώσε τον! Θα τον σκοτώσουν! Και φταίω εγώ!

Κατατρομαγμένος ζήτησε ο Γρηγόρης να την ησυχάσει. Μην τρελαίνονται η Αλεξία;

- Παιδί μου... Αλεξία, έλα στα συλλογικά σου! Τι έπαθες;

Μα κουφή στα λόγια του, έξω φρενών από φόβο, η Αλεξία γύρευε να τον σύρει έξω.

- Τρέχα, Γρηγόρη... δεν προφθαίνομε πια! Αχ, Παναγία μου! Παναγία μου!...

Ξέφυγε από τα χέρια του κι έτρεξε στο στάβλο. Εκεί την πρόφθασε ο Γρηγόρης, που με βία σαμάρωνε το άλογο. Έπιασε τα χέρια της και αυστηρά της είπε:

- Θα μιλήσεις; Αν δεν τα έχεις χαμένα ολότελα, πες μου, τι ξέρεις;

- Στο δρόμο... στο δρόμο σου τα λέγω! Σαμάρωσε το ζώο σου, για το Θεό, θα φθάσομε αργά!

- Αργά; Πού;

- Εκεί που τον παραμονεύουν δολοφόνοι του Ιβάτζη...

- Χριστέ μου! μούγκρισε ο Γρηγόρης.

Σε μια στιγμή στερέωσε το σαμάρι, πήδησε στο άλογο, πήρε την Αλεξία στα κάπουλα, κι έφυγαν τρεχάτα.

- Πού πάμε; τη ρώτησε.

- Στο σταυροδρόμι... στο δρόμο της Αχρίδας. Κι ενώ έτρεχε το άλογο, του διηγήθηκε τι άκουσε στην ταβέρνα.

- Παιδί μου! αναφώνησε ο Γρηγόρης. Άκουσες πως χριστιανό θα έσφαζαν, και βάσταξε η καρδιά σου και δεν είπες τίποτα!

- Τον νόμιζα προδότη! αποκρίθηκε η κόρη.

- Προδότη... μουρμούρισε ο καλόγερος. Και γυρνώντας την κοίταξε:

- Άνθρωπος ήταν, Αλεξία! Και αμαρτωλός αν είναι, άνθρωπος μένει...

- Α, όχι! Ξέσπασε η κόρη. Γρηγόρη, μη μιλάς έτσι, στην ψυχή του πατέρα σου! Αν ήταν προδότης... έπρεπε να πεθάνει!

- Ο Χριστός συγχώρησε τους φονιάδες Του από πάνω από το σταυρό... είπε σοβαρά ο Γρηγόρης.

- Και ο πατέρας σου, από μέσα από το κατώγι του, κάθε βράδυ τους συγχωρούσε, τους δικούς του!... Τους φονιάδες όμως της Πατρίδας του, ποτέ! Την αγαπούσε με τόση πίστη την Πατρίδα του! Αυτός δε θα συγχωρούσε, Γρηγόρη!

Δυο κόμποι κατρακύλησαν από τα μάτια του καλόγερου.

- Κακόμοιρε πατέρα μου!... μουρμούρισε. Με τι καημό να πέθανες...

Η Αλεξία έκλαιγε.

- Με διπλό καημό, γιατί δεν πρόφθασε την τελευταία του ευχή να σου την δώσει... κι έφυγε με την πίκρα στην καρδιά πως ο Κωνσταντίνος ήταν προδότης. Ο καλόγερος καμτσίκωσε το άλογο του.

- Πες μια προσευχή, Αλεξία... είπε με βραχνή φωνή. Το σταυροδρόμι φαίνεται... μα άνθρωπος κανένας...

- Θεέ μου, βοήθα! μουρμούρισε η κόρη. Τρέχα, Γρηγόρη, πιο γρήγορα! Ίσως δεν έφθασαν ακόμα...

Στα τέσσερα έτρεχε το άλογο, με όλο του το διπλό φορτίο. Οι λάσπες πιτσιλούσαν γύρω και, σκυμμένοι εμπρός, ο καλόγερος και η Αλεξία κοίταζαν, κοίταζαν, και αγωνία γέμιζε την καρδιά τους. Έξαφνα ο καλόγερος σταμάτησε το ζώο του.

- Κατέβα, Αλεξία, είπε.

Παρακάτω δυο σώματα, πεσμένα το ένα απάνω στο άλλο, έκοβαν το δρόμο. Η κόρη τα είχε δει. Χωρίς να βγάλει ούτε φωνή, πήδησε χάμω, και με σταθερό βήμα σίμωσε κι εξέτασε τα σώματα. Εκείνη την ώρα ξεπρόβαλε το φεγγάρι από τα σύννεφα και φώτισε και τις περικεφαλαίες και τους θώρακες των πεθαμένων.

- Όχι, Γρηγόρη, είπε του παπά που έφθανε κοντά της. Είναι Βούλγαροι στρατιώτες...

Τρίτο σώμα κοίτονταν στην άκρη του δρόμου. Η Αλεξία έσκυψε και το εξέτασε. Όταν σηκώθηκε πάλι, το πρόσωπο της ήταν αλλαγμένο.

- Γρηγόρη, τραύλισε δείχνοντας το σημαδεμένο πρόσωπο του νεκρού, αυτός είναι ο δολοφόνος...

Τα δόντια της χτυπούσαν. Με άγριο βλέμμα κοίταξε γύρω, γυρεύοντας κανένα σημείο, κανένα άλλο σώμα... Ο καλόγερος σήκωσε από χάμω ένα τσεκούρι.

- Το όπλο του Κωνσταντίνου, είπε, και είναι ματωμένο... και παρακάτω το άλογο του...

Στο ξέθωρο φως του φεγγαριού, ο Γρηγόρης εξέτασε το χώμα. Βήματα πολλά φαίνονταν. Τ' ακολούθησε πρώτα στη μια διεύθυνση, ύστερα στην άλλη. Σα γύρισε κοντά στην Αλεξία, είχε πάρει την απόφαση του.

- Ένα άλογο έφυγε για την Αχρίδα, είπε. Ποιος το καβαλίκευε άραγε; Άλλο όμως άλογο και πολλοί πεζοί γύρισαν κατά το Όστροβο. Αυτούς θ' ακολουθήσομε, Αλεξία, και ο Θεός να μας βοηθήσει...

Το κατάχλωμο πρόσωπο της κόρης τον τάραξε.

- Ο Θεός είναι μεγάλος, παιδί μου, της είπε. Τα χείλια της έτρεμαν.

- Τι φαντάζεσαι; ρώτησε.

- Δε φαντάζομαι τίποτα... δεν ξέρω τίποτα... Καλό από μια τέτοια συνάντηση δεν μπορούσε να βγει, είπε συλλογισμένος ο παπάς. Αν έφυγε ο Κωνσταντίνος μόνος για την Αχρίδα, δε μας έχει ανάγκη. Θα πει πως είναι ελεύθερος. Αν τον γύρισαν όμως πίσω, πάμε να τον ελευθερώσομε, Αλεξία.

- Φοβάσαι... φοβάσαι μην τον έπιασαν...

Ο καλόγερος την κοίταξε.

- Ναι! είπε με χαμηλή φωνή.

Το πρόσωπο της ήταν αλλαγμένο από τον τρόμο.

- Γρηγόρη... τι θα τον κάνουν;

- Ο Κύριος να τον βοηθήσει, μουρμούρισε ο καλόγερος κάμνοντας το σταυρό του.

Καβαλίκεψε πάλι, πήρε την Αλεξία στα κάπουλα, και βιαστικά γύρισαν ανατολικά, κατά το Όστροβο, στην Εγνατία οδό.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο Κ

Σιωπηλά ξεκίνησε ο Κωνσταντίνος από την ταβέρνα της Σέταινας με τους δυο Βουλγάρους. Ο Δραξάν κρυφομιλούσε του Ρωμαίου, και λίγα βήματα μπροστά προχωρούσε ο Κωνσταντίνος βυθισμένος στις σκέψεις του. Ο δρόμος ήταν στενός και περνούσε ανάμεσα στους κάμπους. Κάπου - κάπου, από μέσα από τα σκοτεινά σύννεφα ξεπρόβαλε το φεγγάρι και καθρεφτίζονταν, τότε δω τότε κει, στους νερόλακκους που είχε αφήσει η βροχή. Μια στιγμή φωτίζονταν ο μαύρος βούρκος του δρόμου, που, γλιστερός, έτρεχε με κορδέλες και σκαρφάλωνε στο βουνό. Και πάλι η νύχτα πλάκωνε, πιο σκοτεινή παρά πριν. Συλλογισμένος και με μαύρη καρδιά πήγαινε ο Κωνσταντίνος, τυλιγμένος στη χωριάτικη του κάπα, και τα γκέμια κρέμουνταν ατέντωτα στο λαιμό του αλόγου του. Ο νους του ήταν αλλού.

Στην περήφανη ψυχή του, η λέξη της κόρης έτσουζε ανυπόφορα, σαν ανοιγμένη πληγή. Ποια ήταν η κόρη αυτή, και τι τον ήθελε; Γιατί, σαν την έβλεπε, ταράζονταν πάντα η ψυχή του και γέμιζε νοσταλγία για τα περασμένα; Και γιατί, ενώ ποτέ πριν δεν την είχε δει, την έβρισκε τώρα κάθε λίγο στο δρόμο του; Δεν την είχε απαντήσει πριν, και όμως την ήξερε! Πρώτη φορά την είδε απέξω από το μοναστήρι. Και όμως, στα παλιά χρόνια την έβρισκε ανακατωμένη στις ενθυμήσεις του με την εικόνα της μητέρας του, και με κάτι ήχους πάντα τους ίδιους, σαν κρυσταλλένιο νερομουρμούρισμα ανάμεσα στα χαλίκια. Και ήταν Ελληνοπούλα... και τον νόμιζε προδότη...

Η καρδιά του ολοένα σφίγγονταν περισσότερο. Το αίσθημα του άδικου, και συνάμα της αδυναμίας του να εξηγηθεί, τον πίεζε, του έφερνε δυσφορία. Μα και γιατί να εξηγηθεί; Τι του ήταν το κορίτσι αυτό που τον έλεγε προδότη; Και πού τον ήξερε άραγε κείνη; Και γιατί στη μονή ρωτούσε πάντα γι' αυτόν; ...Την είχε αρπάξει ο Γρηγόρης και την πήγε σηκωτή στο αντικρυνό σπίτι, όπου σε λίγο άναψε και φως. Μα άραγε τη γνώριζε ο καλόγερος; Ναι, αφού στην ταβέρνα έβγαλε μια φωνή κι έτρεξε να την πιάσει μόλις την πήρε το μάτι του. Και όμως στη μονή σαν ήταν, ο Γρηγόρης δεν την ήξερε ακόμα. Τι ήταν λοιπόν η παιδούλα αυτή, που όλοι την ήξεραν βουβή, και που όμως μιλούσε ελληνικά και του θύμιζε τα παιδικά του χρόνια, τη μητέρα του, την είσοδο του σπιτιού τους; Μα στάσου... Μια εικόνα μακρινή μα ζωνρή πέρασε έξαφνα σαν λάμψη στο μυαλό του. Είδε ένα παιδικό πρόσωπο με μαύρα σγουρά μαλλιά, και άκουσε τη φωνή της μητέρας του: «Αλεξία!... είναι παράξενο όνομα...». Αλεξία!... Ήταν η Αλεξία!...

Ασυνείδητα σκέπασε τα μάτια του με το χέρι, σα να τον είχε θαμπώσει το ξαφνικό φως που έλαμψε μπροστά του. «Η Αλεξία!...». Πώς δεν το είχε μαντεύσει από την πρώτη ώρα; Το λεπτό χλωμό της πρόσωπο με τα λυτά μαύρα μαλλιά, κοντά και πυκνά, όπως σαν ήταν παιδάκι, τα μεγάλα μαύρα μάτια της με την ίδια αγριεμένη έκφραση που είχαν στη σκηνή του Σαμουήλ, και ύστερα στο δάσος όπου την είδε με το γερο - Παγράτη, πώς δεν τ' αναγνώρισε αμέσως σαν την Ξαναείδε;

Και του είχε πει ο Παγράτης πως το κοριτσάκι είχε βουβαθεί από τρομάρα... Και όλοι τώρα νόμιζαν το κορίτσι βουβό, στα χωριά και παντού όπου την ήξεραν για Βουλγάρα, χωρίς να την πειράζει κανένας, γιατί όλοι, και οι σκληροί ακόμα Βούλγαροι, την λυπούνταν που ήταν σημαδεμένη... Ήταν η Αλεξία χωρίς αμφιβολία. Και ο Γρηγόρης, γυρεύοντας τον πατέρα του, είχε ανακαλύψει τη χαμένη ορφανή... Έξαφνα, μια σαίτα σφύριξε στο αυτί του. Μηχανικά έσφιξε τα γκέμια και άδραξε το τσεκούρι του. Δεύτερη σαίτα σφύριξε. Και την ίδια ώρα σύννεφο από σαίτες τον περιτριγύρισαν. Το άλογο, πληγωμένο, σηκώθηκε στα πίσω πόδια, πετάχθηκε μπρος κι έπεσε σέρνοντας τον καβαλάρη του στη λάσπη. Μα γρήγορος όσο και δυνατός, ο Κωνσταντίνος παράτησε τις πατήρες και, πριν αγγίξει καλά - καλά στο χώμα, ξαναβρέθηκε στα πόδια του με το τσεκούρι στο ένα χέρι και με το δίκοπο μαχαίρι του στο άλλο.

Στα χωράφια, αρματωμένοι άντρες σηκώθηκαν από παντού, σα φαντάσματα, και πετάχθηκαν απάνω του.

- Ανάθεμα σας! φώναξε ο Δραξάν σπηρουρίζοντας το άλογο του. Σταματάτε, φονιάδες! Είμαι ο Δραξάν και, μα το Θεό, θα σας σουβλίσω όλους ζωντανούς!

- Στάσου πίσω, Δραξάν! φώναξε ένας από τους άντρες που έμοιαζε να διευθύνει τους άλλους. Κακό δε θα σου κάνομε, αν μείνεις εκεί που είσαι.

- Μα τα κόλυβά μου, δε στέκομαι! αποκρίθηκε φουρκισμένος ο στρατηγός. Τι είμαι τάχα εγώ που θ' αφήσω, με σταυρωμένα χέρια, να σφάζετε τον άνθρωπο μου; Πίσω, λέγω! Πίσω, σκυλολόγι!

Και στρώνοντας χάμω ένα στρατιώτη που γύρευε να τον σταματήσει, άρπαξε από τη ζώνη του ένα μακρύ μαχαίρι, και όρμησε στη μέση της μάχης φωνάζοντας:

- Βοήθεια, Ρωμαίε!

Μα ο μονοχέρης έκανε αλλιώτικα το λογαριασμό του. Στοχάστηκε πως πιο φρόνιμο ήταν ν' αποτραβηχθεί παράμερα με το άλογο του και, κατά πώς θα τελείωνε, καλά ή άσχημα, ο καβγάς, να το βάλει στα πόδια ή να σιμώσει και ν' αποτελειώσει τους νικημένους. Παρακάτω, ο Κωνσταντίνος διαφεντεύονταν σα λεοντάρι, μόνος ανάμεσα σε τόσους. Μεμιάς είχε στρώσει κάτω τον πρώτο που έφθανε καταπάνω του, και άλλος κυλιούνταν στη λάσπη με ανοιγμένο το λαιμό. Εμπρός, πίσω, πλάγια, σα μύλος στριφογύριζε το φοβερό του τσεκούρι, πελεκώντας χέρια, πόδια, κεφάλι ή κορμί, όπου έπεφτε. Το αίμα έτρεχε βρύση από το ανοιγμένο του μέτωπο και μια μαχαιριά τον είχε βρει στο πλευρό. Αν και πληγωμένος όμως, ο Κωνσταντίνος βαστούσε ακόμα καν, όσο έστεκε στα πόδια του, εύκολο δεν ήταν να τον καταπονέσουν.

- Γεια σου, παλικάρι, βάστα κι έρχομαι! φώναξε μ' ενθουσιασμό ο Δραξάν που ζύγωνε με το μαχαίρι σηκωμένο.

- Μη χτυπάς, Δραξάν! φώναξε ο αρχιφονιάς. Είμαστε Βούλγαροι!

Και σηκώνοντας το σπαθί του, το κατέβασε με ορμή στο κεφάλι του Κωνσταντίνου. Μ' αυτός σα χέλι του ξέφυγε, και το σπαθί τον πήρε στον ώμο. Μ' ένα πήδο, τότε, ρίχθηκε ο Κωνσταντίνος απάνω του και, κατεβάζοντας με φόρα το τσεκούρι, του έσχισε την περικεφαλαία πέρα - πέρα και του άνοιξε το κεφάλι σε δυο. Ο Βούλγαρος μούγκρισε σα θηρίο, πέταξε πάνω τα χέρια κι έπεσε βαριά στο χώμα όπου βρόντησε ο θώρακας του.

- Δώσ' του! Δώσ' του! φώναξε ο Δραξάν κατεβάζοντας το σπαθί του στον πρώτο που βρήκε.

Μα οι άλλοι, βλέποντας τον αρχηγό τους πεσμένο, σήκωσαν τα χέρια.

- Παραδινόμαστε! φώναξαν με μια φωνή. Μη χύνεις αδελφικό αίμα, Δραξάν.

Και όλοι μαζί έριξαν τ' άρματα τους στα πόδια του στρατηγού. Ο Δραξάν πήδησε από το άλογο, και τους διέταξε, όσοι έμειναν ακόμα όρθιοι, να έλθουν μπροστά του.

- Ποιος είναι ο αρχηγός σας, άτιμοι φονιάδες; ρώτησε θυμωμένα.

- Άτιμοι δεν είμαστε, είτε ένας. Μας πρόσταξε ο άνθρωπος του Ιβάτζη, και δε μας έπεφτε εμάς λόγος. Έπρεπε να υπακούσομε.

- Του Ιβάτζη; έκανε σαστισμένος ο Δραξάν.

- Ναι! αποκρίθηκε ο στρατιώτης. Και δείχνοντας τον Κωνσταντίνο:

- Αυτός ας μαρτυρήσει, είπε, ας κοιτάξει τον αρχηγό μας και ας πει ποιος είναι. Τον ξέρει.

Ο Δραξάν έσκυψε πάνω στον πεθαμένο και του σήκωσε το κεφάλι. Το χλωμό φως του φεγγαριού έπεσε σ' ένα τριχωτό άγριο πρόσωπο, όπου ξεχώριζε πέρα - πέρα το σημάδι μιας παλιάς πληγής:

- Τον ξέρεις αυτόν; ρώτησε τον Κωνσταντίνο.

- Ναι! αποκρίθηκε ο νέος. Το σημάδι αυτό που σχίζει το πρόσωπο του το έκανα εγώ μ' ένα βούνευρο. Είναι στρατιώτης του Ιβάτζη.

Το πρόσωπο του Δραξάν σκοτείνιασε.

- Γιατί λοιπόν ήθελε να σε σκοτώσει; ρώτησε.

- Ρώτα τους συντρόφους του, στρατηγέ, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Ο στρατιώτης που και πριν είχε μιλήσει, διηγήθηκε όσα ήξερε.

- Ήμουν στην ταβέρνα με το μακαρίτη, είπε δείχνοντας τον πεθαμένο, και περιμέναμε να έλθει ο Έλληνας...

- Ο Έλληνας; αναφώνησε ο Δραξάν.

- Ναι! είπε ο στρατιώτης. Ο οδηγός σου είναι Έλληνας.

- Είναι απεσταλμένος του Τσάρου! είπε οργισμένος ο Δραξάν. Πώς τολμάς και τον κατηγορείς;

- Εγώ δεν ξέρω τίποτα, αποκρίθηκε φοβισμένα ο στρατιώτης, ούτε τον είχα δει ποτέ. Ο σύντροφος μου τον ήξερε. Έχει, λέγει, κι έναν αδελφό, κρυμμένο κάπου σ' έναν ξενώνα, κοντά στο Βουτέλιο, όπου κάνει το δούλο. Και όσα σου είπα, είναι, λέγει, ψέματα, και δεν τον έστειλε καθόλου ο Τσάρος, και τον ξέρει, λέγει, ο Ιβάτζης πως είναι προδότης και γι' αυτό πρόσταξε να τον σκοτώσωμε.

Ο Ρωμαίος, ωστόσο, μόλις είδε πως πέρασε ο κίνδυνος, πλησίασε πάλι με αλεπουδίσιο βήμα. Καθώς άκουσε τη διήγηση του στρατιώτη, έσκυψε στο αυτί του Δραξάν και του είπε σιγά:

- Κόψε τον για καλό και για κακό! Τι σε νοιάζει;

Μα ο Δραξάν τον έσπρωξε από κοντά του.

- Σώπα! είπε με θυμό. Δεν κόβει κανείς έτσι έναν άνθρωπο, πριν βεβαιωθεί... Και αυτός βαστούσε τη βούλα του Τσάρου...

Και όμως, το μέτωπο του ήταν συννεφιασμένο σα ρώτησε πάλι το στρατιώτη:

- Τι άλλο ξέρεις;

- Τίποτα, στρατηγέ μου. Όσα ήξερα σου τα είπα, αποκρίθηκε αυτός όλο και πιο φοβισμένα.

Παρακάτω, με τα χέρια σταυρωμένα, στέκονταν ο Κωνσταντίνος. Ήταν αίματα γεμάτος, μα έστεκε υπερήφανος και ατάραχος, και με σηκωμένο το κεφάλι άκουε τις εξηγήσεις του Βουλγάρου. Ο Δραξάν τον κοίταξε.

- Άκουσες τι σε κατηγορούν; ρώτησε σουφρώνοντας τα φρύδια του.

- Άκουσα, στρατηγέ.

- Τι έχεις ν' αποκριθείς;

- Πως μ' έστειλε ο Τσάρος.

- Ξαναλές την ίδια ψευτιά; φώναξε ο Ρωμαίος.

- Δεν είναι ψευτιά, είπε ήσυχα ο Κωνσταντίνος.

- Δεν είναι ψευτιά; Τολμάς να το επαναλάβεις; Και ο αδελφός σου; Στην υπηρεσία του Τσάρου είναι και αυτός;

- Δεν έχω αδελφό.

- Λες ψέματα! Ξεφώνησε ο Ρωμαίος. Άκουσες τι είπε ο στρατιώτης!

Ο Δραξάν τον παραμέρισε με το χέρι.

- Στάσου, είπε νευρικά. Άφησε με να του μιλήσω.

Και γυρνώντας στον Κωνσταντίνο:

- Πώς σε λένε; ρώτησε.

- Κωνσταντίνο Κρηνίτη. Ο Δραξάν αναπήδησε.

- Κρηνίτη; έκραξε με φωνή πνιγμένη. Ο γιος του...

- Του Κατεπάνω της Αδριανούπολης, ναι! είπε ο Κωνσταντίνος.

Ένα λεπτό, ο Δραξάν δεν μπόρεσε να μιλήσει. Με κάποια δυσκολία νίκησε τη συγκίνηση του.

- Είσαι λοιπόν αλήθεια Έλληνας;

- Είμαι Έλληνας, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Τα ξανθά γένια του Δραξάν έτρεμαν στο στήθος του. Ήταν βαθιά ταραγμένος.

- Ξέρεις... Ξέρεις πως αυτά που μου είπες μου δίνουν το δικαίωμα να σε σουβλίσω; είπε βαστώντας το θυμό του.

- Το ξέρω.

- Και δε βρίσκεις τίποτα να πεις που να δικαιολογήσεις την παρουσία σου εδώ;

- Τι θέλεις να σου πω; είπε ατάραχα ο Κωνσταντίνος. Στα χέρια σου έχεις το γράμμα του Τσάρου με τη βούλα του.

Ο Δραξάν πήρε το γράμμα από τον κόρφο του και το εξέτασε στη λάμψη του δαυλού που άναψε ένας στρατιώτης.

- Ξέρει ο Τσάρος ποιος είσαι; ρώτησε έξαφνα. Ο Κωνσταντίνος χαμογέλασε.

- Ο πατέρας του, ο Τσάρος Σαμουήλ, με πήρε από την Αδριανούπολη και μ' έκανε παιδόπουλό του, είπε.

Ο Δραξάν έμεινε λίγη ώρα σκεπτικός.

- Για ό,τι ρώτημα σου κάνω μοιάζεις να έχεις έτοιμη την απάντηση, είπε πικρά. Μα ένα πράγμα δεν εξηγώ.

Γιατί θέλησε ο Ιβάτζης το θάνατο σου;

- Ρώτησε τον, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Ο Δραξάν θύμωσε.

- Η ελληνική σου υπερηφάνεια δε σε παράτησε, βλέπω, ούτε στη σκλαβιά όπου σέρνεσαι από δω και δέκα χρόνια, είπε. Μα μη νομίζεις πως με τα λόγια σου αυτά θα μου ξεφύγεις, ούτε πως θα με γελάσεις! Το γράμμα μοιάζει γνήσιο, το ίδιο και η βούλα του Τσάρου, που ο Άγιος Κύριλλος να τον έχει στην προστασία του. Μα ο Ιβάτζης δεν είναι άνθρωπος να σε δολοφονήσει χωρίς σοβαρό λόγο. Ούτε μπορώ πια να σε ακολουθήσω για οδηγό.

Και γυρνώντας στον Χειρότμητο:

- Ρωμαίε, είπε, καβαλίκηψε ευθύς και τρέχα στην Αχρίδα, έβρε τον Τσάρο, ακόμα και τον Ιβάτζη αν μπορείς, πες τους όσα είδες, μάθε την αλήθεια και γράψε μου, αν δεν μπορείς να έλθεις ο ίδιος. Αν ο Τσάρος αλήθεια με καλεί, θα κάνω φτερά να φθάσω γρηγορότερα κοντά του. Αν όμως δε με θέλει... - το άγριο βλέμμα του έπεσε στον Κωνσταντίνο, - ...θα μου το πληρώσεις ακριβά, είπε.

Ο Ρωμαίος είχε καβαλίκηψει.

- Πού θα σε βρω! ρώτησε.

- Στα... στη «φωλιά», αποκρίθηκε ο Δραξάν και του έκανε ένα κρυφό νόημα. Κι ένα άλλο, πρόσθεσε: Μάθε τι είναι ο δεύτερος αυτός Έλληνας που κρύβεται κοντά στο Βουτέλιο, και πιάσε τον.

Σκληρό χαμόγελο χώρισε τα χείλια του κουλού.

- Έννοια σου, είπε, θα τον βρω.

Και σπηρουνίζοντας το άλογο του έφυγε.

- Δέσετε αυτό τον άνθρωπο, διέταξε ο Δραξάν τους στρατιώτες, μαζέψτε τους πληγωμένους και ακολουθείτε με.

Και η συνοδεία, όλη μαζί, με τον Δραξάν μπροστά, γύρισε ανατολικά στο μεγάλο δρόμο. Με τα χέρια πισθάγκωνα πήγαινε ανάμεσα τους ο Κωνσταντίνος. Στις βρισιές των στρατιωτών αποκρίνονταν μόνο με την άφοβη ματιά του, περιφρόνηση γεμάτη. Από την αγωνία της ψυχής του τίποτα δεν έδειχνε το πρόσωπο του. Και όμως, η ψυχή του βασανίζονταν.

Είχε παίξει παιχνίδι επικίνδυνο και το είχε χάσει. Για τη ζωή του λίγο τον έμελε. Την είχε αποφασισμένη από τη μέρα που παραδέχθηκε να μπει στο Τάγμα των Κατασκόπων του Αυτοκράτορα και να δουλεύει ανάμεσα στους εχθρούς. Και, δέκα χρόνια τώρα, ζούσε με την ιδέα του θανάτου πάντα μπροστά του, την είχε συνηθίσει σαν κάτι μοιραίο. Γι' αυτό, και σαν τον ρώτησε ο Δραξάν, ψέματα δεν καταδέχθηκε να πει για να σώσει τη ζωή του. Πως θα τον σκοτώσουν το ήξερε. Μα τι σημαίνει; Φθάνει να πέσει όμορφα. Αυτό μονάχα ήθελε, για να δει και να πεισθεί και ο Μιχαήλ πως καμιά δουλειά δε λερώνει μια ψυχή που έχει μέσα της ευγένεια και υπερηφάνεια. Και θα πιστέψει τότε ο Μιχαήλ πως, όποιος ξέρει και στέκει ψηλά, ψηλότερα από τις πράξεις του, υψώνει κάθε δουλειά και την κάνει ευγενική, ανεβάζοντας την στο δικό του σκαλοπάτι. Για την Πατρίδα του δούλευε. Τι σημαίνει με τι λέξη ονομάζονταν η δουλειά του; Τη φιλοτιμία του σαν ολοκαύτωμα την πρόσφερε στην Πατρίδα, παραμερίζοντας το άτομο του μπροστά στο μεγάλο έργο. Και ποιος ξέρει αν μια μέρα δεν το μάθει και η Αλεξία... αν μια μέρα δε της πουν πως πέθανε Έλληνας τίμιος, για μια ιδέα... την ιδέα της κοινής τους Πατρίδας... Μα και αν δεν το μάθαινε, τι σημαίνει; Φθάνει που το ήξερε κείνος...

Από τις ανοιχτές του πληγές έχανε πολύ αίμα, και με το νυχτερινό κρύο οι πόνοι ολόένα δυνάμωναν, γίνονταν πιο σουβλεροί. Κάθε βήμα ήταν μαρτύριο. Μα όλα αυτά δεν ήταν τίποτα μπροστά στο βάσανο της ψυχής του! Το σχέδιο του γκρεμίζονταν πριν το επιτύχει. Με όλους του τους κόπους και τις ενέργειες, δεν κατόρθωσε να τραβήξει τον Δραξάν στα βουνά, όπως είχε τραβήξει τον Ρωμανό. Ο Δραξάν του ξέφευγε πάλι, και τώρα πήγαινε στη «φωλιά». Με τη λέξη «φωλιά» εννοούσαν τη χώρα όπου μαγειρεύονταν η προδοσία, αυτό το ήξερε. Μα τ' όνομα της χώρας δεν το είχε μάθει ακόμα. Και τώρα τον πήγαιναν και αυτόν στη «φωλιά», μα με τα χέρια δεμένα, αιχμάλωτο, κατάδικο! Απελπισμένα κοίταξε γύρω. Ένας άνθρωπος δε βρίσκονταν, για το Θεό, να του κάνει νόημα να τους ακολουθήσει; Τόσοι Έλληνες γύριζαν τώρα ελεύθεροι στην Εγνατία οδό, αφότου ο Αυτοκράτορας την είχε ξαναπάρει! Ένας δε θα βρεθεί στο δρόμο του, να τον στείλει με το μήνυμα που θα έσωζε ίσως ένα ελληνικό φρούριο; Να είχε τον Μιχαήλ... Και άλλη ανησυχία, άλλο φίδι τον δάγκασε στην καρδιά, με την ενθύμηση του Μιχαήλ. Ποιος άραγε να τον αναγνώρισε, τον υπηρέτη του ξενώνα κοντά στο Βουτέλιο, και να τον πρόδωσε; Και πώς να του μηνύσει να φύγει πριν τον πιάσουν;

Τη ζωή τους με χαρά την έδιναν και οι δυο. Μα πήγαινε χαμένος, περιπτώς ο θάνατος τους, αφού δεν πρόφθασαν να σώσουν το κάστρο... Περπατούσαν οι στρατιώτες με γρήγορο βήμα, και ακολουθούσε κι εκείνος ανάμεσα τους. Μα το αίμα που είχε χάσει, και οι πόνοι, τον είχαν αδυνατίσει τόσο, που με κόπο έστεκε στα πόδια του. Αφανισμένος σέρνονταν, μα δεν καταδέχονταν να δείξει το μαρτύριο του. Κάθε τόσο το φως του σκοτείνιαζε, και σκόνταφε στο δρόμο, και πάλι αντρειεύονταν, και σφίγγοντας τα δόντια του προχωρούσε μερικά βήματα. Όσπου απόκανε, απόστασε, τα πόδια του σκάλωσαν στο χώμα σα να είχαν ριζώσει, κι έξαφνα, μονοκόμματος, έπεσε σα δέντρο ξεριζωμένο.

Μερικά βήματα μπροστά ο Δραξάν άκουσε τον κουφό γδούπο και τις φωνές και την οχλοβοή των στρατιωτών, και γύρισε στη σέλα του να δει τι τρέχει. Στο σκοτάδι μισοδιέκρινε τους στρατιώτες του μαζεμένους, άλλους σκυμμένους, άλλους χειρονομώντας. Και γύρισε πίσω.

- Τι τρέχει; ρώτησε απότομα. Τι φωνάζετε όλοι μαζί;

- Ο Έλληνας πέθανε! του αποκρίθηκε ένας.

- Δε σαλεύει πια, είπε ο άλλος.

- Δεν πέθανε ακόμα, μα ξεψυχά, είτε τρίτος.

Και όλοι μαζί γύρευαν να εξηγήσουν πώς έπεσε ξαφνικά, εκεί που περπατούσε όμορφα και καλά. Ο Δραξάν ξεκαβαλίκεψε, ζήτησε ένα φως κι έσκυψε απάνω στον πληγωμένο. Έξαφνα ακούστηκε τρέξιμο αλόγου. Ήταν ο Γρηγόρης που έφθανε με την Αλεξία. Ξεκαβαλίκεψαν και ζύγωσαν τους στρατιώτες. Με μια ματιά, στο φως του δαυλού, ο Γρηγόρης αναγνώρισε τον Κωνσταντίνο και τον Δραξάν σκυμμένο πάνω του.

- Τι τρέχει; ρώτησε τάχα αδιάφορα.

Ο Δραξάν σήκωσε το κεφάλι και τον αναγνώρισε.

- Στην ώρα έφθασες, παπά! είπε με ανακούφιση. Πες μου αν ζει ή αν πέθανε αυτός.

Και βλέποντας την Αλεξία που ασάλευτη, σα μαρμαρωμένη, κοίταζε τον πεσμένο νέο:

- Μπα, είπε, η Βουβή; Πού βρέθηκε δω τέτοια ώρα μαζί σου;

- Έφευγα για το Άγιον Όρος, είπε ο Γρηγόρης, και βρήκα το κορίτσι στο δρόμο. Το λυπήθηκα που περπατούσε στις λάσπες, και το πήρα στα κάπουλα... Μα τι του κάνατε αυτουνού του άμοιρου; ρώτησε με συγκίνηση. Όλο πληγές είναι!

- Μη χάνεις την ώρα σου σε ρωτήματα, παπά, είπε ο Δραξάν σκοτεινιασμένος, και μην πολυξετάζεις, παρά βλέπε και κάνε ό,τι σου λέγω. Πες μου ζει;

- Ναι, ζει, μα είναι σε κακά χάλια.

- Μπορείς να τον γιάνεις;

- Ίσως, είπε με δισταγμό ο Γρηγόρης, μα θα μ' αφήσεις να κάνω όπως θέλω.

- Τι εννοείς; ρώτησε υποψιάρικα ο Δραξάν.

- Θα σταματήσεις στο πρώτο χωριό και θα μου τον αφήσεις εκεί.

- Αδύνατο, είπε ξερά ο Δραξάν, θα πάγει εκεί που πάγω κι εγώ.

- Αν πεθάνει στο δρόμο, θα έχεις εσύ την αμαρτία, είπε σοβαρά ο καλόγερος, και η φωνή του σα να έτρεμε λίγο.

- Ας έχω εγώ την αμαρτία, είπε ο Δραξάν, και ο Κύριος να με συγχωρήσει.

Και πρόσθεσε:

- Δέσε τις πληγές του. Εσείς οι καλόγεροι τα ξέρετε αυτά.

Ο Γρηγόρης είδε πως ο Δραξάν ήταν αποφασισμένος τον αιχμάλωτο του να μην τον αφήσει, και πως άδικα έχανε τα λόγια του. Το δράμα το μάντευε. Αφού γύριζε πάλι ανατολικά, θα πει πως ο Δραξάν είχε μάθει τι ήταν ο Κωνσταντίνος... Έβγαλε από τον κόρφο του ένα μπουτιλάκι, και με το φάρμακο που είχε μέσα έπλυνε τις πληγές και τις έδεσε πρόχειρα με ό,τι πανί βρήκε. Στο μεταξύ, οι στρατιώτες είχαν φτιάσει ένα φορείο με κλαδιά και φύλλα και, με τη βοήθεια του καλόγερου, σήκωσαν τον αναισθητο Κωνσταντίνο.

- Σκεπάστε του τα μάτια, πρόσταξε ο Δραξάν, και συ, καλόγερε, ακολούθα μας. Ο άρρωστος έχει την ανάγκη σου.

Και πήρε πάλι το δρόμο του. Με την πρόφαση να διορθώσει το σαμάρι του αλόγου του, ο Γρηγόρης έμεινε πίσω λίγα βήματα με την Αλεξία. Η κόρη δεν τόλμησε να μιλήσει, σιωπηλά έσφιξε το χέρι του.

- Μη φοβάσαι, γρήγορα θα γίνει καλά, της αποκρίθηκε σιγά, οι πληγές δεν είναι βαριές... Άλλος είναι ο φόβος μου! Είδες πως ο Δραξάν αρνήθηκε να μου τον αφήσει...

Πήρε την κόρη στα κάπουλα, και με βήμα αργό ακολούθησε το φορείο. Κατά τα χαράματα έφθασαν σ' ένα χωριό. Ο Δραξάν πρόσταξε να βρουν μια βωδάμαξα για να κουβαλήσουν τον πληγωμένο. Στο χωριό άφησε τους στρατιώτες, πήρε μαζί του δυο μονάχα, για να φυλάγουν τον Κωνσταντίνο, και, αφού τους έβαλε ν' αλλάξουν ρούχα και να φορέσουν χωριάτικα, έφυγε πάλι, πιο βιαστικός ακόμα, σέρνοντας μαζί τον Γρηγόρη και την Αλεξία. Ο Γρηγόρης ζήτησε την άδεια να βάλει τη «Βουβή» στην άμαξα, με την ελπίδα πως θα κατάφερνε να συνεννοηθεί με τον πληγωμένο, όσο και να φύλαγαν οι στρατιώτες. Μα με θυμό αρνήθηκε ο

Δραξάν.

- Πάρε την στο ζώο σου, σα θέλει να μας ακολουθήσει, είπε, ειδημή ας πάγει πεζή.

Κι έτσι την πήρε πάλι ο Γρηγόρης στα κάπουλα του αλόγου του και ακολούθησαν τον Δραξάν. Μπροστά πορεύονταν η βωδάμαξα, ένα μακρύ σανιδένιο κάρο για γεννήματα, όπου είχαν βάλει μια πρόχειρη κουκούλα από караβόπανα, κλεισμένα απ' όλες τις μεριές, τάχα για να προφυλάγουν τον πληγωμένο από τη βροχή που αδιάκοπα έπεφτε, αλλά προπάντων για να μην τον αφήσουν να δει πού πήγαιναν. Στα περίχωρα του Όστροβου σταμάτησαν. Ο Δραξάν και οι σύντροφοι του πήγαν σ' ένα χωριατόσπιτο, έξω από τη χώρα. Ο Δραξάν φώναξε τότε τον Γρηγόρη, και τον πρόσταξε μπροστά του να φροντίσει και να δέσει τις πληγές του Κωνσταντίνου. Ο νέος είχε συνέλθει και ανεγνώρισε τον Γρηγόρη. Η καρδιά του πήρε αέρα, μα δεν είπε λέξη, ούτε έκανε σημείο. Τα μάτια του Δραξάν ήταν καρφωμένα πάνω του. Όλη μέρα έμειναν κλεισμένοι. Τη νύχτα πάλι ξεκίνησαν. Ο Δραξάν είχε φροντίσει για την Αλεξία ένα μουλάρι, μα πρόσταξε να μείνει πίσω με τον Γρηγόρη και να μη σιμώσει το αμάξι, από φόβο μην τύχει και συνεννοηθεί ο Κωνσταντίνος με κανένα.

Πριν χαράξει έφθασαν στα Βοδενά. Ο Δραξάν σταμάτησε, φώναξε έναν από τους δυο στρατιώτες και του μίλησε κρυφά. Ο στρατιώτης έφυγε ευθύς για την πόλη, και οι άλλοι περίμεναν κρυμμένοι ανάμεσα σε κάτι δέντρα. Σε λίγο επέστρεψε ο στρατιώτης, μα δεν ήταν μόνος. Τρεις άνδρες τον συνόδευαν. Από πίσω από την κουκούλα του αμαξιού, ο Κωνσταντίνος ούτε φαίνονταν ούτε μπορούσε να δει. Ο Γρηγόρης όμως είχε ξεκαβαλικέψει και, καθισμένος χάμω με την Αλεξία, τους κοίταζε.

Οι τρεις άντρες φαίνονταν πολύ συγκινημένοι. Αγκάλιασαν και φίλησαν τον Δραξάν, και κάμποση ώρα μίλησαν κρυφά. Ύστερα έβγαλαν τον Κωνσταντίνο από το αμάξι, αφού πρώτα έδεσαν τα μάτια του, τον έβαλαν σ' ένα φορείο, και, κάνοντας νόημα του Γρηγόρη ν' ακολουθήσει, γύρισαν κατά τα Βοδενά. Η πόλη των Βοδενών απλώνονταν στην έξοδο μιας στενής κλεισούρας, και από παντού κρυσταλλένια νερά κατέβαιναν, καταρράχτες, από τα γύρω βουνά, πότιζαν τα κατάφυτα τους περιβόλια και χύνονταν στη λίμνη Λουδία¹. Ψηλά, σ' ένα γιγαντένιο βράχο απάνω, έστεκε το φρούριο. Οι πύργοι και τα περιτειχίσματα του κάστρου, κλιμακωτά χτισμένα, φύλαγαν το μπροστινό μέρος, το μόνο απ' όπου μπορούσε να το προσβάλει εχθρός. Πίσω και στα πλάγια, γκρεμνός απότομος το προφύλαγε. Και στην κορυφή, απειλητικός και υπερήφανος, υψώνονταν πάνω από τη ζώνη των περιτειχισμάτων ο μεγάλος πύργος. Με απορία παρατήρησε ο Γρηγόρης πως ο Δραξάν και η συνοδεία του δε σταματούσαν στην πόλη, παρά γύριζαν κατά το φρούριο. Είχαν κάνει κάμποσο δρόμο, όταν, γυρνώντας έξαφνα, ο Δραξάν έγενεψε σε δυο από τους συντρόφους του, κι ευθύς έπιασαν τον Γρηγόρη και του έδεσαν τα μάτια.

- Μην ανησυχείς, είπε ο Δραξάν του καλόγερου, κανένας δε θα σε πειράξει, φθάνει να μη ζητήσεις να δεις πού πηγαίνομε. Δέσετε και τα μάτια της Βουβής, και να μας ακολουθήσει κι εκείνη.

Μα η Βουβή είχε χαθεί.

- Πώς την αφήσατε να φύγει; ρώτησε με θυμό ο Δραξάν.

- Ως τώρα ήταν εδώ, αποκρίθηκε ένας, δεν μπορεί να πήγε μακριά.

Τη ζήτησαν λίγη ώρα, μα άδικα. Η Αλεξία είχε εξαφανιστεί.

- Δεν μπορούμε να περιμένουμε περισσότερο, είπε ένας, σε λίγο θα ξημερώσει.

- Αγκαλά δεν πειράζει και αν έφυγε, είπε ο Δραξάν. Είναι απείραχτο και δυστυχημένο πλάσμα.

Και ξαναπήραν το δρόμο τους. Δυο άντρες βαστούσαν τον Γρηγόρη από τα χέρια και τον πήγαιναν σιωπηλά, ανεβαίνοντας πάντα. Σε λίγο έφθασαν σε μέρος επίπεδο, κι εκεί σταμάτησαν. Ένα τρίξιμο ακούστηκε, κάτι έγειρε, μια γέφυρα ή μια βαριά πόρτα, και οι δυο του φύλακες τον έσπρωξαν μπροστά. Έκανε μερικά βήματα, πόρτες άνοιξαν και σφάλισαν σιγά, και ύστερα τον ανέβασαν μια ψηλή σκάλα γυριστή, τον πέρασαν από διαδρόμους, όπου σιωπηλά πήγαιναν, με κουφά βήματα, και τον έσπρωξαν σε μια κάμαρα.

- Τώρα μπορείς ν' ανοίξεις τα μάτια σου, του είπαν, κι έκλεισαν την πόρτα και την κλείδωσαν απέξω.

Ο Γρηγόρης έβγαλε το μαντίλι. Βρίσκονταν σ' ένα στενό κελί, αναπαυτικά επιπλωμένο, με μικρό παράθυρο καγκελωτό. Κατάλαβε πως ήταν αιχμάλωτος του Δραξάν. Κατάλαβε πως ήταν σε φρούριο, και πως το φρούριο αυτό ήταν η «φωλιά», όπου μαγειρεύονταν από καιρό η προδοσία. Ήταν το φρούριο των Βοδενών, το κλειδί της Εγνατίας οδού.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΑ

Κουβαλητό και με δεμένα μάτια ανέβασαν τον Κωνσταντίνο στο φρούριο και τον έβαλαν σε χωριστό κελί. Τον ακούμπησαν σ' ένα στρώμα, έλυσαν τα μάτια του και, χωρίς να του πουν λέξη, βγήκαν έξω και αμπάρωσαν την πόρτα. Το καμαράκι ήταν μικρό και γυμνό. Έπιπλο άλλο δεν είχε παρά ένα σεντούκι ξύλινο που μπορούσε να γίνει και κάθισμα και τραπέζι. Το παράθυρο, μικρό και καγκελωμένο, ήταν τόσο ψηλά, που άνθρωπος δεν έφθανε να δει έξω, όσο μακρύνει και αν ήταν. Με την πρώτη ματιά, είδε ο Κωνσταντίνος πως εύκολο δεν ήταν να βγει από τη φυλακή του. Μα αυτό δεν τον απέλπισε. Αποφάσισε να φύγει. Πώς; Δεν το ήξερε ακόμα, μα θα έβρισκε τρόπο. Μέτρησε με το μάτι το ύψος του παράθυρου. Αν έσερνε το σεντούκι ως εκεί, θα έφθανε να δει έξω. Μιας και ήξερε τι ήταν έξω, δική του δουλειά να φύγει.

Πού βρίσκονταν, δεν είχε ιδέα. Σε όλο το ταξίδι οι στρατιώτες του Δραξάν δεν τον άφησαν στιγμή να δει τα μέρη που περνούσαν, και κανένας δεν του μίλησε, ούτε αποκρίθηκε καν σε κανένα του ρώτημα. Πως βρίσκονταν στη «φωλιά» δεν είχε αμφιβολία. Μα ποιο ήταν το φρούριο αυτό; Έκλεισε τα μάτια του. Πρώτα - πρώτα έπρεπε να γιάνουν οι πληγές του, ύστερα θα φρόντιζε να βρει τρόπο να φύγει. Και σε λίγο αποκοιμήθηκε. Το τρίξιμο της κλειδαριάς τον ξύπνησε. Ήταν μέρα. Από ψηλά ο ήλιος φώτιζε το καμαράκι του, άρα είχε κοιμηθεί πολλές ώρες. Ο Δραξάν μπήκε μέσα με τον Γρηγόρη. Όπως και την παραμονή, όσο καθάριζε και ξαναδένε ο Γρηγόρης τις πληγές, ο Δραξάν δεν έβγαλε τα μάτια του από το πρόσωπο του Κωνσταντίνου. Έπειτα βγήκε με τον παπά, και κλείδωσε την πόρτα.

Σε λίγο ένας δούλος του έφερε φαγί. Ο Κωνσταντίνος τον βάσταξε από το ρούχο του.

- Σε ό,τι αγαπάς, του είπε, πες μου πού βρίσκομαι!

Μα ο δούλος του χαμογέλασε μελαγχολικά, και με το χέρι του έδειξε τ' αυτιά του και του έκανε νόημα πως δεν ακούει. Με γνεψίματα προσπάθησε τότε ο Κωνσταντίνος να συνεννοηθεί. Μα είτε δεν ήθελε ο δούλος ν' απαντήσει, είτε αληθινά δεν καταλάβαινε, αδύνατο στάθηκε να μάθει τίποτα, και αποθαρρυσμένος τον άφησε να φύγει. Πέρασε η μέρα όλη χωρίς να πατήσκει κανένα στο κελί του. Όσο βράδιαζε και νύχτωνε και απλώνονταν έξω η σιωπή, τόσο άκουε ο Κωνσταντίνος καθαρότερα ένα αδιάκοπο βοητό νερού που έτρεχε κι έπεφτε από ψηλά σε βράχους.

- Έχει βουνό κοντά, σκέφθηκε.

Μα τίποτα άλλο δεν άκουε, όσο και αν πρόσεχε στους έξω κρότους, με την ελπίδα πως καμιά ομιλία, κανένα φώναγμα φρουρού θα του μαρτυρούσε τ' όνομα της φυλακής του. Εκτός από τον κρότο του νερού, τίποτα δεν ακούονταν. Έξαφνα στον τοίχο, πλάγι στο προσκέφαλο του, άκουσε σα χτύπημα. Ανασηκώθηκε και ακροάστηκε. Το χτύπημα ξανακούστηκε. Και ήταν σημείο: τρία απανωτά χτυπήματα, ένα μονάχο, και πάλι τρία απανωτά. Ο Κωνσταντίνος αποκρίθηκε με το ίδιο σημείο. Αμέσως από την άλλη μεριά ακούστηκαν πέντε χτύποι, και ύστερα άλλοι εννιά, και πάλι δώδεκα, κι ένας, και πάλι εννιά. Συνηθισμένος από μικρός στα μυστικά μηνύματα που ανταλλάζονται χωρίς να τα παίρνει είδηση ο εχθρός, ο Κωνσταντίνος κατάλαβε αμέσως, πως κάθε σειρά χτυπήματα ήταν από ένα γράμμα, και διάβασε καθαρά, σα να ήταν γραμμένο μπροστά του: «Είμαι». Και μετρώντας τους κατοπινούς χτύπους, εξακολούθησε να διαβάζει: «...Γρηγόρης...». Τότε με τον ίδιο τρόπο ρώτησε κι εκείνος:

- Είσαι κλεισμένος;

- Ναι, του αποκρίθηκαν από την άλλη μεριά του τοίχου.

- Πού είμαστε; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Στα Βοδενά.

Και ρωτήματα και απαντήσεις εξακολούθησαν.

- Στο φρούριο;

- Ναι, βρισκόμαστε στη «φωλιά».

- Τι ξέρεις;

- Τίποτα.

- Προσπάθησε να μάθεις.

Ένα βήμα ακούστηκε απέξω, τα χτυπήματα σταμάτησαν. Η πόρτα άνοιξε και ο δούλος μπήκε μέσα, σαν τρομαγμένος. Ακούμπησε χάμω μια στάμνα νερό κι έφυγε βιαστικά, κλειδώνοντας πάλι. Άλλες πόρτες παρακάτω άνοιξαν και σφάλισαν, βήματα ακούστηκαν, τρεχάτα, και όλα πάλι σώπασαν. Ο Κωνσταντίνος περίμενε άλλο σημείο του Γρηγόρη, μα τίποτα πια δεν ακούστηκε. Η νύχτα πέρασε όλη στην ίδια ησυχία.

Ξημέρωσε, ο ήλιος ανέβηκε ψηλά, φώτισε πάλι το καμαράκι του Κωνσταντίνου, μα τίποτα δεν τάραξε τη σιωπή, ούτε έξω ούτε μέσα. Ο Κωνσταντίνος δεν τολμούσε να χτυπήσει τον τοίχο πριν του κάνει ο Γρηγόρης άλλο σημείο, μην τύχει και τον προδώσει με καμιά απροσεξία. Και η μέρα πέρασε όλη χωρίς κανέναν να τάραξει τη μοναξιά του. Ούτε φαγί ούτε νερό δεν του έφεραν. Τίποτα δε σάλεψε. Μακριά, το βοητό του καταρράχτη ακούονταν όπως στα βάθη της νύχτας. Ο ήλιος χαμήλωσε, βασίλεψε, τ' άστρα έλαμψαν πάλι, μα ο Γρηγόρης ούτε φάνηκε, ούτε έκανε κανένα σημείο. Όλη μέρα ο Κωνσταντίνος δεν είχε κουνήσει από το στρώμα, και η ανησυχία τον έτρωγε. Ήταν πια νύχτα βαθιά και είχε μισοκοιμηθεί, όταν πάλι το χτύπημα στον τοίχο τον ξύπνησε. Αποκρίθηκε ευθύς με το πρώτο σύνθημα, και η συνεννόηση ξανάρχισε:

- Είσαι μόνος; ρώτησε ο Γρηγόρης.

- Ναι, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

- Κάτι παράξενο συμβαίνει στο φρούριο. Ο Δραξάν πέρασε τη νύχτα και όλη μέρα στη φυλακή μου, σιωπηλός, ανήσυχος, οπλισμένος, μίηυσε ο Γρηγόρης.

- Πότε έφυγε;

- Τώρα.

- Μόνος;

- Όχι. Ήλθαν και τον πήραν.

- Και όλη μέρα;

- Έμεινε μόνος, κανένας δεν ήλθε, ούτε φαγί δε μας έφεραν.

- Ούτε μένα.

- Υποφέρεις;

- Όχι, είμαι καλά. Αν σου φέρουν φαγί, ρώτα το δούλο.

- Είναι κουφός.

Συννενοήθηκαν μεταξύ τους πώς να λέγει ο ένας στον άλλο με γρήγορα συνθήματα «λέγε - σόπα - είμαι μόνος» και άλλα τέτοια. Βήματα πλησίαζαν και τα χτυπήματα σταμάτησαν. Η πόρτα άνοιξε και ο βουβός δούλος έφερε μια πινακά φαγί και μια στάμνα νερό. Ο Κωνσταντίνος άπλωσε το χέρι να πάρει το νερό. Η δίψα τον έκαιε. Ο δούλος τον βοήθησε να πιει και του χαμογέλασε με το λυπημένο του χαμόγελο. Μα όταν θέλησε ο Κωνσταντίνος να τον ευχαριστήσει κι έπιασε το χέρι του, ο βουβός το τράβηξε βιαστικά, κοίταξε την πόρτα με τρόμο, χαμογέλασε πάλι και βγήκε έξω. Ο Κωνσταντίνος παρατήρησε πως είχε δάκρυα στα μάτια. Προσεκτικά χτύπησε τον τοίχο. Ο Γρηγόρης του έκανε το σύνθημα: «Λέγε».

- Κοίταξε αν μπορείς να συνεννοηθείς με το δούλο, ίσως κάτι γίνεται... άρχισε να εξηγεί ο Κωνσταντίνος.

Μα έξαφνα ένα βιαστικό σύνθημα τον διέκοψε:

- Σώπα!

Ο Κωνσταντίνος σταμάτησε και ακροάστηκε. Μια πόρτα έτριξε, βήματα απομακρύνθηκαν, και όλα πάλι ησύχασαν. Κάμποσην ώρα περίμενε ο Κωνσταντίνος, μα τίποτα δεν ακούστηκε πια. Τότε χτύπησε σιγά. Κανένας δεν αποκρίθηκε. Ξαναχτύπησε. Τίποτα πάλι. Με μαύρη καρδιά πλάγιασε στο στρώμα του. Κατάλαβε πως είχαν πάρει τον Γρηγόρη από το πλαγινό κελί.

Την άλλη μέρα πάλι ο καλόγερος δεν ήλθε. Ο Κωνσταντίνος αισθάνονταν πια καλά. Σηκώθηκε, τράβηξε το άδειο σεντούκι στο παράθυρο και με κάποιον κόπο ανέβηκε απάνω. Μόλις έφθαναν τα μάτια του στο παράθυρο. Είδε ουρανό, και μόνο ουρανό. Έπιασε τα σίδερρα και θέλησε να τραβηχθεί με τα χέρια, να καθήσει στο πεζούλι για να δει και κάτω, μα δεν μπόρεσε. Πόνος σουβλερός τον διαπέρασε, τα χέρια του άνοιξαν, κι έπεσε αναίσθητος στο πάτωμα. Εκεί τον βρήκε ο δούλος σαν έφερε το φαγί του. Τον σήκωσε από χάμω, τον έβαλε στο στρώμα κι έσυρε το σεντούκι στη θέση του. Όταν συνήλθε, ο Κωνσταντίνος είδε του δούλου το μελαγχολικό πρόσωπο σκυμμένο απάνω του. Την ίδια ώρα αισθάνθηκε πως του έβαζε κάτι στο χέρι. Ήταν ένα ψωμί. Έκλεισε πάλι τα μάτια του, μισοζαλισμένος ακόμα, και όταν τα ξανάνοιξε ο δούλος είχε φύγει. Τότε θυμήθηκε πως είχε σύρει το σεντούκι στο παράθυρο.

- Το είδε άραγε ο δούλος;

Μα το σεντούκι ήταν στη θέση του. Πρώτη φορά τότε μια ελπίδα έλαμψε στο μυαλό του. Εξέτασε το ψωμί που βαστούσε ακόμα στο χέρι, και παρατήρησε ένα τρυπαλάκι από κάτω. Το έκοψε σε δυο, και μέσα βρήκε ένα μικρό κομματάκι περγαμινή, τυλιγμένη σφιχτά. Ήταν γραμμένη με το χέρι του Γρηγόρη, κι έλεγε: «Ο Αυτοκράτορας πέρασε την πλημμυρισμένη Τσέρνα1, έφθασε προχθές στο φρούριο, κι έφυγε χθες βράδυ. Σε άκουσαν που χτύπησες και μ' έβγαλαν από κοντά σου. Έχε όμως θάρρος, ο Κύριος σε φυλάγει». Υπογραφή δεν είχε.

Νευρικά ζάρωσε ο Κωνσταντίνος την περγαμινή στο χέρι του. Εξηγούνταν τώρα η διαμονή του Δραξάν στο κελί του Γρηγόρη! Ο Βούλγαρος κρύβονταν από τον Αυτοκράτορα, ίσως και από τους αξιωματικούς της φρουράς. Μα για να βρίσκεται ο Δραξάν στο φρούριο μέσα, ήταν φανερό πως είχε συνεννοηθεί με μέρος από τους αξιωματικούς της φρουράς. Όχι όμως με όλους, αφού κρύβονταν. Και πέρασε ο Αυτοκράτορας από το ίδιο αυτό φρούριο κι έφυγε! Και ήσυχα πήγαινε στη Θεσσαλονίκη, με την ικανοποίηση πως είχε κατακτήσει καινούρια κάστρα! Έφυγε! Και δε φαντάστηκε πως φωτιά κρυφόκαie πίσω του, πως η προδοσία είχε χωθεί στην καρδιά της φρουράς, πως τα Βοδενά, το κλειδί της Εγνατίας οδού, ήταν φωλιά επαναστατών!

Με λύσσα έσφιξε ο Κωνσταντίνος τους γρόθους του. Ω, κατάρα!... Να ξέρει το φρικτό αυτό μυστικό και να μην μπορεί να βγει, να τρέξει, να σταματήσει το Βασιλέα του, να τον φέρει πίσω για να πνίξει την επανάσταση πριν ξεσπάσει, να ξεκαθαρίσει από τη φρουρά κάθε ύποπτο και να ξαποστείλει τους Βουλγάρους που, όσο και αν το προσποιούνταν, δεν είχαν υποταχθεί ποτέ ολότελα στο νικητή. Σηκώθηκε πάλι κι έκανε μερικά βήματα νευρικά απάνω και κάτω. Να φύγει! Να φύγει! Να φύγει!... Μα με τι τρόπο; Γύρισε στο κρεβάτι του και αποθαρρυσμένος έπεσε στο στρώμα. Αδύνατο! Για να κατορθώσει να φύγει έπρεπε πρώτα να γίνει καλά, να σπάσει τα σίδερρα, να βγει από το παράθυρο. Άλλο δρόμο δεν είχε. Εκτός... Εκτός αν ο δούλος τον βοηθούσε... Και γιατί όχι; Ο δούλος είχε δάκρυα στα μάτια σαν τον κοίταζε... ο δούλος είχε φέρει το γράμμα του Γρηγόρη, είχε σύρει το σεντούκι στη θέση του... Και η καρδιά του Κωνσταντίνου γέμισε πάλι ελπίδες.

Πέρασαν όμως μέρες, και ο Κωνσταντίνος ήταν ακόμα κλεισμένος στη φυλακή του. Τίποτα δεν άλλαξε. Οι πληγές του είχαν γιάνει και, σαν αγρίμι στο κλουβί του, πήγαινε όλη μέρα κι έρχονταν, με πάντα την ίδια σκέψη στο νου του. Πώς να φύγει; Η πόρτα ήταν αμπαρωμένη απέξω. Το παράθυρο έβλεπε σε γκρεμνό. Από το πεζούλι, όπου είχε σκαρφαλώσει, τίποτα δε φαίνονταν. Μόνο μακριά, πολύ μακριά, οι κορυφές των βουνών χάνονταν στα χαμηλά σύννεφα. Μα και γκρεμνός να μην ήταν κάτω, πώς να ξεριζώσει τα σίδερρα που ήταν χτισμένα στον τοίχο μέσα;

Με λύσσα τα τίναζε και τα τραβούσε ο Κωνσταντίνος. Άδικος κόπος! Και στα καλά του αν ήταν, όλη η δύναμη του δεν αρκούσε να σπάσει ή να λυγίσει τα χοντρά αυτά κάγκελα. Και από το δούλο είχε απελπιστεί. Με κάθε τρόπο προσπάθησε να του εξηγήσει πως ήθελε να φύγει, πως θα του έδινε χρήματα, πλούτη, ελευθερία.

Τίποτα! Είτε δεν καταλάβαινε ο δύστηχος κουφός, είτε φοβούνταν να εννοήσει, του αποκρίνονταν πάντα με το λυπημένο χαμόγελο αργοκουνώντας το κεφάλι, τάχα πως δεν καταλαβαίνει. Απελπισμένος, είχε καθήσει στο κρεβάτι του ένα απόγεμα, και στη μοναξιά βασάνιζε το νου του να βρει τρόπο να φύγει. Ούτε τον Γρηγόρη είχε δει πια ούτε τον Δραξάν. Ούτε άλλος κανένας, εκτός από το δούλο, ήλθε πια στο κελί του. Αν είχε το μαχαίρι του κάτι μπορούσε να γίνει. Θα ξεκολλούσε τις πέτρες, θα κλόνιζε, θα έβγαζε τα σίδηρα. Μα του το είχαν πάρει το βράδυ εκείνο που τον έπιασαν, και στη σκληρή πέτρα μάταια μάτωνε τα δάχτυλα του.

Έξαφνα ανατρίχιασε. Τι ήταν αυτό; Είχε ακούσει κάτι, ένα λαφρύ κρότο, σαν πετραδάκι, στον τοίχο, απέξω. Κοίταξε το παράθυρο μα δεν είδε τίποτα. Βάσταξε την αναπνοή του και ακροάστηκε... Και όμως δεν τρελαίνονταν! Δεύτερος χτύπος ακούστηκε. Όρθιος, με τα μάτια καρφωμένα στα σίδηρα περίμενε. Έξαφνα, μια πέτρα πέταξε ως κοντά στα κάγκελα, τα χτύπησε κι έπεσε πάλι έξω. Ο Κωνσταντίνος όρμησε στο σεντούκι, το τράβηξε κάτω από το παράθυρο, ανέβηκε απάνω και από κει τραβήχθηκε με τα χέρια ως το πεζούλι. Μα άλλο δεν είδε από το γαλάζιο ουρανό και τα μενεξεδένια βουνά, που χάνονταν μέσα στον ορίζοντα. Δεύτερη φορά πέταξε η πέτρα, πέρασε μέσα στα κάγκελα κι έπεσε στο πάτωμα. Ο Κωνσταντίνος πήδησε χάμω και τη μάζεψε. Ήταν στρογγυλό χαλίκι, και γύρω είδε χαραγμένες ελληνικά πέντε λέξεις: «Σα νυχτώσει, ρίξε το σκοινί». Σαστισμένος κοίταξε το παράθυρο, ύστερα την πέτρα, και πάλι το παράθυρο. Ποιο σκοινί να ρίξει, και από πού; Η καρδιά του χτυπούσε δυνατά! Πως ήταν φιλικό μήνυμα το έβλεπε. Μα σκοινί δεν είχε, ούτε μπορούσε να το φτιάσει. Βήματα πλησίαζαν στο διάδρομο.

Μόλις πρόφθασε ο Κωνσταντίνος να σπρώξει το σεντούκι στη θέση του, και να πέσει στο στρώμα. Η πόρτα άνοιξε και μπήκε ο Δραξάν. Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε και στάθηκε μπροστά του. Την ψυχική του ησυχία την είχε ξαναβρεί τώρα που ήξερε πως κάποιος φίλος ήταν απέξω. Με σταυρωμένα χέρια τον κοίταζε ο Δραξάν. Τα φρύδια του ήταν σουφρωμένα, το πρόσωπο του σκοτεινό. Μα ο Κωνσταντίνος δε χαμήλωσε τα μάτια. Ατάραχος κοίταζε το Βούλγαρο στο πρόσωπο.

- Κρηνίτη, είπε ο Δραξάν, οι πληροφορίες που περίμενα έφθασαν.

Σταμάτησε μια στιγμή σα να περίμενε απάντηση. Μα ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε. - Η απάντηση έφθασε, επανέλαβε ο Δραξάν. Το γράμμα σου ήταν γνήσιο, και σε είχε στείλει τώντι ο Γαβριήλ Ρωμανός. Μα γιατί μου είπες πως δεν έχεις αδελφό;

- Γιατί δεν έχω, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Περιφρονητικό χαμόγελο πέρασε στα χείλια του Βουλγάρου.

- Μαζί με την απάντηση της Αχρίδας, μου έφθασε και άλλη είδηση από το Βουτέλιο, είπε. Ένας νέος Έλληνας δούλευε σ' έναν ξενώνα, με ψεύτικο όνομα δούλου Βουλγάρου. Μήπως τον γνωρίζεις;

Κρύος ιδρώς χύθηκε στο κορμί του Κωνσταντίνου, μα δεν αποκρίθηκε, ούτε χαμήλωσε τα μάτια του.

- Εκείνος σε γνωρίζει, Κρηνίτη, εξακολούθησε ο Δραξάν, και λέγεται αδελφός σου. Είναι αλήθεια πως άλλο τίποτα δε θέλησε να πει. Μα ίσως, με τα μαρτύρια, μας διηγηθεί και περισσότερα.

Σταμάτησε πάλι, και το ειρωνικό χαμόγελο ξαναπέντωσε τα χείλη του:

- Αν είσαι κείνο που δείχνεσαι, εξακολούθησε αλλάζοντας τόνο, δηλαδή πιστός υπηρέτης του Τσάρου, γιατί θέλησες να με βγάλεις από δω, και τόσο καλά ενήργησες, που επιτέλους κατάφερες τον Τσάρο να με φωνάξει, ενώ ήξερες πως με κάθε τρόπο έπρεπε να βρίσκομαι δω;

- Έπρεπε να βρίσκεσαι δω; είπε ο Κωνσταντίνος. Μα την αλήθεια, δεν το φανταζόμουν! Μήπως λοιπόν βρίσκόμαστε στον Πρίλαπο, ή σε κανένα άλλο φρούριο του Τσάρου, που σ' εμπιστεύθηκε ο αφέντης σου ξέροντας την αδάμαστη παλικαριά σου, Δραξάν;

Ο Βούλγαρος δάγκωσε τα χείλια του κι έκανε μερικά βήματα απάνω - κάτω. Ύστερα σταμάτησε μπρος στον Κωνσταντίνο.

- Είναι περιττές οι κωμωδίες, είπε με απόφαση. Πώς την έμαθες την αιτία που με κρατούσε δω, δεν ξέρω. Μα την έμαθες. Το λόγο που σ' έκανε να σταματήσεις τόσον καιρό τους σκοπούς μου τον μαντεύω... και τον ξέρω...

Με τη ζωή σου θα πληρώσεις την προδοσία σου.

- Προδοσία; είπε ο Κωνσταντίνος. Περίεργη λέξη στο στόμα σου, Δραξάν, μα την αλήθεια! Πώς ονομάζεις άραγε τη δουλειά που ετοιμάζεις εσύ στο αυτοκρατορικό αυτό φρούριο των Βοδενών όπου αυτή την ώρα κρύβεσαι σαν κακούργος;

Ανασηκώθηκε, και όρθιος εμπρός στο Βούλγαρο, με ψηλά σηκωμένο το κεφάλι:

- Ναι, είτε, οι κωμωδίες είναι περιττές. Το λόγο που γύρευα να σε βγάλω από δω, πριν επιτύχεις την προδοσία των Βοδενών, τον μάντεψες σωστά. Είμαι κατάσκοπος του Αυτοκράτορα.

- Κρηνίτη! Ξεφώνισε έξω φρενών ο Δραξάν. Τα λόγια σου αυτά θα σε πάνε στο παλούκι, στο μαρτύριο! Θα σας κάνω, και σένα και τον αδελφό σου, να ξεψυχήσετε στα αγριότερα βασανιστήρια...

- Γιατί; διέκοψε ήσυχα ο Κωνσταντίνος. Επειδή δουλεύουμε για την Πατρίδα μας;

- Τ' ομολογείς λοιπόν; Τ' ομολογείς;

- Τ' ομολογώ, ναι, Δραξάν. Δουλεύουμε για την Πατρίδα μας, όπως εσύ δουλεύεις για τη δική σου! Και είμαστε ελεύθεροι, εμείς, Δραξάν, γιατί δεν πατήσαμε όρκο κανένα!

Ο Δραξάν έκανε ένα βήμα πίσω σα να τον είχε τσούξει καμτσικιά. Όλο το αίμα είχε φύγει από το πρόσωπο του. Χλωμός, ταραγμένος κοίταζε τον Κωνσταντίνο, χωρίς να μπορεί λέξη ν' αρθρώσει.

- Ήμαστε παιδιά μικρά όταν μας πήρε ο Τσάρος από την αγκαλιά της μάνας μου, εξακολούθησε ο Κωνσταντίνος. Τον πατέρα μου τον κάρφωσε ο Ιβάτζης, ζωντανό, στο δέντρο, εμπρός στα μάτια μου. Τη μητέρα μου την είδα αιματοκυλισμένη στους δρόμους, σφαγμένη από τους πατριώτες σου. Και στο σταυρό ορκιστήκαμε να τους εκδικησούμε, ο Μιχαήλ κι εγώ. Πού βλέπεις προδοσία, Δραξάν;

Ο Βούλγαρος είχε οπισθοχωρήσει ως τον τοίχο. Τα αναίματα χείλια του έτρεμαν.

- Ο Μιχαήλ... μουρμούρισε, για ποιον Μιχαήλ μίλησες;

- Τον Ιγερινό... αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος, τον αδελφό της γυναίκας σου, της Ελληνίδας. Βούτησε τώρα τα χέρια σου στο αίμα του! Είναι το ίδιο που τρέχει στις φλέβες των παιδιών σου!

Νευρικό τρεμούλιασμα τίναζε το σώμα όλο του Δραξάν. Στυλώθηκε στον τοίχο, και μια - δυο φορές πέρασε στο πρόσωπο του το χέρι του που έτρεμε σα φύλλο. Ο Κωνσταντίνος είδε τη συγκίνηση του, και τον λυπήθηκε.

- Στην εκκλησία όταν μπήκες, είπε πιο σιγά, όταν με συντριμμένη την καρδιά παρακαλούσες την Παναγία να σε συγχωρήσει που πάτησες τον όρκο σου, σε είδα και σε άκουσα. Κι έφυγα για να σου αφήσω ελεύθερη την εκκλησία όπου γερμένος έκλαιγες. Δυο βήματα είχα να κάνω για να σε παραδώσω στον Αυτοκράτορα που βρίσκονταν στο Βουτέλιο. Μα δεν το έκανα. Γιατί στην προσευχή σου μάντευα το βάσανο της ψυχής σου, που για την Πατρίδα σου πατούσες και τον όρκο σου ακόμα... Τώρα είμαστε στα χέρια σου, ο φίλος μου κι εγώ. Σκότωσε μας, έχεις το δικαίωμα να το κάνεις, γιατί, στο σταυρό τ' ορκίζομαι, αν ποτέ ξαναπέσεις στα χέρια μου, τη ζωή σου δε θα σου τη χαρίσω! Μα σκότωσε μας σα στρατιώτες, όχι με το ντροπιασμένο θάνατο του φονιά!

Ο Δραξάν σήκωσε το τραβηγμένο αχνό του πρόσωπο και κοίταξε το νέο στα μάτια.

- Εχθροί, ορκισμένοι, λοιπόν... είπε. Πάει καλά. Θα με σκοτώσεις, λες. Μα πρέπει πρώτα να με πιάσεις! Ωστόσο σε προτιμώ έτσι, παρά αν ήσουν αληθινά ο άνανδρος δούλος των δικών μας, όπως σε νομίζει ακόμα ο Ρωμανός... Είσαι άξιος εχθρός μου.

Βγήκε έξω και αμπάρωσε την πόρτα.

Σε μια στιγμή βρέθηκε πάλι ο Κωνσταντίνος στο πεζούλι απάνω. Σκοινί δεν είχε μα είχε ένα πάπλωμα. Σκέφθηκε να το σχίσει λουρίδες - λουρίδες, να τις δέσει τη μια με την άλλη και να κατέβει από το παράθυρο. Μα πρώτα έπρεπε ν' ανοίξει το δρόμο. Με το χαλίκι του προσπάθησε να φάγει την πέτρα γύρω στα κάγκελα. Ήταν άσκοπη δουλειά, το ήξερε. Μα του ήταν αδύνατο να καθήσει άεργος τόσες ώρες, ώσπου να νυχτώσει. Είχε βραδιάσει πια, όταν έξαφνα έτριξε η κλειδαριά της πόρτας. Ο Κωνσταντίνος πήδησε κάτω, μα την ίδια στιγμή η πόρτα άνοιξε, ένα χέρι πέρασε μέσα, έριξε χάμω ένα κουλουριασμένο σκοινί κι έκλεισε πάλι

βιαστικά. Ο Κωνσταντίνος το πήρε και το ξετύλιξε. Ήταν πολύ μακρύ και δυνατό. Στιγμή δε στάθηκε να σκεφθεί ποιος έφερε το σκοινί και ποιος έριξε την πέτρα. Φίλος ήταν απέξω, αυτό μόνο ήξερε, κι έπρεπε να φύγει, να φύγει, να φύγει! Αφού του έφεραν το σκοινί, θα του έφερναν κι ένα μαχαίρι ή τίποτα άλλο, να σπάσει τα κάγκελα και να βγει. Άλλο δεν του έμενε παρά να περιμένει ώσπου να νυχτώσει.

Ο ήλιος βασίλευε αργά - αργά πίσω από τα βουνά, και οι κατακόκκινες ακτίνες πλημμύριζαν το γαλάζιο ασυννέφιαστο ουρανό, περιτριγύριζαν τις κορυφές σαν τόξα πορφυρένια. Ο Κωνσταντίνος κοίταζε το λαμπρό αυτό θέαμα και του φάνηκε κακό σημείο. «Αίμα!...», μουρμούρισε, «ποτάμι θα χυθεί». Μα να φύγει! Να φύγει από τη φυλακή του, να τρέξει να φέρει βοήθεια, να ειδοποιήσει μονάχα το φρούραρχο πως στη φρουρά του μέσα δουλεύει η προδοσία, και τότε ας χυθεί το αίμα ποτάμι, τι μ' αυτό; Φθάνει να σωθεί το κάστρο. Λίγο - λίγο χλώμιασαν οι κόκκινες ακτίνες, μίκρηναν, έσβησαν. Μελαγχολική σταχτεράδα απλώθηκε στη φύση. Και σιγά - σιγά πλάκωσε το σκοτάδι.

Έξαφνα, ένα σιγανό, πολύ σιγανό σφύριγμα ακούστηκε απ' έξω. Ο Κωνσταντίνος ανατρίχιασε, κατάλαβε πως ήταν σημείο για κείνον. Έριξε το σκοινί του από το παράθυρο, κρατώντας την άκρη στα χέρια του, και περίμενε. Σε λίγο δεύτερο σφύριγμα, επίσης σιγανό, ακούστηκε, και κάποιος από κάτω κούνησε το σκοινί. Με βία το τράβηξε ο Κωνσταντίνος. Στην άκρια ήταν δεμένο ένα μαχαίρι κι ένα πανάκι, όπου κάποιος άγνωστο χέρι είχε γράψει με κάρβουνο: «Σπάσε τα κάγκελα και κατέβα. Φίλος σε περιμένει». Με καινούριο θάρρος άρχισε πάλι ο Κωνσταντίνος να πελεκά και να ξεκολλά την πέτρα.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΒ

Από το κελί του Κωνσταντίνου, ο Δραξάν πήγε ίσια στο δωμάτιο του, ένα μικρό καμαράκι του μεγάλου πύργου, όπου τον έκρυβαν οι αξιωματικοί που συνωμοτούσαν μαζί του. Έκλεισε την πόρτα, και με άτακτα βήματα άρχισε να περπατά απάνω - κάτω, γυρεύοντας να κουράσει, να σπάσει τα παρατεντωμένα νεύρα του. Πήρε από το τραπέζι ένα μάτσο γράμματα και θέλησε να τα μελετήσει. Το μάτι του έπεσε πρώτα - πρώτα στο μήνυμα που είχε λάβει από το Βουτέλιο. «Σαν έμαθε πως ο Κρηνίτης ήταν αιχμάλωτος», έλεγε το γράμμα, «ο Έλληνας δεν αντιστάθηκε πια. Ομολόγησε πως ήταν αδελφός του και ζήτησε για μόνη χάρη να τον αφήσομε να τον ξαναδεί πριν πεθάνει. Περιμένομε διαταγές σου...».

Πέταξε τα χαρτιά στο τραπέζι κι έκρυψε το κεφάλι του μέσα στις χούφτες του. «Πατρίδα!...», μουρμούρισε, «Πατρίδα!... Όλα για σένα: γυναίκα, παιδιά, συνείδηση, τιμή, και την ψυχή μου ακόμα που κοντεύω να την κολάσω...». Σηκώθηκε και άρχισε πάλι να περπατά απάνω και κάτω. Μα τίποτα δεν ησύχαζε την αγωνία του. Σε μια γωνιά της κάμαρας, ένα ασημένιο καντήλι έκαιε μέρα-νύχτα εμπρός στο εικόνισμα της Παναγίας. Ο Δραξάν έπεσε στα γόνατα. «Θεοτόκε, λυπήσου!...», μουρμούρισε. «Δώσε στην ψυχή μου λίγη ησυχία, ω Θεομήτορ!... Ο σκοπός μου είναι ιερός, αυτόν μόνο κρίνε, και συγχώρησε την αμαρτία...». Έγειρε το κεφάλι και προσπάθησε να πει μια προσευχή. Μα η ταραχή του όλο και μεγάλωνε. Σηκώθηκε, και τρικλίζοντας βγήκε από την κάμαρα, τράβηξε ως την άκρη του διαδρόμου και σταμάτησε μπροστά σε μιαν αμπαρωμένη πόρτα. Δίστασε μια στιγμή, έκανε να γυρίσει πίσω, ύστερα πήρε την απόφαση του, έβγαλε την αμπάρα, ξεκλείδωσε και μπήκε μέσα. Καθισμένος κοντά στο παράθυρο διάβαζε ένας παπάς.

- Πάτερ Γρηγόρη, είπε ο Δραξάν, βάλε το πετραχήλι σου. Έχω να σου ξεμολογηθώ.

Έπεσε στα γόνατα και, με το πρόσωπο κρυμμένο στα χέρια του, εμπρός στον όρθιο ιερέα, άρχισε την ξεμολόγησή του. Με ταραγμένη φωνή είπε πως, στα Βοδενά, όταν τον έπιασε πρώτη φορά, ο Βασίλειος τον συγχώρησε, με όλη την αντίσταση που είχε κάνει, και μόνον όρο του έβαλε να ορκιστεί απάνω στο Ευαγγέλιο πως δε θα φύγει πια και δε θα γυρίσει στην πατρίδα του.

- Και τ' ορκίστηκα... και στο γάμο μου το ξαναορκίστηκα, και μερικά χρόνια έζησα στη Θεσσαλονίκη... Μα η Πατρίδα μου βασανίζονταν, και στο παλάτι μου μέσα το ήξερα, και τα πλούτη μου και τα μεγαλεία μου με πλάκωναν... Δεν μπόρεσα να το υποφέρω, κι έφυγα... και πήγα στα βουνά και πήρα πάλι τα όπλα και

πολέμησα τον Αυτοκράτορα...

- Επίορκος, γιέ μου; μουρμούρισε ο Γρηγόρης.

- Επίορκος! Ναι!... Και δε σταμάτησα εκεί. Μ' έπιασαν πάλι, και αλυσοδεμένο με ξαναπήγαν στον Αυτοκράτορα. Ο Βασίλειος με πίκρα μου είπε πως το λόγο μου δεν μπορούσε πια να τον πιστέψει. Μα του ορκίστηκα πως θα μείνω, φθάνει να με συγχωρήσει, και να με αφήσει ν' αγκαλιάσω τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου... Και ο Βασίλειος με άφησε.. Και απάνω στην Αγία Μετάληψη ορκίστηκα πάλι...

- Και πάλι, γιέ μου, πάτησες τον όρκο σου; Ο Δραξάν έσκυψε το κεφάλι χαμηλότερα.

- Ναι, είπε, τον πάτησα πάλι... Στην πρώτη αμαρτία άλλη αμαρτία πρόσθεσα... Μα με φώναζε η Πατρίδα, η δύστυχη Πατρίδα μου... Κι έφυγα πάλι... και ήλθα και πολέμησα...

- Ο όρκος σου ήταν όρκος! είπε έντονα ο παπάς.

- Μα η Πατρίδα με καλούσε! αποκρίθηκε ο Δραξάν.

Σήκωσε το ωχρό του πρόσωπο και κοίταξε το Γρηγόρη:

- Ο πόνος μου είναι βαθύς που πάτησα τον όρκο μου! είπε. Μα αν ήταν να το ξανακάνω... παπά... θα το ξανάκανα!...

Ο Γρηγόρης τραβήχθηκε πίσω ένα βήμα.

- Τι ζητάς λοιπόν από μένα, δυστυχισμένε; Συγχώρεση δε γυρεύεις, αφού μετάνοια δεν έχεις...

- Στάσου, πάτερ Γρηγόρη! διέκοψε ο Δραξάν. Δεν τελείωσα ακόμα!... Πολέμησα τον Αυτοκράτορα, μ' αυτό δεν αρκούσε. Ο στρατός του παντού περνούσε νικητής. Παντού οι Βούλγαροι χτυπιούνταν με λύσσα, πέθαιναν γενναία... και παντού ήταν νικημένοι... Έπρεπε άλλον τρόπο να βρω... Θυμήθηκα πως ήμουν άλλοτε στρατηγός στα Βοδενά, πως είχα ακόμα φίλους εδώ, φίλους που τη ζωή τους θα την έδιναν για μένα... είδα αμέσως πως μπορούσα να κόψω το δρόμο του Βασιλείου στο γυρισμό... ποιος ξέρει; να τον αποκλείσω ίσως στα παγωμένα μας βουνά... Και ήλθα... και είδα τους πιστούς... και ξανάναψα τις μισοσβησμένες σπίθες και τις έκανα φωτιά μεγάλη, κι ετοίμασα την επανάσταση... Και απόψε...

Άσπρος σαν το νεκρό, τυλιγμένος στο μαύρο του ράσο, ο Γρηγόρης σήκωσε το χέρι.

- Στάσου! φώναξε. Μην πεις λέξη παραπάνω! Την ξεμολόγησή σου αρνούμαι να την ακούσω! Είμαι Έλληνας!

Ο Δραξάν είχε σηκωθεί. Με πρόσωπο αλλαγμένο κοίταζε τώρα τον Γρηγόρη. Η φρικτή ταραχή της ψυχής του ζωγραφίζονταν στο αναίματο πρόσωπο του. Έξαφνα άρπαξε το σηκωμένο χέρι του καλόγερου και το κατέβασε απότομα.

- Όχι! φώναξε, Έλληνας δεν είσαι! Είσαι παπάς και θα μ' ακούσεις!

Ο Γρηγόρης ορθώθηκε. Το μακρύ αδύνατο σώμα του φαίνονταν μακρύτερο παρά ποτέ στο μαύρο ρούχο του. Έκανε ν' απομακρυνθεί, μα ο Δραξάν τον άρπαξε από τα χέρια.

- Θα με ακούσεις! είπε. Ούτε μπορείς να το αρνηθείς! Το ράσο σου σε ξεχωρίζει από τ' ανθρώπινα πάθη! Τη βασανισμένη μου ψυχή στα πόδια σου τη ρίχνω! Δώσ' μου συγχώρεση! Δώσ' μου ησυχία!

- Μετάνοισε πρώτα, ψυχή αλύγιστη και αγέρωχη, αναφώνησε ο καλόγερος. Ησυχία χωρίς μετάνοια, πού τη ζητάς, τρελέ;

Ο Δραξάν γέλασε. Στους πέτρινους αδειανούς τοίχους το γέλιο του αντήχησε σα θρήνος.

- Μετάνοια! είπε. Στάσου ακόμα, παπά! Δεν ήλθε ακόμα η ώρα της...

Έριξε πίσω του τρομαγμένο βλέμμα, και πιο σιγά εξακολούθησε:

- Απόψε... απόψε... την πέμπτη ώρα της νύχτας... θα δοθεί το σύνθημα... Τότε οι πιστοί μου θ' ανοίξουνε τις πύλες του κάστρου... από παντού θα μπουν και θα χυθούν στους διαδρόμους οι συνωμότες της χώρας...

- Δε θα το κάνεις αυτό! διέκοψε αγριεμένος ο Γρηγόρης. Σου το απαγορεύω!

- Μου το ζητά η Πατρίδα και θα το κάνω! Δώσ' μου όμως συγχώρεση, πάτερ Γρηγόρη! Πριν το κάνω, θέλω τη συνείδηση μου να την ησυχάσω, θέλω την Αγία Μετάληψη να μου τη δώσεις!
- Δε θα το κάνεις αυτό! επανέλαβε ο παπάς. Δε θα το κάνεις, γιατί είναι αμάρτημα φοβερό! Και την ψυχή σου θα την κολάσεις! Τρέχα, Δραξάν, σε ικετεύω! Ξεδιόρισε όσα πρόσταξες! Μη!... Μη βιάφεις τα χέρια σου σε άλλο αίμα, μην πέσει στο κεφάλι σου η κατάρα του Κυρίου!
- Πάρε πίσω το λόγο σου! φώναξε ο Δραξάν. Κατάρα μη μου δίνεις! Για την Πατρίδα μου πολεμώ! Για την Πατρίδα και για το Θεό μου! Δώσε μου, παπά, συγχώρεση.
- Παράτησε πρώτα τ' απαίσια σου σχέδια! Είναι άτιμα!
- Αδύνατο! Άλλον τρόπο δεν έχω! Είναι η τελευταία μας ελπίδα!
- Λυπήσου τους αθώους που θα τους πνίξεις στο αίμα! Είναι άνθρωποι και αυτοί! Σαν εσένα έχουν γυναίκα, παιδιά, μητέρα! Σαν εσένα για την Πατρίδα τους πολεμούν!
- Η δική μου η Πατρίδα ξεψυχά! Πρώτα αυτή!
- Δραξάν, σταμάτησε το αμάρτημα πριν γίνει!
- Όχι!... Όχι, δεν πρέπει!... Δώσ' μου συγχώρεση, παπά! Τη θέλω! Την έχω ανάγκη!
- Ποτέ! φώναξε ο Γρηγόρης. Στο έγκλημα σου το απαίσιο εγώ δε βάζω χέρι! Σου αρνούμαι τη συγχώρεση, σου αρνούμαι την Αγία Μετάληψη...

Με το χέρι σηκωμένο έμοιαζε ο ιερέας την κατάρα του να δίνει. Ο Δραξάν σηκώθηκε. Μαύρη απελπισία πλάκωσε την καρδιά του.

- Αρνείσαι τη συγχώρεση της Εκκλησίας; ρώτησε.
- Αρνούμαι! επανέλαβε ο ιερέας. Ο Δραξάν έδειξε την πόρτα.
- Είναι ανοιχτή, είπε, δε θα την κλειδώσω... Πήγαινε... πήγαινε, παπά, να με προδώσεις! Είναι ο μόνος τρόπος να σώσεις τους πατριώτες σου...

Άνοιξε την πόρτα και σα μεθυσμένος βγήκε έξω. Και το πορτόφυλλο έκλεισε μαλακά.

Ο Γρηγόρης όρμησε στην πόρτα. Μα εκεί σταμάτησε. Είχε μείνει ακλείδωτη, δεν είχε παρά να τη σπρώξει για να βγει στο διάδρομο, να πάγει στο φρούραρχο... Στο χέρι του ήταν να σώσει τόσες ψυχές... Από το παράθυρο του άκουε τους στρατιώτες που περιδιάβαζαν εδώ κι εκεί και κουβέντιαζαν ελληνικά, ξένοιαστοι, ζωηροί, χαρούμενοι, γεμάτοι καινούριες ελπίδες, γιατί είχε περάσει τις προάλλες ο Αυτοκράτορας και είχαν μάθει τα τελευταία κατορθώματα του. Και δεν ήξεραν, δε φαντάζονταν, οι άμοιροι, πως ο θάνατος είχε απλώσει κιόλα τη μαύρη του φτερούγα απάνω τους, πως ο ήλιος την αυριανή δε θ' ανέτελλε γι' αυτούς. Το βλέμμα του Γρηγόρη, μαγνητισμένο, έμενε καρφωμένο στην πόρτα. Τρελός του ήλθε πειρασμός να τη σπρώξει, να τρέξει, να φωνάξει... Άπλωσε το χέρι... Μα έξαφνα, σα φάντασμα σηκώθηκε μπροστά του η αναστατωμένη του συνείδηση, του ιερωμένου η συνείδηση, που με σιδερένιο χέρι τον έπιασε στο λαιμό, τον έπνιξε.

Έκανε μερικά βήματα κι έπεσε στα γόνατα. «Θεέ μου!», φώναξε με αγωνία. «Βοήθησε με!... Βοήθησε με!...». Ήταν ξεμολόγηση!... Ήταν μυστικό που η βασανισμένη ψυχή του Δραξάν είχε ξεμυστηρευθεί στον ιερωμένο, ζητώντας βοήθεια και ανάπαυση! Το ράσο του, που στ' όνομα του Κυρίου του έδινε δικαίωμα και τις μεγαλύτερες αμαρτίες ακόμα να τις συγχωρήσει, το ράσο του βούλωνε το στόμα, του αφαιρούσε το δικαίωμα να σώσει τους αδελφούς του και να εμποδίσει τόσο αίμα να χυθεί. Η ψυχή του όλη αναστατώθηκε. «Μα είναι άνθρωποι! Και είναι Έλληνες! Είναι δικοί μου!...».

Όχι! Το αμείλικτο ράσο τον ξεχώριζε από τα πάθη και τις αγάπες των ανθρώπων. Δεν ήταν Έλληνας, ήταν παπάς, μόνο παπάς. Και την αγάπη του, αδιάλεκτη τη χρεωστούσε σε κάθε πλάσμα του Κυρίου του, στον αμαρτωλό και στο λυπημένο περισσότερο ακόμα παρά στους άλλους, ας ήταν και Βούλγαρος, ας τον έλεγαν και Δραξάν... Εμπρός στο άγιο εικόνισμα της Παναγίας με τον Χριστό στην αγκαλιά, σωριάστηκε χάμω απελπισμένος. «Μητέρα του Θεού, Σὺ που έκλαψες τόσο εδώ κάτω, λυπήσου τις μητέρες τους! Μια έμπνευση στείλε μου!». Στην αγριεμένη του φαντασία, εικόνες φρικτές αναστήνονταν. Τόσες είχε δει σφαγές! Μα καμιά

δε θα έφθανε στη φρίκη τουτηνής που θ' άρχιζε με προδοσία! Την έβλεπε από τώρα, απαίσια, απάνθρωπη. Έβλεπε τα αίματα, άκουε τα βογγητά, μετρούσε τα πτώματα που γκρεμίζονταν από τα παράθυρα... Και τα χείλια του ήταν βουλωμένα... Το ήξερε μέσα στην καρδιά του πως μόνος αυτός μπορούσε να τους σώσει, μόνος αυτός... Σηκώθηκε με ορμή. Όχι, τέτοιο αμάρτημα δεν το ήθελε ο Θεός! Τα πλάσματα του δεν τα ήθελε να χαθούν με τέτοιον άγριο, απάνθρωπο τρόπο! Θεού θέλημα ήταν να το μάθει εγκαίρως Έλληνας παπάς. Θεού θέλημα ήταν να τρέξει, να το πει... ..Και να προδώσει λοιπόν του αμαρτωλού την ιερή ξεμολόγηση; «Κύριε!... Ελέησε με!». Η συνείδηση του παπά φώναζε: «Όχι!». Όχι, την ξεμολόγηση δεν μπορούσε, δεν μπορούσε να την προδώσει... Έπεσε πάλι στα γόνατα εμπρός στο εικόνισμα. Σήκωσε τα τρεμάμενα χέρια του προς τον Χριστό, και την καρδιά του τη σπασμένη την έριξε όλη στην προσευχή που σαν κραυγή απελπισίας ανέβηκε προς τον ουρανό. Ώρες και ώρες έμεινε κει, με συντριμμένη την ψυχή, μπροστά στον Πλάστη του. Ο ήλιος βασίλευσε βουτηγμένος στην πορφυρένια του δόξα. Μα τη λαμπρότητα του βασιλέματος δεν την ένιωσε ο Γρηγόρης. Λίγο - λίγο το σκοτάδι γέμισε το κελί του, περιτύλιξε το φρούριο. Η σιωπή σκέπασε την πλάση όλη. Και ακόμα αγωνίζονταν η ψυχή του Γρηγόρη.

Περνούσαν οι ώρες. Το θαμπό μισοφέγγαρο αργά - αργά έγερνε και αυτό πίσω από τα βουνά. Και σωριασμένος στο πάτωμα, με το κεφάλι κρυμμένο στα χέρια του, ο Γρηγόρης προσεύχονταν ακόμα... Η φωνή του κούκου αντήχησε έξαφνα στις νύχτας τη βαθιά ησυχία. Ο Γρηγόρης σήκωσε το κεφάλι. «Ξημερώνει άραγε;». Όχι... το σκοτάδι ήταν πυκνό. Έπειτα τι, το χειμώνα ο κούκος δε λαλεί. Ακούμπησε πάλι το κεφάλι του στα χέρια του και ξαναχώθηκε στη σκέψη του. Μα άλλος κούκος ακούστηκε, και μια φωνή ξαφνισμένη ρώτησε: «Τις ει;». Κανένας δεν αποκρίθηκε... Μα τι ήταν αυτό; Ένας γδούπος βουβός... μια στριγλιά φρικτή... Και όλα πάλι σώπασαν.

Ο Γρηγόρης είχε ανασηκωθεί, η καρδιά του πάγωσε... Από μακριά, βοητό ακούονταν που πλησίαζε, σα φωνές πολλές, και σίδερα που χτυπιούνται το ένα με το άλλο... Ένα κύμα ανθρώπινο πέρασε τρεχάτα εμπρός στην πόρτα του. «Στα όπλα!... Προδοσία!...». Ο Γρηγόρης σηκώθηκε στα πόδια του. Το πρόσωπο του ήταν αγνώριστο. Οι λίγες αυτές ώρες τον είχαν γεράσει δέκα χρόνια. «Θεέ!...», μούγκρισε. «Το θέλησες λοιπόν!». Μια στιγμή έμεινε ακίνητος σφίγγοντας το μέτωπο του σα να ήθελε να βαστάξει το νου του που έφευγε. Με άτακτα βήματα πήγε στην πόρτα, πιάστηκε από τον τοίχο για να μην πέσει, έσπρωξε το πορτόφυλλο και βγήκε στο διάδρομο. Παρακάτω, ένα σώμα κοίτονταν με τα μυαλά χυμένα. Έσκυψε απάνω στον πεθαμένο στρατιώτη, έκανε στο στήθος του το σημείο του σταυρού, και μηχανικά μουρμούρισε μια προσευχή.

Φωνές άγριες ξέσπασαν στην άκρη του διαδρόμου. Μερικοί στρατιώτες της φρουράς, ματωμένοι, καταπληγωμένοι, ελεεινοί, βήμα - βήμα υποχωρούσαν εμπρός στο πλήθος των εχθρών, πολεμώντας απεγνωσμένα. Ο Γρηγόρης τους είδε. Σα θηρίου πληγωμένου ξέσπασε από το στήθος του μια φωνή. Άρπαξε από χάμω το μανδύα του νεκρού, τον τύλιξε γύρω του, και ρίχθηκε ανάμεσα στους Έλληνες.

- Αδέλφια! φώναξε σηκώνοντας ψηλά το χρυσό του σταυρό. Στον ουρανό θ' απαντηθούμε πάλι! Για το Θεό σας πολεμάτε και για το Βασιλέα...

Μια σπαθιά του άνοιξε το κεφάλι. Κλονίστηκε στα πόδια του, μα βαστάχθηκε και σήκωσε το σταυρό του ψηλότερα για να τον δουν όλοι. Με καινούρια καρδιά όρμησαν εμπρός οι λίγοι Έλληνες που ήταν ακόμα όρθιοι, και μια στιγμή έσπρωξαν πίσω τους Βουλγάρους που ολοένα πλήθαιναν.

- Τον τρελό με το σταυρό! Χτύπα! Κατέβασε τον! Ξεφώνισε ο αρχηγός τους.

Και οι εχθροί λυσσασμένοι ρίχθηκαν πάλι στα μετρημένα παλικάρια που βαστούσαν ακόμα.

- Για την Πατρίδα και για το Βασιλέα! φώναξε πάλι ο Γρηγόρης. Θάρρος, αδέλφια! Τίμιος τάφος αξίζει περισσότερο...

Μα άλλη μαχαίριά τον σταμάτησε, το αίμα τον σκέπασε, αισθάνθηκε πως πέφτει. Ένας στρατιώτης τον βάσταξε. Μα ο μανδύας γλίστρησε από τους ώμους του και φάνηκε το λιγνό μακρύ του σώμα, τυλιγμένο στο μαύρο ράσο.

- Παναγία μου! φώναξε ένας Βούλγαρος που γύρευε να τον αποτελειώσει. Παπάς είναι!

Κι έπεσε στα γόνατα φρικιασμένος.

- Εμπρός! Εμπρός! φώναξε ο αρχηγός. Τι φοβάστε; Έξι μόλις έμειναν! Εμπρός παιδιά!...

Στη ράχη των Ελλήνων άλλο μπουλούκι Βουλγάρων ξεπρόβαλε. Τους οδηγούσε ο Δραξάν. Ο Γρηγόρης τον είδε. Πεσμένος στα γόνατα, γεμάτος πληγές, αντρειεύθηκε ακόμα, σηκώθηκε στα πόδια του και ύψωσε στερνή φορά το σταυρό.

- Πάτερ Γρηγόρη! φώναξε ο Δραξάν.

Κι εμπρός στον αιματομένο, μισοπεθαμένο παπά με το σταυρό, τον έπιασε έξαφνα τρόμος ανίκητος το γενναίο αυτόν άντρα, που τόσες φορές είχε αφηφήσει το θάνατο. Με τα δυο του χέρια σκέπασε τα μάτια του.

- Μη με καταραστείς! Ξεφώνισε έξω φρενών.

Ο Γρηγόρης χαμογέλασε. Τα γόνατα του λύγισαν, κι έπεσε σφίγγοντας το σταυρό στο στήθος του. «Άνω σχώμεν τας καρδιάς...», μουρμούρισε. Το αίμα κοχλακίζοντας γέμισε το στόμα του, τον έπνιξε. Έγειρε πίσω το κεφάλι και ξεψύχησε. Πανικός έπιασε τους Βουλγάρους εμπρός στον παπά που είχαν σκοτώσει. Γύρισαν πίσω, έτοιμοι να παρατήσουν το φρούριο. Ο αρχηγός τους κατάλαβε πως από πάνω από τον πεθαμένο παπά κανένας δε θα περάσει. Χωρίς ν' ακούσει την κραυγή του Δραξάν, που ξεφώνιζε να του τον αφήσει, άρπαξε το ρασοφορεμένο σώμα, το έσυρε ως την πεζούλα έξω, και το γκρέμισε από πάνω από τον πύργο. Τίποτα πια δε σταμάτησε την ορμή των Βουλγάρων, που σαν ακράτητο κύμα χύθηκαν σ' όλο το κάστρο.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΓ

Στο κελί του μέσα, δούλευε ωστόσο ο Κωνσταντίνος ώρες και ώρες χωρίς διακοπή, για ν' ανοίξει πέρασμα και να φύγει. Τέσσερα ήταν τα κάγκελα του παράθυρου του. Τα δυο τα είχε βγάλει ολότελα και το τρίτο ήταν σχεδόν ελεύθερο, όταν έξαφνα ακούστηκε σαν κούκου φωνή. Ο Κωνσταντίνος σταμάτησε και ακροάστηκε. Ήταν πουλί αλήθεια; Και ήταν τόσο κοντά στο φρούριο, που ακούονταν έτσι δυνατά; Δεύτερη φωνή αντλάλησε πιο κοντά ακόμα. Από μέσα από το φρούριο άλλος κούκος αποκρίθηκε, και την ίδια ώρα, από πάνω από τον πύργο ο σκοπός φώναξε: «Τις ει;». Κανένας δεν αποκρίθηκε.

Έξαφνα πάταγος σα βροντή σκέπασε όλους τους άλλους ήχους. Του φάνηκε του Κωνσταντίνου πως σταματούσε η καρδιά του. Το γυμνασμένο του αυτί δε γελάστηκε. Ήταν οι βαριές σιδερένιες αλυσίδες που μειάς ξετυλίγονταν και, την ίδια ώρα, όλες οι γέφυρες του φρουρίου βρόντησαν χάμω, από πάνω από το χαντάκι που περιτριγύριζε το κάστρο, ανοίγοντας όλες τις πύλες διαμιάς. Ένα μούγκρισμα του ξέφυγε: «Ανάθεμα!». Από παντού φωνές ακούστηκαν, προστάγματα, στριγλιές, βογγητά και κατάρες.

Ο Κωνσταντίνος όρμησε στην πόρτα. Ήταν αμπαρωμένη. Έτρεξε στο παράθυρο, έμπηξε με φούρκα το μαχαίρι του στις μισοχωρισμένες πέτρες που βαστούσαν ακόμα το κάγκελο, και πέταξε ένα κομμάτι τοίχο. Το σίδερο, ελεύθερο πια, έγειρε κι έπεσε έξω, βρόντησε σ' ένα πεζούλι και γκρεμίστηκε στο βάραθρο. Απέξω από την πόρτα του φωνές βουλγάρικες ακούστηκαν: «Σφάζτε τους όλους!... Κλείστε τις πόρτες... μην ξεφύγει κανένας...». Και στο διάδρομο η πάλη ξανάρχισε.

Ο Κωνσταντίνος έπιασε το σκοινί που κρέμουνταν, δεμένο στο τέταρτο κάγκελο, βγήκε από το παράθυρο και κρεμάστηκε από τα χέρια. Για κείνον, που από μικρός είχε συνηθίσει σε όλα τα σωματικά γυμνάσματα, το κατέβασμα αυτό ήταν παιχνιδάκι. Μα πού κρέμουνταν δεν το ήξερε. Το φεγγάρι είχε βασιλέψει, το σκοτάδι ήταν πυκνό. Με τα χέρια, και σφίγγοντας το σκοινί ανάμεσα στα γόνατα, άρχισε να κατεβαίνει. Κάθε λίγο έσκυβε να δει κάτω, μα τίποτα δε φαίνονταν. Κατέβαινε σε κατάμαυρο χάος. Έξαφνα, πάνω από το κεφάλι του, φωνές ξέσπασαν και αναμμένοι δαυλοί φώτισαν τον πύργο και τους οδοντωτούς τοίχους.

Ο Κωνσταντίνος κατάλαβε. Οι τελευταίες του ελπίδες έσβησαν. Η φρουρά, καταπονεμένη, είχε υποχωρήσει στα τελευταία χαρακώματα και τα τελευταία της παλικάρια πολεμούσαν ακόμα. Μα το φρούριο ήταν χαμένο. Την ίδια ώρα η φυλακή του φωτίστηκε. Δυο - τρία κεφάλια έσκυψαν ξεφωνίζοντας στο χαλασμένο παράθυρο,

και ο Κωνσταντίνος είδε ένα τσεκούρι που γυάλισε. Κατάλαβε πως θα κόψουν το σκοινί, και ξεσφίγγοντας τα χέρια του γλίστρησε όσο μπορούσε γρηγορότερα. Η πρώτη τσεκουριά τίναξε το σκοινί στα χέρια του. Η δεύτερη το έκοψε, και ο Κωνσταντίνος έπεσε σ' έδαφος σκληρό. Μια γυναικεία στριγγιά ξέσπασε, μα σκεπάστηκε από τις φωνές των Βουλγάρων που έσκυβαν στο παράθυρο και ξεφώνιζαν όλοι μαζί:

- Έπεσε... σηκώθηκε... Όχι, γκρεμίστηκε στο βράχο.

Μονομάς βρέθηκε πάλι ο Κωνσταντίνος στα πόδια του και κοίταξε ολόγυρα. Βρίσκονταν σ' έναν εξώστη του φρουρίου, στα πόδια του μεγάλου πύργου. Μάζεψε το κομμένο σκοινί, κι έτρεξε να το δέσει στο περιτείχισμα, να κατέβει παρακάτω. Μα κάποιος τον άρπαξε και τον έσυρε πίσω με ορμή. Μια φωνή του ξέφυγε:

- Αλεξία!

Με το χέρι της του σκέπασε το στόμα και τον έσπρωξε πίσω από μιαν αγκωνάρια. Την ίδια στιγμή Βούλγαροι ξεπρόβαλαν από μέσα από τον πύργο, πέρασαν τρεχάτοι μπροστά τους χωρίς να τους δουν, και χάθηκαν στο τειχογύρισμα.

- Τώρα! Γρήγορα! ψιθύρισε ο Κωνσταντίνος αδράχνοντας το χέρι της.

- Όχι εδώ! Είναι γκρεμνός! μουρμούρισε η κόρη. Στο μπροστινό μέρος είναι η σκάλα...

- Ποια σκάλα;

- Μια σκοινένια... μας περιμένει φίλος... Στο δώμα του πύργου καινούριες φωνές ξέσπασαν, και ανάμεσα στην οχλοβοή μερικές λέξεις ξεχώρισαν:

- Τον τρελό με το σταυρό... χτύπα...

Την ίδια στιγμή ένας άνθρωπος πρόβαλε τρεχάτος από το σκοτάδι με τα χέρια τεντωμένα, και τους έσπρωξε πίσω. Ήταν ο βουβός δούλος. Στο πρόσωπο του η φρίκη ήταν ζωγραφισμένη. Με το χέρι έδειξε το μπροστινό μέρος του φρουρίου όπου τρεχάτοι ανέβαιναν οι Βούλγαροι. Από κει ο δρόμος ήταν κομμένος. Βιαστικά ξετύλιξε από τους ώμους του μια σκοινένια σκάλα και την έδεσε στα δόντια του τοίχου. Ανάμεσα στο σάλαγο της μάχης, έξαφνα τρομαγμένες φωνές ακούστηκαν:

- Παναγία μου! Παπάς είναι!

Η Αλεξία κοντοστάθηκε παγωμένη ως την καρδιά.

- Πιάσε την σκάλα, γρήγορα, κατέβα! της είπε ο Κωνσταντίνος.

Μα η κόρη δεν κούνησε. Τα μάτια της ήταν στυλωμένα με φρίκη στο οδοντωτό τειχογύρισμα του πύργου.

- Γρήγορα! Το φρούριο έπεσε, Αλεξία, δεν έχεις πια καιρό! επανέλαβε ο Κωνσταντίνος.

Την έπιασε από τη μέση και την έσυρε ως το προτείχισμα. Μα η Αλεξία του ξέφυγε. Μια φωνή ξέσπασε από τα χείλη της:

- Παναγία μου!

Από πάνω από το οδοντωτό πεζούλι, μαύρος όγκος πρόβαλε, κρεμάστηκε απέξω, κουβαριάστηκε στον αέρα, και με μουγγό κρότο γκρεμίστηκε στις πέτρες και απλώθηκε στα πόδια τους... ένα μακρύ λιγνό σώμα, τυλιγμένο σε μαύρο καλογερίστικο ράσο. Η Αλεξία έπεσε στα γόνατα.

- Γρηγόρη! φώναξε.

Σήκωσε το ματωμένο κεφάλι του, και στα μισόκλειστα του μάτια γύρεψε μια σπίθα ζωής να βρει.

- Γρηγόρη... Γρηγόρη!... επανέλαβε με αγωνία.

Ο Κωνσταντίνος ρίχθηκε χάμω κοντά της, άνοιξε το ρούχο του καλόγερου και κόλλησε το αυτί του στο τρυπημένο στήθος. Η καρδιά δε χτυπούσε πια. Η ψυχή του είχε πετάξει. Το πνεύμα του μάρτυρα ήταν με τον Πλάστη του...

- Ζει;... μουρμούρισε η Αλεξία. Πες μου, ζει;

Ο Κωνσταντίνος σήκωσε το κεφάλι και τα βλέμματα τους ανταμώθηκαν. Της φάνηκε πως όλα γύριζαν και γκρεμίζονταν, το φως της σκοτίστηκε, κι έπεσε αναίσθητη απάνω στο νεκρό. Στους διαδρόμους και στις σκάλες του πύργου βήματα ακούστηκαν και ομιλίες. Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε με ορμή. Έμενε η αποστολή του, να φύγει, να τρέξει, να πάγει του Βασιλέα την είδηση της προδοσίας. Του έμενε και να εκδικήσει το μάρτυρα. Σήκωσε το αναίσθητο κορίτσι στην αγκαλιά του κι έτρεξε στο προτείχισμα, όπου, στα σκοτεινά, κρέμουνταν δεμένη η σκάλα. Στ' απάνω τείχι ο σάλαγος της μάχης είχε σβήσει. Χαρούμενα γέλια ακούονταν τώρα και ζητωκραυγές. Οι τελευταίοι πιστοί της αυτοκρατορικής φρουράς είχαν αποκοιμηθεί το στερνό τους ύπνο. Ο Κωνσταντίνος έσφιξε τα δόντια του.

- Δαιμόνια! Δαιμόνια!..., μούγκρισε.

Βιαστικά, με τη βοήθεια του δούλου έδεσε την Αλεξία στο στήθος του, με τρόπο που να μείνουν ελεύθερα τα δυο του χέρια και, γνέφοντας του δούλου να τον ακολουθήσει, κρεμάστηκε στη σκάλα. Μα ο βουβός έκανε νόημα αρνητικό κι έδειξε την Αλεξία, τάχα πως αυτή ξέρει. Εκείνη την ώρα, το τειχογύρισμα όλο φωτίστηκε δυνατά, και ο Δραξάν βγήκε με μερικούς στρατιώτες, κι έτρεξε στο μέρος όπου κοίτονταν το σώμα του πεθαμένου παπά. Μεταξύ στις επάλξεις, ο Κωνσταντίνος τον είδε, ολόφωτο ανάμεσα στους στρατιώτες, που γονάτιζε κοντά στο νεκρό κι έκανε το σταυρό του. Του ήλθε πειρασμός φρικτός, να ξαναβεί και να μπήξει το μαχαίρι του στην καρδιά του Βουλγάρου. Μα η έννοια της Αλεξίας τον έβγαλε από το σκοτεινό του όνειρο. Είδε το αγνό πρόσωπο γερμένο στον ώμο του και, σιγά μα σταθερά, άρχισε να κατεβαίνει. Εύκολη δουλειά δεν ήταν. Το σώμα του κοριτσιού, αν και λαφρύ, βάραινε διπλά στη λιγοθυμιά της, και η σκάλα κρέμουνταν αστερέωτη στο χάος. Κατεβαίνοντας κοίταζε ο Κωνσταντίνος να βρει στα σκοτεινά καμιά εξοχή του βράχου, όπου να στερεωθεί και να ξεκουραστεί.

Επιτέλους το πόδι του χτύπησε την πέτρα, βρήκε πάτημα και στάθηκε. Έλυσε την Αλεξία και την ξάπλωσε στο βράχο. Από πάνω κάποιος κούνησε τη σκάλα. Ο Κωνσταντίνος σήκωσε το κεφάλι και είδε ένα χέρι που έκαμνε νόημα αποχαιρετισμού. Ήταν ο βουβός. Την ίδια στιγμή κόπηκε το σκοινί που την κρατούσε, και η σκάλα κουβαριάστηκε στο βράχο κοντά του. Από μέσα από την καρδιά του, ο Κωνσταντίνος ευλόγησε το δούλο. Τώρα θα βρισκε τρόπο να κατέβει από το βράχο. Γονάτισε κοντά στο αναίσθητο κορίτσι, πήρε τα χέρια της και τα έτριψε να τα ζεστάνει.

Τι να κάνει να την συνεφέρει δεν ήξερε. Την τύλιξε όπως μπόρεσε στην κάπα της, ύστερα κάθησε κοντά της, ακούμπησε τους αγκωνές του στα γόνατα και το κεφάλι στα χέρια του, και βυθίστηκε στις σκέψεις του. Να προσπαθήσει να κατέβει χαμηλότερα ήταν τώρα περιττό. Το σκοτάδι ήταν πυκνό και ο βράχος απότομος. Κινδύνευε να πέσει και να σπάσει τα κόκαλα του χωρίς ωφέλεια. Έπειτα δεν ήταν μόνος, έπρεπε να πάρει και την Αλεξία μαζί. Φρονιμότερο ήταν να περιμένει το ξημέρωμα. Στο ταραγμένο και κουρασμένο του μυαλό γύρευε να βάλει τάξη. Οι σκέψεις του όλες μπερδεύονταν. Πώς βρέθηκε και η Αλεξία; Και πώς ήξερε ότι βρίσκονταν κλεισμένοι εκείνος μέσα στον πύργο; Πώς κατόρθωσε να συνεννοηθεί με το βουβό δούλο χωρίς να το μάθει ο Δραξάν; Η μια σκέψη φέρνοντας την άλλη, θυμήθηκε την τελευταία του ομιλία με τον Δραξάν. Θυμήθηκε τα λόγια που του είχε πει για τον Μιχαήλ και το δήμιο, και ανατρίχιασε. Η καρδιά του σπάρραξε για το φίλο του. Του είχε πει του Δραξάν πως, αν σκότωνε τον Μιχαήλ, θα έχυne αδελφικό αίμα. Μα άραγε αυτό θα σταματούσε το Βούλγαρο; Και όταν θα μάθαινε ο Δραξάν πως ξέκοψε ο φυλακισμένος του, από εκδίκηση δε θα βασάνιζε αγριότερα τον Έλληνα που έμενε στα χέρια του; Και πού ήταν ο Μιχαήλ; Πώς να τον σώσει; Έσφιξε τους γρόθους του.

- Να τον πιάσω μονάχα μια φορά!... μουρμούρισε.

Του φάνηκε σα να σάλεψε η Αλεξία. Έσκυψε απάνω της και παραμέρισε λίγο την κουκούλα της κάπας της. Μα ήταν σκοτεινά, δεν την έβλεπε.

- Αλεξία... ψιθύρισε.

Η κόρη τον άκουσε και γύρισε το κεφάλι.

- Ποιος μιλεί; ρώτησε.

- Δε με αναγνωρίζεις;
- Ποιος είσαι;
- Εγώ τη φωνή σου τη θυμήθηκα, Αλεξία, μόλις την ξανάκουσα.

Η κόρη ανασηκώθηκε.

- Τη θυμήθηκες; Πότε την ξανάκουσες; ρώτησε και η φωνή της έτρεμε.
- Την άκουσα μια καλοκαιριάτικη μέρα, σε μια ρεματιά ολόφωτη, όπου ένα ρυάκι κυλούσε τα νερά του και σιγομουρμούριζε ανάμεσα στα χαλίκια... και, παρακάτω, Βούλγαροι έσφαξαν Έλληνες. Την άκουσα τη φωνή σου που είπε τ' όνομα μου... Και το χέρι σου συμπονετικά έβγαλε το σίδερο από την πληγή μου κι έπλυne το αίμα από το μέτωπο μου... Και με αίμα έγγραψες του φίλου μου να έλθει να με πάρει... Μην κάνω λάθος, Αλεξία; Μη και δεν ήσουν εσύ;

Μια στιγμή η κόρη δε μίλησε. Ύστερα σιγά είπε:

- Ναι, εγώ ήμουν.

Και πολλήν ώρα δε μίλησαν πια. Στο κάστρο, πάνω από το κεφάλι τους, οι χαρούμενες φωνές λίγο - λίγο ησύχαζαν. Οι Βούλγαροι, χορτασμένοι από αίμα και σφαγές, είχαν χαιρετίσει τη νίκη τους με ό,τι κρασί βρέθηκε στο φρούριο και, αποκαμωμένοι από της νυχτιάς τους κόπους, έγερναν να κοιμηθούν. Η νύχτα ήταν ήσυχη, φύλλο δεν κουνούσε. Από το μαύρο ουρανό τ' άστρα τους κοίταζαν με τα χρυσά τους φωτεινά μάτια, άψυχα, παγωμένα στην ολύμπια αταραξία τους, αδιαφορώντας για τους ανθρώπινους πόνους που δεν έφθαναν στα ύψη τους. Κάτω, στο ριζό του βράχου, το ποτάμι, φουσκωμένο από τις τελευταίες βροχές, μούγκριζε ανάμεσα στις πέτρες, και ο ήχος του ανέβαινε θυμωμένος, τάραζε την ηρεμία της χειμωνιάτικης νύχτας.

- Πού έμεινε; ρώτησε πάλι η Αλεξία. Ο Κωνσταντίνος σήκωσε το κεφάλι.

- Ποιος;

- Ο Γρηγόρης.

Σιγά, αργά της αποκρίθηκε:

- Η ψυχή του πέταξε πια. Τι σημαίνει αν το σώμα του έμεινε στα κοράκια;

Η Αλεξία ανατρίχιασε.

- Λοιπόν έμεινε κει... μουρμούρισε και ξέσπασε σε κλάματα σιγανά.

Έκλαιγε, έκλαιγε, και την άκουε ο Κωνσταντίνος, και λόγια παρηγοριάς δεν έβρισκε να της πει.

- Ο πατέρας του τη ζωή του την έδωσε για μένα, είπε η κόρη, και όμως εγώ τον Γρηγόρη δεν τον έσωσα!...

- Τι μπορούσες να κάνεις, Αλεξία! έκανε σιγά ο νέος.

- Κάτι ίσως γίνονταν... κι έπρεπε να δοκιμάσω! Μου είπαν πως ήταν ελεύθερος... δεν έπρεπε να το πιστέψω! Έπρεπε να ξέρω πως από βουλγαρικά χέρια ελευθερία δεν έχει...

Έκρυψε το πρόσωπο της στα χέρια της, και στα σκοτεινά, για πολλήν ώρα, ο Κωνσταντίνος άκουε τους σιγανούς της λυγμούς. Την κοίταζε συλλογισμένος.

- Αλεξία, είπε στο τέλος, πώς ήλθες εδώ;

- Ήλθα για να σε σώσω, αποκρίθηκε κείνη χωρίς να ξεσκεπάσει το πρόσωπο της.

- Για να με σώσεις;

Η φωνή του έτρεμε λαφριά:

- Γιατί θέλησες να με σώσεις, εμένα; Η κόρη δεν αποκρίθηκε.

- Αλεξία, είπε πάλι ο Κωνσταντίνος. Την τελευταία φορά που σ' απάντησα, με είπες...

Άπλωσε το χέρι της και τον σταμάτησε:

- Μην πεις τη λέξη! παρακάλεσε. Δεν ήξερα τότε!

Και πιο σιγά πρόσθεσε:

- Γι' αυτό ίσα - ίσα έπρεπε να σε σώσω... επειδή εγώ ήμουν αιτία που σ' έπιασαν.

- Εσύ;

- Ναι, εγώ!

Και του διηγήθηκε την ομιλία των στρατιωτών του Ιβάτζη, που την είχε ακούσει στην ταβέρνα της Σέταινας.

- Σε άφησα να πας στο θάνατο, ενώ με μια λέξη θα σ' έσωζα... Μα σε νόμιζα προδότη. Και σα μου είπε ο Γρηγόρης τι ήσουν... Η φωνή της κόπηκε.

- Ναι; έκανε ο Κωνσταντίνος.

- Σε κυνηγήσαμε στα τέσσερα. Μα φθάσαμε αργά... Σε βρήκαμε χάμω μες στα αίματα και αναίσθητο... Ο Κωνσταντίνος έσκυψε πιο κοντά της.

- Εσύ; ρώτησε. Ήσουν με τον Γρηγόρη, εσύ; Η Αλεξία σήκωσε το κεφάλι.

- Δεν το ήξερες; αντερώτησε.

- Όχι! Με τα μάτια δεμένα πρώτα, και ύστερα κλεισμένος πίσω από τα πανιά του αμαξιού, δεν έβλεπα κανένα. Και με τον Γρηγόρη δεν μπόρεσα να μιλήσω, γιατί ήταν πάντα ο Δραξάν μπροστά... Και ήλθες ως εδώ μαζί του;

- Ναι! Μα σαν είδα πως σας πήγαιναν στο φρούριο και πως ανέβαινε μαζί και ο Δραξάν, μάντεψα πως κάτι άσχημο ετοιμάζεται, χωρίς όμως να ξέρω τι. Τότε ξέκοψα κι έτρεξα στο Όστροβο. Μα εκεί με σταμάτησε ο φρουρός. Ζήτησα έναν αξιωματικό, είπα πως ο Δραξάν βρίσκονταν στα Βοδενά, μα με περιέλασαν και μ' έδιωξαν. Τότε συλλογίστηκα τον Μιχαήλ και πήγα στο χωριό του.

- Τον είδες; Τον είδες; αναφώνησε ο Κωνσταντίνος.

- Όχι... έφθασα αργά... τον είχαν πάρει.

Με τα δυο του χέρια έσφιξε ο Κωνσταντίνος το μέτωπο του. Ένας στεναγμός ξέφυγε από τα χείλη του.

- Είναι λοιπόν αλήθεια... είναι στα χέρια τους...

Έμεινε αρκετή ώρα ακίνητος, αφανισμένος στην αγωνία του. Όταν ξαναμίλησε, η φωνή του ήταν αλλαγμένη, σπασμένη.

- Ξέρεις πού τον πήγαν; ρώτησε.

- Όχι...

- Δεν τον ζήτησες;

- Δυο μέρες τον ζήτησα, μα δεν τον βρήκα... Στον ξενώνα του έμαθα πως τον πήγαν ανατολικά. Είχε αντισταθεί σα λεοντάρι, μα ήταν μόνος... Τον καταπόνεσαν και τον πήραν...

- Ανατολικά... μουρμούρισε ο Κωνσταντίνος. Πού άραγε; Στα βουνά;... Οι πόλεις όλες είναι δικές μας... εκτός της Σέταινας...

Σήκωσε το κεφάλι του:

- Ρώτησες στη Σέταινα, Αλεξία;

- Όχι, δεν πήγα. Γύρισα από τα βουνά και ήλθα ίσια εδώ. Έφθασα τη νύχτα.

- Χθες;

- Ναι!

- Πώς σ' έβαλαν μέσα;

- Είχα γράμματα για τον Δραξάν.

- Ποιος σου τα έδωσε; Πού τα βρήκες; ρώτησε ξαφνισμένα ο Κωνσταντίνος.

- Τα πήρα, αποκρίθηκε η Αλεξία.

Ο Κωνσταντίνος ακούμπησε το χέρι του στον ώμο της. Όλος έτρεμε.

- Τίνος ήταν τα γράμματα; ρώτησε.

- Δεν ξέρω... ήταν σφραγισμένα.

- Δεν τ' άνοιξες;

- Όχι... Σκοπός μου ήταν να μπω στο φρούριο, όχι να κλέψω γράμματα.

- Από ποιον τα πήρες;

- Από ένα Βούλγαρο. Τον άκουσα που έλεγε πως πάγει γράμματα στα Βοδενά, και τον ακολούθησα από το Βουτέλιο. Ένα βράδυ ήπια περισσότερο και σκουντουφλώντας βγήκε από την ταβέρνα. Τον ακολούθησα βήμα - βήμα. Στο μεγάλο δρόμο έπεσε και κοιμήθηκε. Τότε του τα πήρα.

- Και τα έφερες του Δραξάν;

- Ναι!

- Πότε του τα έδωσες;

- Χθες τη νύχτα.

- Πόσα ήταν;

- Δυο.

- Αλεξία! Αλεξία! αναφώνησε ο Κωνσταντίνος. Το ένα γράμμα ήταν του Ρωμαίου! Στα χέρια σου είχες την τύχη του Μιχαήλ!... Νευρικό τρεμούλιασμα την έπιασε.

- Πώς το ξέρεις; μουρμούρισε.

- Ήλθε ο Δραξάν στο κελί μου, σήμερα, και με φοβέρισε πως τον αδελφό μου θα τον βασανίσει, και κατάμουτρα του πέταξα τ' όνομα του Μιχαήλ, με μια τελευταία ελπίδα πως τον αδελφό της γυναίκας του δε θα τολμήσει να τον αγγίξει. Μα είναι Βούλγαρος! Έλεος αυτοί δεν ξέρουν!... Αχ, Αλεξία, τι έκανες!

Ακίνητη τον κοίταζε. Με το νου της γύρευε να λογαριάσει τι θα γίνονταν αν είχε ανοίξει το γράμμα. Μα ο νους της είχε σταματήσει, δε δούλευε πια.

- Γιατί, γιατί δεν πήγες τα γράμματα στο φρούραρχο αντί να τα δώσεις του Δραξάν; Ξέσπασε ο Κωνσταντίνος. Γιατί δεν πήγες πρώτα στον Έλληνα; Το φρούριο έπρεπε να σώσεις! Το φρούριο να συλλογιστείς πρώτα απ' όλα!

Με το χέρι τον σταμάτησε.

- Μη με καταδικάζεις, Κωνσταντίνε, πριν ακούσεις! παρακάλεσε. Δεν ήξερα καν πως κινδύνευε το φρούριο...

Τα δάκρυα που έτρεμαν στη φωνή της τον συγκίνησαν, τον μαλάκωσαν. Πήρε το χέρι της και το έσφιξε σιγά στα δικά του.

- Συγχώρησε με, Αλεξία, μουρμούρισε. Μου έσωσες τη ζωή, κι εγώ σου γυρεύω καβγά!

- Όχι, θα είχες δίκαιο αν δεν το είχα δοκιμάσει. Μα δεν μπόρεσα.

- Ζήτησες το φρούραρχο;

- Δε ζήτησα κανέναν! Έδειξα τα γράμματα χωρίς να μιλήσω. Σκέφθηκα πως, αν ήταν οι φρουροί άνθρωποι του Δραξάν, του κάκου θα ζητούσα το φρούραρχο. Αν πάλι ήταν δικοί μας πιστοί, δε θα ήξεραν πως ο Δραξάν ήταν κρυμμένος στο κάστρο, και θ' απορούσαν ή θα με έδιωχναν, όπως έκαναν στο Όστροβο. Και τότε θα μιλούσα. Μα δε μ' έδιωξαν, ούτε απόρησαν, εξακολούθησε με καημό η Αλεξία, η προδοσία ήταν καλά οργανωμένη! Όλοι οι φρουροί ήταν του Δραξάν άνθρωποι. Ο ένας μάλιστα αναγνώρισε τη Βουβή Βουλγάρα. Μ' έβαλαν μέσα από μυστική σκάλα και με ανέβασαν απάνω. Τα γράμματα δε θέλησα να τα παραδώσω σε άλλον από τον Δραξάν... ήθελα να τον δω... είχα την ελπίδα πως θα σας έβλεπα, τον Γρηγόρη ή εσένα.

Σταμάτησε μια στιγμή, νικημένη από την ταραχή της. Σιωπηλά την κοίταζε ο Κωνσταντίνος, μια μαύρη σιλουέτα που ξεχώριζε στο φως των άστρων, λιγνή, μικρή, σαν παιδιού σιλουέτα. Η καρδιά του χτυπούσε

βαριά. Το παιδί αυτό είχε τολμήσει να ζητήσει τον Δραξάν, να μπει στον πύργο, στη φωλιά της προδοσίας, την ώρα που κάθε ξένος ήταν και ύποπτος, ξέροντας πως μια ματιά, μια κίνηση μπορούσε να τη μαρτυρήσει, να της κοστίζει τη ζωή της...

- Ο Δραξάν ήταν όρθιος στο κελί του, εξακολούθησε η Αλεξία. Με αναγνώρισε αμέσως. Πήρε τα γράμματα, τα κοίταξε, και μου είπε να βγω έξω. Μου έδωσαν να φάγω, και κάθησα με κάτι άλλους. Με νόμιζαν βουβή και μιλούσαν ελεύθερα μπροστά μου. Μίλησαν για τον Έλληνα κατάσκοπο που ήταν κλεισμένος στον πύργο. Κατάλαβα πως ήσουν εσύ... Μαζί τους ήταν ένας δούλος που δε μιλούσε. Με λυπημένα μάτια με κοίταζε, και το βλέμμα του έμοιαζε να μου προσάπτει την κρυφή δουλειά που έκαμνα. Τον κοίταξα κι εγώ αδιάκοπα... η καρδιά μου μάντευε σύμμαχο.

- Ήταν ο βουβός δούλος; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι!... και είναι Έλληνας.

- Πώς το ξέρεις;

- Το έμαθα ύστερα, όταν συνεννοηθήκαμε.

- Ο βουβός σου μίλησε;

- Όχι, ήταν αληθινά βουβός. Οι Βούλγαροι του έκοψαν τη γλώσσα σαν τον έπιασαν, και τον κούφισαν με βασανιστήρια. Ο Δραξάν τον έσωσε από τα χέρια τους, και από τότε ο δύστυχος τον ακολουθεί σα σκύλος. Έξω όμως από τον Δραξάν, τους Βουλγάρους τους μισεί. Το είδα στα μάτια του σαν τους κοίταζε.

- Δε μίλησαν για τον Γρηγόρη;

- Όχι, ούτε λέξη. Σε λίγο με φώναξε ο Δραξάν και μου έβαλε στο χέρι ένα χρυσό νόμισμα. Το πήρα και ακολούθησα το βουβό που μου 'δειχνε το δρόμο. Στη σκάλα, εκεί που κατεβαίναμε, του πρόσφερα το χρυσάφι. Ταράχθηκε και με κοίταξε στα μάτια. Είχα πάρει την απόφαση μου... Είπα πως θα σε σώσω ή θα χαθώ μαζί σου.

Σταμάτησε απότομα, σαν τρομαγμένη με τα λόγια που ξεστόμισε. Ο Κωνσταντίνος δεν κούνησε. Με το μέτωπο ακουμπισμένο στο χέρι του σιωπηλά εξακολουθούσε να την κοιτάζει. Η σκοτεινή νύχτα έκρυβε τη χλωμάδα του προσώπου του, και αν έτρεμαν τα χείλη του, η κόρη δεν τα έβλεπε. Η Αλεξία εξακολούθησε πιο σιγά:

- Με νοήματα του εξήγησα πως θέλω το σκοινί, του έδειξα το μαχαίρι μου, έδειξα τον πύργο όπου ήσουν. Ήταν προετοιμασμένος, φαίνεται... Ο Γρηγόρης μέσον του σου έγραψε;

- Ναι! είπε ο Κωνσταντίνος, και η φωνή του βγήκε βραχνή, κομμένη.

- Μου το είπε ύστερα, εξακολούθησε η Αλεξία, μα από τότε, φαίνεται, δεν τον ξαναείδε, και τον νόμιζε ελεύθερο... Κι εγώ τον πίστεψα!...

Έσβησε η φωνή της κι έμεινε σιωπηλή, χωμένη στις σκέψεις της.

- Και κρύφθηκες στο φρούριο; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι!... όλη τη νύχτα, και σήμερα όλο το πρωί. Ο δούλος δεν είχε δικαίωμα να βγει, και σκοινί δεν είχε. Το απόγεμα όμως του έδωσε ο Δραξάν ένα βιαστικό γράμμα για τη Σέταινα και τότε βγήκε. Μ' αντί να φύγει αμέσως, ετοίμασε τη φυγή σου. Με είχε βγάλει στον εξώστη, κάτω από το παράθυρο σου, από μια χαλασμένη πολεμίστρα και από κει, εύκολα, με τη σφενδόνα μου, σου έριξα την πέτρα. Και ο δούλος σου έφερε το σκοινί μόλις μπόρεσε, και το έριξε... Και σου έδωσα το μαχαίρι. Ακούμπησε το σαγόνι της στα ενωμένα της χέρια και πολλήν ώρα έμεινε έτσι, κοιτάζοντας πέρα τ' άστρα που λίγο - λίγο έχαναν τη λάμψη τους, ενώ πίσω από τις κορυφές των βουνών ο ουρανός σιγά - σιγά άρχιζε ν' ασπρίζει.

Ασάλευτος και συλλογισμένος την κοίταζε ο Κωνσταντίνος. Όσο λιγότευε το σκοτάδι, το λεπτό της πρόσωπο σιγά - σιγά ξεχώριζε κάτασπρο, στο μαύρο βράχο. Και ήταν παιδιού πρόσωπο πάνω σε παιδιού κορμί... Τόσο μικρό σώμα, για τέτοια ψυχή... Πολύ σιγά τη ρώτησε:

- Τι θα κάνεις τώρα, Αλεξία;

Η κόρη δε μίλησε ούτε κούνησε. Ο Κωνσταντίνος πήρε το χέρι της.

- Αλεξία, είπε, έλα μαζί μου.

Τα λόγια του της θύμισαν τα λόγια του Γρηγόρη, απάνω στον τάφο του γερο - Παγράτη. Μελαγχολικό χαμόγελο πέρασε στ' αχνά της χείλη.

- Αδελφή σου... μουρμούρισε.

- Όχι, είπε ο Κωνσταντίνος, γυναίκα μου.

Απότομα τράβηξε το χέρι της από μέσα από τα δικά του.

- Δε σου ζητώ θυσίες, είπε υπερήφανα, μπορώ να ζήσω χωρίς προστάτη.

- Θυσίες; είπε ο Κωνσταντίνος και στη φωνή του κάτι κουδούνισε σαν πόνος. Δεν ήταν θυσία, Αλεξία... Από μικρός σ' αγαπώ.

Τα χείλη της έτρεμαν.

- Ούτε με ξέρεις... μουρμούρισε.

- Σε είδα σε ώρες τέτοιες, που το πέρασμα τους αφήνει στην ψυχή βαθύ χαράκι, είπε ο Κωνσταντίνος. Σε είδα και μικρό παιδί στα γόνατα της μητέρας μου... η εικόνα σου έμεινε από τότε ενωμένη με τη δική της... Και σε είδα απόψε...

Σηκώθηκε χωρίς να την ξανακοιτάξει, πήρε τη σκάλα και την έδεσε σε μιαν αγριουσικιά που έβγαινε από το βράχο. Μόλις άρχισε να φέγγει. Εξέτασε το βράχο κι έριξε τη σκάλα σ' ένα μέρος όπου φούντωναν πολλά χαμόδεντρα. Ύστερα γυρνώντας στην Αλεξία της είπε σιγά:

- Πρέπει να φεύγουμε. Μπορείς να έλθεις; Η κόρη σηκώθηκε αμέσως.

- Ναι! είπε.

- Θα βαστώ τη σκάλα από δω. Μπορείς να κατέβεις μόνη ως εκεί κάτω;

- Ναι! είπε η Αλεξία.

Έβγαλε την κάπα της και την έριξε στα κλαδιά που της είχε δείξει ο Κωνσταντίνος. Ύστερα κρεμάστηκε στη σκάλα και, λαφριά, άρχισε να κατεβαίνει. Από πάνω την κοίταζε ο Κωνσταντίνος και, σαν την είδε πως έφθασε και πως ήταν σ' έδαφος στερεό, ξεκρέμασε τη σκάλα και της την έριξε. Η Αλεξία έπνιξε μια φωνή κι έσμιξε τα χέρια της. Μα κείνος της έκανε νόημα να μη φοβάται. Από κλαδί σε κλαδί, από πέτρα σε πέτρα άρχισε να κατεβαίνει. Μαθημένος από μικρός να περιφρονεί τον κίνδυνο και να μη σταματά στις δυσκολίες, είχε συνηθίσει ν' ανεβοκατεβαίνει στα κατσάβραχα σαν κασιόκι. Κάπου - κάπου αναγκάζονταν να κάνει μερικά βήματα στα γόνατα και στα χέρια και, μόλις έβρισκε κανένα πάτημα αρκετά φαρδύ, πηδούσε επιδέξια και άφοβα, και πάλι, σα δεν είχε πέτρα που να πατήσει, κρεμάζονταν από τα κλαδιά, και τίποτα δεν τον σταματούσε στο κατέβασμα του. Σαν έφθασε κοντά της, είδε τέτοια ανησυχία στο πρόσωπο της που συγκινήθηκε. Της χαμογέλασε να την ησυχάσει.

- Μη φοβάσαι, της είπε, είμαι συνηθισμένος σ' αυτά. Διάλεξε πάλι το καταλληλότερο μέρος, έδεσε τη σκάλα στα χαμόκλαδα και την ξανάριξε.

- Έλα, Αλεξία, είπε χωρίς να γυρίσει.

- Και συ;

- Εγώ; Όπως πριν.

- Α, όχι! αναφώνησε η Αλεξία.

Σηκώθηκε και την κοίταξε. Το πρόσωπο του ήταν σοβαρό.

- Γιατί; ρώτησε.

Καυτά ανέβαιναν τα λόγια από την καρδιά της στα χείλια. Μα τα βάσταξε και γύρισε το κεφάλι. Μια στιγμή ακόμα την κοίταξε, περιμένοντας μια λέξη, ένα βλέμμα. Ύστερα έσκυψε πάλι, τάχα πως στερέωνε τη σκάλα.

- Έλα, Αλεξία, επανέλαβε.

Σιωπηλά πλησίασε η κόρη, κρεμάστηκε στα σκοινιά και, όπως την πρώτη φορά, κατέβηκε, και πάλι της έριξε ο Κωνσταντίνος τη σκάλα, και πάλι κατέβηκε όπως πρώτα. Και με τον ίδιο τρόπο εξακολούθησαν το κατέβασμα, ώσπου έφθασαν στις όχθες του Βόδα1. Το κρύο έτσουζε. Ο Κωνσταντίνος μάζεψε από χάμω την κάπα της Αλεξίας και την τύλιξε στους ώμους της.

- Πρέπει να εξακολουθήσω το δρόμο μου, της είπε. Μπορείς να έλθεις;

- Βέβαια! αποκρίθηκε η κόρη.

- Φαίνεσαι κουρασμένη... Η Αλεξία χαμογέλασε.

- Είδα και χειρότερα στη ζωή μου, είπε. Και ξαναπήραν πάλι το δρόμο τους.

- Πού πηγαίνομε; ρώτησε η Αλεξία σε λίγο.

- Στο Όστροβο πρώτα, να δώσομε τη θλιβερή είδηση πως έπεσαν τα Βοδενά, και ύστερα στη Σέταινα, όπου λες πως πήγαινε ο βουβός το γράμμα του Δραξάν. Εκεί θα ρωτήσομε για τον Μιχαήλ... και ο Θεός μεγάλος!

Είχε ξημερώσει πια καλά. Ο ήλιος έριχνε λοξά τις πρώτες του ακτίνες στις κορυφές των βουνών, που φωτίζονταν ολορόδινες.

- Αλεξία, είπε έξαφνα ο Κωνσταντίνος πώς τον γνώρισες τον Μιχαήλ;

- Τον γνωρίζω από παιδί, όπως σε γνώριζα και σένα, αποκρίθηκε η Αλεξία.

- Κι εκείνος σε ξέρει;

- Δεν ξέρει τ' όνομα μου, αλλά με αντάμωσε μια - δυο φορές.

- Και σου μίλησε ποτέ;

- Ναι!

- Πού;

- Μια βραδιά στο δάσος, κοντά στο μοναστήρι της Παναγίας της Ελεούσας... Ήταν τη μέρα που έμαθαν οι Βούλγαροι στρατηγού πως πέθανε ο Σαμουήλ, κι έφυγαν με το στρατό για τον Πρίλαπο. Δε σου το είπε;

- Όχι! αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

- Με νόμιζε Βουλγάρα και βουβή.

- Δε μου το είπε αυτό, μα μου είπε κάτι άλλο. Μια μέρα που γύρευε τον Ιβάτζη...

- Βρήκε στην άμμο ένα μήνυμα ελληνικά γραμμένο, διέκοψε η Αλεξία.

- Εσύ ήσουν;

- Ναι!

Ο Κωνσταντίνος την κοίταξε. Μια στιγμή δίστασε. Ύστερα είπε με απόφαση:

- Πες μου ακόμα κάτι. Μια μέρα ήλθες στο μοναστήρι και ρώτησες για κάποιο στρατιώτη... και σου είπαν πως ήταν άρρωστος...

Η Αλεξία δεν αποκρίθηκε. Κοίταζε μπροστά της, μακριά, το Βόδα που έτρεχε ολόχρυσος από τις ηλιακές ακτίνες.

- Και σου είπαν πως ίσως πεθάνει, εξακολούθησε ο Κωνσταντίνος. Κι εσύ έκλαιπες... Ήξερες ποιος ήταν...

Σταμάτησε απότομα. Η Αλεξία είχε στρέψει και, μια στιγμή, το βλέμμα της αντάμωσε το δικό του. Μόνο μια στιγμή... και πάλι γύρισε και κοίταξε το φωτισμένο ποτάμι. Η καρδιά του χτύπησε ορμητικά. Στα μαύρα της μάτια είχε δει κάτι που του αναστάτωσε την ψυχή.

- Χρυσή μου... μουμούρισε.

Δεν του αποκρίθηκε, ούτε γύρισε. Πήρε σιγά το χέρι της, και η κόρη δεν το τράβηξε. Λόγια άλλα δεν αντάλλαξαν, ήταν περιττά. Σιωπηλά, χέρι με χέρι, τραβούσαν ίσια μπροστά τους. Του Κωνσταντίνου του

φάνηκε η ώρα αυτή σα γλυκιά υπόσχεση για το μέλλον. Πρώτη φορά, αφότου πέθανε η μητέρα του αισθάνθηκε πως δεν ήταν πια μόνος στη ζωή.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΔ

Στο Όστροβο σαν έφθασαν, ο Κωνσταντίνος και η Αλεξία πήγαν κατευθείαν στο φρούριο και παρουσιάστηκαν στην πύλη.

- Τις ει; φώναξε ο φρουρός.

Ο Κωνσταντίνος έδωσε το σύνθημα και ο φρουρός του άνοιξε. Μα βλέποντας την Αλεξία, θέλησε να τη σταματήσει.

- Τι θέλει η γυναίκα; ρώτησε.

- Είναι μαζί μου, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος, και θέλομε να δούμε αμέσως το φρούραρχο, τον τουρμάρχη Μανουήλ Βουτουμίτη.

Ένας στρατιώτης τους οδήγησε σε μια κάμαρα, όπου δυο άντρες, όρθιοι κοντά στο παράθυρο, συζητούσαν ζωηρά αν και χαμηλόφωνα.

- Θα πάγω εγώ και θα ρωτήσω στα Βοδενά, έλεγε μ' επιμονή ο ένας.

Ο Κωνσταντίνος αναγνώρισε τον Νικήτα και το φρούραρχο.

- Νικά ο Αετός, είτε χαιρετώντας στρατιωτικά.

Οι δυο άντρες γύρισαν ξαφνισμένοι.

- Κρηνίτη! φώναξε με χαρά ο Νικήτας.

Μα βλέποντας την Αλεξία, σταμάτησε απότομα. Ο φρούραρχος πλησίασε.

- Τι θέλει η κόρη, Κρηνίτη; ρώτησε.

- Είναι η κόρη του εταιριάρχη Αλεξίου Αργυρού, που σκοτώθηκε στην υπηρεσία του Αυτοκράτορα, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος με στρατιωτική συντομία κατωτέρου που αναφέρει στον ανώτερο.

- Η Αλεξία Αργυρή; αναφώνησε ο Νικήτας. Η ορφανή που τόσα χρόνια τη γυρεύει ο Αυτοκράτορας;

- Να! είπε ο Κωνσταντίνος. Ερχόμαστε κατευθείαν από τα Βοδενά. Το φρούριο έπεσε.

- Τι; φώναξε ο φρούραρχος.

- Ο Δραξάν, συνεννοημένος από καιρό μ' ένα μέρος της φρουράς, κατόρθωσε να μπει μυστικά στο κάστρο, εξακολούθησε ο Κωνσταντίνος. Και χθες βράδυ έδωσε το σημείο, οι πύλες άνοιξαν, και πλήθος εχθροί μπήκαν στο φρούριο κι έσφαξαν τους πιστούς της φρουράς, ως τον τελευταίο στρατιώτη.

Κατάχλωμος, και σφίγγοντας τα δόντια του, ο Νικήτας είχε πλησιάσει.

- Θυμήσου τώρα τα λόγια της γυναίκας, Μανουήλ Βουτουμίτη, είπε.

Ο φρούραρχος αναπήδησε:

- Τι λες, αδελφέ; Λόγια τρελής που είδε, λέγει, τον Δραξάν ν' ανεβαίνει στο φρούριο; Ήταν να βάλει κανείς πίστη;

- Δεν ήταν τρελή η γυναίκα που τον είδε, είπε σιγά η Αλεξία. Ήμουν εγώ.

- Εσύ; Και πώς τον είδες; Και γιατί δεν είπες το σύνθημα;

- Ήταν μαζί μου, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος, και το σύνθημα δεν το γνώριζε.

- Γιατί λοιπόν δεν ήλθες εσύ, Κρηνίτη, αντί να στείλεις ένα κορίτσι; αναφώνησε ο τουρμάρχης που γύρευε και καλά σε άλλον να ρίξει το λάθος.

- Δεν την έστειλα εγώ, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος. Ήλθε αυτοθέλητα και χωρίς να το ξέρω. Εγώ ήμουν αιχμάλωτος στα χέρια του Δραξάν.

Και, με λίγα λόγια, διηγήθηκε πώς έπεσε στην ενέδρα του Ιβάτζι, πώς κουβαλητό τον ανέβασαν στο φρούριο των Βοδενών όπου έμεινε κλεισμένος, και πώς, με την τολμηρή βοήθεια της Αλεξίας, κατόρθωσε να φύγει. Ο φρούραρχος άρπαξε ένα φύλλο περγαμηνή, κάθισε στο τραπέζι του και βιαστικά έγραψε την αναφορά του Κωνσταντίνου.

- Πρέπει σήμερα να φύγεις, είτε του Νικήτα σφραγίζοντας το γράμμα. Ήθελες να πας στα Βοδενά, μα τώρα πια είναι περιττό. Πήγαινε κατευθείαν στη Θεσσαλονίκη και δώσε αυτό στα χέρια του Αυτοκράτορα.

Ο Νικήτας πήρε το έγγραφο και βγήκε με τον Κωνσταντίνο και την Αλεξία. Έξω στο διάδρομο ο Νικήτας πήρε τα χέρια της Αλεξίας και τη γύρισε στο φως.

- Ναι! είτε με συγκίνηση. Του μοιάζεις του λεβέντη που τόσο με μάγεψε! Έχεις τα μάτια της μητέρας σου και τη λιγνή της κορμιοστασιά. Μα του πατέρα σου έχεις το στόμα και την όψη του όλη. Και θα έχεις το χαρακτήρα του και τη θέληση του, δεν είναι έτσι;

- Γνώρισες τους γονείς μου; ρώτησε η Αλεξία δακρυσμένη.

- Τους είδα μια φορά, αποκρίθηκε ο Νικήτας, και μου έκανε τόση εντύπωση η τολμηρή έκφραση του πατέρα σου, που την έχεις κι εσύ, ώστε έπρεπε απ' αυτό να σε αναγνωρίσω. Μα σε νόμιζα Βουλγάρα και δεν σε κοίταξα ποτέ.

Και γυρνώντας στον Κωνσταντίνο:

- Και πάγει χαμένη η τόλμη της, είτε με θυμό, δείχνοντας την κλειστή πόρτα του φρουράρχου, για ένα ανόητο πείσμα, τάχα πως ήταν τρελή η γυναίκα που είδε τον Δραξάν!

- Πήγαινες στα Βοδενά; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι, πήγαινα ίσα - ίσα για να βεβαιωθώ αν ήταν ο Δραξάν ναι ή όχι μες στο φρούριο. Δεν πείστηκα εγώ πως τα λόγια της γυναίκας ήταν τρελά! Ξεκίνησα μάλιστα αμέσως μόλις το έμαθα, και θα ήμουν φθασμένος τώρα, αν...

Σταμάτησε, κοίταξε τον Κωνσταντίνο, και ακούμπησε το χέρι του στον ώμο του νέου.

- Κωνσταντίνε, είτε σοβαρά, ο Μιχαήλ είναι δω.

- Εδώ!...

Τόσο ανέλπιστη ήταν η χαρά, τόσο αιφνίδια η είδηση, που χλώμιασε και ακούμπησε στον τοίχο, χωρίς δύναμη, χωρίς φωνή. Η Αλεξία είδε τη συγκίνηση του, ένιωσε την ανησυχία του κι έστρεψε στον Νικήτα να ρωτήσει. Μα το πρόσωπο του κατασκόπου την πάγωσε. Καμιά χαρά δεν δειχναν τ' αυστηρά του χαρακτηριστικά.

- Πήγαινα στα Βοδενά, μόλις χάραζε, εξακολούθησε ο Νικήτας. Μα στο δρόμο τον βρήκα... Και γύρισα πίσω και τον έφερα εδώ...

Σταμάτησε μια στιγμή. Τα μάτια του δεν έφευγαν από το χλωμό πρόσωπο του νέου. Έξαφνα ο Κωνσταντίνος αντιλήφθηκε πως κάτι άλλο είχε να πει ο Νικήτας και δεν τολμούσε. Ορθώθηκε μεμιάς:

- Τι τρέχει; Τι είναι που δε λες; ρώτησε.

- Θέλεις να έλθεις να τον δεις; είπε σιγά ο Νικήτας.

- Τι έχει; Πού είναι;

- Έλα! Τον έφερα σηκωτό... Να μπεις μέσα σιγά... Ο Κωνσταντίνος τον άρπαξε από τους ώμους και τον κοίταξε στα μάτια.

- Ζει; ρώτησε.

- Ζει ακόμα... ναι... είπε χαμηλόφωνα ο Νικήτας.

Ο Κωνσταντίνος έσφιξε το κεφάλι του στα χέρια του.

- Τη φοβέρα του... τη φοβέρα του... ετόλμησε να την εκτελέσει... μουρμούρισε.
- Ποιος; ρώτησε ο Νικήτας.
- Ο Δραξάν!...

Κακό χαμόγελο, μίσος γεμάτο, σύσπασε το στόμα του Νικήτα.

- Όχι, είπτε, ο Ιβάτζης...
- Πού είναι; αναφώνησε ο Κωνσταντίνος. Θέλω να τον δω!

Ο Νικήτας έγεννε της Αλεξίας να έλθει, και τους οδήγησε στο απάνω πάτωμα. Μόλις έφεγγε στην κάμαρα όπου μπήκαν. Από το μισόκλειστο παράθυρο, μια λουριδίτσα φως έπεφτε χρυσή στο πάτωμα, και σε μια γωνιά, εμπρός στο εικόνισμα της Παναγίας, ένας καντήλι έκαιε. Κάτω από το εικόνισμα, σ' ένα στρώμα κοίτουσαν ο Μιχαήλ. Ο Κωνσταντίνος πλησίασε και γονάτισε πλάγι του. Ήταν ο Μιχαήλ άραγε; Ανάμεσα στα ξανθά μαλλιά που σκέπαζαν το μαξιλάρι, ένα αδύνατο κερένιο πρόσωπο ξεχώριζε, τόσο λιωμένο, που ο Κωνσταντίνος τρόμαξε ν' αναγνωρίσει το φίλο του.

- Ανοίξετε το παράθυρο, είπτε με φωνή βραχνή, δεν τον βλέπω...

Ο Νικήτας έσπρωξε τα παραθυρόφυλλα και ο ήλιος χύθηκε στο δωμάτιο, το πλημμύρισε με το χρυσό του φως. Μα ο Μιχαήλ δεν κούνησε, ούτε άνοιξε τα μάτια. Στη μύτη πλάγι και στο στόμα, δυο γραμμές χαράζονταν, σταχτερές, στην κερένια του όψη, σα να είχε αφήσει κιόλα ο Χάρος, στο διάβα του, το αποτύπωμα του παγωμένου του χεριού. Πλάγι στον Κωνσταντίνο γονάτισε η Αλεξία, και σιγαλά ακούμπησε το χέρι της στην καρδιά.

- Ζει!... είπτε. Ευλογημένο τ' όνομα του Κυρίου!

Και γυρνώντας στον Κωνσταντίνο το βλέμμα της, βαρύ από δάκρυα βασταγμένα και από αγάπη:

- Θα τον σώσομε, είπτε, μαζί εσύ κι εγώ...

Ο Κωνσταντίνος δε βάσταξε περισσότερο. Σηκώθηκε μεμιάς, βγήκε στο διάδρομο, ακούμπησε στον τοίχο και ξέσπασε στα κλάματα, με το άγριο εκείνο ξέσπασμα του δυνατού άντρα που δεν κλαίγει ποτέ. Ο Νικήτας τον είχε ακολουθήσει και, όρθιος κοντά του, τον κοίταζε άφωνος, ανίκανος να παρηγορήσει λύπη που την ένιωθε τόσο μεγάλη. Λίγο όμως βάσταξε η αδυναμία του Κωνσταντίνου. Με την ξανάστροφη τίναξε τα δάκρυα από τα μάτια του και γύρισε στον Νικήτα.

- Πού τον βρήκες; ρώτησε.
- Στο μεγάλο δρόμο.
- Πώς, έτσι; Σ' αυτή την κατάσταση;
- Ναι! Ήταν σαν πεθαμένος, και παλιά αίματα σκέπαζαν τα ρούχα του, τα μαλλιά του. Σ' ένα δυο μέρη ήταν χτυπημένος μα ήταν μερών οι πληγές. Πλάγι του, με το κεφάλι ανοιγμένο, ένας δούλος βογγούσε...
- Τι δούλος; διέκοψε ο Κωνσταντίνος. Μην ήταν βουβός;
- Τον ξέρεις; έκανε ξαφνισμένος ο Νικήτας. Ναι, είναι βουβός.
- Ζει ακόμα;
- Ναι, και είναι δω.
- Μπόρεσες να συνεννοηθείς μαζί του;
- Απάνω - κάτω κατάλαβα πως τον έστειλε ο Δραξάν στον Ιβάτζη στη Σέταινα, για να ελευθερώσει τον Μιχαήλ...
- Να τον ελευθερώσει;
- Έτσι λέγει το γράμμα που είχε απάνω του, υπογραμμμένο από τον Δραξάν και μ' επανώγραμμο προς τον Ιβάτζη, στη Σέταινα.

Ένα λεπτό έμεινε ο Κωνσταντίνος σαστισμένος.

- Δεν καταλαβαίνω! είπε.

- Από κείνα που είδα, είπε ο Νικήτας, και απ' όσα με νοήματα μπόρεσε ο βουβός να μου πει, συμπεραίνω πως ο Δραξάν είχε στείλει το δούλο στη Σέταινα. Και πρέπει βιαστικά να τον έστειλε, γιατί εκεί κοντά που τους βρήκα, ένα σαμαρωμένο άλογο έβασκε ήσυχα.

- Δεν είναι δυνατό να πήγε στη Σέταινα, διέκοψε ο Κωνσταντίνος. Ως αργά τη νύχτα ο δούλος ήταν μαζί μας.

- Δεν πήγε βέβαια ως εκεί, είπε ο Νικήτας, το άλογο ήταν ξεκουρασμένο και ζωηρό σα να έβγαινε από το στάβλο. Πρέπει στο δρόμο ν' αντάμωσε τον Ιβάτζη και τη συνοδεία, και να τους έδωσε το γράμμα, γιατί η σφραγίδα ήταν σπασμένη και το γράμμα το βρήκα τσαλακωμένο και χωμένο στον κόρφο του δούλου. Από τα νοήματα του κατάλαβα πως διάβασαν το γράμμα, συνεννοήθηκαν όλοι μαζί, πέταξαν τον Μιχαήλ στο δρόμο, θέλησαν να σκοτώσουν το δούλο και ύστερα έφυγαν. Υποθέτω πως τα έκαναν αυτά όλα για να μην έχουν να δώσουν λόγο στον Δραξάν σαν τους ρωτήσει γιατί ήταν ο Μιχαήλ σ' αυτό το χάλι.

- Και άφησαν το γράμμα, τάχα πως δεν το έλαβαν... και θέλησαν να ξεπαστρέψουν το δούλο για να μη μιλήσει, πρόσθεσε πικρά ο Κωνσταντίνος. Τέτοια τερτίπια τα ξέρει ο Ιβάτζης!

Μπήκε πάλι στην κάμαρα. Ο Μιχαήλ δεν είχε κουνήσει. Σκυμμένη απάνω του η Αλεξία γύρευε να χύσει ανάμεσα στα χείλη του ένα ζεστό που είχε φτιάσει από ξερά βότανα. Ο Νικήτας της έγνεψε να βγει στο διάδρομο μαζί του.

- Αλεξία, της είπε, ξέρεις πού βρίσκεται ο γερο-Παγράτης; Μας χρειάζεται αμέσως κάποιος που να ξέρει από αρρώστιες...

Η κόρη έσμιξε τα χέρια της.

- Δεν τάμαθες; ρώτησε, και βαριά δάκρυα μαζεύθηκαν στα μάτια της. Πέθανε... ψιθύρισε.

- Πέθανε; Ω! Τον άμοιρο! Πότε;

- Το περασμένο φθινόπωρο.

- Και ήσουν εσύ μαζί του; Τον έβλεπες συχνά;

- Βέβαια!

- Πες μου, πες μου... είπε νευρικά ο Νικήτας, ξέρεις αν τον πρόφθασε ο Γρηγόρης; Ξέρεις πού βρίσκεται τώρα ο Γρηγόρης;

Η κόρη θέλησε ν' αποκριθεί, μα καμιά λέξη δε βγήκε από το σφιγμένο της λαιμό. Κούνησε μια - δυο φορές τα χείλια και, σκεπάζοντας το πρόσωπο της, ξέσπασε στα κλάματα.

- Αλεξία, παιδί μου, είπε συμπονετικά ο Νικήτας, μην κλαις έτσι... μίλησε μου, πες μου... Είδες τον Γρηγόρη;

Η κόρη σήκωσε το πρόσωπο της.

- Ο Γρηγόρης... - είπε πνίγοντας τους λυγμούς της - ο Γρηγόρης...

Έριξε μια ματιά στην ανοιχτή πόρτα, και πιο χαμηλά επανέλαβε:

- Ο Γρηγόρης... τον σκότωσαν...

Ο Νικήτας ανατινάχθηκε. Βραχνή ξέσπασε η φωνή από το λάρυγγα του. Σήκωσε τους κλειστούς του γρόθους και, σείοντας τους πάνω από το κεφάλι του:

- Ποιος! φώναξε άγρια. Ποιος! Ποιος!

- Νικήτα!... μουμούρισε παρακλητικά η Αλεξία κι έγνεψε κατά την ανοιχτή πόρτα του Μιχαήλ.

Μεμιάς κυριέυσε ο Νικήτας το θυμό του, χαλίνωσε το πάθος του:

- Ποιος τον σκότωσε; ρώτησε σιγά, και μόνο της φωνής του το τρεμούλιασμα μαρτυρούσε ακόμα την αναστάτωση της ψυχής του.

- Τον έσφαξαν χθες...

- Στα Βοδενά;

- Ναι!

- Ο Δραξάν;

- Δεν ξέρω... Από πάνω από τον πύργο τον έριξαν κάτω, κι έπεσε νεκρός στα πόδια μας...

Ο Νικήτας έσφιξε τα δόντια του και, με σταυρωμένα χέρια, σαν αγρίμι κλεισμένο σε κλουβί, πήγε και ήλθε δυο - τρεις φορές στο στενό διάδρομο. Όταν σταμάτησε πάλι κοντά στην Αλεξία, είχε κυριεύσει ολότελα το θυμό του.

- Αλεξία, παιδί μου, της είπε με βαθιά λύπη. Έπρεπε να σε πάρω μαζί μου αμέσως και να σε παραδώσω στον Αυτοκράτορα που χρόνια τώρα σε γυρεύει. Μα θα ήταν αμαρτία ν' αφήσεις τώρα τους δυο δυστυχημένους που σε περιμένουν εκεί μέσα. Μείνε μαζί τους! Στα χέρια σου αφήνω τον Μιχαήλ και η Πανάχραντη να τον λυπηθεί, και να μεσιτεύσει στον Κύριο για κείνον...

- Και σύ; μουρμούρισε η κόρη.

- Εγώ...

Τα μάτια του άστραψαν πάλι, τα χέρια του απλώθηκαν. Μα βαστάχθηκε:

- Εγώ φεύγω ευθύς. Πηγαίνω στη Θεσσαλονίκη. Και σα δω το αυτοκρατορικό φλάμπουρο να κυματίζει πάλι στο φρούριο των Βοδενών, και τον Δραξάν καρφωμένο στο παλούκι, τότε... τότε θα ξανάρθω.

Μπήκε στην κάμαρα ν' αποχαιρετήσει τον Κωνσταντίνο.

- Περίμενε με δω, του είπε. Έχεις και συ μεγάλη ανάγκη από ησυχία και ανάπαυση. Έστειλα να φέρουν τον πάτερ Ευθύμιο, τον Ηγούμενο της μονής του Γρηγόρη... πρόσθεσε με συγκίνηση. Για χατήρι μου θα έλθει. Μα είναι μακριά. Σε τρεις - τέσσερις μέρες, ελπίζω, θα είναι δω. Και από αρρώστιες ξέρει αυτός.

- Τέσσερις μέρες... είπε ο Κωνσταντίνος που δεν έβγαζε τα μάτια του από το πρόσωπο του φίλου του. Ως τότε...

- Ως τότε, η Παναγία θα μας λυπηθεί, Κωνσταντίνε, μουρμούρισε η Αλεξία.

Ο Κωνσταντίνος την κοίταξε και τα μάτια του βούρκωσαν.

- Παρακάλεσε την λοιπόν με την καρδιά σου, της είπε, γιατί χρειάζεται να γίνει θαύμα... Σου τον παραδίνω...

Και βγήκε με τον Νικήτα για να κρύψει τη συγκίνηση του. Μαζί πήγαν στο δωμάτιο όπου είχαν πλαγιάσει το βουβό δούλο. Καθώς είδε τον Κωνσταντίνο, ο άμοιρος άρχισε να κλαίει και να βγάζει ασυνάρτητες φωνές. Με καλοσύνη τον καθησύχασε ο Κωνσταντίνος, και προσπάθησε να συνεννοηθεί μαζί του. Μα τίποτα περισσότερο δεν έμαθε απ' ό,τι είχε αντιληφθεί ο Νικήτας. Ούτε έμοιαζε ο βουβός να ξέρει τίποτα άλλο. Αφού ξεπροβόδισε τον Νικήτα, ο Κωνσταντίνος ξαναγύρισε στην κάμαρα του Μιχαήλ. Τον βρήκε αναίσθητο όπως τον είχε αφήσει. Γονατισμένη κοντά του, η Αλεξία ήταν βυθισμένη στην προσευχή.

Μέρες και μέρες, πλάγι στο στρώμα του, ο Κωνσταντίνος και η Αλεξία αγωνίστηκαν να τον σώσουν από τα παγωμένα χέρια του Χάρου, απλωμένα απάνω του, έτοιμα να τον αρπάξουν. Νύχτες ολόκληρες πέρασαν άγρυπνοι, σκυμμένοι στο πλευρό του, τρέμοντας κάθε στιγμή μην πετάξει η ψυχή του με την τελευταία του αναπνοή. Μα δυνατότερα ακόμα από την αγάπη τους και από τα σοφά γιατρικά του πάτερ Ευθυμίου, τα νιάτα του Μιχαήλ πάλευαν με το Χάρο. Ώσπου επιτέλους νίκησαν, και η ανάρρωση άρχισε.

Εβδομάδες όμως είχαν περάσει από τη μέρα που τον μάζεψε ο Νικήτας στο μεγάλο δρόμο, και ακόμα κανένα σημείο δεν έδειχνε πως η σκέψη και το μνημονικό ξαναγύριζαν σαν πρώτα. Μια - δυο φορές μόνο, είχε κοιτάξει τον Κωνσταντίνο σα να τον αναγνώριζε. Μα όταν τον ρώτησε κείνος πώς αισθάνονταν, έκλεισε πάλι τα μάτια και απόκριση δεν έδωσε.

- Δεν πειράζει, απαντούσε ο καλός πάτερ Ευθύμιος στ' ανήσυχα ρωτήματα τους. Σα δυναμώσει λίγο, θα ξανάρθει και η ενθύμηση.

Ένα βράδυ που κάθονταν η Αλεξία και ο Κωνσταντίνος στο προσκέφαλο του, ενώ ο πάτερ Ευθύμιος διάβαζε παρακάτω, σκυμμένος κοντά στο λυχνάρι, κρότος μεγάλος ακούστηκε στο δρόμο, φωνές θυμωμένες, και

κατάρες, και κόσμος που έτρεχε σα να ήταν να δει κάτι που περνούσε. Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε μεμιάς.

- Μείνε δω, Αλεξία, είπε, πηγαίνω να δω τι τρέχει. Και βγήκε βιαστικά.

Ο πάτερ Ευθύμιος είχε πάγει στο παράθυρο, μα δεν είδε τίποτα. Το έκλεισε πάλι και γύρισε στο βιβλίο του, κάμνοντας νόημα της Αλεξίας να μην ανησυχεί. Έξαφνα, στη βαθιά σιωπή της κάμαρας, για πρώτη φορά ακούστηκε η φωνή του Μιχαήλ, σιγανή, αδύνατη, μισοσβησμένη.

- Αλεξία... δεν άλλαξες... μόνο που μεγάλωσες από τότε...

Ο καλόγερος σηκώθηκε κι έσκυψε στο στρώμα. Μα ο άρρωστος είχε κλειστά τα ματόφυλλα κι έμοιαζε να κοιμάται. Ο Ηγούμενος έγεννε της κόρης να έλθει κοντά του, και βλέποντας τη συγκίνηση ζωγραφισμένη στο πρόσωπο της:

- Είναι η αρχή της γιατριάς, ψιθύρισε. Άκουσε τ' όνομα σου και η λέξη αυτή φαίνεται να του θύμιζε τα παλιά χρόνια, όταν το πρωτάκουσε. Θάρρος, κόρη μου! Η νίκη είναι πια κοντά.

Σα γύρισε ο Κωνσταντίνος, η Αλεξία έτρεξε ως έξω να τον προαπαντήσει, και με δάκρυα στα μάτια του είπε την καλήν είδηση.

- Ευλογημένη να είσαι, Αλεξία, της είπε συγκινημένος. Με τ' όνομα σου λοιπόν συνήλθε.

Μπήκε στην κάμαρα και κάθησε πάλι κοντά στο φίλο του. Το πρόσωπο του ήταν χλωμό και αγέλαστο.

- Τι ήταν οι φωνές στο δρόμο; ρώτησε ο Ευθύμιος.

Ο Κωνσταντίνος ξανασηκώθηκε και πολύ ταραγμένος πήγε και ήλθε μια - δυο φορές στην κάμαρα.

- Τι τρέχει; ρώτησε ανήσυχα ο Ηγούμενος.

- Έπιασαν τον Δραξάν, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Η Αλεξία σίμωσε τρομαγμένη.

- Τι θα τον κάνουν τώρα; ρώτησε.

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε, και ο Ηγούμενος έσκυψε το κεφάλι σιωπηλά. Σε όλους ήταν γνωστή η καταδίκη του Δραξάν. Η αυτοκρατορική διαταγή είχε διαδοθεί παντού όπου βρίσκονταν Έλληνες. Ο Κωνσταντίνος περπατούσε απάνω - κάτω νευρικά.

- Ήταν φρικτό... φρικτό... μουρμούρισε. Ο βουβός του δούλος τον είδε από το παράθυρο, κι έτρεξε έξω... Μα τον σταμάτησαν, τον έδιωξαν... Και ο Δραξάν τον είδε, και του χαμογέλασε... και τον χαιρέτησε με το χέρι... Και φώναζε ο δύστυχος δούλος, και δέρνονταν, ώσπου έπεσε χάμω, αναίσθητος, και τον κουβάλησαν μέσα...

- Πού τον έπιασαν τον Δραξάν; ρώτησε χαμηλόφωνα η Αλεξία. Δεν ήταν πια στα Βοδενά;

- Όχι, είναι καιρός που έφυγε με τον Ιβάτζη. Μόλις όμως μαθεύτηκε πως ο Αυτοκράτορας φεύγει από τη Θεσσαλονίκη με μεγάλο στρατό να ξανακυριεύσει το κάστρο, ο Δραξάν θέλησε να γυρίσει πίσω, να μπει στο φρούριο και να το υπερασπίσει. Μα ο Αύγουστος το μάντεψε κι έδωσε διαταγή να κλείσουν τα στενά. Ωστε σαν έφθασε, ο Δραξάν, έπεσε στην ενέδρα των δικών μας. Και τον έφεραν εδώ.

- Και τώρα;

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε. Και βαριά έπεσε σιγή στο δωμάτιο. Ο Ηγούμενος τότε σηκώθηκε, πήρε ένα μακρύ μουντό μανδύα, τον έριξε απάνω του και πήγε κατά την πόρτα.

- Πού πας, πάτερ Ευθύμιε; ρώτησε ο Κωνσταντίνος που μισομάντευε το σκοπό του καλόγερου.

- Στο φρούραρχο, αποκρίθηκε ο Ηγούμενος. Η άγρια ποινή δεν πρέπει να εκτελεστεί. Μπορεί να ήταν εχθρός μας ο Δραξάν, μα είναι άνθρωπος!

Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε με ορμή.

- Έρχομαι μαζί σου! αναφώνησε. Ναι, εχθρός μας ήταν. Μα είναι ευγενική ψυχή. Αυτό το έδειξε.

Και βγήκαν έξω μαζί. Μόνη της με τον άρρωστο, η Αλεξία περίμενε. Στη μισοσκότεινη κάμαρα, άλλο δεν ακούονταν παρά η λαφριά αναπνοή του Μιχαήλ που έμοιαζε να κοιμάται ήσυχα. Με το νου της ακολουθούσε

η Αλεξία τους δυο άντρες, γύρευε να μαντέψει τα λόγια τους, την απάντηση του φρουράρχου. Φαντάζονταν τον Δραξάν, τον υπερήφανο, αγέρωχο Δραξάν, με σίδερα στα πόδια και στα χέρια, σε καμιά σκοτεινή φυλακή ριχμένο. Η καρδιά της σφίχθηκε. Θυμήθηκε το γράμμα του προς τον Ιβάτζη, με τη διαταγή ν' απολύσουν τον Μιχαήλ.

- Ναι! μουρμούρισε, έχει ευγενική ψυχή!

- Σώπα!...

Ξαφνισμένη γύρισε, και αντάμωσε το ταραγμένο βλέμμα του Μιχαήλ καρφωμένο απάνω της.

- Μιχαήλ! είπε με χαρά, Μιχαήλ... με ακούς;

Η ταραγμένη έκφραση δεν έσβησε από το πρόσωπο του. Της φάνηκε απεναντίας πως βάθαινε. Γύρισε το κεφάλι του από το μέρος του τοίχου κι έκλεισε πάλι τα μάτια. Κάμποση ώρα η Αλεξία σκυμμένη απάνω του περίμενε μια λέξη, μια ματιά που να της δείξει πως αισθάνονταν και γνώριζε. Μα ο Μιχαήλ δεν κούνησε πια. Η ώρα περνούσε, η σιωπή απλώνονταν παντού, και οι δυο άντρες δε γύριζαν. Ήταν πια αργά, όλοι μέσα στο φρούριο είχαν αποκοιμηθεί, όταν λαφρύς κρότος στο διάδρομο, σα βήματα υπόκωφα, κίνησε την προσοχή της Αλεξίας. Σηκώθηκε σιγά - σιγά για να μην ξυπνήσει τον άρρωστο, και προχώρησε στην πόρτα. Ο διάδρομος ήταν κατασκότεινος, και όμως τα προσεκτικά βήματα ολοένα πλησίαζαν. Η κόρη πήρε το λυχνάρι και βγήκε έξω. Δυο άντρες κουβαλούσαν ένα σώμα τυλιγμένο σε κάτι μαύρο, και η Αλεξία αναγνώρισε τον Κωνσταντίνο και τον Ηγούμενο που της έκαμναν νόημα να μη μιλήσει. Ίσια στην κάμαρα μπήκαν και ακούμπησαν χάμω το φορτίο τους.

- Ποιος είναι; ρώτησε χαμηλόφωνα η Αλεξία, δείχνοντας το ακίνητο σώμα.

- Κλείσε την πόρτα, ψιθύρισε ο Κωνσταντίνος. Δεν πρέπει ν' ακουστεί πως τον φέραμε απ'έξω.

- Μα ποιος είναι;

Ο καλόγερος ωστόσο είχε σηκώσει το σκέπασμα και η Αλεξία ανεγνώρισε το βουβό δούλο. Τα ματόφυλλά του ήταν κλειστά και τα ρούχα και τα χέρια του ήταν κόκκινα από αίμα.

- Τον σκότωσαν; ρώτησε τρομαγμένη.

- Όχι, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Και με βαθιά συγκίνηση της διηγήθηκε πως πήγαν στο φρούραρχο, μα εκείνος έμεινε ακλόνητος λέγοντας πως οι διαταγές του Αυτοκράτορα ήταν ρητές και συγχώρεση δεν μπορούσε να δώσει. Με τα πιο συγκινητικά λόγια είχε παρακαλέσει ο Ευθύμιος να του χαρίσουν μόνο λίγες ώρες, να τρέξει στο Βασιλέα που βιαστικά προχωρούσε κατά τα Βοδενά, να τον παρακαλέσει μια φορά ακόμα να συγχωρήσει τον Δραξάν, ή τουλάχιστον ν' αλλάξει την άγρια ποινή, να μην τον σουβλίσει, παρά σα στρατιώτη να τον σκοτώσει. Μάταια στάθηκαν όλα. Έξαφνα η πόρτα άνοιξε, ο δήμιος μπήκε μέσα... Η ποινή είχε εκτελεστεί.

- Κύριε, σπλαχνίσου τον! αναφώνησε η Αλεξία, κρύβοντας τα μάτια της.

- Ο Κύριος τον σπλαχνίστηκε, Αλεξία, είπε ο Κωνσταντίνος πολύ συγκινημένος, και του έστειλε το φτωχό δούλο.

Και δείχνοντας τον Ηγούμενο, που σκυμμένος πλάγι στο βουβό έπλενε τα αίματα από τα χέρια του:

- Ο πάτερ Ευθύμιος θέλησε να του πάγει την παρηγοριά της θρησκείας, εξακολούθησε. Μα σα φθάσαμε κει... ο Κύριος τον είχε πάρει κοντά Του...

- Πέθανε!

- Ναι! Το κεφάλι του ήταν γεμμένο στο στήθος, τα μάτια του ήταν κλειστά, και στην καρδιά είχε μπηγμένο το πλατύ μαχαίρι του δούλου του...

- Τον σκότωσε; Ο βουβός;

- Ποιος άλλος θα τολμούσε να το κάνει; Για να τον σώσει από το μακρύ μαρτύριο, ο πιστός δούλος τον μαχαίρωσε. Τον βρήκαμε αναίσθητο, σωριασμένο στα πόδια του αφέντη του... Αν τον ανακαλύψουν, θα το

πληρώσει με τη ζωή του.

- Συνέρχεται, ψιθύρισε ο Ευθύμιος.

Ο βουβός έριξε μια φοβισμένη ματιά γύρω και, βλέποντας τρία πρόσωπα γερμένα πάνω του, σαστισμένος γύρευε να καταλάβει τι έτρεξε. Έξαφνα θυμήθηκε, άρπαξε το κεφάλι του και ξέσπασε σε θρήνο σιγανό, μακρύ, που έσχιζε την καρδιά. Ο Κωνσταντίνος γονάτισε κοντά του και με νοήματα θέλησε να του εξηγήσει πως βρίσκεται ανάμεσα σε φίλους. Ο δούλος πήρε τα χέρια του και τα φίλησε, και πάλι έκρυψε το πρόσωπο του, και το θλιβερό του κλάμα ξανάρχισε.

- Πώς τον φέρατε χωρίς να σας δει ο σκοπός; ρώτησε η Αλεξία.

- Από το παράθυρο, αποκρίθηκε ο Ηγούμενος. Αφού μπήκαμε μεις από την πύλη, ο Κωνσταντίνος ξαναβγήκε από ένα παράθυρο και πήγε και τον έφερε. Μα τώρα τι θα γίνει ο δύστηχος;

- Θα τον πάρω εγώ, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος, όχι δούλο, αλλά παρατρεχάμενο ελεύθερο.

Και γυρνώντας στο βουβό, με νοήματα του εξήγησε το σχέδιο του. Ο βουβός μισοκατάλαβε και, για να του δείξει την ευγνωμοσύνη του, ξανάρχισε να φιλά τα χέρια και τα ρούχα του. Η Αλεξία πήγε πάλι και κάθισε στο προσκέφαλο του Μιχαήλ. Τα μάτια της ήταν πλημμυρισμένα δάκρυα.

- Ο άμοιρος! μουρμούρισε. Σα σκύλος πιστός αγαπούσε τον αφέντη του...

Μα η φωνή του Μιχαήλ, μισοθυμωμένη, μισοπαρακλητική, τη διέκοψε. - Αχ, σόπα!... Παρακαλώ, σόπα!... Η Αλεξία καταταραγμένη έγειρε απάνω του.

- Τι είναι, Μιχαήλ; Τι θέλεις; ρώτησε.

- Μη μιλάς πια! παρακάλεσε κείνος.

Κι έξαφνα, βλέποντας κοντά του το συγκινημένο πρόσωπο του Κωνσταντίνου και τα χαρούμενα δάκρυα που έστεκαν στα μάτια του:

- Όταν μιλά, πρόσθεσε με παράπονο, σβήνει πάλι η εικόνα και μένω μονάχος...

- Ποια εικόνα, Μιχαήλ;

- Της Βουβής... στο δάσος...

Η Αλεξία έκανε νόημα του Κωνσταντίνου να μην επιμείνει. Και ύστερα, σαν είδε τον άρρωστο ήσυχο και τον πάτερ Ευθύμιο καθισμένο κοντά του, πήρε παράμερα τον Κωνσταντίνο και ψιθυριστά του διηγήθηκε πως και από νωρίς είχε ταραχθεί το ίδιο σαν άκουσε τη μιλιά της.

- Αρχίζει και θυμάται λοιπόν, είπε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι, ευλογημένη η Πανάχραντη! αποκρίθηκε η Αλεξία.

Κι έκανε το σταυρό της. Πέρασαν μερικές εβδομάδες. Σα θύελλα έπεσε ο Αυτοκράτορας στα Βοδενά, και απ' όλα τα μέρη με λύσσα πρόσβαλε την πόλη και το φρούριο. Με τους κριούς αλύπητα έδερνε όλη μέρα τα τειχογυρίσματα, και τη νύχτα οι εργάτες έσκαβαν υπονόμους όπου γκρεμίζονταν οι βαρείς πέτρινοι τοίχοι. Σε λίγο έφερε τους Βουλγάρους σε τέτοια αμηχανία, σε τέτοια αποθάρρυνση που αναγκάστηκαν να ζητήσουν έλεος και να παραδώσουν πόλη και φρούριο, χωρίς όρους, στον τρομερό Μακεδόνα.

Ο Βασίλειος αυτή τη φορά έστειλε στο Βολερό όχι μόνο τους στρατιώτες, αλλά και τους κατοίκους. Και για να προλάβει κάθε άλλο επαναστατικό κίνημα, έχτισε δυο καινούρια δυνατά κάστρα, την «Καρδιά», μέσα στην κλεισούρα που είναι κοντά στα Βοδενά και τον «Προφήτη Ηλία», λίγο ψηλότερα. Ο Χειμώνας από καιρό είχε συμμαζέψει το παγωμένο άσπρο του πάπλωμα από τη γη, και στη θέση του απλώθηκε, στους λόφους και στους κάμπους, χαρούμενη και μυρωδάτη, η γλωρή ανοιξιιάτικη πρασινάδα. Όσο περνούσαν οι μέρες, λίγο - λίγο αναλάμβανε ο Μιχαήλ, μα τόσο σιγά, που πολλές φορές αποθαρρύνονταν ο Κωνσταντίνος και ανησυχούσε μη μείνει ανήμπορος όλη του τη ζωή. Το μνημονικό του για καιρό έμεινε σκοτεινό. Κάποτε τον έπιαναν θυμοί, και άλλες φορές παράπονα. Πότε έδωχνε τον Κωνσταντίνο και δεν ήθελε να τον δει, και πότε πάλι έμενε ώρες ολόκληρες σιωπηλός, κρατώντας το χέρι του φίλου του. Κι έξαφνα τον ρωτούσε πώς τον λένουν. Άλλες φορές

πάλι θυμούνταν παλιά πράγματα και ξεχνούσε τα πρόσφατα.

Η παρουσία της Αλεξίας προπάντων τον μπέρδευε. Όσο κάθονταν σιωπηλή κοντά του, την κοίταζε ήρεμος κι ευχαριστημένος. Μα μόλις έκανε να μιλήσει, στενοχωριούνταν, θύμωνε ή τον έπαιρνε το παράπονο. Μια μέρα παροργισμένος τη ρώτησε:

- Μα ποια είσαι;

- Είμαι η Αλεξία Αργυρή, αποκρίθηκε σιγαλά η κόρη.

Και για να ησυχάσει την ταραχή που έβλεπε πάλι στα μάτια του:

- Δε με θυμάσαι, του είπε, που ήλθα μια μέρα στο σπίτι σας στην Αδριανούπολη, και μαζί παίξαμε στα χαλιά;

- Θυμούμαι, αποκρίθηκε. Μα γιατί λοιπόν μοιάζεις τόσο μιας βουβής Βουλγάρας, που την απήντησα σ' ένα δάσος;

Τότε του διηγήθηκε τη ζωή της από τη μέρα που με τον Παγράτη πήραν το μακρύ μαύρο δρόμο της σκλαβιάς, ως τότε που πρώτη φορά ξαναβρέθηκε μπροστά του, και ανακατώθηκε τόσο στη ζωή των δυο αγοριών, χωρίς εκείνα να φαντάζονται ποια ήταν. Την άκουε, πεσμένος στο μαξιλάρι, με τα μάτια κλειστά. Κι εκείνη μιλούσε σιγά, και όλο κατέβαζε περισσότερο τη φωνή της, νανουρίζοντας τον με τη διήγηση. Όσπου της φάνηκε πως αποκοιμήθηκε. Μα ο Μιχαήλ δεν κοιμούνταν. Στο αμυδρό ακόμα μυαλό του, μια - μια κατακάθιζαν οι ενθυμήσεις, και τα πιο σκοτεινά μυστήρια τα εξηγούσε τώρα απλά - απλά, τα έβαζε στη θέση τους. Και σιγαλά μουρμούρισε, σα να εξακολουθούσε ασήα τη σκέψη του:

- Και ήσουν Ελληνίδα... και σε λέγαν Αλεξία...

Από κείνη τη μέρα άρχισε γρηγορότερα να παίρνει τ' απάνω του, πέρασαν οι θυμοί του και οι παραξενιές, και αδιάκοπα ήθελε κοντά του τον Κωνσταντίνο, και όλη του η παλιά αγάπη για το φίλο του ξαναξύπνησε δυνατότερη παρά ποτέ. Όσο όμως καλύτερευε η υγεία του, τόσο έπεφτε σε μελαγχολίες που τον αφήναν σιωπηλό και μαραμένο για μέρες, και ποτέ δε μιλούσε για το μέλλον και για τη δουλειά του, ούτε ζητούσε ποτέ να μάθει νέα. Μια - δυο φορές τον ρώτησε ο πάτερ Ευθύμιος τι τον ζάλιζε και του χαλούσε τη διάθεση. Μα κάθε φορά αποκρίνονταν με κάποια πρόφαση, κι εξήγηση δεν έδινε.

Ο Κωνσταντίνος επίσης είχε παρατηρήσει τη μελαγχολία του φίλου του. Και βλέποντας τον τόσο θλιμμένο, δίσταζε να του μιλήσει για τη δική του ευτυχία. Μόλις τον είδε να δυναμώνει λίγο, ο πάτερ Ευθύμιος πρότεινε να τον βγάλουν από το σκοτεινό και υγρό φρούριο, και να τον πάνε σε μέρος αερικό, με ήλιο πολύ. Βρήκαν λοιπόν ένα όμορφο σπιτάκι στη λίμνη του Όστροβου, πλάγι στο Λουδία ποταμό, κι εκεί τον μετέφεραν. Στο άστεγο προαύλιο με τη μαρμαρένια καγκελαρία, όπου κάτασπρη μαρμαρένια σκαλίτσα κατέβαινε στη λίμνη, ο Μιχαήλ, ξαπλωμένος σε μια προβιά, μεταξύ του Κωνσταντίνου και της Αλεξίας, τους διηγούνταν ένα δειλινό πώς τον είχαν πιάσει στον ξενώνα του χωριού. Είχε αντισταθεί όσο μπορούσε. Μα τον καταπόνεσαν. Και αναίσθητο, μες στα αίματα βουτηγμένο, τον είχαν σηκώσει, τον έδεσαν σ' ένα άλογο και τον πήγαν από τα βουνά στη Σέταινα όπου έφθασαν ύστερα από δυο μέρες. Χωρίς καν να του δέσουν τις πληγές, τον έριξαν σ' ένα κατώγι, κι εκεί τον αφήσαν χωρίς τροφή άλλη παρά ξερό ψωμί, χωρίς σκέπασμα, χωρίς καν ένα στρώμα για να ξαπλωθεί.

Για μέρες και μέρες τον έτρωγε η θέρμη. Και τόσο τον αδυνάτισε, που τον περισσότερο καιρό έμενε αναίσθητος. Εκεί τον βρήκε ο Ιβάτζης. Και μια νύχτα διέταξε να τον σηκώσουν, και μισοπεθαμένο να τον δέσουν σ' ένα μουλάρι και να τον πάνε στα Βοδενά. Μα εκεί που πήγαιναν, κάποιος έφθασε καβάλα και τους σταμάτησε. Τι έγινε τότε, ήταν πολύ άρρωστος και δεν το αντιλήφθηκε. Μια στιγμή συνήλθε και βρέθηκε χάρω, μες στις λάσπες. Ήταν νύχτα ήσυχη, και πάνω από το κεφάλι του άστρα λαμποκοπούσαν. Τα παρακάτω δεν τα θυμούνταν.

- Μα εκείνην την ώρα, Κωνσταντίνε, πρόσθεσε ο Μιχαήλ, σε συλλογίστηκα. Είπα πως τώρα, θέλοντας και μη, θα παρατήσω πια το έργο μας και θ' αναπαυθώ εκεί που ξυπνημό δεν έχει... Ο Κωνσταντίνος έσφιξε το χέρι του.

- Δε θ' αναπαυθείς Μιχαήλ, του είπε, μα το έργο μας θα το παρατήσεις... Ο Αυτοκράτορας σε περιμένει στα Βοδενά για να σε διορίσει κλεισούραρχο στο καινούριο κάστρο που χτίζεται και να σε κάνει πατρίκιο. Και στο μέλλον θα πολεμάς πλάγι του.

Χωρίς χαρά ρώτησε ο Μιχαήλ:

- Είχες ειδήσεις;

- Ναι, είχα γράμμα του Νικίτα. Έρχεται αύριο να πάρει την Αλεξία για να την παραδώσει του Αυτοκράτορα.

Ο Μιχαήλ δε μίλησε. Συλλογισμένα κοίταζε το χέρι του Κωνσταντίνου που βαστούσε σφιχτά το δικό του.

- Δε χαίρεσαι, Μιχαήλ; ρώτησε η Αλεξία.

Από κάτω από τα βαριά του ματόκλαδα, μια στιγμή την ατένισε. Ύστερα πάλι γύρισε στο φίλο του.

- Το ξέρεις, του είπε, πως όταν φύγεις, θα φύγω κι εγώ μαζί σου.

Ο Κωνσταντίνος έριξε μια ματιά της Αλεξίας.

- Δε θα φύγω πια, Μιχαήλ, του είπε σιγαλά. Ο Μιχαήλ ανασηκώθηκε. Λαφριά κοκκινάδα χύθηκε στο μέτωπο του και σκέπασε σιγά - σιγά όλο του το γλωμό πρόσωπο.

- Το εννοείς; ρώτησε νευρικά.

- Ναι, Μιχαήλ.

- Είναι υπόσχεση;

- Ναι, είναι υπόσχεση.

Ο Μιχαήλ έγερσε στα μαξιλάρια κι έκλεισε τα μάτια. Η Αλεξία έσκυψε πιο κοντά.

- Μιχαήλ... ψιθύρισε ανήσυχη.

- Είναι τόσο ανέλπιστο, που δεν μπορώ να το αντιληφθώ... μουρμούρισε ο Μιχαήλ, και φοβούμαι να το πιστέψω...

Ο Κωνσταντίνος έριξε πάλι μια ματιά της Αλεξίας και αντάμωσε το βλέμμα της. Δε μίλησε ούτε ο ένας ούτε η άλλη. Από λόγια δεν είχαν ανάγκη. Η κόρη ήξερε την αιτία που τον είχε κάνει να δεχθεί τώρα κι εκείνος τις προτάσεις του Αυτοκράτορα, και στο βλέμμα του αυτό είχε μετρήσει το βάθος της αγάπης του, που γι' αυτήν και το έργο του ακόμα το άφηνε. Σηκώθηκε σιγά - σιγά και ακούμπησε στη μαρμαρένια καγκελαρία. Πέρα από τα βουνά ο ήλιος βασίλευε. Οι τελευταίες πορφυρένιες ακτίνες άπλωναν στον ουρανό το βασιλικό τους πέπλο, και τα νυσταγμένα νερά της λίμνης αντανακλούσαν ήρεμα το υπερήφανο κόκκινο φως. Κάπου εκεί κοντά ένας κότσυφας σφύριζε το βραδινό του ανοξιιάτικο τραγούδι. Πάρα πολλά αισθήματα φούσκωναν την καρδιά της. Δάκρυα γλυκά πλημμύρισαν τα μάτια της. Γύρισε το κεφάλι και κοίταξε τους δυο φίλους. Το βλέμμα του Κωνσταντίνου ήταν ακόμα απάνω της. Στο σιωπηλό του ρώτημα αποκρίθηκε με συγκινημένο χαμόγελο, και σιγανά μπήκε στο σπίτι.

Η ώρα ήταν κατάλληλη να μιλήσει ο Κωνσταντίνος και η καρδιά της της έλεγε πως θα προτιμούσαν οι δυο φίλοι να είναι μόνοι. Πήγε στο δωμάτιο της και ακούμπησε στο παράθυρο. Παρακάτω, κοντά στο ποτάμι, καθισμένος στο γλωρό χορτάρι, ο βουβός δούλος κοίταζε μελαγχολικά το νερό που έτρεχε στα πόδια του. «Συλλογίζεται τον πεθαμένο του αφέντη...», σκέφθηκε η Αλεξία. Και λίγη από τη μελαγχολία του δούλου μπήκε στην ψυχή της και φώλιασε κει. «Γιατί, γιατί σαν είμαστε τόσο ευτυχισμένοι, να μην μπορούμε λίγη από την ευτυχία μας και σε άλλους να χαρίσομε»; Από μέσα από τα μισόκλειστα του ματόκλαδα ο Μιχαήλ την είχε δει που έφευγε, και την ακολούθησε με τα μάτια ώσπου χάθηκε μες στο σπίτι. Η νυχτερινή καταχνιά κατέβαινε αργά - αργά. Και η πορφυρένια δόξα τ' ουρανού λίγο - λίγο χλώμαινε κι έσβηνε. Σιγανή και απόμακρη ακούστηκε η φωνή του Μιχαήλ, και ξάφνισε τον Κωνσταντίνο που ήταν βυθισμένος στις σκέψεις του.

- Θα ήταν αδύνατο τώρα πια...

- Τι θα ήταν αδύνατο, Μιχαήλ;

- Να ξαναφύγομε.

- Ναι! είπε συλλογισμένα ο Κωνσταντίνος, θα ήταν αδύνατο τώρα πια...
 - Το νιώθεις; Το μάντεψες; είπε ο Μιχαήλ, και η συγκίνηση έβαζε στη φωνή του λαφρύ τρεμούλιασμα.
 - Τι μάντεψα, Μιχαήλ;
 - Πως τώρα... αν ήταν να την ξαναχάσω... δε θάθελα πια να ζήσω.
- Όλο το αίμα του Κωνσταντίνου όρμησε στην καρδιά του.
- Ποια; ρώτησε.
 - Την Αλεξία...

Και με το χέρι σκέπασε τα μάτια του, αποκαμωμένος από τη συγκίνηση. Άσπρος σαν τον τοίχο, με χείλια σφιγμένα, κοίταζε ο Κωνσταντίνος το αναίματο πρόσωπο του φίλου του, λιωμένο από την αρρώστια, το διάφανο σχεδόν χέρι όπου ξεχώριζαν γαλάζιες οι φλέβες, και το κορμί, λιγνό λιωμένο και αυτό τόσο, που μόλις ξεχώριζε κάτω από το μάλλινο σκέπασμα.

- Την αγαπάς; ρώτησε απότομα.

Ο Μιχαήλ δεν αποκρίθηκε. Η καρδιά του Κωνσταντίνου χτυπούσε σκεπαρνιές στο στήθος του. Του ήλθε ζάλη. Κατόρθωσε όμως να καταπονέσει το πάθος του, την αναστάτωση του.

- Της το είπες; ρώτησε πιο σιγά.
- Όχι ακόμα, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ. Ήταν να φύγω... Δεν ήθελα να την ταράξω...

Ο Κωνσταντίνος σηκώθηκε και ακούμπησε στην πεζούλα, εκεί που πρωτύτερα είχε ακουμπήσει η Αλεξία. Γύρευε να πνίξει το θυμό που ξαφνικά φούσκωσε την καρδιά του, να δαμάσει τα αισθήματα του πριν ξαναμιλήσει του φίλου του. Μέσα στη φοβερή αναστάτωση της ψυχής του, μια σκέψη ξεχώριζε επιτακτική: ο φίλος του ήταν άρρωστος, μια λέξη μπορούσε να τον σκοτώσει. Και τη λέξη αυτή δεν έπρεπε να την πει.

- Είναι μήνες και μήνες που θέλω να σου το ξεμολογηθώ, είπε χαμηλόφωνα ο Μιχαήλ, μήνες που σου το κρύβω αυτό το μυστικό... Μα ντρέπουμε να τ' ομολογήσω... Τη νόμιζα Βουλγάρρα...

Τη νόμιζε Βουλγάρρα και δεν είχε μιλήσει, γιατί του φαίνονταν αδύνατο να πάρει γυναίκα από εχθρική φυλή. Και τώρα που την ήξερε Ελληνίδα, φαντάζονταν πως μπορούσε η Αλεξία να γίνει δική του... Μα σα θα μάθαινε πως η Αλεξία αγαπούσε άλλον; Χωρίς να γυρίσει ρώτησε ο Κωνσταντίνος:

- Και αν εκείνη δε σε θέλει... Και αρνηθεί;

Απελπισμένη, τρεμάμενη σηκώθηκε η φωνή του Μιχαήλ:

- Αν δε με θέλει; Αν μ' αρνηθεί; Μα τότε...

Η φωνή του έσβησε. Και ο Κωνσταντίνος δεν τόλμησε να τον κοιτάξει. Με το βλέμμα καρφωμένο στα νερά της λίμνης, σταχτερά τώρα, σαν πένθιμα, γύρευε να συμμαζέψει τη σκέψη του. «Αν αρνηθεί...», συλλογίστηκε, και χαρά άγρια ξέσπασε μέσα του. «Και θ' αρνηθεί... θα θελήσει δική μου να μείνει...».

Στο στρώμα πίσω του κοίτονταν ο Μιχαήλ, ο παιδικός του φίλος. Και ήταν άρρωστος βαριά... Και αγαπούσε την ίδια γυναίκα, και νόμιζε, πίστευε, πως αυτή μπορούσε να γίνει δική του... Και αν δεν την έπαιρνε, τι θα γίνονταν; Θα πέθαινε άραγε; Θα σκοτώνονταν ίσως; Θυμός άγριος αναστάτωσε πάλι την ψυχή του. Θύελλα από αγανάκτηση τη συγκλόνησε. Με τι δικαίωμα ζητούσε ο Μιχαήλ από την Αλεξία την αγάπη της; Δεν το είχε δει τώρα τόσο καιρό πως δεν τον αγαπούσε κείνη; Δεν είχε παρατηρήσει πόσο συχνά τα μάτια της διασταυρώνονταν με τα δικά του, του Κωνσταντίνου; Τόσο ανόητος ήταν ή τόσο άρρωστος;

Γύρισε απότομα και τον είδε, μια σκιά χάμω, τα ματόκλαδα κλειστά, χλωμό, λιγνό, λιωμένο... Μεμιάς έπεσε ο θυμός του, έσβησε η αγανάκτηση του. Και ακούμπησε πάλι στη μαρμαρένια καγκελαρία, κι έσφιξε τα δόντια του. Μεταξύ των δυο, ο Μιχαήλ, από μικρός, ήταν πάντα ο πιο αδύνατος, ο πιο αγαπιάρης, εκείνος που περισσότερο είχε ανάγκη από τρυφερότητα, από αγάπη, ζεστασιά και φροντίδα. Και τώρα αγαπούσε την Αλεξία. Και τόσο την αγαπούσε, που μακριά, λέγει, από κείνη δεν μπορούσε πια να ζήσει...

Κι εκείνη; Πόνος σουβλερός τίναξε όλα του τα νεύρα και, μια στιγμή, το φίλο του τον μίσησε. Μόνο μια στιγμή. Και πάλι δάμασε το θυμό του, καταπόνεσε κάθε λαχτάρα, έπνιξε κάθε φωνή διαμαρτυρίας. Ας διάλεγε η Αλεξία... Ή και ας την έπαιρνε ο Μιχαήλ, και ας ευτύχιζε. Εκείνος δε θα γίνονταν ποτέ εμπόδιο στην ευτυχία του, δεν το καταδέχονταν. Κάτι σαν περιφρόνηση γλίστρησε μέσα στην καρδιά του, και δεν τόλμησε να κοιτάξει το φίλο του. Ναι, ας την έπαιρνε αυτός, αφού δεν μπορούσε χωρίς ευτυχία.

- Γιατί να σ' αρνηθεί; είτε χωρίς να γυρίσει.

Η φωνή του ήταν σταθερή, δεν πρόδιδε την ταραχή της ψυχής του. Και στον ίδιο τόνο πρόσθεσε:

- Ζήτησε την. Ίσως σε θέλει.

Στην καρδιά του το ήξερε πως όλα αυτά ήταν ψέματα, πως η Αλεξία ήταν δική του. Μα την καρδιά του την πλάκωσε.

- Θα σε θέλει, επανέλαβε πιο δυνατά, πρέπει να σε θέλει...

Μιλούσε τόσο ήσυχα, τόσο σφιχτά βαστούσε χαλινωμένα τα αισθήματα του, που τόλμησε να κοιτάξει το φίλο του. Το γαλανό βλέμμα του Μιχαήλ αντάμωσε μια στιγμή το δικό του. Το στόμα του συσπίασθηκε, μα δε μίλησε. Και στο βουβό αυτό συναπάντημα των ματιών τους, ο Κωνσταντίνος είδε πως ο φίλος του μάντεψε το μυστικό του. Λύπη βαθιά τον πλημμύρισε. Στη δική του οδύνη απάνω, μέτρησε την οδύνη του φίλου του... Όχι, δεν το ήθελε, δεν το καταδέχονταν! Τον πόνο τον φορτώνουνταν αυτός, ο δυνατός, για ν' αφήσει στον άλλο, τον πιο αδύνατο, ανοιχτό το δρόμο της ευτυχίας. Πήρε αρπαχτά την αναπνοή του, ανασηκώθηκε. Με σιδερένια απόφαση, πνίγοντας την αγανάκτηση της καρδιάς του, γύρισε στο φίλο του.

- Είσαι καλά πια, είπε με φωνή ομαλή. Αύριο σαν έλθει ο Νικήτας, μπορείς να φύγεις και συ μαζί.

Πήρε κι έσφιξε το χέρι του, και στο χαμόγελο του έριξε όλη την αγάπη της ψυχής του:

- Και σου εύχομαι...

Σταμάτησε εγκαίρως, η φωνή του χαλάρωνε. Γύρισε απότομα, κατέβηκε τα σκαλοπάτια και τράβηξε κατά τον ποταμό. Στο σπίτι μέσα τα φώτα ήταν αναμμένα. Ένα παράθυρο είχε μείνει ανοιχτό, και η λάμψη του χύνονταν έξω, σχημάτιζε στην άμμο ένα μεγάλο τετράγωνο φωτεινό. Ήταν το παράθυρο της Αλεξίας. Μια στιγμή σταμάτησε και κοίταξε το παράθυρο. «Και αν δε θέλει; Και δε θα θέλει...».

Η ψυχή του αναστατώθηκε πάλι. Δεν ήταν μόνος αυτός, ήταν και η Αλεξία... Δεν είχε πια δικαίωμα να την αφήσει... Άγρια ξαναξύπνησε η πάλη στην καρδιά του... Την καταπόνεσε αμέσως, την έπνιξε. Ξανάκουσε τη φωνή του φίλου, ένιωσε πάλι την απελπισία του. Η Αλεξία; Ήταν κι εκείνη δυνατή... Ας σπάσει και αυτή την καρδιά της επιτέλους... ή ας ξεχάσει. Σήκωσε το κεφάλι κι έκανε μερικά βήματα. Κοίταξε γύρω να προσανατολισθεί, και πάλι αντίκρισε το παράθυρο της Αλεξίας. Μα δε σταμάτησε πια. Κατέβηκε στον ποταμό κι έριξε μια ματιά στ' απάνω και στα κάτω. Θαμπά, στην καταχνιά μέσα, ξεχώριζε το γεφύρι. Ο Κωνσταντίνος ανέβηκε βιαστικά την όχθη, πέρασε αντίκρυ και, χωρίς να κοιτάξει πίσω, χάθηκε στο σκοτάδι.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΕ

Δυο χρόνια πέρασαν, και ο πόλεμος εξακολουθούσε. Ν' ανασάνει δεν άφηνε τον εχθρό ο ακούραστος Βουλγαροκτόνος. Αφού πήρε πίσω τα Βοδενά, την άνοιξη του 1015, κι έχτισε δυο καινούρια κάστρα για να διαφεντεύουν τη χώρα από το μέρος της κλεισούρας, γύρισε πάλι στη Θεσσαλονίκη, επειδή η εποχή ήταν πια πολύ προχωρημένη για καινούριες εκστρατείες. Ενόσω ετοιμάζε το στρατό του για να τον ξαναβγάλει την ακόλουθη άνοιξη, μια χειμωνιάτικη μέρα παρουσιάστηκε στη Θεσσαλονίκη κάποιος αποσταλμένος του Γαβριήλ Ρωμανού, του Τσάρου των Βουλγάρων. Ήταν ο Ρωμαίος ο Χειρότμητος, ο μυστικοσύμβουλος του Ρωμανού, κι έφερε γραμμата υπογραμμένα από τον Τσάρο, που υπόσχονταν όχι μόνο να υποταχθεί, αλλά και να τον υπηρετήσει στο μέλλον πιστά.

Τα γραμμата όμως αυτά και οι λαμπρές υποσχέσεις του φάνηκαν του Βασιλείου σαν πολύ υπερβολικά και ύποπτα. Φώναξε λοιπόν τους στρατηγούς του σε συμβούλιο και, αφού τους εξήγησε τις υποψίες του, αποφάσισαν να περιμένουν λίγες μέρες πριν δώσουν απάντηση. Στο μεταξύ ο Αυτοκράτορας έμαθε από τους κατασκόπους του πως ενόσω ο γλυκόλαλος και ύπουλος Ρωμαίος ζητούσε να τον αποκοιμίσει με υποσχέσεις και κολακείες, ο Ρωμανός ενεργούσε με κάθε τρόπο να επαναστατήσει την Πελαγονία και τα Μογλενά, και παντού σήκωνε στρατό για να πέσει στις χαμένες επαρχίες και να τις πάρει πίσω. Τότε ο Βασίλειος έδωξε περιφρονητικά τον Χειρότμητο τον Ρωμαίο, και με τις πρώτες καλοκαιρίες του 1016, ξεκίνησε εναντίον των Μογλενών, αποφασισμένος να μην αφήσει πια τους Βουλγάρους ούτε ν' ανασάνουν. Η εκστρατεία αυτή ήταν από τις πιο ένδοξες και τις πιο αποτελεσματικές. Εμπρός είχε στείλει ο Βασίλειος τον Νικηφόρο Ξιφία, τον ήρωα του Κλειδιού, και τον Κωνσταντίνο Διογένη, Κατεπάνω της Θεσσαλονίκης, μ' εντολή να καταστρέψουν όλη την περιφέρεια των Μογλενών. Ύστερα έφθασε κι εκείνος, και αμέσως άρχισε η πολιορκία του κάστρου.

Στο κάστρο μέσα ήταν δυο από τους γενναιότερους άρχοντες της Βουλγαρίας, ο Λιτζής, στρατηγός των Μογλενών, και ο Δομετιανός Κασκάνος, αποφασισμένοι και οι δυο να βαστάξουν ως το τέλος. Μα ο Βασίλειος έστρεψε τα νερά που περιτριγύριζαν και προστάτευαν το φρούριο, ύστερα γκρέμισε τους τοίχους, όπως είχε κάνει στα Βοδενά, και στο τέλος οι γενναίοι υπερασπιστές, βλέποντας πως ήταν πια αδύνατο να διαφεντέψουν τη χώρα τους, αποφάσισαν να παραδοθούν και να ζητήσουν έλεος. Αλλά σε αυτή την περίπτωση ο Βασίλειος, βαριεστιμένος από τα γελάσματα των Βουλγάρων, έδειξε αμείλικτη αυστηρότητα. Όλους τους μάχιμους κατοίκους τους έστειλε στη Μικρασία, στα σύνορα της Περσίας. Των άλλων που έμεναν πήρε ό,τι περιουσία είχαν, και ύστερα έκαψε το φρούριο και δεν άφησε παρά τα ερείπια που φαίνονται ακόμα. Πέντε μέρες αφού έπεσε το φρούριο, έξαφνα παρουσιάζεται πάλι στο ελληνικό στρατόπεδο ο Ρωμαίος ο Χειρότμητος με καινούρια γραμμата. Αυτή τη φορά ήταν υπογραμμένα από τον Ιωάννη Βλαδισλάβ, και ανάγγελναν πως ο ίδιος, με το χέρι του, είχε σκοτώσει τον εξάδελφο του, τον Γαβριήλ Ρωμανό, καθώς και τη γυναίκα του, στο Πετρίσκον, και πως έμενε αυτός μόνος κυρίαρχος της Βουλγαρίας.

- Να παρουσιαστεί ευθύς ο Χειρότμητος! πρόσταξε ο Βασίλειος.

Και σαν τον είδε μπροστά του, ταπεινό και γλυκομίλητο όπως την πρώτη φορά:

- Ωστε ο Βλαδισλάβ σκότωσε το σωτήρα του; είτε με σουφρωμένα φρύδια. Και μου μηνά εμένα πίστη και υποταγή; Πώς μπορώ τέτοιο άνθρωπο να τον πιστέψω;

Με δουλόπρη βία προσκύνησε ο Ρωμαίος και χτύπησε το μέτωπο του στο πάτωμα.

- Τρανότατε και άγιε Δέσποτα, είτε χωρίς να τολμήσει να σηκώσει τα μάτια. Η πράξη αυτή του Βλαδισλάβ πρέπει περισσότερο παρά κάθε άλλο να σου αποδείξει την αφοσίωση και την αγάπη του. Το σωτήρα του, όπως λέει η αυτοκρατορική Μεγαλειότης σου, τον σκότωσε με το χέρι του, ίσα - ίσα επειδή ο προδότης Ρωμανός σε γέλασε και πάτησε την πίστη που σου είχε ορκιστεί.

Περιφρονητικά τον ατένισε ο Βασίλειος.

- Του προδότη αυτού, όπως τον ονομάζεις, ως χθες ακόμα ήσουν εσύ ταπεινός δούλος και κόλακας! είτε με θυμό. Και τώρα γύρισες δούλος του φονιά του! Σήκω και πήγαινε, Ρωμαίε. Πες του αφέντη σου πως τα λόγια

του θα τα πιστέψω μόνο όταν πλάγι στη δική του υπογραφή δω και τις υπογραφές όλων των βολιάδων που έμαθα να εκτιμώ τα ονόματα τους. Πήγαινε! Τους όρους που επιβάλλω θα τους δει ο αφέντης σου στο έγγραφο αυτό.

Ο Ρωμαίος πήρε το γράμμα με τη χρυσή σφραγίδα που του έτεινε ένας υπασπιστής, προσκύνησε πάλι ως χάμω και βγήκε τσακισμένος σε δυο από τις υποκλίσεις. Ήταν καταχαρούμενος, γιατί η χρυσή βούλα ήταν απόδειξη πως ο Βασίλειος θεωρούσε ακόμα τον Ιωάννη Βλαδισλάβ ηγεμόνα ανεξάρτητο.

- Ώστε ο πόλεμος και τα βάσανα μας κοντεύουν πια να τελειώσουν; είπε ο Νικηφόρος Ξιφίας σιμώνοντας μερικούς άλλους στρατηγούς που έβγαιναν και αυτοί από την αυτοκρατορική σκηνή.

Ο Δαφνομήλης σούφρωσε τα χείλια του με ύφος ανθρώπου που δεν πιστεύει.

- Να δούμε πρώτα τις υπογραφές, είπε. Αυτή η χρυσαλοιφή ο κουλός δε με πείθει! Αν δε δω την υπογραφή του Κρακρά και του Ιβάτζη...

- Μπα! διέκοψε ο Ξιφίας, τώρα πια που έπεσε ο Δομετιανός Κασκάνος και ο Ιλίτζης, τι θες να κάνουν οι άλλοι;

- Μένει ο άλλος Κασκάνος, ο αδελφός του Δομετιανού. Κι εκείνος είναι ίσως ο χειρότερος από τους δυο, αποκρίθηκε ο Δαφνομήλης.

- Δεν ακούς; είπε ο Γεώργιος Γονιτσιάτης. Αυτός ο Κασκάνος προτείνει να υπηρετήσει τον Αύγουστο.

Ο Κωνσταντίνος Διογένης άκουε συλλογισμένος.

- Άλλο να προτείνει και άλλο να το κάνει, είπε αργοκουνώντας το κεφάλι. Σε Βούλγαρου λόγια μη βάζεις πίστη. Μα κι εγώ δεν πιστεύω να βαστάξει πια πολύ ο πόλεμος. Η δολοφονία του ευεργέτη του δε θα φέρει τύχη του Βλαδισλάβ! Περιμένετε και θα δείτε!

Λίγες μέρες αργότερα ο Ρωμαίος ξαναπαρουσιάζονταν με γράμματα υπογεγραμμένα από τους κυριότερους βολιάδες και στρατηγούς Βουλγάρους. Ο Ιωάννης Βλαδισλάβ και οι άρχοντες ορκίζονταν πίστη στον Αυτοκράτορα των Ελλήνων και υποτάσσονταν ως «υπήκοοι πιστοί και δούλοι». Τωόντι δεν άργησε ο Κασκάνος, αδελφός του Δομετιανού, να παρουσιαστεί στο ελληνικό στρατόπεδο, όπου ο Αυτοκράτορας τον δέχθηκε με μεγάλες τιμές και τον παρέλαβε στην υπηρεσία του.

Ο πόλεμος έμοιαζε αληθινά τελειωμένος. Και όμως, μόλις ξεκίνησε ο Αυτοκράτορας, τέλη Αυγούστου 1016, να γυρίσει στη Θεσσαλονίκη, έξαφνα στο δρόμο μαθαίνει, με αποδείξεις, πως ο Βλαδισλάβ τον γελά και καταγίνεται να σηκώσει καινούρια επανάσταση. Σαν αστραπή γυρνά πίσω αποφασισμένος στην οργή του να μη λυπηθεί πια κανένα, να μην αφήσει πέτρα σε πέτρα. Από τα Βοδενά πήγε στ' Όστροβο, καταστρέφοντας όλα τα βουλγαρικά χωριά και χώρες της περιφέρειας. Έπεσε σαν κεραυνός στην Πελαγονία, και τη σκέπασε στάχτη κι αίμα. Έλεος πια δεν έκαμνε σε κανένα. Όσοι αιχμάλωτοι έπεφταν στα χέρια του, όλους τους τύφλωνε. Ακούραστος κι αμείλικτος ανέβηκε στην κοιλάδα της Τσέρνας, πέρασε στο βουνό, πήρε γύρω την Πρέσπα κι έφθασε στην Αχρίδα καίοντας, σκοτώνοντας, καταστρέφοντας, παίρνοντας ό,τι χώρες και κάστρα βρέθηκαν στο δρόμο του.

Στην Αχρίδα άφησε στρατό πολύ, και βιαστικά ξεκίνησε για το Δυρράχιο, γιατί έμαθε πως ο Βλαδισλάβ το πολιορκούσε στενά και πως το φρούριο κινδύνευε. Μα στο δρόμο τον πρόφθασε μια είδηση που του μαύρισε την καρδιά και σταμάτησε την πορεία του. Πίσω, στην Πελαγονία, είχε αφήσει δυνατό στρατιωτικό σώμα, με αρχηγούς το στρατηγό Γεώργιο Γονιτσιάτη και τον πρωτοσπαθάριο Ορέστη, και τους είχε διατάξει να εξακολουθούν τις επιδρομές τους σε όλη την πεδιάδα της Πελαγονίας, μην τύχει και στα ανήσυχα αυτά νεοκυριευμένα μέρη μαζευθούν πάλι βουλγαρικές δυνάμεις και επαναστατήσουν τη χώρα. Μα ο Ιβάτζης κατόρθωσε να στήσει ενέδρα, όπου έπεσε το σώμα αυτό, και ο Γονιτσιάτης και ο Ορέστης, ως τον τελευταίο στρατιώτη, όλοι κατασφάχθηκαν. Αγανακτισμένος και θλιμμένος ως την καρδιά, ο Βασίλειος παράτησε για την ώρα το Δυρράχιο στην τύχη του, γύρισε πίσω, κινήγησε και σκόρπισε το σώμα του Ιβάτζη. Το βολιά όμως δεν κατόρθωσε να τον πιάσει.

Έφθασε στη Θεσσαλονίκη και από κει πήγε στη Μοσυνούπολη. Αν και η εποχή ήταν πολύ προχωρημένη, ο Αυτοκράτορας, χωρίς ν' αφήσει το στρατό του να ξεκουραστεί, ξαναφεύγει για το Περνίκον, το μόνο δυνατό

φρούριο που είχε μείνει άπαρτο στις Τριαδίτσας την περιφέρεια. Πάλι όμως απέτυχε μπρος στο φοβερό αυτό φρούριο, όπως είχε αποτύχει και στα 1004. Ύστερα από τριών μηνών κόπους, ο Βασίλειος έλυσε την πολιορκία και γύρισε στη Μοσυνούπολη, όπου άφησε το στρατό του ν' αναπαυθεί για τον υπόλοιπο χειμώνα, κι εκείνος γύρισε στην Κωνσταντινούπολη τον Ιανουάριο του 1017. Μια ανοιξιάτικη πρωινή, σ' ένα αρχοντόσπιτο της Θεσσαλονίκης, δυο γυναίκες κάθονταν εμπρός σ' ένα φαρδύ μισοανοιγμένο παράθυρο που έβλεπε στη θάλασσα. Η μια, νέα ακόμα, με καστανόξανθα μαλλιά και συλλογισμένο κουρασμένο πρόσωπο, είχε ρίξει στη ράχη της καρέκλας της το μουντό μελιντζανί της πέπλο, της χήρας το φόρεμα, και γοργά έστριβε τη ρόκα, καθισμένη μπρος στο ροδάνι της. Αντίκρυ της μια κόρη λυγερή, άσπρα ντυμένη, στόλιζε με χρυσά κεντήματα το επικάλυμμα της Ιερής Τράπεζας. Ήταν ως δεκαοχτώ χρόνων, λεπτή και μικροκαμωμένη. Πλήθος μαύρα σγουρά μαλλιά έπεφταν ελεύθερα στους ώμους της, σχημάτιζαν στεφάνι ζεστό γύρω στο λεπτό της πρόσωπο και, στο κεφάλι, μόνο στολίδι φορούσε ένα χρυσόπλεχτο διχτυωτό σκουφάκι. Το κέντημα της δε φαίνονταν να την ενδιαφέρει πολύ. Το είχε παρατήσει στα γόνατα, και συλλογισμένη κοίταζε μακριά το πέλαγος που απλώνονταν ήρεμο ως πέρα, στα καταχνιασμένα βουνά.

Μια - δυο φορές η συντρόφισσα της την ατένισε σιωπηλά. Μα χωμένη στ' όνειρο της, η κόρη δεν την παρατήρησε.

- Τι σκέπτεσαι, Αλεξία; ρώτησε η αρχόντισσα. Η κόρη ανατρίχιασε.

- Σκέπτομαι... σκέπτομαι πως αν και τώρα μου πει ο Μιχαήλ πως απέτυχε... θα φύγω πια κι εγώ μαζί του.

- Ο Μιχαήλ; Πότε έφθασε; ρώτησε η χήρα.

- Δε σου το είπαν, Ευδοξία; Είναι λίγη ώρα, μου έφερε ο δούλος του ένα γραμματάκι από το παλάτι. Είχε, λέγει, να κάνει την αναφορά του στον Αύγουστο, κι έπειτα θα έλθει εδώ.

- Λέγει αν θα μείνει μέρες;

- Όχι, αποκρίθηκε συλλογισμένη η κόρη. Μόνο αυτό μου γράφει.

Η Ευδοξία ξανάρχισε πάλι να στρίβει τη ρόκα της, και κάμποση ώρα μόνος ο ήχος του ροδανιού ακούονταν στην κάμαρα, συνοθεύοντας με το μονότονο μουρμούρισμα του τις σκέψεις των δυο γυναικών. Δυο χρόνια είχαν περάσει από την ανοιξιάτικη εκείνη νύχτα, όπου ο πιστός δούλος είχε αναπαύσει τον Δραξάν από το βασανιστήριο, καρφώνοντας του το μαχαίρι στην καρδιά. Η Ευδοξία είχε μάθει ένα μέρος του δράματος. Της είχαν πει πως ο άντρας της έπεσε σ' ενέδρα και πως σκοτώθηκε. Τη φρικτή του όμως καταδίκη και την επέμβαση του δούλου, δεν της τα είχαν πει. Από τότε, τυλιγμένη πάντα στις χηρείας το μελιντζανί πέπλο, από το σπίτι της δε βγήκε. Παραδομένη στα τέσσερα της παιδιά, δε δέχονταν κανένα, ούτε πατούσε στην Αυλή. Μια μέρα, στο τέλος εκείνου του καλοκαιριού, η Θεσσαλονίκη όλη στολίστηκε, ο λαός όλος φόρεσε τα εορτάσιμα του ρούχα, και το σούσουρο της γενικής χαράς έφθασε ως την πολυπικραμένη χήρα. Ο Αυτοκράτορας επέστρεφε.

Έξαφνα ο βαρύς σιδερένιος κόπανος της εξώπορτας χτύπησε δυνατά, και φωνές ακούστηκαν αντρίκειες. Τρεχάτοι έφθασαν οι δούλοι, τα μάτια τους γουρλωμένα, ζαλισμένοι από την απίστευτη είδηση που έφερναν της κυράς τους. Ο Αυτοκράτορας είχε έλθει ο ίδιος! Όρθια, με το πρόσωπο μαρμαρωμένο στη βουβή της λύπη, η Ευδοξία περίμενε, τα μάτια στυλωμένα στην πόρτα. Ο Αυτοκράτορας μπήκε μέσα, τυλιγμένος στο στρατιωτικό του μανδύα, χωρίς κανένα σημάδι ή στολίδι της βασιλείας, σαν άνθρωπος μονάχα που έχει καρδιά και που έρχεται να παρηγορήσει φίλη θλιμμένη. Η Ευδοξία θέλησε να προσκυνήσει. Μα ο αυτοκράτορας την έπιασε από το χέρι και τη σήκωσε. Και βλέποντας τις προσπάθειες της να βαστάξει τα δάκρυα:

- Κλάψε, της είπε, παιδί μου. Κλαις παλικάρι. Εγύρισε αντίπαλος μου, μα ήταν ήρωας!

Ο Βασίλειος ήταν βέβαια αμείλικτος. Είχε όμως μεγάλη κι ευγενική ψυχή. Μια παρηγοριά της έφερε ο Βασίλειος, παρηγοριά που δεν την ήλπιζε πια στη δυστυχία της. Ο αδελφός της ζούσε, ο αδελφός της επέστρεφε.

Τωόντι, λίγες μέρες αργότερα, παρουσιάστηκε στο σπίτι της. Τον ανεγνώρισε ευθύς. Ο Μιχαήλ είχε διατηρήσει τα μεγάλα γαλανά μάτια των παιδικών του χρόνων και τα ξανθά μαλλιά που έπεφταν σγουρά στους ώμους του. Τίποτε όμως άλλο νεανικό δεν είχε διατηρήσει η όψη του. Να ήταν αλήθεια μόνο εικοσιτριών χρόνων ο άντρας αυτός; Αγκαλιασμένο τον κρατούσε η μεγάλη αδελφή αντίκρυ στο παράθυρο, για να τον δει καλύτερα, και τα δάκρυα της έπεφταν γοργά για τη δική του τη ζωή που τη μάντευε δυστυχομένη όσο και τη δική της.

Το βράδυ, καθισμένοι και οι δυο κοντά στο μεγάλο αναμμένο τζάκι όπου έτριζαν στις φλόγες τα ξερά ξύλα, ενώ έξω και στο φαρδύ καπνοδόχο σφύριζε ο κρύος φθινοπωριάτικος άνεμος, η Ευδοξία άκουσε την ιστορία όλη του αδελφού της που τόσα χρόνια τον είχε για χαμένο. Όλες τις λεπτομέρειες της παιδικής του ζωής, μαζί με το φίλο του, τις έμαθε, ως τότε που μεγάλωσαν, και μυστικά, στο Τάγμα των Κατασκόπων, υπηρετούσαν το Βασιλέα τους. Μα όταν έφθασε ο Μιχαήλ στο συναπάντημα με την κόρη που τη νόμιζε βουβή, και που δεν ήταν άλλη παρά η κόρη του εταιριάρχη Αλεξίου Αργυρού, η Ευδοξία ένιωσε ευθύς, με τη γυναικεία της λεπτότητα, πως εκεί βρίσκονταν η αιτία της λύπης που τον είχε κάνει, από νέο εικοσιτριών χρόνων, να φαίνεται σαραντάρης. Όταν έμαθε πως η Αλεξία βρίσκονταν στο παλάτι με τον Αυτοκράτορα, που σαν κόρη του την αγαπούσε, θέλησε να τη δει. Από την πρώτη ώρα, η χλωμή μαυρομάτα με τη λυγρή κορμοστασιά και τη λαφιασμένη έκφραση, που από μικρό παιδί της είχε μείνει στο βλέμμα, της πήρε την καρδιά. Και σαν αδελφή την αγάπησε. Σε λίγο, αν και είχαν τόση διαφορά στην ηλικία, έγιναν αχώριστες φίλες. Και όταν, την ακόλουθη άνοιξη του 1016, ξεκίνησε πάλι ο Αυτοκράτορας για την εκστρατεία των Μογλενών, η Αλεξία άφησε το παλάτι κι έμεινε πια στο σπίτι της Ευδοξίας.

Εκεί την ξανάβρισκε ο Μιχαήλ, σε κάθε γυρισμό του. Λίγο - λίγο η Αλεξία είχε ανοίξει την καρδιά της στη φίλη της. Ο Μιχαήλ όμως ποτέ. Ούτε τον ρώτησε ποτέ τίποτα η αδελφή του. Μα βλέποντας τώρα την Αλεξία σκυμμένη πάλι στο κέντημα της, της ήλθε ζωηρός πόθος να δει λίγη χαρά γύρω της, να δει στη ζωή του αδελφού της το χαμόγελο που από τη δική της τη ζωή τόσο νωρίς είχε σβήσει...

- Αλεξία... μουρμούρισε, ακόμα ελπίζεις και περιμένεις;

Η κόρη δεν αποκρίθηκε. Αργά - αργά περνούσε και ξαναπερνούσε τη βελόνα της στο μεταξωτό ύφασμα.

- Δεν ήθελα να σε πονέσω, παιδί μου, είπε η αρχόντισσα, μα σπαράζεται η καρδιά μου κάθε φορά που τον βλέπω!...

Η κόρη σήκωσε τα μάτια της ρωτήματα γεμάτα.

- Ποιον, Ευδοξία;

Στο κουρασμένο πρόσωπο της χήρας, όπου οι συλλογές και τα δάκρυα είχαν χαράξει πρόωρες ρυτίδες, βαθιά συγκίνηση είχε χυθεί. Η Αλεξία πήρε με αγάπη το χέρι της.

- Ποιος σου σπαράζει την καρδιά; επανέλαβε.

- Ο Μιχαήλ, μουρμούρισε η αρχόντισσα. Συλλογισμένη χάιδευε η Αλεξία το χέρι της φίλης της, όπου μόνο στολίδι γυάλιζε το δαχτυλίδι του γάμου της.

- Έχεις δίκαιο, είπε με συμπάθεια, και νιώθω πόσο σε πονεί η απουσία του αδελφού σου, και τι μοναξιά σου αφήνει κάθε φορά που φεύγει... Το νιώθω από τη μοναξιά που μου αφήνει κι εμένα. Μόνο που εγώ τον ακολουθώ παντού με τη σκέψη, και με την ελπίδα πως στο τέλος... Ενώ εσύ...

- Δε σκέπτομαι εμένα όταν σου μιλώ έτσι, χρυσή μου. Εγώ, ξέρεις, έχω τα παιδιά μου, που για κείνα ζω... Μα σκέπτομαι κείνον. Δεν παρατήρησες πως ύστερα από κάθε ταξίδι του... μπορώ να πω και ύστερα από κάθε διαμονή του εδώ, ο Μιχαήλ είναι ακόμα πιο λυπημένος, ακόμα πιο γερασμένος παρά πρωτύτερα;

- Δεν τον στέλνω εγώ, Ευδοξία, μουρμούρισε η κόρη. Η Ευδοξία την πήρε στην αγκαλιά της και τη φίλησε.

- Δε σου το κατηγορώ, καημένο μου, μην το νομίσεις ποτέ αυτό! αναφώνησε.

Η Αλεξία έπεσε στα γόνατα κι έκρυσε το πρόσωπο της στην ποδιά της φίλης της.

- Αν τον είχες δει τότε, ξέσπασε ανάμεσα στα κλάματα, αν τον είχες δει σαν ανακάλυψε πως ο Κωνσταντίνος είχε φύγει! Ενόμιζα πως θα τρελαθεί, φοβήθηκα πως θα σκοτωθεί! Εκείνος ο άρρωστος άνθρωπος, που ως

εκείνη την ώρα ούτε να περπατήσει σχεδόν δεν μπορούσε, σα φάντασμα ανεβοκατέβαινε όλη νύχτα την ακροποταμιά, γυρεύοντας το σώμα του Κωνσταντίνου στα νερά του ποταμού, με μόνο μια σκέψη ριζωμένη στο μυαλό του, πως ο Κωνσταντίνος είχε αυτοκτονήσει...

- Γιατί έβαλε τέτοια ιδέα στο νου του;

- Δεν μπόρεσα ποτέ να το καταλάβω. Μα την άλλη μέρα ανακαλύψαμε πως έλειπε και ο βουβός δούλος. Και μόνο σαν του το είπε και ο Νικήτας, πίστεψε ο Μιχαήλ πως ο Κωνσταντίνος είχε φύγει. Και τότε του ήλθε σαν τρέλα. Ούτε ο Νικήτας ούτε εγώ δεν ξέραμε πώς να του μιλήσουμε. Έπεσε σε παραμιλητά, φώναζε πως εκείνος έδωξε το φίλο του, και για μέρες φοβηθήκαμε πως ο νους του έπαθε. Να τον έβλεπες τότε, Ευδοξία, εξακολούθησε θλιβερά, σε τι μαρασμό έπεσε! Κάθε μέρα βογγούσε, είχε μείνει σκιά μονάχη! Τη δική μου τη λύπη την έκρυβα μπροστά του, μην τη δει και χειροτερέψει. Και όλη μου τη δύναμη την έβαζα στην προσπάθεια να φανώ ζωηρή και αδιάφορη. Μα ένα βράδυ, που νόμιζα πως κοιμούνταν, έκλαψα... Και με είδε... Δε θα ξεχάσω το πρόσωπο του! Άρπαξε τα χέρια μου και μου είπε άγρια: «Μην κλαις! Δεν το υποφέρω! Αύριο θα φύγω, και θα τον βρω, και θα σου τον φέρω!...». Ήταν πρώτη φορά που μου έδειχνε πως μάντεψε το μυστικό μου...

- Παιδί μου...

Με αγάπη χάιδε η χήρα το σκυφτό κεφάλι της κόρης. Μα τα δάκρυα που έστεκαν στα μάτια της δεν ήταν τόσο για το απελπισμένο κορίτσι, όσο για το κρυφό πόνο του αδελφού, που με τη γυναικεία της αγάπη τον είχε μαντέψει από την πρώτη μέρα.

- Και δεν τον εμπόδισα, Ευδοξία, εξακολούθησε η κόρη. Για το καλό του τον άφησα να πάγει... Μου φάνηκε πως η ιδέα αυτή τον έσωσε. Από κει που ούτε να φάγει ούτε να μιλήσει δεν ήθελε, άλλαξε έξαφνα, ζήτησε του Νικήτα να τον συνοδεύσει, και μόλις με παρέδωσαν στον Αύγουστο, έφυγαν μαζί, γεμάτοι ελπίδες... Μα πέρασαν δυο χρόνια... Παντού τον ζήτησε... μια - μια σβήνουν οι ελπίδες του... και οι δικές μου...

- Όχι, όχι! αναφώνησε η Ευδοξία. Μην το λες αυτό...

Η κόρη έκλαιγε με σιγανό θλιβερό παράπονο.

- Αν ήταν ζωντανός, θα γύριζε... μουρμούρισε.

- Θα γυρίσει πάλι, Αλεξία... Θα γυρίσει, θα το δεις. Μα γιατί έφυγε; Δεν το φαντάστηκες ποτέ;

Η κόρη αργοκούνησε το κεφάλι.

- Και δε ρώτησες ποτέ τον Μιχαήλ;

- Ναι, τον ρώτησα μια φορά. Με κοίταξε μόνο, και ως τον τάφο δε θα ξεχάσω τα μάτια του. Κατάλαβα πως εκείνος ξέρει γιατί έφυγε ο φίλος του, και φαντάστηκα...

- Τι;

- Φαντάστηκα πως εκείνο το βράδυ κάτι συνέβηκε μεταξύ τους... πως έγινε κάποια παρεξήγηση, ποιος ξέρει... Και δε θέλω να τον ρωτήσω πια.

Λοιπόν ο Μιχαήλ δεν είχε μιλήσει ούτε της Αλεξίας!... Και η Αλεξία, παραδομένη στη σκέψη του άλλου, δεν είχε εννοήσει...

- Στο γράμμα που σου έγραψε σήμερα ο Μιχαήλ, σου δίνει καμιάν ελπίδα για τον Κωνσταντίνο; ρώτησε η χήρα.

- Δε λέγει τίποτα... γι' αυτό και δεν ελπίζω, αποκρίθηκε η Αλεξία.

Βήματα ακούστηκαν στα ψηφιδωτά μάρμαρα απ έξω. Βιαστικά σηκώθηκε η Αλεξία, σκούπισε τα μάτια της και προσπάθησε να χαμογελάσει. Ένας δούλος σήκωσε την κουρτίνα της πόρτας.

- Ο πατρικός Μιχαήλ Ιγερινός, ανήγγειλε.

Η Ευδοξία έκανε λίγα βήματα και άρπαξε τον αδελφό της στην αγκαλιά της. Σιωπηλά της ανταπέδωσε κείνος τα φιλά της, και κρατώντας την ακόμα από τη μέση, κοίταξε την Αλεξία. Η κόρη δε μίλησε. Τα μάτια τους

είχαν συναπαντηθεί, και στο αγέλαστο πρόσωπο του είχε διαβάσει εκείνη την απάντηση, πριν ακόμα ξεστομίσει το ρώτημα. Ο Μιχαήλ ακούμπησε την περικεφαλαία και το μανδύα του σ' ένα σκαμνί και πλησίασε την Αλεξία. Πήρε το χέρι της και το έσφιξε νευρικά. Τα χείλια της έτρεμαν.

- Φαίνεσαι κουρασμένος, του είπε, γυρεύοντας να κρύψει τη σύγχισή της. Κάθισε στο παράθυρο. Δες τον ήλιο πώς λάμπει στη θάλασσα... Είναι χαρά Θεού σήμερα...

Το βλέμμα του είχε σταματήσει στα κοκκινισμένα μάτια της.

- Χαρά Θεού! επανέλαβε. Έξω όμως έμεινε η χαρά αυτή, ε, Αλεξία;

Κάθισε στην καρέγλα που του είχε προσφέρει η κόρη και κοίταξε το ολοφώτιστο πέλαγος όπου τρεμούλιαζαν στ' ανήσυχα νερά οι μεσημεριάτικες ακτίνες. Ναι, ήταν χαρά Θεού. Μα ο Μιχαήλ δεν έμοιαζε να το νιώθει. Σιγαλά σήκωσε η Ευδοξία την κουρτίνα και βγήκε από την κάμαρα και τους άφησε μόνους. Ο Μιχαήλ την άκουσε που έφυγε, και χωρίς να γυρίσει είπε:

- Ήλθα να σου πω, Αλεξία, πως θα παραιτηθώ από το στρατό.

- Γιατί, Μιχαήλ;

Δεν της αποκρίθηκε αμέσως. Ύστερα, σαν κουρδισμένος, είπε ξαφνικά:

- Κάπου, στο Δούναβη κοντά, ανάμεσα στους Βουλγάρους, θαυματοργεί ένα σώμα βουνίσιαων, που με την τόλμη τους και τις αδιάκοπες τους επιδρομές έχουν ξετρελάνει τους Βουλγάρους, τους έχουν καταδιώξει στα πιο ψηλά κορφοβούνια, έχουν φθάσει κάποτε ως το Δυρράχιο, και ό,τι και να κάνουν οι Βούλγαροι δεν μπορούν να τους πιάσουν...

- Το σώμα του Γίνου Βούγα; ρώτησε ήσυχα η Αλεξία. Ο Μιχαήλ γύρισε.

- Έφθασε ως εσένα τ' όνομα του ήρωα; ρώτησε.

- Το είχα ακούσει σαν ήμουν παιδί, αποκρίθηκε η Αλεξία.

Και για να τον διασκεδάσει εξακολούθησε ζωηρά, σα να διηγούνταν κι εκείνη κανένα παραμύθι:

- Κάθε οπλαρχηγός Βούλγαρος επαινούνταν πως τον είχε σκοτώσει, κάθε λίγο όμως ξαναφανερόνουνταν, λένε, στα βουνά, τόσο που αναμεταξύ τους είχαν κατανήσει να τον θεωρούν μυθικό πρόσωπο. Και σαν ήθελαν να πουν για κανέναν καυχησιάρη, έλεγαν πως σκότωσε και αυτός τον Γίνο Βούγα. Μα κανένας δεν τον είχε δει ποτέ, ούτε πέρασε ποτέ τον Αίμο.

- Τώρα τον πέρασε και τον περνά συχνά, διέκοψε ο Μιχαήλ, και με το σώμα του, που είναι μια φούχτα ήρωες, κατορθώνει να κάνει πράματα που δεν τολμούν και οι μεγαλύτεροι μας στρατηγοί να τα καταπιαστούν.

- Ναι, και κατορθώνει να μαθαίνει μυστικά που σαστίζουν και τον Αυτοκράτορα ακόμα, είπε η Αλεξία.

- Τον ξέρει ο Αυτοκράτορας; ρώτησε ξαφνισμένος ο Μιχαήλ.

- Ναι! Ο Βούγας του πήγε το μυστικό γράμμα του Ιωάννη Βλαδισλάβ, γράμμα που έπεισε τον Αυτοκράτορα πως ο Τσάρος τον γελά.

- Μπα; Τον είδε λοιπόν ο Αυτοκράτορας τον Γίνο; Σαν τι μοιάζει;

- Δεν ξέρω, δε ρώτησα.

Ο Μιχαήλ κοίταξε πάλι κατά τη θάλασσα. Ύστερα χωρίς ενθουσιασμό είπε:

- Θα πάγω κι εκεί να ρωτήσω, Αλεξία...

Η κόρη ανατρίχιασε.

- Πού, Μιχαήλ;

- Στου Γίνου Βούγα... Ίσως ξέρει...

Λίγη ώρα δε μίλησε ούτε ο ένας ούτε η άλλη. Και πάλι είπε ο Μιχαήλ:

- Αλλού δεν είναι... Ίσως είναι κει...

Την κοίταξε σα να της ζητούσε βοήθεια, σα να περίμενε από κείνην ένα λόγο που να τον κάνει να πιστέψει αυτά που ο ίδιος της έλεγε. Η κόρη τώρα έτρεμε όλη. Τα λόγια του, που χωρίς ενθουσιασμό και χωρίς πίστη της τα είχε πει, ξύπνησαν ξαφνικά σ' αυτήν ελπίδες, που λίγο - λίγο είχαν σβήσει. Θυμήθηκε πράγματα που είχε ακούσει για το μικρό εκείνο ηρωικό σώμα, και που είχαν περάσει απαρατήρητα στη μεγάλη της λύπη, μα που τώρα της φώναζαν την παρουσία του Κωνσταντίνου της. Ποιος άλλος από κείνον θα είχε την τόλμη να μπει στη σκηνή του Βλαδισλάβ, να δει το γράμμα, να το πάρει του αγγελιοφόρου και να το πάγει στον Γίνο; Ποιος άλλος μπορούσε σε δυο μέρες από το Θέμα του Δυρραχίου να προφθάσει να μηνύσει του Γίνου, στα Βοδενά, πως ο Ιωάννης Βλαδισλάβ είχε μαχαιρώσει με το χέρι του τον Βλαδίμηρο5, το γαμπρό του Σαμουήλ, και είχε σηκώσει μεγάλη αναρχία γύρω στο Δυρράχιο και ακόμα και μέσα στην πόλη, με την ελπίδα να πάρει με προδοσία το κάστρο;

Κάθε φορά που ρωτούσαν το Γίνο Βούγα πώς τα μάθαινε όλα αυτά, εκείνος αποκρίνονταν μονάχα πως τα ήξερε από κάποιον πιστό του. Κι έξαφνα, μπροστά της, φωτεινή και παρήγορη, έλαμψε πάλι η ελπίδα, μήπως και ο πιστός αυτός ήταν ο Κωνσταντίνος...

- Να πας, Μιχαήλ, να πας! είπε με φωτιά, το πρόσωπο της όλο αναμμένο από ενθουσιασμό και συγκίνηση. Να πας, ναι! Αν υπάρχει καμιά ελπίδα... αν ζει ακόμα, εκεί θα έχει πάγει, στου Γίνου το σώμα! Αυτή είναι η ζωή που του αρέσει, κινδύνους και ηρωισμούς γεμάτη... Πώς δεν το συλλογίστηκες νωρίτερα;

Ο Μιχαήλ πήρε τα δυο της χέρια κι έσκυψε το κεφάλι του χαμηλά, ώσπου το μέτωπο του ακούμπησε στα χέρια της.

- Ο Θεός να σ' ευλογήσει... μουρμούρισε, η πίστη σου μου ξαναδίνει ζωή...

Τον είδε τόσο συντριμμένο, τόσο αφανισμένο τώρα που δεν προσποιούνταν πια, που δάκρυα γέμισαν τα μάτια της, και τον αισθάνθηκε πιο δυστυχισμένο ακόμα και απ' αυτήν την ίδια.

- Αν η πίστη μου σου δίνει εσένα δύναμη, Μιχαήλ, του είπε, τι να πω εγώ για κείνα που κάνεις εσύ για μένα;

Σήκωσε το πρόσωπο του όπου η μαύρη και αδιάκοπη λύπη των δύο τελευταίων χρόνων είχε αφήσει βαθιά τα χαρακία της, και μια στιγμή σταμάτησε το βλέμμα του απάνω της.

- Τι δε σου χρεωστώ, Μιχαήλ! Αν δε σε είχα εσένα...

- Σώπα! διέκοψε κείνος απότομα.

Σηκώθηκε, έκανε μερικά βήματα, κι έπεσε σ' ένα σοφά με το κεφάλι γερμένο στα χέρια του.

- Άφησε με να σου το πω, εξακολούθησε η Αλεξία, που γύρευε να στερεώσει τη φωνή της. Αν δεν είχα τη βαθιά φιλία σου, που σε κάμνει και από αδελφό καλύτερο...

Ο Μιχαήλ πετάχθηκε πάνω.

- Στ' όνομα του... στ' όνομα του Κωνσταντίνου, σώπα, μη μιλάς για χρέος, φώναξε με πάθος. Δεν ξέρεις τι λες!

Πήγε στο παράθυρο κι έγερνε έξω. Και το λαφρύ του πελάγου τ' αεράκι δρόσισε το καυτό του μέτωπο, γαλήνεψε την αγριεμένη ψυχή του. Όταν γύρισε, ήταν λίγο πιο χλωμός, μα ήταν ήσυχος.

- Αλεξία, είπε, ήλθα να σου πω πως θα παραιτηθώ από το στρατό.

- Ναι, το είπες και πριν. Μα γιατί, Μιχαήλ;

- Για να είμαι ελεύθερος. Ο Βασιλέας με διόρισε υπασπιστή του για την εκστρατεία του Λογγούβ. Μα αν δεχθώ, θα είμαι δεμένος όπως ήμουν ως τώρα, που τόσες φορές, στις διάφορες αποστολές όπου έτυχε να με στείλει ο Αυτοκράτορας, πέρασα κοντά στον Γίνο ή στους δικούς του, και ποτέ, ποτέ δεν μπόρεσα να τον συναντήσω! Λες και με απέφευγαν! Θέλω τώρα να είμαι ελεύθερος...

- Απεναντίας, διέκοψε η Αλεξία, να μην παραιτηθείς με κανέναν τρόπο, και να φύγεις με τον Αύγουστο. Αν είσαι υπασπιστής του, είσαι σχεδόν βέβαιος να δεις τον ίδιο τον Γίνο, σαν πάγει να του κάνει καμιά αναφορά!

- Πώς ξέρεις, Αλεξία, πού και πώς μπορώ να τον δω;

- Το ξέρω από τον Αύγουστο τον ίδιο. Συχνά σαν έχει διάθεση, μου διηγείται τα κατορθώματα του Γίνου, που τον έχουν ενθουσιάζει. Και στο τέλος μου λέγει πάντα: «Να καλός γαμπρός για σένα, που έζησες τόσα χρόνια στα βουνά!».

Ο Μιχαήλ γέλασε.

- Είναι λοιπόν νέος ο Γίνος;

- Δε ρώτησα ποτέ, αποκρίθηκε η Αλεξία. Μ' από τα χρόνια που τον ακούω, πρέπει να γέρασε πια.

- Και τι σου είπε ο Αύγουστος γι' αυτόν;

- Συνεννοήθηκε μαζί του και συμφώνησαν πως, με το λαμπρό σώμα των κατασκόπων και αγγελιοφόρων που κατόρθωσε να διοργανώσει, μπορεί να στέλνει ο Γίνος τις ειδήσεις κατευθείαν στον Αυτοκράτορα πολύ γρήγορα, όπου και αν βρίσκεται, ακόμα και στη Θεσσαλονίκη αν είναι, ή και στην Πόλη. Κι έτσι να ξέρει πάντα ο Αύγουστος ακριβώς πού βρίσκονται τα βουλγάρικα σώματα, και να μην ξαναδούμε πια καταστροφές σαν του Βοτανειάτη στο στενό του Δύσβατου, και σαν του Γονιτσιάτη, που με τον πρωτοσπαθάριο Ορέστη και όλο το σώμα του, καταστράφηκε στην ενέδρα του Ιβάτζη.

- Και του είπε ο Γίνος πως θα τον ειδοποιεί;

- Όπου και αν βρίσκεται, ναι.

Ο Μιχαήλ έμεινε μια στιγμή συλλογισμένος. Ύστερα είπε έξαφνα:

- Μα όλα αυτά που σου είπε σένα ο Αύγουστος, πώς είναι δυνατό να μην τα γνωρίζει ο Νικήτας;

- Ο Νικήτας; Μα τα ξέρει! αποκρίθηκε η Αλεξία.

- Τα ξέρει;

Ο Μιχαήλ έκανε μερικά βήματα πάνω και κάτω, και πάλι σταμάτησε μπρος στο παράθυρο, κοιτάζοντας έξω με φρύδια σουφρωμένα.

- Τι τρέχει, Μιχαήλ; Δε σου τα είπε; ρώτησε η κόρη σιμώνοντας τον.

- Όχι μόνο δε μου τα είπε, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ, μα όποτε μιλώ εγώ για τον Γίνο Βούγα ή ρωτώ τίποτα μπροστά του, απαντά σα να βαριέται να μιλήσει ή αλλάζει την ομιλία... Και όμως με όλα αυτά, ποτέ δε μου έδειξε τόση αγάπη όπως από κείνη τη νύχτα...

Έκοψε απότομα τη φράση του κι έσκυψε πάλι στο παράθυρο. Τα μάτια της Αλεξίας γέμισαν δάκρυα.

- Μην τον συννεριζεσαι, είπε σιγά, άλλαξε τόσο από τότε... Και είναι και αυτός τόσο θλιμμένος!

Ο Μιχαήλ γύρισε πάλι και την κοίταξε. Ανάμεσα στα φρύδια του, δυο - τρεις ρυτίδες χαράζονταν βαθιά.

- Αν παραιτηθώ, είπε, ποιος μ' εμποδίζει ν' ακολουθώ τον Αυτοκράτορα;

- Δεν είναι το ίδιο, αποκρίθηκε η Αλεξία. Ως υπασπιστής του θα μαθαίνεις περισσότερα πράγματα.

- Σωστό αυτό. Μα... αν τύχει και βρίσκομαι πάλι μακριά, σε καμιά αποστολή, την ώρα που θα φθάσει ο Γίνος ή κανένας αποσταλμένος του;

Η Αλεξία ακούμπησε το χέρι της σιγά στον ώμο του.

- Θα είμαι εγώ εκεί, είπε με συγκίνηση.

- Εσύ, Αλεξία;

- Ναι!... Θα έλθω μαζί σου.

Πήρε από τον ώμο το χέρι της και το κράτησε στα δυο δικά του. Το στόμα του έτρεμε νευρικά.

- Θα σ' αφήσει ο Αύγουστος;

- Θα με πάρει μαζί του. Θα του το ζητήσω.

- Αλεξία... μουρμούρισε ο Μιχαήλ.

Η κόρη έκανε να χαμογελάσει, λαφρύ τρεμούλιασμα ξεχώρισε τα χείλη της.

- Τώρα θα τον βρούμε, είτε σιγά.

Μια στιγμή ακόμα κράτησε το χέρι της σφιγμένο στα δικά του, κι έσκυψε το κεφάλι σα να ήθελε κάτι να της πει. Μα ξαφνικά πάλι την άφησε, πήρε βιαστικά το μανδύα του και την περικεφαλαία, και βγήκε από την κάμαρα χωρίς να την ξανακοιτάξει. Όταν μπήκε μέσα η Ευδοξία, βρήκε την Αλεξία ακόμα στο ίδιο μέρος. Την αγκάλιασε και την έσυρε προς το παράθυρο. Την ίδια ώρα ο Μιχαήλ άνοιγε την αυλόπορτα, είδε τις δυο γυναίκες, τις χαιρέτησε με το χέρι κι έφυγε.

- Τι του είπες και τον άλλαξες έτσι, γλυκιά μου νεράιδα; ρώτησε χαμογελώντας η Ευδοξία. Τον είδα που έφευγε και τον σταμάτησα. Ήταν άλλος άνθρωπος. Μου είπε πως θα φάγει μαζί μας απόψε και πως φεύγει με τον Αυτοκράτορα. Ήταν σα μεθυσμένος. Τι τρέχει;

Δυο κόμπιοι έτρεμαν στα μαύρα κυρτά ματόκλαδα της κόρης.

- Για πρώτη φορά, αποκρίθηκε, του είπα εγώ να φύγει για να βρει τον Κωνσταντίνο. Και θα πάγω μαζί του, Ευδοξία.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΣΤ

Σ' ένα μικρό καμαράκι, πλάγι στη μεγάλη σάλα όπου ο Αυτοκράτορας έκαμνε τα συμβούλια του με τους στρατηγούς και ανώτερους του υπαλλήλους, περίμενε η Αλεξία. Ο Βασιλέας έφευγε σε λίγο για τη Μοσνούπολη όπου τον περίμενε ο στρατός ολόκληρος, έτοιμος να ξεκινήσει για την εκστρατεία εναντίον του Λογγού, που ήταν από τα τελευταία αλλά και τα δυνατότερα κέντρα των ανυπότακτων Βουλγάρων. Είχε διατάξει την Αλεξία να τον περιμένει εκεί, ενόσω τελείωνε μερικές βιαστικές δουλειές και υπέγραφε τις τελευταίες του διαταγές.

Η Αλεξία είχε έλθει ν' αποχαιρετήσει τον Αυτοκράτορα και συνάμα να ζητήσει οδηγίες για το δικό της ταξίδι. Ο Βασίλειος είχε απορήσει κάπως όταν του ζήτησε η κόρη την άδεια ν' ακολουθήσει την εκστρατεία. Αλλά δεν της το αρνήθηκε. Εξηγήσεις δεν του είχε δώσει ακόμα, και τώρα με καρδιόχτυπο περίμενε τα ρωτήματα που θα της έκαμνε βέβαια ο Αύγουστος, για την περίεργη αυτήν επιθυμία της. Ένας δούλος σήκωσε την κουρτίνα της πόρτας και κάποιος μπήκε. Η Αλεξία σηκώθηκε. Μα έξαφνα αναγνώρισε τον άντρα, και με μια φωνή ρίχθηκε στην αγκαλιά του.

- Αχ, Νικήτα! Νικήτα! Ο Νικήτας την έσφιξε στην καρδιά του.

- Μου είπαν πως ήσουν εδώ, και ήλθα αμέσως, είπε χαμηλόφωνα.

Την απομάκρυνε λίγο και την κοίταξε. Είναι αλήθεια, Αλεξία;

- Τι πράμα, Νικήτα;

- Παντρεύεσαι; Σαστισμένη τον ρώτησε:

- Με ποιον;

Ο Νικήτας αναστέναξε.

- Δεν πειράζει με ποιον, είπε, φθάνει που δεν παντρεύεσαι.

- Πού σου ήλθε να ρωτήσεις;

- Λόγια των χασόλογων, είπε ο Νικήτας. Άφησε τους να λέγουν. Ακούστηκε πως φεύγεις. Φεύγεις αλήθεια;

- Ναι, Νικήτα!

- Για πού;

- Για τα Βοδενά.

Ο Νικήτας αναπήδησε.

- Τι πας να κάνεις στα Βοδενά;
 - Θ' ακολουθήσω την εκστρατεία. Ο Αύγουστος όμως βρίσκει περιττό να πάγω στη Μοσνουπόλη. Με στέλνει ίσια στα Βοδενά, όπου θα τον βρω σαν έλθει.
 - Και στα Βοδενά πού θα μείνεις;
 - Στο φρούριο. Μου ετοίμασαν δωμάτια. Και θα φροντίσω τώρα τον τάφο του Γρηγόρη.
- Ο Νικήτας γύρισε κατά το παράθυρο.
- Θα τον βρεις χτισμένο, είπε.
- Της γύριζε τη ράχη και η κόρη δεν έβλεπε το πρόσωπο του. Μα η φωνή του της φάνηκε αλλαγμένη.
- Τον έχτισες εσύ, Νικήτα;
 - Όχι... Τον βρήκα έτοιμο σαν πήγα εκεί τις προάλλες. Και ακούμπησα στην πέτρα ένα κλαδί ροδοδάφνης που άνθιζε κει κοντά.
 - Ποιος τον έχτισε;
 - Δεν ξέρω. Πες μου, Αλεξία, γιατί ζήτησες να μας ακολουθήσεις;
- Η Αλεξία δεν αποκρίθηκε. Ακουμπισμένη στο τραπέζι, αργά- αργά, με την άκρη του δαχτύλου της, γυάλιζε τα ασημένια εγκολλήματα που το στόλιζαν. Ο Νικήτας γύρισε, την είδε, και ήλθε και κάθησε κοντά της.
- Γιατί θέλεις να έλθεις, Αλεξία; της είπε πιο σιγά.
- Η επιμονή του τη συγκίνησε.
- Το μαντεύεις, μουρμούρισε.
- Ο Νικήτας ακούμπησε το τραχύ του χέρι στο λεπτό χεράκι της.
- Πας να τον βρεις; ρώτησε.
- Με το κεφάλι του έκανε νόημα καταφατικό.
- Ξέρεις πού είναι; ρώτησε ο Νικήτας. Η κόρη σήκωσε τα μάτια της.
 - Όχι, είπε.
- Και θλιβερά πρόσθεσε:
- Μην έμαθες εσύ τίποτα, Νικήτα;
 - Μα λοιπόν πού πηγαίνεις; ρώτησε ο Νικήτας χωρίς ν' αποκριθεί.
 - Όπου πάγει ο Μιχαήλ.
 - Και πού πάγει ο Μιχαήλ;
 - Όπου τον οδηγήσει ο Κύριος.
 - Στην τύχη;
 - Δεν κατόρθωσε να μάθει πού βρίσκεται, Νικήτα.
 - Τον άμοιρο... μουρμούρισε ο Νικήτας.
- Και πιο σιγά ρώτησε:
- Πώς είναι;
- Τα μάτια της γέμισαν δάκρυα.
- Χειρότερα παρά ποτέ, αποκρίθηκε.
 - Και γι' αυτό τον συνοδεύεις;
 - Ναι... γι' αυτό, και για να βρίσκομαι πάντα κοντά στον Αύγουστο, ακόμα και σα λείπει ο Μιχαήλ.
 - Με ποιο σκοπό;
 - Θέλω να δω τον Γίνο Βούγα. Ο Νικήτας ξιπάστηκε.
-

- Πού τον ξέρεις τον Γίνο Βούγα; ρώτησε.

- Δεν τον ξέρω, μα τον ακούω. Ο Μιχαήλ ως τώρα είχε ατυχία, και δεν κατάφερε ποτέ να τον δει. Πάντα τύχαινε να λείπει σαν έρχονταν ο ήρωας.

Ο Νικήτας σηκώθηκε και πήγε πάλι στο παράθυρο.

- Γιατί θέλετε να δείτε τον Γίνο Βούγα ο Μιχαήλ κι εσύ; ρώτησε χωρίς να γυρίσει.

- Φαντάστηκε ο Μιχαήλ πως ο Κωνσταντίνος μπορεί να πήγε στο σώμα του.

Ο Νικήτας έμεινε σιωπηλός. Και η Αλεξία άρχισε πάλι να τρίβει αργά - αργά το τραπέζι.

- Σου ζήτησε ο Μιχαήλ να πας μαζί του; ρώτησε ο Νικήτας.

- Όχι. Εγώ του το πρότεινα.

Ο Νικήτας γύρισε απότομα και ήλθε κοντά της.

- Σα φθάσει ο Αύγουστος στα Βοδενά και σε πάρει, μην τον αφήσεις πια ούτε βήμα, είπε.

- Γιατί, Νικήτα;

Εκείνη την ώρα η πόρτα της μεγάλης σάλας άνοιξε και ο Αυτοκράτορας μπήκε μέσα. Ήταν έτοιμος για την εκστρατεία, με το σπαθί στο πλευρό. Φορούσε το πολεμικό του χαμηλό στέμμα, το θώρακα του καμωμένο από χρυσές λεπίδες, τα κόκκινα κεντημένα καμπάγια, και στους ώμους είχε κρεμασμένη τη γαλάζια κοντή χλαμύδα. Έπιασε την Αλεξία από το χέρι την ώρα που πήγαινε να προσκυνήσει και τη σήκωσε.

- Λέγε, Νικήτα, είπε, και κάθησε σε μια πολυθρόνα κοντά στο τραπέζι. Λέγε γρήγορα, τι νέα φέρνεις; Πότε έφθασες;

- Είναι λίγη ώρα, Δέσποτα. Ήλθα ίσια εδώ.

- Είδες τον Δαβίδ Αριανίτη;

- Τον είδα, Δέσποτα. Έφυγε από τα Βοδενά με τον Κωνσταντίνο Διογένη, και κατά τη διαταγή σου, διευθύνονταν κατευθείαν στην πεδιάδα της Πελαγονίας, όπου θα διοργανωθούν για να χτυπήσουν συγχρόνως απ' όλες τις μεριές τους επαναστατημένους βολιάδες.

- Πόσοι μένουν ακόμα και ποιοι είναι;

- Είναι πολλοί. Ο Ιβάτζης μάζεψε γύρω του πλήθος οπλαρχηγούς που είχαν πάρει τα βουνά, και κατέβηκε πάλι στην Πελαγονία, όπου ο Νικουλιτσάς τρέχει, μεταμφιεσμένος, από χωριό σε χωριό, και ξυπνά και τους πιο δειλούς, και τους παρακινεί σ' επανάσταση.

Ο Βασίλειος είχε ακουμπήσει στη ράχη της πολυθρόνας του, όπου ο βυζαντινός αετός άπλωνε φαρδιά τα χρυσωμένα του φτερά. Συλλογισμένος περνούσε και ξαναπερνούσε το χέρι του στα μαύρα μαλλιά της Αλεξίας, που είχε καθήσει σ' ένα μαξιλάρι στα πόδια του.

- Αν ξαναπέσει ο Νικουλιτσάς στα χέρια μου, είπε, θα μου πληρώσει ακριβά τις αμαρτίες του. Μα τον Ιβάτζη... σήκωσε τη γροθιά του, τα μάτια του έβγαζαν σπίθες. βαστάχθηκε και είπε μόνο: Όποιος μου τον φέρει, ζωντανό ή πεθαμένο, θα κάνει την τύχη του!

Μια στιγμή ο Νικήτας δίστασε. Ύστερα είπε:

- Είναι λίγες μέρες, από τρίχα να την πάθει.

- Ποιος, ο Ιβάτζης;

- Ναι, Δέσποτα! Κάποιος, που από μήνες και χρόνια τον κυνηγά, ρίχθηκε απάνω του με μετρημένους άντρες, κατάκοψε τους ακολούθους του, όρμησε στον Ιβάτζη, και χωρίς άλλο θα του έμπηγε το μαχαίρι στην καρδιά, αν για κακή του τύχη, δεν έπεφτε κείνη τη στιγμή το άλογο του νεκρό. Και πάλι του ξέφυγε ο Ιβάτζης.

- Μα τον Άη-Γιώργη, του παλικαριού τ' όνομα ξέχασες να μου πεις, Νικήτα! αναφώνησε ο Βασίλειος.

Η Αλεξία είχε μισοσηκωθεί, τρέμοντας όλη. Ο Νικήτας την είδε, δίστασε, και σα να πήρε την απόφαση του, είπε ήσυχα:

- Ήταν ο Γίνος Βούγας.

Η Αλεξία στέναξε με καημό. Άλλο όνομα είχε ελπίσει...

- Ο Γίνος, πάλι! είπε ο Βασιλέας. Τον είδες;

- Τον απάντησα τις προάλλες, Δέσποτα. Εκείνος μου έδωσε τις ειδήσεις που σου είπα.

Ο Βασιλέας γύρισε στην Αλεξία.

- Του αξίζει αμοιβή, παιδούλα, τι λες; είπε μισογελώντας. Μιας κι έρχεσαι μαζί στην εκστρατεία αυτή, δεν παίρνεις και τα νυφικά σου στέφανα; Έχω την ιδέα πως δε θα πει όχι ο γενναίος μου Βούγας, σα δει τη λυγερή που του κρυφοφυλάγω. Κι εσύ, παιδί του βουνού και της ρεματιάς...

Έκοψε ξαφνικά τη φράση του:

- Τι έχεις, Αλεξία; ρώτησε ανήσυχα.

Η κόρη είχε ανασηκωθεί και κατάχλωμη ακούμπησε στο τραπέζι να στηριχθεί.

- Αύγουστε, είπε με φωνή που μάταια γύρευε να τη στερεώσει. Σου ζήτησα τη μεγάλη χάρη να σε ακολουθήσω σ' αυτή την εκστρατεία, και συ μου το επέτρεψες. Και στη μεγαλοψυχία σου ούτε καν με ρώτησες γιατί θέλω να φύγω. Μα την αιτία, Δέσποτα, χρεωστώ να σου την πω. Είμαι αρραβωνιασμένη με τον Κωνσταντίνο Κρηνίτη, και πηγαίνω να τον ξαναβρώ.

Μια στιγμή έμεινε άφωνος ο Αυτοκράτορας και κοίταξε την κόρη που ολότρεμη έστεκε μπροστά του. Ύστερα την τράβηξε στην αγκαλιά του και τη φίλησε στο μέτωπο.

- Θα πας, κόρη μου, είπε συγκινημένος, και η φωνή του, σοβαρή και δυνατή, έδινε στα λόγια του βαρύτητα ιερής υπόσχεσης. Θα με ακολουθήσεις όπου και αν πάγω. Και μαζί θα γυρέψουμε τον άξιο γιο του γενναίου μου Κατεπάνω, ώσπου να τον ξαναβρούμε.

Πήρε στα δυο του χέρια το δακρυσμένο της πρόσωπο και της χαμογέλασε. Και το χαμόγελο του, το τόσο σπάνιο, έχυσε στ' αυστηρά του χαρακτηριστικά ασυνήθιστη γλύκα.

- Το ένα παλικάρι δεν πρέπει να μας κάνει να ξεχνούμε το άλλο, πρόσθεσε. Θα τον βρούμε τον αρραβωνιαστικό σου. Και όπου τύχει και είμαστε, εγώ με το χέρι μου θα σας στεφανώσω.

Και γυρνώντας στον Νικήτα, που είχε αποτραβηχθεί στο παράθυρο:

- Σε σένα, Νικήτα, είπε, αναθέτω τη φροντίδα να τον βρεις. Ωστόσο δώσε διαταγή να ετοιμάσουν ευθύς το φορείο της πατρικίας Αλεξίας Αργυρής. Θα έλθει μαζί μας στη Μοσνούπολη.

Και σα βγήκε ο Νικήτας, και η κουρτίνα σκέπασε την πόρτα:

- Τι έπαθε ο χαλκέντερος στρατιώτης μου; είπε ο Βασίλειος.

Είναι πρώτη φορά αφότου τον γνωρίζω, που είδα τον Νικήτα να κλαίγει. Με τη συνηθισμένη του γρηγοράδα, ο Βασίλειος ξεκίνησε από τη Μοσνούπολη, έφθασε στο Λογγό, πολιόρκησε και πήρε το κάστρο, το κατάκαψε, και τους αιχμαλώτους τους μοίρασε δούλους στους στρατιώτες του. Από κει, χωρίς αναβολή, προχώρησε ως την Καστοριά και την πολιόρκησε και αυτήν.

Ήταν πρώτη φορά, ύστερα από χρόνια, που πατούσε Βυζαντινός στρατιώτης τα βουνίσια εκείνα μέρη, που ήταν πια τα τελευταία χαρακώματα των Βουλγάρων αρχόντων. Η Καστοριά όμως, χτισμένη στην είσοδο της χερσονήσου που προχωρεί ως μέσα στην ομώνυμη λίμνη, ήταν οχυρωμένη περισσότερο απ' ό,τι περίμενε ο Αυτοκράτορας. Με όλες τις υπεράνθρωπες προσπάθειες του γενναίου του στρατού, και με όλες τις αφνίδιες προσβολές και τις αδιάκοπες επιθέσεις, το φρούριο έμεινε απόρθητο. Έξαφνα, μαθαίνει ο Βασίλειος από τον Τσιτζίκιο, στρατηγό του Δορύστολου, πως ο Ιωάννης Βλαδισλάβ συνεννοήθηκε με τον Κρακρά και συμμάχησαν με τους Πετσενέγους⁴, και πως με μεγάλες δυνάμεις ετοιμάζονται να κατέβουν από το βοριά. Ευθύς λύνει ο Βασίλειος την πολιορκία της Καστοριάς, γυρίζει πίσω, παίρνει και καταστρέφει τα Βοσόγραδα, φρούριο κοντά στην Καστοριά, οχυρώνει τη Βέρροια, και φθάνει στ' Όστροβο, αφού πρώτα κυριέυσε κι έκαψε όσα βουλγάρικα κάστρα βρίσκονταν ακόμα στην περιφέρεια αυτή. Εκεί μαθαίνει την καλήν είδηση πως οι

Πετσενέγοι, κατατρομαγμένοι με τα κατορθώματα του, αρνήθηκαν να ενωθούν με τους Βουλγάρους. Αλλάζοντας τότε την πορεία του, φεύγει πάλι ο Βασίλειος, τρέχει και πολιορκεί τη Σέταινα, τη μεγάλη παρακαταθήκη γεννημάτων των Βουλγάρων, όπου ήταν και παλάτια μεγάλα και θησαυροί των Τσάρων, και χωρίς μεγάλη δυσκολία, την κυριεύει και καίει τα παλάτια.

Όλην αυτή την εκστρατεία την είχε ακολουθήσει η Αλεξία, χωρίς ν' απομακρυνθεί ποτέ από τον Αυτοκράτορα. Πότε κατά διαταγή του την κουβαλούσαν δούλοι στο χρυσομένο της φορείο με τις μεταξωτές πολύχρωμες κουρτίνες, πότε καβάλα στο πλάγι του Βασιλέα πήγαινε η «πατρικία», ενώ πίσω ακολουθούσαν οι γυναίκες της συνοδείας της. Μελαγχολικά κοίταζε η κόρη τα μέρη όπου διάβαινε τώρα με τόση πολυτέλεια, και της φαίνονταν πως και τις πέτρες του κάμπου τις ήξερε, πως κάθε δέντρο, κάθε βράχο, κάθε ρυάκι τ' αναγνώριζε πάλι σαν παλιούς φίλους, που ανάμεσα τους είχε μεγαλώσει. Και λαχταρούσε να τρέξει στον ρηματιών τα χαμόδεντρα, να κρυφθεί μες στα κλαδιά τους, και όπως στα περασμένα χρόνια να τους πει τον πόνο της καρδιάς της. Γιατί ο πόνος της ήταν βαρύς, και η καρδιά της ήταν μαύρη. Εβδομάδες και μήνες είχαν περάσει, και ακόμα ούτε ίχνος δεν είχαν ανακαλύψει του Κωνσταντίνου.

Δυο - τρεις φορές κατάσκοποι είχαν φθάσει, σταλμένοι από τον Γίνο Βούγα. Μα ο Γίνος ο ίδιος ποτέ δεν είχε έλθει. Και κάθε φορά που ο Μιχαήλ ρωτούσε τους κατασκόπους αν μεταξύ τους ήταν κανένας με τ' όνομα Κρηνίτης, αυτοί αποκρίνονταν αρνητικά. Τέτοιο όνομα δεν το είχαν ακούσει. Ωστόσο η Αλεξία δεν αποθαρρύνονταν.

Όσο δεν είχε ρωτήσει τον ίδιο τον Γίνο Βούγα, της έμενε η πίστη πως στο σώμα του ήταν ο Κωνσταντίνος. Ο Μιχαήλ όμως είχε χάσει τις ελπίδες του. Κάθε μέρα μαραίνονταν περισσότερο, και πάλι τον έπιαναν οι σκοτεινές του μελαγχολίες που μαύριζαν την καρδιά της κόρης. Καθισμένη κοντά του, στο ιδιαίτερο διαμέρισμα, που με πλούσια περσικά χαλιά και μεταξωτά υφάσματα της είχαν φτιάσει μέσα στη βασιλική σκηνή, η κόρη ζητούσε ένα πρωί να τον εγκαρδιώσει, να τον πείσει πως δεν είχε αιτία να χάνει έτσι το θάρρος του, αφού ακόμα δεν είχαν δει τον Γίνο Βούγα. Μα σιωπηλά άκουε ο Μιχαήλ τη φωνή της χωρίς να προσέχει τα λόγια της. Η κόρη είδε πως ο νους του ήταν αλλού και σόπασε κι εκείνη. Στο πλαγιό διαμέρισμα, ο Αυτοκράτορας μιλούσε και συζητούσε μ' ένα - δυο στρατηγούς του. Και όταν ύψωνε τη φωνή, κάθε λέξη ακούονταν στο καμαράκι της Αλεξίας.

- Μιχαήλ, φώναξε σιγά η κόρη.

Σήκωσε τα μάτια του μα δεν αποκρίθηκε.

- Πες μου τουλάχιστον τι σκέπτεσαι, είπε πάλι η Αλεξία. Με πονεί η σιωπή σου!

Ο Μιχαήλ ανορθώθηκε.

- Όχι, όχι, μη λες πως σε πονώ, παρακάλεσε. Και δε θέλω να με συλλογίζεσαι καθόλου. Κάνε σα να έχω βγει κιόλα από τη ζωή σου.

Η Αλεξία έσκυψε κοντά του και τον κοίταξε στα μάτια.

- Τι εννοείς; ρώτησε.

Ο Μιχαήλ γέλασε και κοίταξε αλλού. Αφηρημένα πήρε το μαξιλάρι όπου ακουμπούσε και άρχισε να ξεφτά τη χρυσή φούντα της άκρης.

- Θυμάσαι το γερο - Ευθύμιο, Αλεξία; είπε στο τέλος. Θυμάσαι το γερο - Ηγούμενο που με φρόντισε στο φρούριο του Όστροβου;

- Θυμούμαι, αποκρίθηκε η Αλεξία κάπως ταραγμένη με το ύφος του. Πού τον συλλογίστηκες τώρα;

- Έφθασε σήμερα. Είναι δω.

- Τον ζήτησες εσύ;

- Ναι!... Και σα γυρίσει στο μοναστήρι, θα πάγω μαζί του.

- Εσύ; Θα γίνεις μοναχός; Σήκωσε τα μάτια του.

- Ναι! είπε σοβαρά.

Της φάνηκε έξαφνα σα ν' άλλαξε κάτι, σα να έβλεπε τον Μιχαήλ για πρώτη φορά. Και πρώτη φορά της ήλθε η υποψία πως πίσω από την πληγωμένη του φίλια, πίσω από την άγνωστη παρεξήγηση του με τον Κωνσταντίνο, κρύβονταν ίσως και άλλο μυστικό, καμιά μεγάλη λύπη, βαθιά, τραγική, που δεν τη φαντάζονταν, που δεν τη γνώριζε, και όμως που τον έσπρωχνε στο μοναστήρι, το νέον αυτό στρατιώτη, στην αρχή ακόμα της ζωής του, με το λαμπρό στάδιο που ανοίγονταν μπροστά του... Από την άλλη μεριά της κουρτίνας η φωνή του Αυτοκράτορα υψώθηκε επιτακτική. Και πάλι χαμήλωσε. Και κάποιος άρχισε να διαβάξει μιαν αναφορά.

- Μιχαήλ, είπε σιγά η Αλεξία, έχεις και άλλη λύπη στην καρδια! Και δε μου την είπες ποτέ. Κι εγώ δεν τη φαντάστηκα ως τώρα!...

Σήκωσε το κεφάλι ξαφνισμένος. Μα όχι... Από το ύφος της είδε πως την αλήθεια η κόρη δεν τη μάντευε. Δάκρυα πλημμύρισαν τα μάτια της.

- Το μυστικό σου αυτό, δεν μπορείς να μου το εμπιστευθείς; ρώτησε.

Ο Μιχαήλ δεν αποκρίθηκε. Αφηρημένος την κοίταζε, και μηχανικά κοιμάτιαζε τη φούντα του μαξιλαριού. Η κουρτίνα που χώριζε τα δυο δωμάτια τραβήχθηκε, και ο Νικήτας παρουσιάστηκε.

- Μιχαήλ Ιγερινέ, είπε, ο Αύγουστος σε ζητά.

Ο Μιχαήλ σηκώθηκε μονομιάς και πέρασε στο πλαγινό διαμέρισμα, όπου οι τρεις στρατηγοί, Δαφνομήλης, Αριανίτης και Διογένης, περίμεναν όρθιοι, πλάγι στο θρόνο του Αυτοκράτορα, τη διαταγή ν' αποσυρθούν. Ο Διογένης ήταν αρματωμένος, έτοιμος να ξεκινήσει αμέσως για τη μάχη.

- Μιχαήλ Ιγερινέ, είπε ο Αυτοκράτορας, τείνοντας του ένα έγγραφο. Πάρε πενήντα οπλίτες και πήγαινε στο Δυρράχιο. Εκεί θα δώσεις του στρατηγού το γράμμα αυτό. Τις διαταγές μου θα σου τις μεταδώσει ο Ευστάθιος Δαφνομήλης. Θα φύγεις αμέσως με το μικρό σώμα που σου είπα, και με μεγαλύτερες δυνάμεις θα σε ακολουθήσει ο Κωνσταντίνος Διογένης. Η αποστολή που σου δίνω είναι εμπιστευτική και δύσκολη. Οι εχθροί κόβουν το δρόμο. Μα ξέρω την αυτοθυσία που σε χαρακτηρίζει, και σου την αναθέτω. Πρέπει όμως να μπεις στο κάστρο πριν φθάσει ο Βλαδισλάβ στο Θέμα του Δυρραχίου. Πήγαινε, και ο Κύριος βοήθεια σου.

Ο Μιχαήλ έπεσε στα γόνατα, πήρε το μανδύα του Αυτοκράτορα και τον φίλησε. Έπειτα σηκώθηκε και βγήκε με τον Δαφνομήλη, χωρίς να μπορέσει, από την ταραχή του ούτε ένα ευχαριστώ να πει.

Στο πλαγινό χωρίσμα η Αλεξία άκουσε τη διαταγή. Ξεπετάχθηκε από τη θέση της. Μα ο Νικήτας, που είχε μείνει όρθιος πλάγι στην είσοδο, της έγνεψε να μην κουνήσει.

- Ναι, να έλθει! ακούστηκε η φωνή του Αυτοκράτορα. Και αμέσως ύστερα:

- Λέγε γρήγορα, Γίνο Βούγα, έρχεσαι από το Δούναβη;

Η Αλεξία σηκώθηκε όρθια, σαν ηλεκτρισμένη. Πάλι της έκανε ο Νικήτας νόημα να σωπάσει και ν' ακούσει.

- Δέσποτα, είπε μια ζεστή αντρίκεια φωνή, δεν έρχομαι από το Δούναβη, αλλ' από τον Αξίο. Ο Ιωάννης Βλαδισλάβ είναι κοντά...

- Νικήτα... μουρμούρισε η Αλεξία σφίγγοντας τα δυο της χέρια στο στήθος της, η φωνή...

- Πώς! αναφώνησε ο Αυτοκράτορας. Μόλις χθες μας ήλθε η είδηση πως βιαστικά γυρνά ο Βλαδισλάβ κατά το Δυρράχιο!

- Ναι, Δέσποτα! Μα χθες άλλαξε πορεία και διευθύνεται στη Σέταινα. Ο Κρακράς τον έσιμξε με όλους τους βουνίσσιους που σέρνει πίσω του, και με τις δυνάμεις τους όλες θα πέσουν στο στρατό μας, που τον νομίζουν ανέτομο και απληροφόρητο. Έστειλαν και μήνυμα του Ιβάτζη...

Η Αλεξία έτρεξε στον Νικήτα.

- Άφησε με! Άφησε με να δω τον Γίνο Βούγα, είπε πνιγμένη από συγκίνηση.

Ο Νικήτας γέλασε.

- Τον Γίνο Βούγα; επανέλαβε. Είναι δέκα χρόνια που πέθανε ο Γίνος Βούγας στα χέρια μου.

Με ορμή τράβηξε η Αλεξία την κουρτίνα. Αντίκρυ στο Βασιλέα στέκουνταν ένας νέος στρατιωτικά ντυμένος. Κάτω από τη σκόνη που σκέπαζε το ηλιοκαμένο του πρόσωπο, τα χαρακτηριστικά του μαρτυρούσαν γενιά ευγενική. Τα καστανά του μάτια έλαμπαν από ζωή και θέληση. Μα βαθιά χαράκια, που κατέβαζαν το τόξο του στόματος έδιναν στην τολμηρή του φυσιογνωμία έκφραση άπειρης πίκρας.

- Ο Ιβάτζης, έλεγε ο νέος, είχε λάβει διαταγή ν' αφήσει το Δυρράχιο και να έλθει...

Έξαφνα η φωνή του χαλάρωσε, σκόνταψε:

- ...Και να έλθει... επανέλαβε.

Τα χείλια του κούνησαν ακόμα, μα η φωνή έσβησε.

- Κων-σταν-τίνε...

Ο Αυτοκράτορας αναπήδησε. Πίσω του, σφίγγοντας την κουρτίνα στο συσπασμένο της χέρι, στέκουνταν η Αλεξία, σα φάντασμα άσπρη. Ο νέος είχε ακουμπήσει στο τραπέζι, και ακίνητος την έβλεπε.

- Αλεξία! φώναξε ο Αυτοκράτορας.

Όρμησε κοντά της και την έπιασε από τη μέση:

- Αλεξία, τι έπαθες; Παιδί μου, τρελάθηκες;

Με τα δυο της χέρια πιάστηκε στον ώμο του.

- Αύγουστε... τραύλισε, είναι ο Κωνσταντίνος Κρηνίτης...

Οι δυο αυτές λέξεις έπεσαν σαν κεραυνός. Μια στιγμή ο Αυτοκράτορας κοντοστάθηκε, σασιτισμένος.

- Εσύ; είπε απλώνοντας το χέρι του προς το νέο. Εσύ... ο Γίνος Βούγας;

Ο Κωνσταντίνος νίκησε την ταραχή που μια στιγμή τον είχε καταπονέσει. Ξέζωσε το σπαθί του, γονάτισε, και το έβαλε στα πόδια του Αυτοκράτορα.

- Δέσποτα, είπε, σου έκρυψα το αληθινό μου όνομα, γιατί έπρεπε ο Κωνσταντίνος Κρηνίτης να χαθεί και να ξεχαστεί. Σε απάτησα, Δέσποτα. Αποφάσισε συ την τιμωρία μου. - Σήκω πάνω! φώναξε ο Βασιλέας, τείνοντας τα δυο του χέρια. Σήκω πάνω και πάρε το σπαθί σου! Είτε Κρηνίτη σε λένουν, είτε Γίνο Βούγα, ποτέ τιμότερη καρδιά δεν υπηρέτησε στο δοξασμένο στρατό των Ελλήνων! Σήκω, Κωνσταντίνε Κρηνίτη. Ευχαριστώ τον Κύριο που μου έδωσε την ευκαιρία να σφίξω στην καρδιά μου το γιο του πιστού μου Κατεπάνω.

Και με τα λόγια αυτά πήρε το νέο στη στιβαρή του αγκαλιά και τον έσφιξε στο στήθος του.

- Αλεξία, είπε έξαφνα, έλα δω, παιδί μου. Σου έδωσα μιαν υπόσχεση, και σήμερα θέλω να την εκτελέσω. Ωστόσο...

Πήρε τα χέρια του Κωνσταντίνου. Στο μικρό δάχτυλο του αριστερού του χεριού έλαμπε ένα γυναικείο σμαλτωμένο δαχτυλίδι. Ο Αύγουστος του το έβγαλε.

- Ωστόσο, επανέλαβε, φόρεσε το σύμβολο του γάμου σας.

Και παίρνοντας το χέρι της, πέρασε το δαχτυλίδι στο δάχτυλο της. Ο Κωνσταντίνος ανορθώθηκε. Έριξε μια ματιά στο αναίματο πρόσωπο της κόρης πλάγι του και αντάμωσε το ταραγμένο της βλέμμα.

- Δέσποτα, είπε με σταθερή φωνή. Μια χάρη ζητώ ακόμα από τη μεγαλοψυχία σου. Πριν θεωρήσεις τον αρραβώνα τελειωμένο, Αύγουστε, ευδόκησε να επιτρέψεις της αρραβωνιαστικής μου να με ακούσει ιδιαιτέρως λίγα λεπτά.

Ο Αυτοκράτορας κοίταξε πρώτα τη μια, ύστερα τον άλλο. Το διαπεραστικό του βλέμμα σταμάτησε στην αντρίκεια όψη του νέου και στην τολμηρή και ίσια του ματιά. Με το χέρι έδειξε το πλαγινό διαμέρισμα, της κάμαρας της Αλεξίας.

- Εκεί μέσα, είπε, μπορείς να της μιλήσεις χωρίς να σας ανησυχήσει κανένας.

Και σαν είδε την κουρτίνα που έπεσε και τους σκέπασε, χτύπησε ένα μαλαματένιο κουδουνάκι που βρίσκουνταν πάντα στο τραπέζι του. Ένας υπασπιστής παρουσιάστηκε.

- Φώναξε το στρατηγό Ευστάθιο Δαφνομήλη, διέταξε ο Βασιλέας.

Κάθησε στο τραπέζι του και βιαστικά έγραψε λίγα λόγια. Ο Δαφνομήλης παρουσιάστηκε με τον υπασπιστή.

- Δώσε αυτό στο στρατηγό Κωνσταντίνο Διογένη, πρόσταξε ο Βασίλειος, δίνοντας του υπασπιστή το γράμμα. Και σαν έφυγε:

- Ευστάθιε Δαφνομήλη, είπε ο Βασίλειος, η μάχη που μήνες τώρα τη ζητούμε, θα γίνει σήμερα ή αύριο. Ο Βλαδισλάβ διευθύνεται δω. Έδωσα διαταγή του Διογένη να φύγει ευθύς και να τον προϋπαντήσει. Σταμάτησε και τον Ιγερινό. Έχω άλλη αποστολή να του δώσω.

Το δωμάτιο της Αλεξίας ήταν άδειο: Ο Νικήτας είχε φύγει. Όρθιος, με τη ράχη ακουμπισμένη σε μια ψηλή καρέγλα, ο Κωνσταντίνος γύρευε να βαστάξει τη συγκίνηση που τον συνέπαιρνε πάλι, ενώ η Αλεξία, πεσμένη στο σοφά, τον κοίταζε με αγωνία, φοβούνταν να μιλήσει, ένιωθε πως κάτι τους χωρίζει και βασάνιζε την καρδιά της να μαντέψει τι. Πρώτος ανέλαβε κείνος.

- Τι υπόσχεση σου έκανε ο Βασιλέας; ρώτησε ο Κωνσταντίνος γυρεύοντας να στερεώσει τη φωνή του.

Σιωπηλά του έδειξε το δαχτυλίδι του που έλαμπε στο χέρι της.

- Να μας στεφανώσει; ρώτησε ο Κωνσταντίνος.

- Ναι! είπε η κόρη.

Λίγο ακόμα στάθηκε να δαμάσει την ταραχή της ψυχής του. Ύστερα ρώτησε πάλι:

- Του είπες πως... σ' αγαπώ;

Η λέξη, η φωνή, το βλέμμα του την ζέσταιναν. Όχι, δεν είχε αλλάξει... Η καρδιά του ήταν δική της.

- Του είπα πως είμαι η αρραβωνιαστική σου, αποκρίθηκε.

Με τα δυο του χέρια στηρίχθηκε πίσω στη ράχη της καρέγλας, κι έσκυψε πάνω της.

- Ξέρεις γιατί έφυγα; τη ρώτησα.

- Όχι!

- Δε σου το είπε;

- Ποιος;

- Ο Μιχαήλ.

- Το ξέρει λοιπόν εκείνος; Το μάντευα.

- Δε σου είπε τίποτα; επανέλαβε.

- Όχι!

Σταμάτησε πάλι, νικημένος από τη συγκίνηση. Και πάλι είπε:

- Έφυγα γιατί σ' αγαπά κι εκείνος.

- Ο Μιχαήλ!...

Η Αλεξία είχε ανασηκωθεί, μα τα γόνατα της κόπηκαν και ξανάπεσε στο σοφά. Τον κοίταζε άφωνη.

- Δεν το εννόησες ποτέ; Σιωπηλά έκανε νόημα αρνητικό.

- Και δε σου το είπε;

- Όχι, Κωνσταντίνε!

Ο νέος έκανε δυο - τρία βήματα, και πάλι ακούμπησε στη ράχη της καρέγλας.

- Δυο χρόνια δεν έπαυσε να με γυρεύει, είπε. Σαν αγρίμι κυνηγημένο έφευγα μπροστά του, κρύβουμουν. Κατάφερα ως τώρα να μη με δει. Εγώ όμως τον είδα. Είναι λίγη ώρα, τον ξαναείδα που βγήκε από τη σκηνή του Αυτοκράτορα... Μίλησα και με τον πάτερ Ευθύμιο, και μου είπε για ποιο λόγο ήλθε αυτός εδώ. Εσύ, Αλεξία, που βλέπεις τον Μιχαήλ κάθε μέρα, το νιώθεις βέβαια, όπως το νιώθω κι εγώ, πως δεν μπορεί να ζήσει χωρίς χαρά, πως την έχει ανάγκη όσο και τον αέρα που αναπνέει. Να του πάρω εγώ τη γυναίκα που αγαπά, δε

θα το κάνω ποτέ. Αλεξία... δώσε του λίγη ευτυχία!

Η κόρη αναπήδησε. Ίσια και υπερήφανη στάθηκε μπροστά του.

- Στάσου, είπε, και κατάφερε να μιλήσει χωρίς να τρέμει η φωνή της... έχε το θάρρος να μου πεις την αλήθεια. Δε μ' αγαπάς πια!

Δίστασε κείνος μια στιγμή, ζητώντας να βρει στο βλέμμα της τη δύναμη που του χρειαζούνταν.

- Ναι, είπε, θα έχω το θάρρος να σου πω την αλήθεια. Σ' αγαπώ... όπως τότε... Κι εσύ θα έχεις τώρα το θάρρος να κάνεις παλικαρίσια εκείνο που πρέπει. Και θα χωριστούμε.

Η κόρη γέλασε.

- Αχ, Κωνσταντίνε, είμαι, λες, πέτρα; Τώρα που μου μίλησες έτσι, πού να βρω το θάρρος που μου ζητάς;

- Θα το κάνεις, Αλεξία... Πρέπει.

Όρθια μπροστά του τον κοίταζε θλιμμένη.

- Και συ πόνεσες... το βλέπω από το πρόσωπο σου, μουρμούρισε. Άλλαξες!...

- Ναι! Πόνεσα. Και θα πονέσω ακόμα χρόνια ίσως. Μα τι σημαίνει! Αλεξία, εσύ κι εγώ είμαστε από τους ανθρώπους που μπορούν να σηκώσουν πολλά, και όμως να μην τσακίσουν. Εκείνος όχι. Γι' αυτό πρέπει να με ξεχάσεις.

- Κι εσύ;

- Εγώ έχω τη δουλειά μου, είπε με απόφαση.

- Και σου αρκεί αυτή για να είσαι ευτυχισμένος;

- Δε ζητώ ευτυχία, μπορώ να ζήσω και χωρίς χαρά. Ο Μιχαήλ όμως δεν μπορεί. Τον βλέπεις τι έχει γίνει.

Η Αλεξία σκέπασε το πρόσωπο της με τα δυο της χέρια.

- Κι εγώ δεν μπορώ, μουρμούρισε.

Σουβλερός πόνος του έστριψε την καρδιά. Τη δική της λύπη δεν την είχε προΐδει. Του ήλθε να την αρπάξει, να τη σηκώσει, να τη σφίξει στην αγκαλιά του, να της πει λόγια τρυφερά, καυτά. Να της πει... Έπνιξε τον πειρασμό. Καταπόνεσε τη λιγοψυχία του. Έπιασε τα χέρια της και της ξεσκέπασε το πρόσωπο.

- Θα μπορέσεις, είπε σκληρά. Αλεξία, δεν άξιζε τον κόπο να φύγω, αν ήταν να ξανάρθω σε δυο χρόνια και να σε πάρω. Από τότε, μεταξύ των τριών μας, τίποτα δεν άλλαξε. Ούτε έφυγα τότε από θυμό ή πείσμα. Αλλά είπα πως από τους τρεις μας, δυο ήταν οι πιο δυνατοί. Στους δυνατούς λοιπόν ο σταυρός, αφού μπορούν να τον βαστάξουν.

Σήκωσε το κεφάλι της και τον κοίταξε πάλι. Της φάνηκε πιο μεγάλος, όμορφος, σα θεός μπροστά της.

- Δεν μπορώ να πάρω άλλον... μουρμούρισε.

- Τώρα δεν μπορείς... Αργότερα όμως... σαν περάσουν χρόνια.

Αργοκούνησε το κεφάλι.

- Δε θα σε ξεχάσω ποτέ, του είπε.

Ξαναπήρε τα χέρια της και τα έσφιξε στο στήθος του. Ύστερα έσκυψε και τα φίλησε.

- Κι εγώ δε θα σε ξεχάσω ποτέ, είπε με αλλαγμένη φωνή. Και όμως δε θα σε πάρω ποτέ...

Άφησε τα χέρια της και κοίταξε γύρω του να βρει άλληνη έξοδο παρά εκείνην απ' όπου είχαν μπει. Η Αλεξία ακολούθησε το βλέμμα του, κατάλαβε πως ήταν αλύγιστος. Έβγαλε από το χέρι της το δαχτυλίδι, που λίγη ώρα πριν της το είχε βάλει ο Αυτοκράτορας, και του το έτεινε. Τα χείλια του τεντώθηκαν νευρικά.

- Κράτησε το, της είπε. Ήταν της μητέρας μου... Γύρισε κατά την πόρτα και σήκωσε την κουρτίνα.

Απέξω φύλαγε ο σκοπός. Η κόρη έκανε ένα βήμα.

- Να το ξέρεις... του φώναξε, όποτε και αν είναι, όπου και αν είσαι, να το ξέρεις... θα σε περιμένω πάντα.

Έτοιμος να βγει, γύρισε και την κοίταξε. Μια στιγμή ακόμα τον είδε μπροστά της, με μάτια βαριά από πόνο ανείπωτο που φύλαγε μέσα του. Κάτι σα χαμόγελο πέρασε στο στόμα του, κάτι τόσο απόκοσμο, που η ψυχή της συνταράχθηκε. Η κουρτίνα ξανάπεσε στη θέση της και τον έχασε από μπροστά της. Τότε έξαφνα αντιλήφθηκε πως όλα τελείωσαν και πως για πάντα τον είχε χάσει. Έκανε δυο βήματα και πιάστηκε στην πλάτη της καρέγλας όπου στέκονταν εκείνος πριν.

- Θεέ μου... μουρμούρισε.

Έγειρε το πρόσωπο της στα χέρια της που ήταν σκαλωμένα στην ξύλινη ράχη.

- Θεέ μου, επανέλαβε.

Μα τα μάτια της έμεναν στεγνά, τίποτα δεν ξαλάφρωσε τα παρατεντωμένα της νεύρα. Ούτε βρήκε λόγια για να προσευχηθεί. Η καρδιά της ήταν όλη επαναστατημένη.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΖ

Ο Κωνσταντίνος βγήκε από τη βασιλική σκηνή και γύρισε κατά την έξοδο του στρατοπέδου. Εκεί ήταν κίνηση μεγάλη. Ο Διογένης είχε φύγει με πολύ στρατό, και όσοι έμειναν εσχολίαζαν τις ειδήσεις και προμάντευαν τρανή νίκη. Ο Κωνσταντίνος δε θέλησε να περάσει ανάμεσα τους. Με την ελπίδα πως θα έφευγε απαρατήρητος, γύρισε από το άλλο μέρος του στρατοπέδου όπου έστεκαν οι άδειες καλύβες των στρατιωτών του Διογένη. Λίγα βήματα όμως παρακάτω απήντησε τον Νικήτα μ' ένα στρατιώτη. Ήταν ο βουβός δούλος του Δραξάν, που τον παραμόνευε. Με την πρώτη ματιά που του έριξε, ο Νικήτας μάντεψε τι είχε γίνει.

- Λοιπόν, δε σε λύγισε! είπε.

- Ποιος; ρώτησε σκοτεινιασμένος ο Κωνσταντίνος. Με νόημα έδειξε ο Νικήτας κατά τη βασιλική σκηνή.

- Έχεις άδικο, είπε, και είναι χαμένος καιρός, γιατί δε θα σε ξεχάσει. Το βλέπω τώρα δυο χρόνια.

Ο Κωνσταντίνος σούφρωσε τα φρύδια του.

- Εσύ με μαρτύρησες; ρώτησε.

- Όχι! Σου είχα δώσει το λόγο μου πως δε θα μιλήσω. Μα η καρδιά της την οδήγησε ως εδώ για να βρει τον Γίνο Βούγα. Και όταν ήλθες, την άφησα να σε δει.

- Θα ήταν πιο σπλαχνικό να εμπόδιζες τη σκηνή που έγινε πρωύτερα, είπε ο Κωνσταντίνος.

Έγενεψε του βουβού δούλου να τον ακολουθήσει και γύρισε να φύγει.

- Την αποχαιρέτησες; ρώτησε ο Νικήτας.

- Ναι, για πάντα.

- Όχι για πάντα, είπε μια φωνή κοντά τους.

Ο Κωνσταντίνος αναπήδησε, μα την ίδια στιγμή δυο χέρια τον άρπαξαν από πίσω και ο Μιχαήλ έπεσε στο λαιμό του. Η συγκίνηση τους έπνιγε και τους δυο. Κάμποση ώρα έμειναν άφωνοι, σφιγμένοι στην αγκαλιά ο ένας του άλλου. Ο Νικήτας έκανε νόημα του βουβού, και μαζί απομακρύνθηκαν, αφήνοντας τους δυο φίλους μόνους στο έρημο εκείνο μέρος του στρατοπέδου.

- Σε νόμιζα φευγάτο, είπε στο τέλος ο Κωνσταντίνος.

- Και γι' αυτό φανερώθηκες με το φως της ημέρας; έκανε ο Μιχαήλ. Τωόντι, ήταν να φύγω ευθύς, μα με σταμάτησαν. Μου είπαν πως ο Γίνος Βούγας έφερε νέα που άλλαξαν τα σχέδια του Αυτοκράτορα. Έλαβα λοιπόν διαταγή να περιμένω. Και γυρεύοντας τον Γίνο, να μάθω για σένα, σε είδα που έβγαινες από... από τη βασιλική σκηνή, πρόσθεσε με κάποιο δισταγμό.

Βαριά έπεσε η σιγή μεταξύ τους. Πρώτος την έκοψε ο Μιχαήλ.

- Και τώρα που τελείωσε το κρυφτό και το κυνηγητό, είπε, έλα στη σκηνή μου... Έχομε να μιλήσομε.

- Φεύγω, Μιχαήλ, αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

- Δε φεύγεις, είπε ήσυχια μα αποφασιστικά ο Μιχαήλ. Σε περιμένει ο Αυτοκράτορας για μια τελετή, όπου η παρουσία σου είναι απαραίτητη. Όλα είναι έτοιμα, μόνο σένα περιμένουν.

Ο Κωνσταντίνος έσφιξε το χέρι του φίλου του.

- Η τελετή δε θα γίνει, είπε σοβαρά. Φεύγω αμέσως.

Ο Μιχαήλ ανορθώθηκε, έριξε πίσω το κεφάλι, τα μάτια του άστραψαν. Το λιγνό λιωμένο του πρόσωπο άλλαξε, έλαμψε από τη φωτιά της ψυχής του.

- Θα μείνεις, είπε δυνατά, και η τελετή θα γίνει. Το απαιτώ τώρα.

- Το απαιτείς;

- Ναι, το απαιτώ. Σαν έκανες τη θυσία να φύγεις, για να μου αφήσεις το δρόμο ελεύθερο, είπε συγκρατώντας το τράνταγμα της φωνής του, ξέχασες μόνο ένα πράμα, Κωνσταντίνε, πως εγώ θυσίες δε δέχομαι.

- Μιχαήλ! φώναξε ο Κωνσταντίνος.

Μα ο άλλος τον διέκοψε.

- Χωρίς να με ρωτήσεις, είπε, με υποχρέωσες ν' ανοίξω μαζί σου λογαριασμό ευγνωμοσύνης που η ζωή μου ολόκληρη δεν μπορούσε να τον ξεπληρώσει. Έφυγες για να πάρω εγώ την κόρη που αγαπούσες, και φαντάστηκες, εσύ που με ξέρεις από μικρό παιδί, πως θα το παραδέχουμουν, πως θα έπαιρνα τη θέση σου... το φαντάστηκες! Κι εκείνη... δεν τη λυπήθηκες;

Βαριά ακούμπησε ο Κωνσταντίνος τα δυο του χέρια στους ώμους του Μιχαήλ.

- Και φαντάζεσαι εσύ, είπε, αργά προφέροντας κάθε συλλαβή, πως ξέροντας ότι την κόρη αυτή την αγαπάς κι εσύ, θα την πάρω ποτέ;

Με άτονη φωνή αποκρίθηκε ο Μιχαήλ:

- Την αγαπούσα... Δεν την αγαπώ πια.

- Δεν είναι αλήθεια!

- Δεν την αγαπώ πια, επανέλαβε πιο δυνατά ο Μιχαήλ. Ο πόνος, η ντροπή της θυσίας σου σκότωσαν την αγάπη.

Ο Κωνσταντίνος δεν αποκρίθηκε αμέσως. Σιωπηλά ατένιζε το αφανισμένο πρόσωπο του φίλου του.

- Θα ήθελα τα λόγια σου να τα πιστέψω, είπε στο τέλος. Μα είδα τον Ευθύμιο... Γιατί πηγαίνεις στο μοναστήρι;

- Για να γυρίσεις εσύ, είπε με ορμή ο Μιχαήλ, για να καταλάβεις την τρέλα της φυγής σου, να νιώσεις πως άδικα κατέστρεψες τη ζωή της, και να γυρίσεις πίσω, κοντά της!

Ο Κωνσταντίνος χαμογέλασε.

- Όλο για κείνην μου μιλάς, και θέλεις να με πείσεις πως την ξέχασες.

Ο Μιχαήλ έσκυψε το κεφάλι στα χέρια του.

- Επιτέλους, πάρε το κι έτσι, είπε με απελπισία. Μα μη φύγεις πια! Έστω! Ναι, για χατήρι της, μείνε, μείνε, μείνε!

Κάποιος υπασπιστής πλησίασε μ' ένα έγγραφο στο χέρι. Ο Κωνσταντίνος τον είδε, και για ν' αφήσει καιρό στο φίλο του να καταπονέσει την ταραχή του, προχώρησε μερικά βήματα και τον σταμάτησε.

- Τι τρέχει; ρώτησε.

- Διαταγή του στρατηγού Ευστάθιου Δαφνομήλη για τον κλεισουράρχη Μιχαήλ Ιγερινό, αποκρίθηκε ο υπασπιστής.

- Του το παραδίνω εγώ, είπε ο Κωνσταντίνος.

- Δεν κάνει, αποκρίθηκε ο υπασπιστής. Πρέπει να το παραδώσω στα ίδια τα χέρια του πατρικίου Μιχαήλ.

- Δώστ' το, είπε ο Μιχαήλ σιμώνοντας.

Και σαν έφυγε ο υπασπιστής, έσπασε τη σφραγίδα, το διάβασε και το έδωσε του φίλου του.

- Να η λύση, είπε ήσυχα. Διάβασε το έγγραφο.

Ήταν διαταγή να φύγει αμέσως, με δέκα μόνο οπλίτες, να περάσει από μέσα από τους εχθρούς, που βαστούσαν τα στενά στα βόρεια, να μαζέψει όλα τα ελληνικά σώματα που ήταν σκορπισμένα εδώ κι εκεί για να κρατούν την τάξη στα νεοκυριευμένα μέρη, και με κάθε θυσία να εμποδίσει την υποχώρηση του Βλαδισλάβ, αν αυτός ζητούσε να φύγει εμπρός στον Διογένη.

Η αποστολή ήταν μυστική κι επικίνδυνη. Κανένα έγγραφο δεν έπρεπε να κρατεί ο Μιχαήλ για να μην προδοθεί το σχέδιο, αν τύχαινε κι έπεφτε στα χέρια των εχθρών. - Και τώρα, είπε ο Μιχαήλ, έχε γειά, Κωνσταντίνε. Ελπίζω πως δε θα γυρίσω. Μ' αν δε με θελήσει ο Χάρος, στο μοναστήρι θ' αποτραβηχθώ. Ωστε μείνε συ εδώ, είναι περιττό πια να φύγεις.

- Όχι, είπε ο Κωνσταντίνος. Άλλη λύση σου προτείνω. Δε θέλεις, λες, να πάρεις εσύ την κόρη που και οι δυο την αγαπούμε. Μα κι εγώ τη θυσία σου δεν τη δέχομαι. Από κει που σε στέλνουν, μικρή είναι η ελπίδα πως θα γυρίσεις ποτέ. Αν υποχωρήσει ο Βλαδισλάβ, θα πολεμήσει λυσσασμένα, και οι δικές μας δυνάμεις είναι μικρές σ' εκείνα τα μέρη. Σου προτείνω να πάμε και οι δυο, ο καθένας χωριστά, και αν κατορθώσουμε να περάσουμε, εκεί να ενωθούμε. Μπορεί να πέσουμε και οι δυο. Μπορεί όμως ο ένας από μας να επιζήσει. Ας διαλέξει ο Χάρος μεταξύ μας.

Τα μάτια του Μιχαήλ έλαμψαν.

- Καλά είπε. Μα αν μείνεις εσύ, ορκίσου πως θα την πάρεις.

- Ορκίζομαι, είπε ταραγμένα ο Κωνσταντίνος. Ορκίσου και συ, Μιχαήλ.

Ο Μιχαήλ χαμογέλασε.

- Αν με θέλει... είπε, ορκίζομαι.

Έσμιξαν τα χέρια τους. Απότομα άρπαξε ο Κωνσταντίνος τον Μιχαήλ στην αγκαλιά του και οι δυο φίλοι φιλήθηκαν με την ορμή της παιδικής τους αγάπης. Επίσης απότομα χωρίστηκαν, και χωρίς να ρίξουν μια ματιά πίσω, ο καθένας τράβηξε το δρόμο του. Ο Μιχαήλ μπήκε στη σκηνή του να πάρει τα όπλα του. Ο Κωνσταντίνος σίμωσε τον Νικήτα που έστεκε παρακάτω με το βουβό δούλο.

- Νικήτα, είπε ο Κωνσταντίνος, στείλε μου εδώ τα δώδεκα μου παλικάρια που περιμένουν στην έξοδο του στρατοπέδου. Δε θέλω πια να περάσω από κει.

Και με το κεφάλι έδειξε πάλι κατά τη βασιλική σκηνή.

- Φεύγεις; ρώτησε ο Νικήτας.

- Φεύγω.

- Με τον Μιχαήλ;

- Ναι!

- Έχεις καμιά παραγγελία... αν τύχει και δε γυρίσεις; ρώτησε ο Νικήτας με κάποιο χαλάρωμα στη φωνή.

- Ναι! αποκρίθηκε ο Κωνσταντίνος.

Έβγαλε από τον κόρφο του ένα μικρό χρυσοδεμένο προσευχητάριο, το άνοιξε στην πρώτη σελίδα, και με σταθερό χέρι έγραψε λίγες λέξεις. Ύστερα το τύλιξε σ' ένα μεταξωτό μαντίλι και το έδωσε του Νικήτα.

- Όταν με δεις νεκρό, μα τότε μόνο, δώσε της το... είπε.

Ο Νικήτας το πήρε και μια στιγμή το κράτησε στο χέρι με τα μάτια στυλωμένα στο δεματάκι.

- Και αν δε σε δω νεκρό; ρώτησε.

- Να με ζητήσεις και να με βρεις.

- Πας βόρεια;

- Ναι! - του έτεινε το χέρι: Έχε γεια, Νικήτα.

Ο Νικήτας πήρε το χέρι του, τον έσυρε στην αγκαλιά του, τον φίλησε στα μαλλιά κι έφυγε. Ο Κωνσταντίνος έκανε νόημα του βουβού, και μαζί βγήκαν από το στρατόπεδο. Εκεί περίμεναν λίγη ώρα ώσπου ακούστηκαν τα ποδοβολητά των αλόγων, και οι δώδεκα άντρες ξεπρόβαλαν από τη γωνιά του δρόμου. Ο Κωνσταντίνος πήδησε στο μαύρο άλογο που του έφερνε ένας, ο βουβός καβαλίκεψε άλλο, και όλοι μαζί γύρισαν κατά τα βουνά. Πολλή ώρα πήγαινε ο Κωνσταντίνος με σκυφτό το κεφάλι, χαμένος στις σκέψεις του. Πίσω ακολουθούσε ο πιστός δούλος και τα δώδεκα παλικάρια, όλοι από το δοξασμένο σώμα του Γίνου Βούγα, και ως την ψυχή αφοσιωμένοι στον αρχηγό τους. Ο ήλιος ήταν ακόμα ψηλά, και στα σκεπά προχωρούσαν, κάτω από τα δέντρα, όταν από μακριά, πέρα από μια ρεματιά, ξεχώρισαν ένα σώμα Βουλγάρων, που ακίνητοι και σπλισμένοι περίμεναν, μισοκρυμμένοι μέσα στα πυκνά δέντρα. Ο Κωνσταντίνος σταμάτησε τα παλικάρια του, κατέβηκε από το άλογο, και γυρτός προχώρησε στα χαμόκλαδα ως την ξεσκεπαστη πλαγιά του βουνού όπου ξαπλώθηκε μπρούμυτα και κοίταξε κάτω.

Οι Βούλγαροι ήταν πολλοί. Εδώ κι εκεί, όπου ήταν πιο αραιά τα δέντρα, λόγχες και περικεφαλαίες γυάλιζαν. Ο Κωνσταντίνος σύρθηκε ως το γύρισμα του βράχου, κι εκεί είδε πέντε - έξι Βουλγάρους που παραμόνευαν στην έξοδο της κλεισούρας. Πήγε παρακάτω, πότε κρυμμένος μες στα δέντρα, και πότε πεσμένος χάμω, κατασκοπεύοντας τα μέρη ολόγυρα, και ανακάλυψε άλλα δυο σώματα που μερμήγκιαζαν στις δυο πλαγιές της ρεματιάς. Αμφιβολία πια δεν είχε. Ήταν ενέδρα. Μα για ποιον άραγε; Ο Διογένης δεν είχε σκοπό να περάσει από κει...

Έξαφνα θυμήθηκε την τελευταία μεγάλη καταστροφή, όπου ο Γονιτσιάτης και ο Ορέστης είχαν χαθεί από μια κατεργαριά του Ιβάτζη, που είχε καταφέρει να τους βγάλει από το δρόμο τους και να τους τραβήξει σε μια τέτοια ενέδρα. Πολύ ανήσυχος ξαναγύρισε στους άντρες του, πήδησε στο άλογο του, και με τα παλικάρια του γύρισε πίσω, αποφασισμένος με κάθε τρόπο να βρει τον Διογένη και να τον εμποδίσει να πλησιάσει τη ρεματιά.

Είχαν κατέβει στο ριζό του βουνού κι έστρεψαν κατά τον κάμπο, όταν άκουσαν σάλαγο μεγάλο, φωνές και σιδεροχτυπήματα, ποδοβολητό και ζητωκραυγές. Ο Κωνσταντίνος όρμησε μπροστά και είδε ένα σώμα βουλγάρικο που έφευγε με μεγάλη αταξία κατά τη στενή ρεματιά, ενώ πίσω, ζητωκραυγάζοντας, ακολουθούσαν οι Αυτοκρατορικοί. Πίσω! Πίσω! Ξεφώνισε ο Κωνσταντίνος. Μα στον πάταγο της μάχης η φωνή του χάθηκε. Τότε γυρνώντας στους δυο πρώτους στρατιώτες του:

- Φύγετε! πρόσταξε. Τρέξτε πίσω, πεταχθείτε στο στρατόπεδο, φέρετε τον Αύγουστο, ειδημή χάθηκε ο Διογένης!

Κι ενώ στα τέσσερα γύριζαν οι δυο νέοι κατά τη Σέταινα, ο Κωνσταντίνος και τα λίγα του παλικάρια όρμησαν στη μάχη. Με όλη την ταχύτητα των αλόγων τους έτρεχαν πίσω οι αγγελιοφόροι. Χαμόδεντρα, χαντάκια, ποτάμια, τίποτε δεν τους σταματούσε. Εμπρός! Εμπρός, για τη σωτηρία του στρατού, και πρώτα απ' όλα για τη σωτηρία του Γίνου Βούγα, που γι' αυτόν όλοι τους θα ρίχνονταν στη φωτιά. Μα το ένα άλογο έξαφνα σκόνταψε, ξανασηκώθηκε, έκανε να προχωρήσει, κι έπεσε σέρνοντας μαζί τον καβαλάρη.

- Τρέχα! Τρέχα! φώναξε ο πεσμένος στρατιώτης, βλέποντας το σύντροφο του που γυρνούσε στη σέλα να τον δει.

Και σα να κατάλαβε το άλογο, με καινούρια ορμή έφυγε, πετάχτηκε, έτρεξε, έφθασε, κι έπεσε νεκρό λίγα βήματα έξω από το στρατόπεδο. Από τις καλύβες τους οι στρατιώτες είχαν δει τον καβαλάρη που έφθανε, διασχίζοντας τον αέρα μισοπλαγιασμένος στο λαϊμό του αλόγου του, και βγήκαν περίεργοι, να τον προαπαντήσουν. Και σαν έπεσε το άλογο, όλοι όρμησαν να πιάσουν τον άνθρωπο. Μα μονομιάς ο νέος είχε σηκωθεί, κι έτρεξε κατά το στρατόπεδο φωνάζοντας:

- Τον Αύγουστο! Τον Αύγουστο!...

Ο Αυτοκράτορας ετοιμάζονταν να βγει με τους αξιωματικούς του, να επιθεωρήσει το στρατόπεδο, όταν άκουσε τις φωνές. Παραμερίζοντας τους αξιωματικούς, που ρίχνονταν στην πόρτα της σκηνής, βγήκε

πρώτος. Την ίδια ώρα ο αγγελιαφόρος έφθασε τρεχάτος, με τα χέρια τεντωμένα, κι έπεσε γονατιστός στα πόδια του Βασιλέα.

- Δέσποτα... φώναξε λαχανιασμένος, τρέξε... πρόφθασε... σώσε τον Διογένη!...

- Τον Διογένη!... Πού είναι; Πού! ανέκραξε ο Αυτοκράτορας.

- Έπεσε στην ενέδρα... στην ενέδρα του Βλαδισλάβ... στη ρεματιά...

Ο Βασιλέας τον άρπαξε από το χέρι και τον σήκωσε.

- Ένα άλογο! φώναξε. Πάρε ένα άλογο και οδήγα με! Πήδησε στη φοράδα του, που έτοιμη και σελωμένη περίμενε μπρος στη σκηνή, και γυρνώντας στους άντρες που είχαν μαζεωθεί γύρω του, φώναξε μόνο:

- «Όστις πολεμιστής ακολουθείτω μοι!» κι έφυγε στα τέσσερα.

Αξιωματικοί και στρατιώτες σε μια στιγμή καβαλίκεψαν και ρίχθηκαν πίσω από το Βασιλέα τους, τρέχοντας σα δαιμονισμένοι, ορμώντας σα χείμαρρος αβάστακτος στους αγρούς και στα λαγκάδια, παραβγαίνοντας στη γρηγοράδα με το Χάρο, ποιος να πρωτοφθάσει στη ρεματιά του θανάτου... Ωστόσο, ο Κωνσταντίνος με τα μετρημένα του παλικάρια, είχε τρέξει κατά τη ρεματιά να σταματήσει τους Αυτοκρατορικούς. Μα ήταν πια αργά. Από παντού έπεσαν απάνω τους οι Βούλγαροι, κατακόβοντας τους πρώτους Έλληνες που έφθαναν και που ούτε να διαφεντευθούν δεν μπορούσαν στην κλεισούρα μέσα.

- Πίσω!... Πίσω!...

Η διαταγή του Διογένη, που ανασηκωμένος στις πατήρες του, έτρεχε στην πρώτη γραμμή, πέρασε από στόμα σε στόμα, και όλο το σώμα οπισθοχώρησε με τάξη, πολεμώντας σα λεοντάρια, χωρίς να βγει ούτε ένας στρατιώτης από τη γραμμή. Με κόπο και δυσκολία, βήμα - βήμα κατόρθωσαν να υποχωρήσουν ως έξω από τη ρεματιά. Μα έξαφνα απελπιστικές φωνές ακούστηκαν. Από το μέρος της πεδιάδας πλήθος Βούλγαροι φάνηκαν, κλείοντας και από κει την υποχώρηση.

Οι πλαγιές των βουνών γέμισαν Βουλγάρους, σα μερμήγκια τους ξέβραζαν τα δάση, και με λύσσα έπεφταν απ' όλες τις μεριές απάνω στους Βυζαντινούς. Ο Διογένης ούτε στιγμή δεν τα έχασε. Είδε πως η θέση του ήταν απελπιστική, κατάλαβε πως βοήθεια από κανένα δεν μπορούσε να ελπίσει, και αποφάσισε να πέσει ένδοξα, αφού όμως κάνει τον εχθρό να ακριβοπληρώσει τη νίκη. Αμέσως παράταξε τους άντρες του σε τετράγωνο, με τρόπο που από παντού να αντιμετωπίζουν τον εχθρό. Έξαφνα, πίσω από τους Βουλγάρους είδε δέκα - δώδεκα Αυτοκρατορικούς που ορμούσαν στη μάχη. Εμπρός - εμπρός, ένας νέος καβαλικεμένος σε μαύρο άλογο τους οδηγούσε σείοντας το σπαθί του.

- Ο Γίνος Βούγας! Ο Γίνος Βούγας! βγήκε μια φωνή απ' όλα τα στήθια.

Και με καινούριο ενθουσιασμό ρίχθηκαν οι Έλληνες πάνω στους Βουλγάρους, σα να τους έφερνε, ο ένας αυτός άντρας, δύναμη ολόκληρου στρατού. Άγριος τότε ξέσπασε ο πόλεμος και από κει. Ο Κωνσταντίνος, με μια χούφτα άντρες, γύρευε να περάσει από μέσα από τους εχθρούς και να φθάσει στον Διογένη. Και τέτοιο φόβο σκορπούσε τ' όνομα του Γίνου Βούγα και οι φοβερές του σπαθιές, που και οι γενναιότεροι μπροστά του έφευγαν. Πολλήν ώρα βάσταξε η πάλη. Ένας - ένας έπεφταν γύρω του τα παλικάρια του. Πέντε πια του έμεναν. Μα σταθερός στο άλογο του, όλο προχωρούσε ο Κωνσταντίνος προς τους Αυτοκρατορικούς, που γύρευαν και αυτοί να του ανοίξουν δρόμο. Το είχε επιτύχει σχεδόν, όταν από το πλάγι άλλο σώμα ξεπρόβαλε.

- Φύγε, Γίνο Βούγα! Φύγε! φώναξαν τρομαγμένοι οι Αυτοκρατορικοί, βλέποντας τους Βουλγάρους που κατάφθαναν να τον ζώσουν. Φύγε πριν σου κλείσουν από πίσω το δρόμο!

Ο Κωνσταντίνος έστρεψε το αγριεμένο του πρόσωπο στους συντρόφους του, και σπληρουνίζοντας το άλογο του:

- Ο Γίνος Βούγας δε φεύγει! φώναξε. Πεθαίνει ή νικά.

Το ζώο σηκώθηκε στα πίσω πόδια και πετάχθηκε αναποδογυρίζοντας ένα - δυο Βουλγάρους. Άλλη μια προσπάθεια! Άλλο ένα πήδημα κι έφθανε τους πατριώτες του... Μα έξαφνα από πίσω του μια φωνή ξέσπασε που τον συντάραξε.

- Ο Κρηνίτης;... Αρπάξτε τον!

Ο Κωνσταντίνος γύρισε σαν αστραπή. Η φωνή αυτή τον έτσουξε σαν καμτσικιά.

- Ιβάτζη! ούρλιασε.

Τρελά ρίχθηκε πίσω, αφήνοντας τις λόγχες και τα σπαθιά, από παντού γυρισμένα πάνω του, και ανασηκωμένος στη σέλα όρμησε στον Ιβάτζη. Τα μάτια του πετούσαν φωτιές, το πρόσωπο του ήταν αλλαγμένο από το μίσος που αναστάτωνε την ψυχή του.

- Κακούργε! Σε ξαναβρίσκω στο τέλος! φώναξε σηκώνοντας το σπαθί του.

Μα ο Ιβάτζης ρίχθηκε κάτω από το άλογο, ξεφεύγοντας έτσι τη φοβερή σπαθιά που του κατέβαζε ο Κωνσταντίνος, και συνάμα με το δικό του όπλο άνοιξε το πλευρό του αλόγου του εχθρού του. Το ζώο γκρεμίστηκε σα να βούλιαζε στη γη, σέρνοντας μαζί τον Κωνσταντίνο. Και σαν κοράκια έπεσαν απάνω του οι Βούλγαροι.

- Ζωντανό! Ζωντανό τον θέλω! στρίγλισε ο Ιβάτζης. Άλλο θάνατο του φυλάγω! Δέσετε του τα χέρια... και τους αγκωνές... και τα πόδια!... Δέσετε τον στο δέντρο! Γρήγορα, το δήμιο! Φέρετε το δήμιο!

Σε μια στιγμή τον είχαν αρπάξει, τον έσυραν δεμένο χεροπόδαρα, κι εμπρός στα μάτια όλων των Αυτοκρατορικών τον έδεσαν σ' έναν κορμό. Μάταια γύρευαν τα παλικάρια του και ο βουβός δούλος να φθάσουν κοντά του. Κόσκινα τα κορμιά τους έπεσαν γύρω. Απελπισμένα ρίχθηκαν πάλι οι Έλληνες στους Βουλγάρους, να σπάσουν τη γραμμή, ν' αρπάξουν, να σώσουν τον Γίνο τους. Μα άλλοι και άλλοι κατάφθαναν, τους πλημμύριζαν, τους πλάκωναν, τους έσπρωχναν ολοένα παραπίσω, κατά την ολέθρια ρεματιά. Δεμένους στο δέντρο, κουρελιασμένους, σκεπασμένους αίματα, ο Κωνσταντίνος αλύγιστος και αδάμαστος εξακολουθούσε να βρίζει και να προκαλεί τον Ιβάτζη.

- Φονιά! Άπιστε, του φώναζε. Πολέμησε με, άνανδρε! Λύσε μου τα χέρια κι έλα σαν άντρας να μετρηθείς μαζί μου, αν τολμάς!

- Το δήμιο! απαντούσε αφρίζοντας ο Ιβάτζης. Το δήμιο, γρήγορα.

Και σαν τον είδε να έρχεται με τα σύνεργα του:

- Βάλε τα σίδηρα στη φωτιά! φώναζε. Τα μάτια πρώτα θα του βγάλεις! Κατάσκοπος είσαι, ε; Τρέχα τώρα να πεις του βασιλιά σου τι βλέπεις...

Φωνές απ' τον αντικρινό λόφο τον διέκοψαν ξαφνικά:

- Φύγετε! Φύγετε! Ο Αυτοκράτορας !...

Και συνάμα από πίσω από το λόφο, ένα μικρό σώμα Βυζαντινών πρόβαλε, και αμέσως πίσω του άλλοι και άλλοι ακολουθούσαν. Μεμιάς άλλαξε η όψη της μάχης. Η αταξία που ακολούθησε τότε δεν περιγράφεται. Από παντού η ίδια φωνή υψώθηκε, σπέρνοντας τον πανικό σε όλες τις γραμμές των Βουλγάρων:

- Φύγετε! Φύγετε!

Παρατώντας τον Διογένη και τους άντρες του, από κει που νόμιζαν βέβαιη τη νίκη, το έβαλαν στα πόδια, μαζί και ο δήμιος και οι βοηθοί του, φεύγοντας απ' όλες τις μεριές. Μάταια γύρευε ο Βλαδισλάβ να συμμαζέψει και να σπρώξει πίσω στη μάχη τους ξετρελαμένους του άντρες.

- Τζαίζαρ! Τζαίζαρ! ξεφώνιζαν.

Και τυφλοί, κουφοί από τον τρόμο, σκορπίζονταν σαν τα πουλιά. Από το δέντρο όπου τον είχαν δέσει, ο Κωνσταντίνος είδε το πρώτο βυζαντινό σώμα που έφθανε, αναγνώρισε εμπρός - εμπρός τον Μιχαήλ. Στο αγριεμένο αιματωμένο του πρόσωπο, ενθουσιασμός ακράτητος άναψε.

- Μιχαήλ! Μιχαήλ! ξεφώνισε. Πιάσετε την έξοδο της ρεματιάς, κλείσετε τους την υποχώρηση! Εδώ είναι η δύναμη τους όλη! Σπάσετε τους! Σπάσετε τους!

Ο Ιβάτζης, που με πείσμα γύρευε και αυτός να συγκρατήσει τους φυγάδες, άκουσε τη φωνή, γύρισε και είδε τον Μιχαήλ που με τους άντρες του έτρεχε σα δαιμονισμένος να σώσει το φίλο του.

- Στη ρεματιά! Τρέξετε στη ρεματιά! του φώναξε πάλι ο Κωνσταντίνος.

Μα γερμένος εμπρός, ο Μιχαήλ εξακολουθούσε να σπηρουνίζει τα πλευρά του αλόγου του για να φθάσει γρηγορότερα στο φίλο του. Ο Ιβάτζης είχε πηδήσει κιόλα στο άλογο. Μα σαν κατάλαβε πως του ξέφυγε πάλι ο εχθρός του, το μίσος του υπερνίκησε. Τρίζοντας τα δόντια γύρισε πίσω και όρμησε στον αιχμάλωτο.

- Έλα να τον πάρεις! φώναξε του Μιχαήλ με σατανικό γέλιο. Και σκύβοντας, έμπηξε το μαχαίρι του ολόκληρο στο στήθος του Κωνσταντίνου.

Ύστερα, γυρνώντας κατά το δάσος, χάθηκε μες στα δέντρα. Άγριο ξέσπασε ούρλιασμα από το στήθος του Μιχαήλ. Και τρελός από θυμό και πόνο, ρίχθηκε πίσω του. Στο δρόμο βρήκε άλλους Βυζαντινούς που κυνηγούσαν τους φυγάδες, σφάζοντας αλύπητα όσους πρόφθαιναν.

- Τον Ιβάτζη! Ξεφώνισε ξεφρενιασμένος ο Μιχαήλ. Τον Ιβάτζη! Ό,τι έχω το δίνω σ' εκείνον που θα βρει τον Ιβάτζη!

Μα ο Ιβάτζης είχε χαθεί... Κάθε γωνιά του δάσους, κάθε κορυφή βουνού ο βολιάς τα γνώριζε από μικρό παιδί. Εύκολα κρύφθηκε και ξέφυγε. Κανένας δεν τον έπιασε, κανένας δεν τον είδε. Στο τρελό κυνήγημα, ξεφωνίζοντας αδιάκοπα τ' όνομα του Ιβάτζη, ο Μιχαήλ αντίκρισε έξαφνα τον Αυτοκράτορα. Το σπαθί του Βασιλείου άχνιζε ακόμα από το αίμα των εχθρών, και γύριζε πίσω στο κέντρο του στρατού του, αφήνοντας τον Διογένη και τους άλλους στρατηγούς να καταδιώξουν τ' απομεινάρια των Βουλγάρων.

- Ιγερινέ! ανεφώνησε. Πού τρέχεις; Τι φωνάζεις σα μεθυσμένος;

Με τη φωνή του Αυτοκράτορα ο Μιχαήλ συνήλθε, ξαναθυμήθηκε τον Κωνσταντίνο δεμένο στον κορμό με το μαχαίρι στην καρδιά. Άρπαξε το μέτωπο του στα χέρια του.

- Αύγουστε, μούγκρισε, τον σκότωσε ο Ιβάτζης!

- Ποιον; φώναξε ο Αυτοκράτορας.

Την ίδια ώρα, τρεχάτος έφθανε ένας νέος αξιωματικός, το πρόσωπο του αλλαγμένο από τη συγκίνηση.

- Αύγουστε, είπε με φωνή πνιγμένη, σκότωσαν τον Γίνο Βούγα!

Και με το χέρι έδειξε το ριζό του βουνού. Ο Αυτοκράτορας έστρεψε το άλογο του κι έτρεξε με τον Μιχαήλ στο μέρος όπου πολλοί στρατιώτες μαζεμένοι φώναζαν και χειρονομούσαν. Ο Βασίλειος πήδησε από το άλογο, κι ευθύς όλοι παραμέρισαν. Γονατισμένοι χάμω ήταν ο Δαφνομήλης, με το κεφάλι του Κωνσταντίνου ακουμπισμένο στο στήθος του, ενώ γερμένος απάνω του, ο Νικήτας γύρευε ν' ακούσει αν χτυπούσε η καρδιά. Ο Αυτοκράτορας έσκυψε να δει. Ένας κόμπος μαζεύτηκε στο λαιμό του.

- Ζει; ρώτησε.

Ο Δαφνομήλης σήκωσε το κεφάλι. Η απάντηση ήταν γραμμένη στην όψη του.

- Δε γίνεται! είπε ο Μιχαήλ με τραχιά φωνή. Δεν πέθανε! Σωριάστηκε χάμω και άπλωσε το χέρι στην καρδιά.

- Κωνσταντίνε! φώναξε.

Ο Νικήτας σηκώθηκε και πήγε παρακάτω, νευρικά σπρώχνοντας πίσω τα μαλλιά του από το ιδρωμένο του μέτωπο. Σιγά, αργά ο Δαφνομήλης πλάγιασε το χλωμό κεφάλι στα χόρτα και σηκώθηκε και αυτός.

- Κωνσταντίνε! φώναξε πιο δυνατά ο Μιχαήλ.

- Ένα φορείο! διέταξε χαμηλόφωνα ο Βασίλειος.

Ο Μιχαήλ σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε τον Νικήτα, ύστερα τον Δαφνομήλη, ύστερα τον Αυτοκράτορα.

- Πέθανε; ρώτησε. Κανένας δεν του αποκρίθηκε.

Έγειρε το πρόσωπο στα χέρια του κι έμεινε ακίνητος, χωρίς ένα δάκρυ. Όταν ήλθε το φορείο και σήκωσαν το σώμα, σηκώθηκε κι εκείνος. Ένας αξιωματικός πλησίασε το Βασιλέα, και χαιρετώντας στρατιωτικά έδειξε το λείψανο.

- Πού θα τον πάμε, Δέσποτα; ρώτησε.

- Στη σκηνή μου, αποκρίθηκε ο Βασίλειος.

Και γυρνώντας στους ανώτερους αξιωματικούς του:

- Ακολουθήσετε το παλικάρι, παιδιά, πρόσταξε με βραχνή φωνή.
- Όλοι έβγαλαν τα σπαθιά και χαιρέτησαν το νεκρό που περνούσε.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΗ

Είχε νυχτώσει. Στις καλύβες των στρατιωτών τα φώτα ήταν αναμμένα. Μαζεμένοι γύρω στο συσσίτιο, οι λίγοι άντρες που φύλαγαν το στρατόπεδο σιγοκουβέντιαζαν, περιμένοντας με ανησυχίες και φόβους, που κανένας δεν τολμούσε να ξεστομίσει, την επιστροφή του Αυτοκράτορα. Μόνη η βασιλική σκηνή έμενε σκοτεινή. Απέξω φύλαγαν οι φρουροί, μα κι εκείνων ο νους τους ήταν προσηλωμένος στην είσοδο του στρατοπέδου, με την ελπίδα πως κάθε στιγμή θα φανερωθεί ένα φως, θ' ακουστεί μια φωνή που θ' αναγγείλει το γυρισμό του Άρχοντα.

Μέσα στη σκηνή, μόνη στο ιδιαίτερο της διαμέρισμα, η Αλεξία ασάλευτη, πεσμένη στο σοφά, με το κεφάλι χωμένο στα διπλωμένα της χέρια, άφηνε τις ώρες και περνούσαν. Δυο φορές είχαν έλθει οι δούλες της να ρωτήσουν αν θέλει τίποτα. Μα βλέποντας την τόσο ακίνητη, ξανάφυγαν χωρίς να τολμήσουν να της μιλήσουν. Και οι ώρες έσερναν. Είχε ακούσει φωνές και ανησυχία κι ένα πήγαινε κι έλα, και θόρυβο που της είχε πονέσει τα νεύρα. Μα ούτε σηκώθηκε ούτε προσπάθησε να καταλάβει τι έτρεχε. Και πάλι όλα σώπασαν, κι έμεινε μόνη με τη σκέψη της. Ούτε μπορεί κανείς να πει πως ήταν σκέψη. Ούτε καν λύπη. Ήταν κάτι σαν μούδιασμα της καρδιάς και του μυαλού της. Κι έξαφνα θυμούνταν μια κίνηση, μια λέξη, ένα λύγισμα της φωνής του, και σουβλερός πόνος της έστριβε την καρδιά. Και πάλι έπεφτε στη μούδιασμένη της απελπισία. Και αργά - αργά, οι ώρες περνούσαν. Πώς και γιατί είχε φύγει, δεν το ήξερε πια. Μα είχε φύγει. Και το ένιωθε ως την ψυχή, πως δε θα τον ξαναδεί πια ποτέ...

- Αλεξία...

Αχ, και να την άφηναν ήσυχη... να την άφηναν ήσυχη!

- Αλεξία...

Μισοσήκωσε το κεφάλι. Η σκηνή ήταν κατασκότεινη. Μόνο πίσω από την κουρτίνα, στη σκηνή του Αυτοκράτορα, ένα φως φέγγριζε από τη χαραματιά.

- Ποιος είναι; ρώτησε με βαρεμό.

- Ο Νικήτας...

Σήκωσε το χέρι της στο μέτωπο της, και σιγανά ρώτησε:

- Τι θέλεις, Νικήτα;

- Σου έφερα κάτι.

- Εμένα; Άφησε το εδώ. Ευχαριστώ.

- Αλεξία, δε θέλεις να το δεις;

- Είναι ανάγκη; είπε πάλι με κούραση.

Ο Νικήτας έτριψε την τσακμακόπετρα και άναψε το λυχνάρι. Το φως την αποθάμπωσε και σκέπασε τα μάτια της. Κάτι γυάλισε στο χέρι της. Ο Νικήτας αναγνώρισε το δαχτυλίδι της μητέρας του Κωνσταντίνου.

- Σου έδωσε το δαχτυλίδι πριν φύγει; ρώτησε προσπαθώντας του κάκου να μιλήσει ομαλά. Σου φέρνω και κάτι άλλο.

Η κόρη ανατρίχιασε. Ανασηκώθηκε και πήρε από το χέρι του το δεματάκι τυλιγμένο σ' ένα μεταξωτό μαντίλι. Δε μίλησε, τον κοίταξε μόνο.

- Να! είπε ο Νικήτας, απαντώντας στο άφωνο ρώτημα της. Εκείνος μου είπε να σου το δώσω... Άνοιξε το...

Με χέρια που έτρεμαν η κόρη άνοιξε τις δίπλες και ξεσκεπάσε ένα χρυσοδεμένο μικρό προσευχητάριο.

- Το γνωρίζω, είπε, το είχα δει... σαν ήταν παιδί.

- Κοίταξε μέσα, είπε πάλι ο Νικήτας. Έγραψε κάτι... για σένα.. . Γύρισε το πρώτο φύλλο και πλησίασε το λυχνάρι. Το βιβλίο έτρεμε τόσο στα χέρια της, που δεν έβγαζε τα γράμματα. Το ακούμπησε στο τραπέζι και διάβασε. Ήταν λίγες γραμμές:

«Στην τελευταία μου σκέψη σας ένωσα, τις δυο μεγάλες αγάπες της ζωής μου, εσένα, Αλεξία, και τον Μιχαήλ. Βάλε λίγη χαρά στη ρημαγμένη του ζωή. Και μη με περιμένεις πια».

Το διάβασε και το ξαναδιάβασε, στηριγμένη στο τραπέζι με τα δυο της χέρια. Και σιγά μουρμούρισε:

- Και όμως, θα τον περιμένω πάντα.

- Όχι! είπε ο Νικήτας. Μην τον περιμένεις πια.

Η φωνή του την τρόμαξε. Γύρισε και τον είδε, και από την όψη του μισομάντεψε.

- Πού είναι; ρώτησε ξαφνικά.

Κάποιος σήκωσε την κουρτίνα, και φως πολύ χύθηκε στο καμαράκι.

- Αλεξία, είπε ο Αυτοκράτορας. Και μπήκε μέσα.

Πλησίασε και την πήρε στην αγκαλιά του. Τη φίλησε στο μέτωπο, και της φάνηκε πως τα χείλια του έτρεμαν. Αποτραβήχθηκε λίγο και τον κοίταξε.

- Έλα να τον δεις, είπε ο Βασιλέας χαμηλόφωνα. Δεν τόλμησε να ρωτήσει.

Ακολούθησε τον Αυτοκράτορα και μπήκαν στο άλλο διαμέρισμα. Ένα φορείο ήταν ακουμπισμένο χάμω, και κάτω από το γαλάζιο βασιλικό μανδύα που το σκέπαζε όλο, ένα σώμα ξεχώριζε. Σωριασμένο πλάγι στο φορείο, η Αλεξία διέκρινε τον Μιχαήλ. Μα ούτε σήκωσε το κεφάλι του από τα χέρια του, ούτε κούνησε. Κρατώντας την από τη μέση ο Βασιλέας πλησίασε και σιγανά σήκωσε το μανδύα. Η Αλεξία δεν τρόμαξε ούτε μίλησε. Το ήξερε πως ήταν ο Κωνσταντίνος. Τ' αγριεμένα μαύρα της μάτια σταμάτησαν στο ήσυχο πρόσωπο, όπου σταχτερή διάφανη γλωμάδα είχε χυθεί, χαράζοντας σαν πιο βαθιά τα ευγενικά χαρακτηριστικά. Το ήξερε, το περίμενε, γι' αυτό δεν τρόμαξε. Το τελευταίο απόκοσμο χαμόγελο του της το είχε πει αλάνθαστα πως ποτέ πια δε θα της χαμογελάσει. Κι έξαφνα είδε πάλι τον Μιχαήλ. Έκανε ένα βήμα και ακούμπησε το χέρι της στον ώμο του.

- Αχ, καημένη, καημένη Μιχαήλ! είπε με φωνή σπασμένη.

Τον λυπήθηκε κατάκαρδα. Της φάνηκε τόσο αδύνατο να ζήσει πια ο Μιχαήλ χωρίς το φίλο του... Περίλυπη κοίταξε η κόρη το πεθαμένο παλικάρι, το ακίνητο μαρμαρωμένο πρόσωπο, όπου ο θάνατος είχε αποτυπώσει το ήρεμο σιωπηλό μεγαλείο του. Και σιγά γονάτισε, έπιασε το παγωμένο χέρι του καλού της, και ακούμπησε το μέτωπο της στο φορείο χωρίς άλλη λέξη. Δυο κόμποι κύλησαν στα ηλιοκαμένα μάγουλα του Βασιλέα. Γύρισε απότομα και βγήκε έξω.

Πέντε - έξι αξιωματικοί πλησίαζαν καβάλα. Παρακάτω, στο φως των αναμμένων δαυλών, πλήθος πυκνό κυμάτιζε. Ήταν οι Βούλγαροι αιχμάλωτοι που έφθαναν στο στρατόπεδο. Οι αξιωματικοί χαιρέτησαν τον Αυτοκράτορα και πήδησαν από τ' άλογα. Ο Βασίλειος αναγνώρισε τον Κωνσταντίνο Διογένη και τον Νικηφόρο Ξιφία μ' ένα δυο άλλους στρατηγούς.

- Ο Ιβάτζης; ρώτησε ο Βασίλειος με σκοτεινιασμένα φρύδια, δείχνοντας μερικούς στρατιώτες που έφθαναν, σέρνοντας έναν αιχμάλωτο πισθάγκωνα δεμένο.

- Όχι, Δέσποτα, είπε με λύπη ο Διογένης, δεν τον βρήκαν ακόμα! Δυο σώματα τον γυρεύουν, καθώς και τον Νικουλτσά που μας ξέφυγε. Αυτός εδώ είναι ο ανεψιός του Βλαδισλάβ. Τον πιάσαμε με όλες τις αποσκευές του Τσάρου και του Κρακρά.

- Λύσετε τον και φερθείτε του σαν βολιάς που είναι, είπε ο Βασίλειος. Πολέμησε παλικαρία και νικήθηκε. Τιμή σε τέτοιους νικημένους. Τον Ιβάτζη όμως...

Δεν τελείωσε τη φράση του. Ο τόνος όμως μαρτυρούσε την έχθρα που φούσκωνε την καρδιά του. Όταν γύρισε στη σκηνή του, βρήκε την Αλεξία και τον Μιχαήλ όπως τους είχε αφήσει. Σιωπηλά πέρασε σε άλλο χώρισμα, και πλάγιασε σε μια προβιά. Χαρά για την επιτυχία του καμιά δεν ένιωθε. Η νίκη, που είχε καταστρέψει τους εχθρούς του, του κόστιζε ακριβά. Την είχε πληρώσει με τη ζωή του Γίνου Βούγα. Λίγο - λίγο, σε όλο το στρατόπεδο η σιωπή απλώθηκε. Τα φώτα έσβησαν.

Αποκαμωμένοι οι στρατιώτες είχαν πέσει να κοιμηθούν. Και μόνο στη βασιλική σκηνή, αργά αποκαίονταν οι λαμπάδες. Και η τρεμουλιάρικη φλόγα πένθιμα φώτιζε το ασάλευτο πρόσωπο του νεκρού και τις γαλάζιες δίπλες του μανδύα, στερνό δώρο του Αυτοκράτορα που το είχε ρίξει, σάβανο βασιλικό, απάνω στο πεθαμένο παλικάρι. Και γονατισμένοι πλάγι - πλάγι, μέσα στη νυχτερινή σιγή, ο Μιχαήλ και η Αλεξία, ενωμένοι στη φρικτή τους λύπη, ως την ψυχή συντριμμένοι, αργυρνούσαν κοντά στο νεκρό.

Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου/Κεφάλαιο ΚΘ

Η μεγάλη αυτή μάχη του καλοκαιριού του 1017, που κατέστρεψε το στρατό του Βλαδισλάβ, τελείωσε και το μακρύ βουλγάρικο πόλεμο, που είχε αρχίσει στα 986 και βάσταξε τριανταδύο χρόνια. Ύστερα από την τρανή του νίκη, ο Βασίλειος πήγε στα Βοδενά, και ως το τέλος του χρόνου κατέγινε να διοικήσει και να διοργανώσει στρατιωτικά τις νέες κατακτήσεις. Ύστερα γύρισε στην Κωνσταντινούπολη, όπου λαός και αρχές τον δέχθηκαν με μεγάλες τελετές, τον Ιανουάριο του 1018. Εκεί έμαθε, σε λίγο, πως ο αδάμαστος Βλαδισλάβ όχι μόνο δεν είχε χάσει το θάρρος του, αλλά και κατόρθωσε να μαζέψει πάλι στρατό και να πολιορκήσει το Δυρράχιο. Λίγο όμως βάσταξε η στάση αυτή. Η τύχη είχε παρατήσει πια το γενναίο μα και δόλιο βολιά. Μόλις άρχισε η πολιορκία του Δυρραχίου, κάποιος στρατιώτης Βούλγαρος, ίσως ένας από τους αφοσιωμένους στο κόμμα του Ρωμανού, μαχαίρωσε τον Βλαδισλάβ, εκδικώντας έτσι τη δολοφονία του γιου του Σαμουήλ.

Σαν το έμαθε, ο Βασίλειος μάζεψε το στρατό του και ξεκίνησε για τη Μακεδονία, κρίνοντας σωστά πως ο θάνατος αυτός θ' απέλπιζε και τους τελευταίους επαναστάτες, και πως η ώρα ήταν κατάλληλη να ειρηνεύσει πια τον τόπο. Και αλήθεια, σε όλο το δρόμο, ούτε μια φορά δε χρειάστηκε να χτυπηθεί ο στρατός του με τους Βουλγάρους. Από παντού έφθαναν άρχοντες και φρούραρχοι, και προσκυνούσαν και παρέδιδαν χώρες και φρούρια. Τέλος ήλθε και ο ανδρείος και αλύγιστος Κρακράς με τα κλειδιά των τριάντα τελευταίων κάστρων, και προσκύνησε και αυτός. Ο Βασίλειος, που ήταν όχι μόνο μεγάλος στρατηγός αλλά και λαμπρός πολιτικός, όλους αυτούς τους δέχθηκε με τιμές, και τους έδωσε αξιώματα και μεγαλεία ανάλογα με τη θέση και την αξία του καθενός. Έτσι έφθασε στην Αχρίδα, όπου ήλθε και παραδόθηκε η χήρα του Ιωάννη Βλαδισλάβ με πλήθος πριγκιπόπουλα, ορφανά των δύο τελευταίων Τσάρων. Δυο μόνο βολιάδες έλειπαν ακόμα. Ο Νικουλιτσάς και ο Ιβάτζης. Είχαν πάρει και οι δυο τα βουνά, αποφασισμένοι να μην υποταχθούν.

Ο Ιβάτζης όμως, που ήταν από μεγάλη αρχοντική οικογένεια, έβαλε με το νου του να μαζέψει γύρω του στρατό, και όχι μόνο να ξαναξυπνήσει την επανάσταση, αλλά και να γίνει αυτός Τσάρος της Βουλγαρίας. Στην πλαγιά του Βροχωτού, βουνού απόκρημνου, βρίσκονταν τότε ένα κτήμα των Τσάρων, η Πρόνιστα. Ήταν σε μέρος ωραιότατο και κατάφυτο, και συνάμα οχυρότατο, φυσικά προστατευμένο από μια στενή κλεισούρα όπου περνούσε ο μόνος δρόμος που ανέβαινε στο κτήμα, και όπου λίγοι άντρες αρκούσαν για να σταματήσουν στρατόν ολόκληρο. Εκεί είχε αποτραβηχτεί ο Ιβάτζης με μερικούς τολμηρούς συντρόφους. Και λίγο - λίγο είχε κατορθώσει να μαζέψει γύρω του αρκετό στρατό, ώστε να μη φοβάται την επίθεση του Αυτοκράτορα.

Μόλις το έμαθε, ο Βασίλειος έφυγε από την Αχρίδα, όπου άφησε στρατηγό τον Ευστάθιο Δαφνομήλη, και πήγε στη Διαβολή, για να βρίσκεται πιο κοντά στην απόρθητη φωλιά της επανάστασης. Με όλη του την έχθρα και το θυμό, έγραψε του Ιβάτζη ένα γράμμα όπου του απέδειχνε πόσο τρελή ήταν πια η αντίσταση. Και με την ελπίδα ν' αποφύγει καινούριες αιματοχυσίες, του πρότεινε να υποταχθεί, δίνοντας του την υπόσχεση πως θα τον δεχθεί και αυτόν με τιμές και δόξες, όπως τους άλλους γενναίους βολιάδες. Ο πονηρός Βούλγαρος, για να κερδίσει καιρό, αποκρίθηκε με κολακείες κι ευγένειες και μισές υποσχέσεις, χωρίς όμως και να δεθεί με τελειωτική απάντηση. Και στο μεταξύ, κρυφά εξακολουθούσε να ετοιμάζεται για την επανάσταση. Ο

Βασίλειος το ήξερε και φουρκίζονταν και αδημονούσε. Μα ο θυμός του πήγαινε χαμένος, γιατί σ' εκείνα τα κορφοβούνια στρατός δεν μπορούσε ν' ανέβει.

Ήταν παραμονές του Δεκαπενταύγουστου. Στο παλάτι του μέσα της Αχρίδας, ο Ευστάθιος Δαφνομήλης πήγαινε κι έρχονταν απάνω - κάτω νευρικά στο δωμάτιο του. Κάθε λίγο σταματούσε στο τραπέζι του, έπαιρνε ένα ανοιγμένο γράμμα, το ξαναδιάβαζε, και πάλι το έριχνε στο τραπέζι και ξανάρχιζε τον ανήσυχο περίπατο του. Κάπου - κάπου πήγαινε στην πόρτα, έριχνε μια ματιά στο διάδρομο, και πάλι με σουφρωμένα φρύδια γύριζε στο τραπέζι του, ξαναχώνουνταν στη μελέτη της περγαμηνής, και πάλι την άφηγε και ξανάρχιζε να πηγαινόερχεται. Και όσο περνούσε η ώρα, τόσο πιο νευρικός γίνονταν. Τέλος η πόρτα άνοιξε απέξω κι ένας άντρας μπήκε. Ο Δαφνομήλης έβγαλε μια φωνή ανακουφισμένη και άπλωσε τα δυο του χέρια.

- Επιτέλους! φώναξε. Έλεγα πως έπαθες τίποτα, Νικήτα, και άργησες τόσο!

Ο Νικήτας πήρε το χέρι του στρατηγού κι έσκυψε και το φίλησε.

- Άργησα, Ευστάθιε Δαφνομήλη, γιατί ήθελα να σου φέρω τις πληροφορίες που μου ζήτησες, είπε.

- Έμαθες τίποτα; Λέγε γρήγορα! αναφώνησε ο στρατηγός παίρνοντας από το τραπέζι την απλωμένη περγαμηνή. Οι δικές μου ειδήσεις είναι πως ο καταραμένος αυτός Ιβάτζης μας παίζει με τα λόγια του, και με ψευτοϋποσχέσεις γυρεύει να πουλήσει τον Αυτοκράτορα. Ξέρεις όμως ποια είναι η αλήθεια;

- Ξέρω, αποκρίθηκε ο Νικήτας. Η φάρα του ολόκληρη βρίσκεται μαζεμένη στην Πρόνιστα, επίσης και πλήθος βουνίσιοι που του έμειναν πιστοί. Τους εκάλεσε όλους, τάχα πως θα εορτάσει την Κοίμηση της Παναγίας, μα πραγματικά στο παλάτι του ετοιμάζεται καινούρια επανάσταση.

- Και ο Αυτοκράτορας το ξέρει;

- Το ξέρει, και τρώγεται και οργίζεται. Μα τι να κάνει; Στρατός δεν μπορεί ν' ανέβει εκεί απάνω, στο αετοβούνι του Βουλγάρου.

- Στρατός, όχι βέβαια, είπε ο Δαφνομήλης. Ένας όμως μπορεί. Και θα πάγω εγώ.

Τα μάτια του Νικήτα έλαμψαν.

- Το ήξερα, είπε. Και γι' αυτό ήλθα. Μα δε θα πας μόνος σου, Ευστάθιε Δαφνομήλη. Θα πάρεις και δυο συντρόφους, και ή θα νικήσουμε μαζί σου ή θα πέσομε και οι τρεις.

Ο Δαφνομήλης χαμογέλασε.

- Εσύ, καλά, πιστέ μου Νικήτα, είπε. Έλα, θα σ' έχω ανάγκη. Μα ποιος είναι ο άλλος που θα θελήσει να μπει σ' αυτή τη σφηκοφωλιά;

- Ο Ιγερινός.

- Ο Μιχαήλ;

Με απορία κοίταξε ο στρατηγός τον αφοσιωμένο του κατάσκοπο.

- Ναι, στρατηγέ, ήλθε μαζί μου. Είχα μισομαντέψει το σκοπό σου από το γράμμα σου, και του το είπα.

- Και θα δεχθεί να έλθει;

- Θα σε παρακαλέσει.

- Και η αρραβωνιαστική του; Ο Νικήτας στέναξε.

- Η κακομοίρα! Μουρμούρισε.

- Τι τρέχει; Τα χάλασαν;

- Τι, τον αρραβώνα; Όχι, δεν τον χάλασαν, ούτε θα τον χαλάσουν.

- Λουπόν;

- Τι τα θέλεις, στρατηγέ, είπε πάλι ο Νικήτας. Τέτοιος αρραβώνας χειρότερος είναι και από θάνατο.

- Δεν ξέχασε η κόρη τον άλλο; ρώτησε ο Δαφνομήλης χαμηλώνοντας τη φωνή του.

- Ούτε θα τον ξεχάσει ποτέ.

- Μα λοιπόν γιατί αρραβωνιάστηκαν;
- Γιατί τους το άφησε παραγγελιά πριν πεθάνει... ο άλλος.
- Ο Κρηνίτης;

- Ναι! Πριν φύγει εκείνη τη μέρα, έβαλε τον Ιγερινό να ορκιστεί μαζί του, πως όποιος από τους δυο γυρίσει ζωντανός θα έπαιρνε την Αλεξία Αργυρή, και συνάμα έγραψε της Αλεξίας πως της άφηνε παραγγελιά να πάρει το φίλο του. Και από κει που ήθελε η κόρη να κλειστεί σε μοναστήρι, άλλαξε γνώμη. Δε θέλει, λέγει, να παρακούσει του πεθαμένου. Στο λείψανο του ορκίστηκε να κάνει το θέλημα του. Με βαριά καρδιά τους αρραβώνιασε λοιπόν ο Αυτοκράτορας. Μα ήταν αληθινή κηδεία εκείνος ο αρραβώνας! Και από τότε χωρίστηκαν, και δεν την ξαναείδε ο Ιγερινός.

- Πώς αυτό;
- Εκείνη πήγε στη Θεσσαλονίκη όπου μένει με την αδελφή του. Κι εκείνος κυνηγά τον Ιβάτζη.
- Και είναι τώρα εδώ;
- Ναι, στρατηγέ.
- Πες του να έλθει.

Καθώς μπήκε ο Μιχαήλ στην κάμαρα, ο Δαφνομήλης σηκώθηκε να τον καλωσορίσει. Μα κοντοστάθηκε ξαφνισμένος. Ο Μιχαήλ ήταν σχεδόν γέρος. Το αναίματο ισχνό του πρόσωπο ασάλευτο και αγέλαστο, ήταν σα μαρμαρωμένο, σαν άψυχο. Μόνο στα βουλιαγμένα τους κοιλώματα, σκοτεινά και ισκιωμένα, τα μάτια του φύλαγαν ακόμα ζωή. Το αργό του περπάτημα, οι κυρτοί του ώμοι, τα ψαρά του μαλλιά, κάτασπρα στα μηνίγγια, τον έκαμναν αγνώριστο. Ο Δαφνομήλης, κάπως συγκινημένος, θέλησε να κρύψει την εντύπωση του.

- Κάθησε νά ξεκουραστείς, του είπε με συμπάθεια, φαίνεσαι κουρασμένος. Αργότερα μιλούμε.
- Δεν είμαι κουρασμένος, αποκρίθηκε ήσυχα ο Μιχαήλ, και ίσως είναι καλύτερο να μη χάνομε καιρό, Ευστάθιε Δαφνομήλη.
- Τι εννοείς;
- Πως αν έχεις καμιάν ελπίδα να εκτελέσεις το σχέδιο σου, τώρα είναι περίσταση, στην εορτή μέσα.
- Ξέρεις λοιπόν το σχέδιο μου; ρώτησε ο Δαφνομήλης.
- Ξέρω πως είσαι άξιος να πας να μαχαιρώσεις τον Ιβάτζη στο παλάτι του μέσα.
- Ναι... Μα το σχέδιο μου είναι λίγο διαφορετικό. Ο Αύγουστος τον θέλει ζωντανό, είπε ο Δαφνομήλης.

Και γυρνώντας στον Νικήτα:

- Πρώτα απ' όλα όμως πρέπει να γνωρίζομε τα μέρη εκείνα, είπε. Πήγες ποτέ;
- Όχι, είπε ο Νικήτας, μα πήγε ο Ιγερινός. Ο Δαφνομήλης αναπήδησε.
- Εσύ; αναφώνησε.
- Έρχομαι από κει, αποκρίθηκε ο Μιχαήλ.
- Πήγες να κατασκοπεύσεις;

Μίσος έντονο ζωντάνεψε το άψυχο πρόσωπο του νέου.

- Όχι, είπε, πήγα να τον σκοτώσω.
- Τι;

Η φλόγα που άναψε μια στιγμή το πρόσωπο του έσβησε πάλι, και με την άτονη φωνή, που του ήταν πια σα φυσική, πρόσθεσε:

- Δεν τον πέτυχα. Ήταν πάντα περιτριγυρισμένος, και ξένους δε δέχεται.
- Ο Δαφνομήλης έμεινε μια στιγμή συλλογισμένος. Ύστερα είπε με απόφαση:
- Εμένα θα με δεχθεί.

- Ίσως, είπε ο Μιχαήλ, αν πεις τ' όνομα σου.
- Και θα έλθεις μαζί μου;
- Θα έλθω, Ευστάθιε Δαφνομήλη. Και την καρδιά του θα του την πάρω εγώ.
- Θα κάνεις ό,τι σου πω, Μιχαήλ.
- Δεν ξέρω.
- Θα κάνεις ό,τι σου πω!

Ο Μιχαήλ δεν αποκρίθηκε. Με σφιγμένα χείλια κοίταζε τη λίμνη που απλώνονταν γυαλιστερή και ολόφωτη κάτω από το παράθυρο.

- Μιχαήλ, μια μέρα μου ζήτησες μια χάρη, είπε ο στρατηγός προφέροντας μια - μια τις λέξεις, και σου την έκανα... Και μου είπες τότε πως αν ποτέ έχω ανάγκη από τυφλή αφοσίωση, να έλθω σε σένα. Ήθελες να πας σε κάποιο μοναστήρι όπου βρίσκονταν πληγωμένος...

Το στόμα του Μιχαήλ συσπάστηκε. Σήκωσε το χέρι και σταμάτησε το στρατηγό.

- Καλά, είπε, θα έλθω.
- Και θα κάνεις ό,τι σου πω;
- Θα κάνω ό,τι θέλεις.

Ο Δαφνομήλης ακούμπησε το χέρι του στον ώμο του νέου και με συγκίνηση είπε:

- Όποιος έλθει μαζί μου πρέπει ν' αποφασίσει πως δε θα γυρίσει ζωντανός.
- Το ξέρω.
- Σκέφθηκες την Αλεξία;

Απότομα πήρε ο Μιχαήλ το χέρι του Δαφνομήλη και το έβγαλε από τον ώμο του.

- Ναι, είπε, τη σκέφθηκα. Και γύρισε να φύγει.
- Και αν σκοτωθείς; έκανε ο Δαφνομήλης. Ο Μιχαήλ είχε φθάσει στην πόρτα. Σήκωσε την κουρτίνα και χωρίς να γυρίσει ρώτησε:
- Πότε φεύγομε;
- Αμέσως, είπε ο Δαφνομήλης.
- Σε περιμένω έξω, είπε ο Μιχαήλ. Και βγήκε.

Σαν όλους τους ορθόδοξους εκείνης της εποχής, είτε Έλληνες ήταν είτε Βούλγαροι ο Ιβάτζης, με όλη του τη σκληρότητα, ήταν όμως πολύ θεοφοβούμενος. Αποφάσισε την εορτή του Δεκαπενταύγουστου να την εορτάσει, εκείνο το χρόνο του 1018, στο παλάτι του της Πρόνιστας, μ' εξαιρετική πολυτέλεια. Όλους του τους συγγενείς, ως και τους πιο απομακρυσμένους, τους κάλεσε και τους μάζεψε γύρω του για να δείξει το μεγαλείο και τη δύναμη της φάρας του. Βασιλικά τους υποδέχθηκε και τους φιλοξένησε στο παλάτι του. Και τόσος κόσμος μαζεύθηκε, που το εξοχικό αυτό κτήμα κατήντησε σα μικρή πόλη.

Ξημέρωσε ο Δεκαπενταύγουστος. Ενόσω απάνω στην Πρόνιστα ο Ιβάτζης δέχονταν τα συγχαρητήρια των αξιωματούχων και των προσκαλεσμένων του, κι ετοίμαζε πολυτελέστατη τελετή, κάτω, στη ρίζα του Βροχωτού, οι στρατιώτες που φύλαγαν τα στενά είδαν έξαφνα με μεγάλη απορία τρεις Έλληνες που πλησίαζαν άφοβα, χωρίς καμιά προσπάθεια να κρυφθούν. Ο ένας φορούσε λαμπρή στολή Βυζαντινού στρατηγού. Οι φρουροί σαστισμένοι τους σταμάτησαν και τους ρώτησαν τι θέλουν. - Πηγαίνετε στον Ιβάτζη, διάταξε ο στρατηγός, και πείτε του πως ο πατρίκιος Ευστάθιος Δαφνομήλης, στρατηγός της Αχρίδας, ήλθε να πανηγυρίσει μαζί του. Τρεχάτος ανέβηκε ένας στρατιώτης κι έφερε του αφέντη του την απίστευτη είδηση. Σαν το άκουσε ο Ιβάτζης έμεινε άφωνος.

Δεν του χωρούσε στο κεφάλι πως μπορούσε να έλθει έτσι, ασυλλόγιστα, ο Έλληνας στρατηγός, χωρίς συνοδεία, να παραδοθεί στα χέρια του. Γιατί όσο και αν είχαν διακοπεί οι εχθροπραξίες, απότου άρχισε η

αλληλογραφία του με τον Αυτοκράτορα, πώς ήταν δυνατό να υποθέσει ο Δαφνομήλης πως θα τον άφηνε ποτέ ο Ιβάτζης να φύγει ζωντανός από τα χέρια του; Τόσο ανόητο να φαντασθεί τον Δαφνομήλη δεν μπορούσε. Άρα άλλη αιτία πρέπει να έφερνε τον Έλληνα στρατηγό στα νύχια του. Και τι μπορούσε η αιτία αυτή να είναι άλλο από προδοσία; Ευθύς έδωσε διαταγή ο Ιβάτζης να οδηγήσουν τον Δαφνομήλη στο παλάτι του. Απάνω και κάτω στο δωμάτιο του περπατούσε ο βολιάς, γυρνώντας και ξαναγυρνώντας στο νου του ρωτήματα και απαντήσεις. Και όλο στο ίδιο συμπέρασμα έφθανε. Πως για να τολμήσει ο Δαφνομήλης με τόση αστοχασία να παραδοθεί στον εχθρό, που αμείλικτα τον είχε πολεμήσει τόσα χρόνια, θα πει πως παρατούσε, πως πρόδινε το Βασιλέα του... ποιος ξέρει ακόμα τι άλλες προτάσεις του έφερνε! Η καρδιά του φούσκωνε από υπερηφάνεια και χαρά. Χίλιες - μύριες χρυσές ελπίδες έλαμπαν μπροστά του. Με το λαμπρό Δαφνομήλη σύμμαχο, τι δε θα καταπιάνουνταν, τι δε θα κατόρθωνε!

Η πόρτα άνοιξε και ο στρατηγός μπήκε. Ήταν μόνος. Αρματωμένος ήταν, βέβαια, τα λαμπρά του όπλα έλαμπαν από τα πολύτιμα πετράδια στη ζώνη και στο πλευρό του. Μα ήταν μόνος, μόνος στα χέρια του θανάσιμου εχθρού του. Από τη χαρά που χύθηκε μέσα του, ο Ιβάτζης δεν μπόρεσε να βαστάξει. Έτρεξε στον Δαφνομήλη, τον αγκάλιασε, τον φίλησε, τον καλωσόρισε με λόγια κολακευτικά, και αμέσως τον πήρε και του σύστησε τους σημαντικότερους άρχοντες της συντροφιάς του, και μαζί πήγαν στην εκκλησία όπου πανηγυρικά άρχισε η λειτουργία. Με περιέργεια κοίταζαν οι Βούλγαροι τη μόνη αυτή ελληνική στολή ανάμεσα τους, και γύρευαν να μαντέψουν τα σχέδια του αρχηγού τους. Πως ο Δαφνομήλης δε θα έβγαине ζωντανός από την Πρόνιστα, το ήξεραν όλοι όσοι γνώριζαν τον Ιβάτζη. Μα γι' αυτό ίσα - ίσα τους φαίνονταν ανεξήγητοι οι ευγενικοί τρόποι του βολιά και τα ζαχαρένια λόγια που δεν έπαυε να μουρμουρίζει του Έλληνα στρατηγού. Αφού τελείωσε η εκκλησία, όλοι οι προσκαλεσμένοι σκορπίστηκαν και αποτραβήχθηκαν, ο καθένας στην προσδιορισμένη του κατοικία. Τότε ο Δαφνομήλης σίμωσε το βολιά.

- Ιβάτζη, είπε χαμηλόφωνα, ήλθα για να πανηγυρίσουμε μαζί την Κοίμηση της Θεοτόκου, μα ήλθα και για να σου μιλήσω. Η αιτία που με φέρνει είναι σπουδαία και μυστική. Και όσα έχω να σου πω, άλλος δεν πρέπει να τ' ακούσει.

Τότε πια πείστηκε ο Ιβάτζης πως οι υποψίες του αλήθευαν, πως ο Δαφνομήλης, προδότης του βασιλέα του, ήλθε να συνεννοηθεί μαζί του, ίσως να του παραδώσει την Αχρίδα. Πρόσταξε τους σωματοφυλακές του ν' απομακρυνθούν και, καταχαρούμενος, παίρνοντας από το χέρι τον Δαφνομήλη, τον κατέβασε στα περιβόλια και τον οδήγησε σ' ένα μικρό δάσος, όπου τα δέντρα ήταν τόσο πυκνά, που ούτε να τους δει μπορούσε κανένας ούτε ν' ακούσει τις ομιλίες τους. Πήγαιναν κουβεντιάζοντας, και με καρδιόχτυπο περίμενε ο Ιβάτζης ν' αρχίσει ο Δαφνομήλης την ξεμολόγησή του. Του φάνηκε έξαφνα σα να κούνησε κάτι μες στα κλαδιά. Μεμιάς του μπήκαν υποψίες. Έριξε γύρω μιαν ανήσυχη ματιά, και βλέποντας την τέλεια μοναξιά και τη σιωπή του απόκεντρου εκείνου μέρους, τον έπιασε φόβος, και αυτόματα άρπαξε του σπαθιού του τη λαβή. Δεν πρόφθασε όμως να το σύρει. Σαν αστραπή ορμά ο Δαφνομήλης απάνω του, τον ρίχνει χάμω, τον πλακώνει κάτω από το γόνατο του, και με τα σιδερένια χέρια του κρατώντας τον καρφωμένο στο χώμα, βουλώνει το στόμα του και του πνίγει τις φωνές. Την ίδια στιγμή, από μέσα από τα δέντρα δυο άντρες πετιούνται, τυλιγμένοι σε σκοτεινές κάπες. Ο ένας, με σηκωμένο το σπαθί, ακράτητος ρίχνεται στον Ιβάτζη να τον σχίσει.

- Όχι, Μιχαήλ, όχι! φώναξε ο Δαφνομήλης γυρεύοντας ν' απομακρύνει το όπλο. Μην τον σκοτώσεις, θυμήσου το λόγο σου! Τα μάτια του μόνο!

Μεθυσμένος όμως από το μίσος, ο Μιχαήλ ούτε άκουε ούτε έβλεπε.

- Νικήτα! φώναξε ο Δαφνομήλης.

Μεμιάς ο κατάσκοπος τον ξαρμάτωσε. Μα τότε ο Μιχαήλ έγινε έξω φρενών, και ξεφεύγοντας από τα χέρια του Νικήτα, έσυρε το μαχαίρι του, ξαναρίχθηκε του Ιβάτζη, που αγωνίζονταν να ξετινάξει τον Δαφνομήλη από το στήθος του, και σήκωσε το όπλο του. Μια φορά... δυο φορές κατέβηκε το μαχαίρι... και το άγριο πράμα έγινε. Ο Ιβάτζης, με τα μάτια τρυπημένα, το στόμα στουμπωμένο για να μην ακούονται οι στριγγλιές του, αναίσθητος σχεδόν και σκεπασμένος αίματα, βρέθηκε δεμένος χειροπόδαρα, τυλιγμένος στο μανδύα του, ακίνητος στα χέρια των εχθρών του.

- Γρήγορα, ψιθύρισε ο Δαφνομήλης. Στον πύργο.

Τότε τον αρπάζουν οι τρεις Έλληνες, τρέχουν πίσω στο παλάτι, και με τόλμη απίστευτη περνούν από μέσα από την αυλή, εμπρός σε όλους τους σωματοφύλακες, που σαστισμένοι, αποβλακωμένοι, τους αφήνουν να περάσουν, μπαίνουν στο σπίτι, ανεβαίνουν τη σκάλα τρεχάτα πάντα, φθάνουν με τον τυφλωμένο τους αιχμάλωτο στο απάνω πάτωμα, κι εκεί ξεσπαθώνουν, αποφασισμένοι να μην παραδοθούν ζωντανοί. Ανάμεσα στους προσκαλεσμένους, από σπίτι σε σπίτι, σαν αστραπή μεταδίνεται η φρικτή είδηση:

- Τύφλωσαν τον Ιβάτζη!

Σε μια στιγμή, το χαριτωμένο κτήμα των Τσάρων γέμισε φωνές και αταξία, πήρε όψη επαναστατημένης χώρας. Από παντού βγαίνουν Βούλγαροι, τρέχουν, φθάνουν οπλισμένοι, ποιος με σπαθί, ποιος με λόγχη ή τόξο, άλλοι με πέτρες, με ξύλα, με αναμμένους δαυλούς, και περικυκλώνουν τους Έλληνες ξεφωνίζοντας:

- Σκοτώστε τους! Κάψετε, κομματιάσετε τους! Θάνατος στους προδότες! Σπαράξτε τους κακούργους!

Μερικοί τρεχάτα έφεραν πίσσα και ξύλα και άχυρα, για να τους κάψουν στην κάμαρα μέσα όπου είχαν κλειστεί. Από πάνω από το παράθυρο ο Δαφνομήλης κοίταζε ατάραχα το εξαγριωμένο πλήθος. Το ξέσπασμα αυτό, το θυμό, την αγανάκτηση, τα περίμενε. Μα όχι τόσο γρήγορα. Είχε λογαριάσει πως θα πρόφθαινε κάπου να οχυρωθεί, ίσως και να συνθηκολογήσει. Εμπρός όμως στο πάθος των λυσασμένων Βουλγάρων, ούτε στιγμή δεν έχασε την ψυχραιμία του.

- Εδώ θα πεθάνομε, παιδιά, είπε στους συντρόφους του, μα έλεος δε θα ζητήσομε.

Και σκύβοντας στο παράθυρο, αψηφώντας τις πέτρες και τις σαίτες που σφύριζαν γύρω του, έκανε νόημα πως θέλει να μιλήσει.

- Ακούστε δω! Σας μιλώ φρόνιμα λόγια! Τον άρχοντα σας δεν τον τύφλωσα από μίσος προσωπικό. Αυτός είναι Βούλγαρος, το ξέρετε, κι εγώ Έλληνας, μα Έλληνας όχι της Μακεδονίας ή της Θράκης, παρά της απομακρυσμένης Ανατολής. Τι λοιπόν θέλετε να έχομε, ο Ιβάτζης κι εγώ, να μοιράσομε μεταξύ μας;

Και βλέποντας πως μερικοί Βούλγαροι σώπαιναν λίγο - λίγο ν' ακούσουν, εξακολούθησε:

- Ποιος από σας είναι τόσο μωρός, που να φανταστεί πως ήλθα από αμυαλιά ή από έχθρα δική μου να ριχθώ σε τέτοιον κίνδυνο; Για εκδίκηση δεν ήλθα! Μ' έστειλε ο Βασιλέας μου! βροντοφώνησε.

Στα λόγια αυτά οι Βούλγαροι σα να μούδιασαν κάπως. Φοβισμένα μουρμουρίσματα πέρασαν από στόμα σε στόμα, οι βρισιές λιγόστεψαν, άλλοι έριξαν ανήσυχες ματιές στο παράθυρο, μερικοί δαυλοί έσβησαν.

- Μ' έστειλε ο Βασιλέας μου! επανέλαβε πιο δυνατά ο Δαφνομήλης. Και ό,τι έκανα, το έκανα για τον Άρχοντα μου. Αν θέλετε να μας σκοτώσετε, σας είναι εύκολο. Εδώ είμαστε! Να μην ελπίζετε όμως πως θα παραδοθούμε στο έλεος σας! Τη ζωή μας θα την πάρετε, μα αφού την ακριβοπληρώσετε.

Μερικές θυμωμένες φωνές ακούστηκαν πάλι, μερικά χέρια σηκώθηκαν απειλητικά. Πολλοί όμως Βούλγαροι δέιλιασαν, μερικοί έφυγαν, άλλοι αποτραβήχθηκαν παράμερα, και τρομαγμένοι στάθηκαν ν' ακούσουν τα λόγια που σαν κεραυνούς τα έριχνε πάνω από το παράθυρο του ο ατρόμητος στρατηγός του Αυτοκράτορα.

- Αν πεθάνομε, όπως το περιμένομε, φώναξε, θα πεθάνομε χαρούμενοι πως κάναμε το καθήκον μας! Θα πεθάνομε ευχαριστημένοι, γιατί ξέρομε πως ο Αφέντης μας και Βασιλέας μας φρικτά θα μας εκδικήσει! Για κάθε κεφάλι δικό μας, χιλιάδες δικά σας θα πέσουν, και ποτάμι το αίμα σας θα ξεπλύνει το δικό μας...

Πανικός έπιασε τους Βουλγάρους στα λόγια αυτά. Τη σκληρή εκδίκηση του Αυτοκράτορα τη γνώριζαν! Ακόμα δεν είχαν ξεχάσει τις δέκα χιλιάδες τυφλωμένους που στα 1014 τους έστειλε του Σαμουήλ. Φρικιασμένοι, τρέμοντας, ένας - ένας άρχιζαν κι έφευγαν, τρύπωναν στα σπίτια, κρύβονταν. Οι γεροντότεροι, που θεωρούνταν και πιο φρόνιμοι, αυτοί που είχαν δει τις περισσότερες καταστροφές και που στην καρδιά τους δε φύλαγαν πια ούτε τόλμη ούτε ελπίδα, πήγαν τότε από τον ένα στον άλλο, και με λόγια πειστικά απέδειξαν στους νεότερους πόσο περιττή ήταν η αντίσταση, αφού είχε τυφλωθεί και ο Ιβάτζης. Σαν έπεισαν και ησύχασαν ακόμα και τους πιο τολμηρούς, φώναξαν τον Δαφνομήλη και του είπαν πως υποτάσσονται στον Αυτοκράτορα και παραιτούνται από κάθε αντίσταση. Φθάνει ο Αύγουστος να τους δώσει αμνηστία γενική.

Και τότε έγινε κάτι πρωτάκουστο στην ιστορία, κάτι απίστευτο.

Οι τρεις τολμηροί Έλληνες κατέβηκαν από το δωμάτιο όπου είχαν κλειστεί. Κουβαλώντας πάντα τον τυφλωμένο Ιβάτζη, πέρασαν από μέσα από τους προσκαλεσμένους και τους δαμασμένους σωματοφύλακες του βολιά, βγήκαν από το παλάτι και από τα περιβόλια, χωρίς να τολμήσει ένας από το πλήθος αυτό των Βουλγάρων να εκδικήσει τον αρχηγό τους, ούτε καν ν' αγγίξει τους Έλληνες. Έτσι κατέβηκε ο Δαφνομήλης με τους δυο του συντρόφους και τον αιχμάλωτο του, πέρασε την κλεισούρα, και τράβηξε για τη Διαβολή ανενόχλητος. Απίστευτο του φάνηκε του Αυτοκράτορα όταν, την αυριανή, είδε τον Δαφνομήλη να παρουσιάζεται μπροστά του με τον αιματομένο τυφλό, τον ακίνδυνο πια Ιβάτζη, και άκουσε το τολμηρό ανδραγάθημα που τον ξεφόρτωνε επιτέλους από τον αδάμαστο εχθρό του.

Για να δείξει του Δαφνομήλη την ευγνωμοσύνη του, τον διόρισε στρατηγό του θέματος του Δυρραχίου, που ήταν από τις σημαντικότερες θέσεις και τις τιμητικότερες, και του χάρισε όλα τα πλούτη του Ιβάτζη. Πέρασαν μερικές μέρες και ο Βασίλειος ετοιμάζονταν πια να φύγει από τη Διαβολή, όταν ένα βράδυ κάποιος χτύπησε την εξώπορτα του παλατιού. Ήταν ο Νικουλιτσάς.

Οι σύντροφοι του όλοι και οι φίλοι του τον είχαν εγκαταλείψει ένας - ένας ή είχαν πεθάνει. Μέρες και νύχτες μόνος, καταδιωγμένος, πεινασμένος, απελπισμένος, είχε γυρίσει ο Νικουλιτσάς σαν κυνηγημένο αγρίμι από κορφοβούνι σε κορφοβούνι. Όσπου η ψυχή του ανυπότακτου βολιά απέκαμε, η θέληση του έσπασε, και μόνος ήλθε και παραδόθηκε, ζητώντας έλεος από το Βασιλέα, τον οποίο τόσες φορές είχε γελάσει.

Ο Αυτοκράτορας όμως δε θέλησε πια ούτε να τον συγχωρήσει ούτε καν να τον δει. Κι εκείνον και τον Ιβάτζη, τους έστειλε αλυσοδεμένους στις φυλακές της Θεσσαλονίκης. Μόνος στο δωμάτιο του, ένα βράδυ αργά, ο Μιχαήλ ήταν σκυμμένος στο τραπέζι του. Το φως του λυχναριού, που κρέμουνταν από τη χαμηλή στέγη, χύνονταν θαμπό και αδύνατο στου νέου το γερασμένο πρόσωπο. Ο Μιχαήλ τελείωνε ένα γράμμα, για να το δώσει του αγγελιοφόρου που, πρωί - πρωί, έφευγε για τη Θεσσαλονίκη. «...Ο Αύγουστος φεύγει αύριο», έγραφε, «διευθύνεται νότια. Πηγαίνει στην Ακρόπολη των Αθηνών, όπου θέλει στο ναό μέσα της Θεοτόκου να προσκυνήσει την Πολιούχο και να Την ευχαριστήσει για την Αγία Της προστασία. Εγώ όμως δε θα τον συνοδεύσω. Χθες έδωσα την παραίτηση μου.

Ο πόλεμος τελείωσε, μπορώ ν' αποσυρθώ. Και μπορώ να έλθω πια κοντά σου, αφού η εκδίκηση έγινε. Τυφλός κι ελεεινός, πτώμα άταφο, πάγει ο Ιβάτζης, αλυσοδεμένος, στις φυλακές της Θεσσαλονίκης, ν' αποζηήσει στο παντοτινό σκοτάδι τις μαύρες του μέρες. Όστε τίποτα πια δε με κρατεί εδώ. Και όμως καμιά χαρά δεν έχω που έρχομαι κοντά σου. Η καρδιά μου μαράθηκε, Αλεξία, και η εκδίκηση δε με πλησίασε σε σένα. Όσο ήταν ο αγέρωχος Ιβάτζης, δυνατός και μεγάλος, το μίσος φυσομανούσε μέσα μου, και άλλο δε συλλογίζουμουν παρά το κακούργημα του. Και όταν βρέθηκα μπροστά του, ρίχθηκα με λύσσα να τον σκοτώσω, να του πάρω την καρδιά. Αχ, γιατί δε μ' άφησαν να το κάνω; Θα ήταν δίκαιο! Και θα ήταν στρατιωτική εκδίκηση!

Μα σαν τον είδα χάμω, με τα μάτια τρυπημένα, ερείπιο ζωντανό, όταν συλλογίστηκα την πράξη μου... τότε τον συλλογίστηκα εκείνον, τον τίμιο, τον άσπιλο στρατιώτη, που πεσμένο άνθρωπο ποτέ του δε χτύπησε... Και είπα, Αλεξία, πως αν από κει πάνω βλέπει την πράξη μου, αν ξέρει με τι τρόπο τον εκδίκησα, το ευγενικό εκείνο παλικάρι, με πόνο θα κρύβει τα μάτια, θα στρέφει το κεφάλι από ντροπή...». Το καλάμι έπεσε από τα δάχτυλα του, κι έγειρε το πρόσωπο του στα διπλωμένα του χέρια. Μα δάκρυα δεν ήλθαν να δροσίσουν τα θερμασμένα του ματόκλαδα. Είχαν στερέψει, καμένα στη λάβρα του καημού του.

Άδεια

Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported
[//creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)
